

MUALLİME ROMANININ SANTIİANTAL KODLARLA OKUNMASI

ARZU SARI

BOĞAZIÇI ÜNİVERSİTESİ

2009

MUALLİME ROMANININ SANTIİANTAL KODLARLA OKUNMASI

Thesis submitted to the
Institute for Graduate Studies in the Social Sciences
in partial fulfillment of the requirements for the degree of

Master of Arts
in
Turkish Language and Literature

by
Arzu Sarı

Boğaziçi University

2009

Thesis Abstract

Arzu Sarı, “The Reading of *Muallime* with The Sentimental Characters”

In this thesis examines the novel *Muallime* by Emine Semiye Hanım within the framework of the characteristics of the sentimental novel. The introduction offers a critical survey of the characteristics of sentimental novel and looks at the life of Emine Semiye Hanım. The main part of this study focuses on the discussion of *Muallime* based on the sentimental novel genre. The thesis argues that *Muallime* does not meet all characteristics of the sentimental novel. This is because by producing this novel the author fundamentally attempts to change the perception of women in Ottoman society instead of creating a novel that fits the principles of the sentimental novel.

Tez Özeti

Arzu Sarı, “Muallimenin Santimantal Kodlarla Okunması”

Bu tez Emine Semiye Hanım tarafından yazılan *Muallime* romanını santimantal romanın özelliklerine göre inceler. Giriş bölümü santimantal romanın özelliklerinin eleştirel incelemesini sunar ve Emine Semiye Hanım’ın hayatına göz atar. Bu çalışmanın esas kısmı santimantal roman türüne dayanarak *Muallime*’nin tartışılmasına odaklanır. Bu tez *Muallime* romanının santimantal romanın özelliklerinin hepsini karşılamadığını ileri sürer. Romanın yazarının Osmanlı toplumundaki kadın algısını değiştirmeye yönelik girişimde bulunarak bu eseri üretmesinden dolayı, eser santimantal romanın özelliklerine uygun olarak yaratılmamıştır.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	vi
BİRİNCİ BÖLÜM: GİRİŞ.....	1
Santimantal Roman ve Özellikleri.....	1
Emine Semiye Hanım'ın Hayatı ve Eserleri	12
<i>Muallime</i> 'nin Özeti.....	20
İKİNCİ BÖLÜM: <i>MUALLİME</i> 'NİN SANTİMAN TAL KODLARLA OKUNMASI.....	24
On Dokuzuncu Yüzyıl Sonu Osmanlı Kadını.....	24
<i>Muallime</i> Santimantal Bir Roman mı?.....	28
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: SONUÇ.....	52
APPENDIX.....	57
A. <i>MUALLİME</i>	58
BİBLİYOGRAFYA.....	249

ÖNSÖZ

Bu tez, Emine Semiye Hanım'ın 27 Ocak 1898 tarihinde kaleme alınmaya başlanan ve 16 Mart 1899'da da *Hanımlara Mahsus Gazete*'nin “Hanım Kızlara Mahsus” adlı ilavesinde tefrika edilmeye başlayan *Muallime* eserini santimantal roman* kodlarıyla okumayı amaçlamaktadır.

Bu romanın okunmasının başlıca nedeni Türk edebiyatında o dönem kadın yazarların eserleriyle ilgili yeteri kadar çalışma yapılmamış olması ve özellikle 18. yüzyılda İngiltere’de popüler olan santimantal romanın Osmanlı dönemi romanında görülen bir örneğini tespit etmektir. Eser bir kadın yazar tarafından kadınlar için yazılmış ve bir genç kızın hayatı üzerine kurulmuştur. Bu da daha ilk bakışta *Muallime*'nin santimantal bir roman olabileceği izlenimini yaratmaktadır. Romanın santimantal kodlarla okunması sonucunda, eserde hâkim ataerkil ideoloji ve kadının konumunun nasıl ele alındığına dair bilgiler edinilecektir.

Bu amaçlar doğrultusunda çalışmada şu sıra izlenmiştir:

Giriş kısmı üç bölüme ayrılmaktadır. Birinci bölümde santimantal roman ve özellikleri sınıflandırılarak açıklanmaktadır. İkinci bölümde Emine Semiye Hanım'ın hayatı ve eserlerine kısaca yer verilmektedir. Üçüncü bölümde ise, Latin harflerine çevrilmemiş olmasından dolayı eserin özeti bulunmaktadır.

Muallime'deki santimantal roman karakteristiklerinin tespiti çalışmanın esas bölümünü oluşturmaktadır. Bu bölümde, santimantal romanın özellikleri üzerinden o dönem toplumunda kadının konumuna ve eserde kadın kimliğinin nasıl ele alındığına bakılacaktır.

* “Santimantal roman” için Türkçe bir karşılık bulunamadığından “santimantal” kelimesi orijinal haliyle bırakılmıştır.

Sonuç bölümünde ise elde edilen bilgiler doğrultusunda eserin santimantal özellikleri ne kadar taşıdığı ve genelde santimantal romanlardaki kadınların konumu ile bu eserdeki kadının konumu arasındaki farklılıklara değinilmeye çalışılacaktır.

Son olarak çalışmanın sonunda *Muallime* romanı Latin harfleriyle verilecektir. Bu çalışma esnasında büyük bir özveri göstererek yardımlarını esirgemeyen, inceleme kısmında yazdığım metinleri kelimesi kelimesine kontrol eden ve kendisinden çok şey öğrendiğim Prof. Dr. Nüket Esen'e de teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca tez danışmanım Fatma Büyükkarcı Yılmaz'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

Santimantal Roman ve Özellikleri

Santimantal roman, on sekizinci yüzyılda İngiltere’de popüler olan ve okurda duygusal bir tepki yaratmayı amaçlayan roman türüdür. Ann Douglas’a göre bu tür romanlar, insan ahlakının doğuştan bozulmuş olduğu inancını taşıyan Calvinizme¹ karşı bir tepki olarak ortaya çıkmıştır.² Calvinizmin aksine, bu tür romanlarda insan doğasının yaradılıştan iyi olduğu ve insanın, duygularının gücüyle doğru davranışı bulacağı görüşü hâkimdir.³ Santimantal romanlar, Samuel Richardson’ın *Pamela* (1742), Henry Mackenzie’nin *The Man of Feeling* (1771), Laurence Sterne’nin *Sentimental Journey* (1768) gibi eserlerin örneklerini oluşturduğu on sekizinci yüzyılın duyarlılık romanlarından (novel of sensibility) doğmuştur. 1822’de yayımlanan Catharine Sedgwick’in *New England Tale* adlı eseri bu türün ilk örneği olarak gösterilir ve bu tür 1890 sonlarına kadar en çok okunan roman türü olur.⁴ Kadının yaşamına odaklanan santimantal roman, genellikle on sekizinci yüzyıl ile on dokuzuncu yüzyıl ortalarına kadar kadın okurlar tarafından sevilerek okunan bir edebi türdür.

¹ *Calvinizm*, on altıncı yüzyıl başlarında Jean Calvin’in ortaya attığı görüşlere dayanarak kurulan bir Hıristiyanlık mezhebidir. Calvinizmde toplumsal kurumlar gelenekçi din anlayışına göre değil, Hıristiyanlığın başlangıcındaki özüne göre düzenlenmekteydi.

² Ann Douglas, *The Feminization of American Culture* (New York: The Noonday Press, 1998), s. 121–165.

³ Ann Jessie Van Sant, *Eighteenth Century Sensibility and The Novel* (Cambridge: Cambridge University Press, 2004), s. 4–6.

⁴ *A.g.e.*, s. 21.

Tematik Özellikler ve Santimantal Romanda Kadının Ele Alınışı

Klaus P. Hansen, “The Sentimental Novel and Its Feminist Critique” başlıklı makalesinde Nina Baym’ın santimantal romanları kadın yazarlar tarafından, kadınlar hakkında belirli bir hikâyenin anlatıldığı ve kadın okurlar için yazılan metinler olarak ele aldığını ifade eder.⁵ Kadın yaşamına odaklanan bu türdeki romanlar konu olarak birbirlerine oldukça benzemektedir. *Woman’s Fiction* adlı kitabında Baym, santimantal romanların ana temasının genelde genç bir kızın hikâyesi üzerine kurulduğunu söyler. Herhangi bir desteği olmayan genç kız, hayatını idame ettirmeye çalışırken, bir taraftan da kendi kişisel ve ahlaki değerlerini oluşturmaya çalışır. Başlangıçta sanki egosu yoktur, hiçbir kötülüğe maruz kalmamıştır; dünyayı güzel görüp dünyanın onu koruduğuna inanır. Bunun yanı sıra beklentilerinin bazıları da akla yatkındır. Fakat zamanla birtakım şansızlıklarla karşılaşır ve dünyanın kendi beklentilerini karşılamadığını fark etmeye başlar. Dünyayı tanımaya başlamasıyla beraber kendi içinde bir değerler sistemi oluşturmak için uğraşır. Ve romanın sonlarında kadın kahraman, iç hesaplaşmasının sonucunda kendi değerlerine göre güçlü bir inanç sistemi geliştirir.⁶ Baym, bu tür romanların ortak bir ana temaya sahip olduğunu söylemekle kalmayıp ayrıca romanlarda bu temanın genellikle iki farklı biçimde hikâye edildiğinin de üzerinde durur. İlkinde, kadın kahraman fakirdir ve hiç arkadaşı yoktur, hatta çoğunlukla yetimdir. Diğerindeyse kahraman zengin ve şımarık bir kadın olup genç yaşında kendisine oldukça büyük bir miras kalır. Ama

⁵ Klaus P. Hansen, “The Sentimental Novel and Its Feminist Critique,” *Early American Literature* no. 26:1 (1991), s. 40.

⁶ Nina Baym, *Woman’s Fiction: A Guide to Novels By and About Women in America, 1820–1870* (Champaign: University of Illinois Press, 1993), s. 19.

ergenlik çağlarında ya yasal koruyucularının başarısızlığından ya da onların ölmesinden dolayı fakir ve yalnız biri olarak hayatını sürdürmeye çalışır.⁷

The Sentimental Education of The Novel adlı eserinde bu türün trajediyle olan benzerliğinden yola çıkarak türün özelliklerini saptamaya çalışan Margaret Cohen, bu tür romanların kısıtlı, yoğun ve soyut bir teması olduğunu belirtir. Fakat buna karşın aslında karakterlerin kimlikleriyle, geçmişlerinin veya yaşanılan coğrafyanın insanlarına dair özelliklerin kullanılmasıyla, farklı kombinasyon ve durumlarla romanın konularının çeşitlilik gösterdiğinin altını çizer.⁸

Ortak bir temadan hareketle yazılan romanların en önemli özelliklerinden biri de bir “çift bağlılık”/ “ikili sadakat”/ “sadakat çatışması” üzerine kurulmuş olmalarıdır.⁹ Cohen, çift bağlılığı, kolektif ahlak ve kişisel maddi çıkarın bireysel özgürlük ile çatışması olarak tanımlar. Kadın kahraman kendi istek ve tutkularıyla toplumun ona dayattığı, “ondan beklenen” istekler arasında çelişkiye düşer, kendi içinde çatışmanın azabını yaşar. Bu çatışma roman boyunca hep merkezde durur. Böylelikle okurun ilgisi de kahramanın yaşadığı iç çatışmaya yöneltilmiş olur. İç çatışma genelde ya aldatma ya da evliliği onaylamayan bir ailenin varlığıyla kendini gösterir. Santimantal roman bu tarz bir çatışmanın işlendiği tek bir olay etrafında okurun ilgisini sürekli olarak canlı tutar.¹⁰

Nicola Watson, santimantal romanlardaki çatışmanın nasıl şekillendiğine bakarken, çatışmayı ataerkillik karşısında isyankâr kadın arzusunun mücadelesi olarak değerlendirir ve “baba buyruğu” ile “cinsel tutku”nun çatışması olarak ifade

⁷ *A.g.e.*, s. 35.

⁸ Margaret Cohen, *The Sentimental Education of The Novel* (Princeton: Princeton University Press, 1999), s. 39.

⁹ Burhan Cahit Morkaya, *Gönül Yuvası*. Yay. haz. Akgül Zorbay. (İstanbul: İskenderiye Yayınları, 2008.) Erol Köroğlu'nun bu kitaptaki “Sunuş” bölümünden alınmıştır.

¹⁰ Cohen, s. 37–46.

eder.¹¹ Diğer taraftan Cathy N. Davidson ise bu türe ait eserleri melodramatik hikâyeler olarak değerlendirmekle birlikte, bu romanların gerçekliğe çok yakın metinler olduklarını vurgulayıp, çatışmayı bu noktadan hareketle açıklamaya çalışır. Romanlarda kadının ailesi tarafından evliliğe zorlanması, kocanın mutlak güç olarak görülüp kabul edilmesi, kadının erkeğe olan ekonomik bağımlılığı ve aldatmanın yarattığı çatışmaya dayanan temaların, o dönemde yaşayan kadınlara dayatılan toplumsal hayattaki rolleri olarak sunulduğunun altını çizer.¹² Bununla birlikte çoğu edebi türün şekillenmesinde olduğu gibi bu türün ortaya çıkışında da burjuva bakış açısının önemli olduğuna işaret edip, bir aile tarafından kuşatılan sıcak ve rahat yaşantının hayatın merkezinde olması düşüncesinin etkisi üzerinde durur. Bu türün romanlarında hâkim olan diğer bir düşüncenin de kadının ahlakı olduğunun ve romanlar aracılığıyla tasvir edilen bu ahlakın iffet (namuslu olma) ve erdem (fazilet) ile tanımlandırıldığının altını çizer.¹³ Kadın ev içinde, aileyi oluşturmak ve korumakla yükümlüdür ki bu ailenin devamlılığının olabilmesi için evliliğini sürdürüp ev içindeki görevlerini yerine getirmesi gerekir. Bu da kocası ve evine bağlılığını sürdüreceği olan ahlak anlayışından geçer.

Cohen de Davidson gibi, santimantal romanlardaki ahlaki uygulamanın üzerinde durur. Santimantal romanlar kadın kahramanın, kolektif ahlak ve maddi çıkar, yani kocaya olan ekonomik bağımlılık yüzünden ona tabi olmak ile bireysel özgürlüğü arasındaki çatışmanın üstesinden gelip gelemeyeceğini, yani kahramanın ahlaki değerini de sınar, hatta sınamakla kalmayıp bu ahlaki değeri birebir üretirler. Bu bağlamda “erdem” için aktif bir süreç gereklidir ki bu da romanda geçen zamanla

¹¹ Cohen, s. 37.

¹² Hansen, s. 40.

¹³ *A.g.e.*, s. 41.

sağlanır.¹⁴ Romanda kadın kahraman birçok tehlikeyle karşı karşıya kalır ve bu tehlikeleri “erdem” anlayışı içinde tek tek aşması gerekir.

Baym’a göre santimantal romanlar bir anlamda duyguların kontrol edilmesinin gerekliliğine de işaret eder. Kadın kahraman sıklıkla onu yolundan saptıracak duygular içinde hikâye edilir ve önemli olan kahramanın bu duygularını kontrol ederek baştan çıkmaması ve ahlaki değerlerini roman boyunca oluşturup koruyor olmasıdır.¹⁵ Sonuçta santimantal romanlar aynı zamanda mevcut ideolojiye dayanan ahlaki söylemi de oluştururlar ve bir yandan da bu söylemi korumaya yönelik hareket ederler. Dolayısıyla kadın kahraman, okur tarafından model olarak alınacak ve dayatılan ahlaki söylem kadın okurlar üzerinde işlerlik kazanacaktır.

Santimantal romanda kadın kahramanların roman boyunca içinde buldukları çatışmanın üstesinden gelip dönemin ahlaki söylemini yaratma ve onu koruma gibi bir görevleri vardır. Bu noktada santimantal roman “idealleştirmeye” başvurarak idealleştirilmiş karakterler vasıtasıyla romanda konu edilen etik konulara daha çok vurgu yapmaktadır.¹⁶

Baym, bu tür romanlarda romanın iki tür kadın karakter üzerinde odaklandığını belirtir. Bu kadın karakterlerden ilki aktif, becerikli, eğitilidir ve bir melek olarak tasvir edilir. Temsil edilen diğer karakterse bu karakterin tam zıddıdır; cahil, eğitimsiz, korkak ve kendi kendine yetemeyen bir kadın olarak resmedilir ve genelde bu özelliklerin aksine fiziksel anlamda güzeldir.¹⁷

Elizabeth Barnes da santimantal romanların temasal özelliklerinden yola çıkarak santimantal romanın aşırı ve türdeş bir duyarlılık (sensitivity) yaratıp tüm ahlaki orta sınıf karakterleriyle bu türün okurlarının paylaştığı bir orta sınıf kimliğini

¹⁴ Cohen, s. 60–62.

¹⁵ Baym, s. 25.

¹⁶ Cohen, s. 54–58.

¹⁷ Baym, s. 25.

korumak ve desteklemek eğiliminde olduğunun altını çizer.¹⁸ Barnes aynı zamanda, dönemin ideolojisi doğrultusunda kadınla aile ve çocuk arasındaki idealleştirilmiş bir bağa dikkat çeker, ama bu bağın da kamusal olan ile özel olan arasındaki sınırları karıştırdığını iddia eder. Bu bağ bir taraftan kişisel duyarlılığı meşrûlaştırdığı gibi bir taraftan da sosyal etkileşimi garantiye alır. Dolayısıyla bu bağın yalnızca kişisel bir duyarlılığı karşılamadığının, aynı zamanda liberal sosyal ve politik sistemlerin devamı için de gerekli olan bireylerarası ilişkilerin önemini vurguladığının altını çizer.¹⁹ Santimantal romanların işlevi, yalnızca dönemin egemen orta sınıf ideolojisini roman aracılığıyla okura dayatmak değildir. Richard Brodhead daha geniş bir bakış açısıyla bu türün, hâkim ideolojiyi dayatmaktan daha da öteye gidip hem üst sınıfa hem de alt sınıfa ulaşmaya çalışır. İdeal aile veya ideal kadın kahraman, aynı zamanda fakirlik ve ev/aileyle ilgili düzensizlikle örneklendirilen alt sınıf aile ile temelsiz olarak örneklendirilen üst sınıf aile arasında da bir denge sağlamayı amaçlar.²⁰

Sonuç olarak kadın kahramanın kolektif ahlak ve kişisel maddi çıkarı ile bireysel özgürlüğü arasında kalmasından dolayı yaşadığı çatışmadan doğan santimantal roman tek bir olay etrafında yoğunlaşmaktadır. Çatışmaysa genelde orta sınıf ideolojisini okura yerleştirmek için kadına yüklenen misyon doğrultusunda şekillenip, ideal aile ve kadının ahlakı üzerinden işlenmektedir. Bu bağlamda türün önemli bir diğer özelliği de kadın kahramanın toplumun isteklerine cevap verebilmesi için kendi tutkularının ya da kendi olabilmekten vazgeçmenin yarattığı

¹⁸ Elizabeth Barnes, *Incest and Literary Imagination* (Gainesville: University Press of Florida, 2002), s. 7.

¹⁹ *A.g.e.*, s. 142.

²⁰ Richard Brodhead, *Cultures of Letters: Scenes of Reading and Writing in Nineteenth Century America* (Chicago: University of Chicago Press, 1993), s. 94.

acının üstesinden gelmek zorunda olmasıdır.²¹ Romanda kadın kahraman toplumun isteklerine uymak zorundadır çünkü toplum için bir model teşkil edecektir. Bu noktada toplumun taleplerini yerine getirmek adına bireysel özgürlüğü ve toplumsal beklentiler arasında bir seçim yapmak zorundadır ki genellikle kendi kişisel isteklerinden vazgeçmek zorunda bırakılır. Davidson’a göre kadın kahramanın çektiği acının hikâye edilmesi romanın eleştirel bir yönü olduğunu gösterir. Ama romanda bir taraftan kadın kahramanın çektiği acı gösterilirken, bir taraftan da evliliğin devamlılığının sağlandığı ya da ataerkil düzenle işbirliğine gidilerek kadına “itaat ettirme/boyun eğdirme”nin amaçlandığı kadın erdemi tanımlanır. Bu türdeki romanlar kadınların içinde bulunduğu zor durumu resmederken bir taraftan da kadının şikâyet etmeden içinde bulunduğu duruma katlanmak zorunda olduğunu gösterir. Bu da romanın eleştirel tarafını zayıflatıp fatalist bir çizgide ilerlemesine neden olur.²² Diğer bir deyişle kadın kahraman toplum tarafından dayatılan geleneksel kodlara uymak zorundadır. Bu bağlamda Cohen de kadının, karşı olduğu şeyi kabullenmek zorunda bırakılarak toplumun taleplerini yerine getirmesi gereken bir tür “kurban rolünü” üstlendiğinin altını çizer.²³ Bu tür romanlarda her ne kadar çektiği acı üzerinden kadının içinde bulunduğu durum anlatılsa da santimental romanda kadın kurbanlığının nedeni kadının alınyazısı olarak verilir. Toplumsal kodların oluşturduğu toplumsal rollerin bunda hiçbir etkisi yokmuş gibi gösterilir. Bu tür romanlar aracılığıyla tutucu, kadını bastıran ve kontrol eden bir söylem üretilir.

Santimental romanların özelliklerinden biri de genelde mutlu sonla bitmeleridir. Baym’a göre hikâyelerin sonu çoğunlukla evlilikle biter ve bu evlilik iki şekilde gerçekleşir. İlkinde “kötü” veya “vahşi” olarak tasvir edilen adam yeniden

²¹ Jane Tompkins, *Sensational Designs: The Cultural Work of American Fiction, 1790-1860* (New York: Oxford UP, 1985), s. 172.

²² Hansen, s. 47.

²³ Cohen, s. 41.

şekillendirilir ve romanın amacına yönelik olarak olumlu bir şekilde değişir.

İkincisindeyse kadın kahramanın özelliklerini daha önceden gören güvenilir bir adam vardır ve kadın kahraman onunla evlenir.²⁴

Santimantal romanın yanı sıra Cohen, “santimantal sosyal roman” diye bir ayrıma gider. Bu türde de hemen hemen santimantal romanın bütün özelliklerinden söz etmek mümkündür. Santimantal romandan farklı olarak santimantal sosyal romanda karakter yaşadığı çatışmanın farkındadır. Başka bir deyişle bireysel özgürlüğüyle toplumsal yaptırımlar arasındaki çelişkiyi görür, toplumun riyakâr ve ikiyüzlü tarafının farkına varır ve buna karşı çıkacak güçtedir. Düzene karşı savaşmasına rağmen kahraman yine de yenilir. Ayrıca santimantal sosyal romanda “kötü” ve “iyi”nin ayrımı çok daha keskindir. “Kötü” ayrıca ayrıntılı olarak tasvir edilerek eleştirilir. Sosyal santimantal romanda dedikodu önemli bir yer teşkil eder. Santimantal romanın biçimsel özelliklerini taşımasına rağmen, santimantal sosyal romanın toplumda var olan değerlerin geçersizliğini gösterip değiştirmek veya dönüştürmek gibi çok açık bir amacı vardır.²⁵

Kısacası santimantal romanlar, ortak bir tema etrafında hikâye edilen, kadın ile toplumda kadına biçilen rolleri uzlaştırmaya yoluna giden metinlerdir. Bu doğrultuda kadın kahraman, kolektif ahlak ve kişisel maddi çıkarı ile bireysel özgürlüğü arasında kalacak şekilde bir çatışmanın içine sokularak kendi yazgısıyla baş başa bırakılır. Kadın kendi ahlaki değerlerini ve “erdem” kavramını oluşturur ve karşılaştığı zorlukların üstesinden gelmeye çalışır. Dolayısıyla romanın işlevine uygun olarak “idealleştirilmiş” veya “melek” karakterler aracılığıyla karakterin yaşadığı çatışma ve oluşturduğu ahlaki değeri daha da pekiştirilmiş olur.

²⁴ Baym, s. 21.

²⁵ Cohen, s. 120–162.

Santimantal Romanın Biçimsel/Estetik Özellikleri

Yukarıda da işaret edildiği üzere santimantal romanlar kadının özneliği ile toplumun taleplerini uzlaştırma amacıyla okura mesaj verme kaygısı taşıyan, dönemin düşüncesine uygun bir kadın modeli sunan metinler olduğu için biçimsel olarak da bu amacı pekiştirecek ve bu amaca hizmet edecek şekilde anlatılmaktadır.

Bu bağlamda bu tür metinlerde okurun sempatisini kazanmak önemli bir rol oynar, hatta Cohen'e göre kahraman üzerinden okurun sempatisini kazanmak, kolektif ahlak ve kişisel refah ile bireysel özgürlük arasındaki çatışmadan bile önce gelmektedir. Santimantal romanda, ister I. tekil şahıs tarafından, ister III. tekil şahıs tarafından anlatılsın, genellikle anlatıcı-yazarın açıklamalarının yer aldığı bir önsöz bulunur. Burada anlatıcı-yazar daha en başından okurun sempati ve ilgisini çekmeye çalışır. Bunun yanı sıra metnin anlatıcısı, okurun sempatisini kazanmak için mektup, günlük vb. gibi I. tekil şahsın anlatımına yer verir. Böylelikle kadın kahramanın içinde bulunduğu çatışma ayrıntılı olarak anlatılmış olur. Kahramanın duyguları veya kalbi analiz edilir. Yani kadının bu çatışmada neler hissettiği, neler düşündüğü birebir kendi ağzından hikâye edilir. Bu sayede I. tekil şahıs tarafından söylendiği için hem okurun kahramanla ilgili bir şüphesi kalmaz hem de kahramanın içinde bulunduğu zor durum daha somut bir şekilde gözler önüne serilmiş olur.

Cohen'a göre okurda sempati yaratmanın bir diğer yolu da okurun karaktere yakınlık duymasını sağlayacak ifadelerin kullanılmasıdır. Santimantal roman anlatıcıları genelde az ve anlaşılır bir tarzda konuşurlar ve yüksek ahlaki değerlerin tasvir edildiği zamanlarda da anlatımlarının sesinde bir değişim görülür. Kadın karakter bütün gücüyle çatışmanın içinde yer alır ve burada anlatıcı abartılı, kısa ve özlü bir ifade kullanmaya başlar. Anlatıcı çatışmanın etkisini artırmak için geçmiş

zamanda geçen hikâyeyi şimdiki zamanla anlatmaya başlar ve okur üzerindeki etkiyi artırmak için de mübalağalı ifadelerden, sorulardan ve ünlemlerden yararlanır. Anlatıcı, anlatımında kullandığı bu değişikliklerle ahlaki değerlerin anlatımını yazıda da çekici bir hale getirir.²⁶ Okurun sempatisini kazanmak için yalnızca okurun karaktere kendini yakın hissetmesini sağlayacak olan ifadelerden yararlanmaz. Bu ifadelerin yanı sıra, kahramanın içinde bulunduğu durumu da kullanır. Kahraman bir bedbahtlıkla karşılaştığında, çektiği acı gösterilir ve ardından da karakterlerin gözyaşlarına başvurulur. Gözyaşlarının boşalmasıyla karakter, okurun ilgisini kazanacak ve okur karakteri kendine yakın bulmaya başlayacaktır.²⁷ Sonuç olarak okurun karaktere kendini yakın hissetmesini sağlayacak ifadelerin kullanılması, gözyaşı vb. aracılığıyla okurun romandaki karakteri anlaması üzerine kurulan ilişkinin sonucunda bir “acıyan” ve “ağlayan” okur grubu yaratılmış olur.²⁸ Böylelikle okurlar kadın kahramana karşı daha anlayışlı olacaklar ve kahramanın çektiği acıyı görerek bu duruma düşmemek için dersler çıkaracaklardır.

Santimental romanın bir diğer özelliği de romanda yalnızca olay için gerekli olan az sayıda karakterin tercih edilmesidir. Olaylar genellikle aynı sosyal çevreden ve aynı sınıftan bir ya da iki ailenin etrafında cereyan eder. Ve genelde evde çalışanların hayatlarından bahsedilmez. Karakterlerin konuşma tarzları ve diksiyonları da cinsiyetleri, etnik kimlikleri, dinleri ne olursa olsun neredeyse aynıdır. Basit söz diziminden oluşan şablonlar kullanılırlar. Diksiyon olarak tek istisna ikincil karakterdir ki bu karakter kıskanç, iftiracı, materyalist ve çeşitli ahlaki patolojilerle temsil edilir. Bu karakterin tasvirindeyse nükteli ve zarif bir dil kullanılır ve karakter daha çok fiziksel özellikleriyle anlatılır. Kullanılan farklı şive, lehçe veya deyimler sosyal farktan ziyade ahlaki farkı göstermek içindir.

²⁶ *A.g.e.*, s. 62-65.

²⁷ Mackenzie, s. xi.

²⁸ Cohen, s. 67-68.

Santimantal romanda kullanılan tekniklerden biri de hafif dokunuş (light touch). Metinde fiziksel özellikler ayrıntılı olarak verilmez, gölge ve ışık oyunları arasında yalnızca zarif bir dokunuşla resmedilirler. Romanın geçtiği mekânsa evle sınırlıdır ve roman genelde evde başlayıp bahçe, salon vb. gibi evin farklı yerlerinde geçer. Karakterler ve mekânda böyle bir sınırlamaya gidilmesinin en büyük nedeni çatışmanın şiddetini arttırarak okurda bıraktığı sempati ve merhametin artmasını sağlamaktır.²⁹ Santimantal romanda ayrıntılara başvuru tek yer doğanın anlatıldığı kısımlardır. Burada da amaç ilgiyi başka bir yöne çekmek değil, doğanın görsel anlatımıyla olayları alegorik bir formda hikâyelendirmektir. Doğa tasvirleri bir nevi kalbin imajıdır, yani tasvirdeki ayrıntılarla aşkın özellikleri anlatılır. Bu yolla olayların geçtiği yer de daha güçlü bir şekilde resmedilmiş olmaktadır.³⁰

Santimantal romanda kadın kahramanın fiziksel özellikleri ayrıntılı olarak ancak diğer karakterin “arzu nesnesi” olduğunda verilir. Genelde bir adam bir kadına bakar ve kadının güzelliğini anlatmaya başlar. Cohen’ın “santimantal ilan” (sentimental blazon) olarak adlandırdığı bu teknikte “cismani” ve “ahlaki” olan karşıtlığı üzerinde durulup “ahlaki” olanı, “cismani” olandan üstün tutma eğilimi vardır.³¹ Kısacası kadın kahramanın ancak fiziksel güzelliğiyle ruh güzelliği buluşunca erkeğin gözüne güzel görünür. Diğer bir deyişle güzel olsa bile fiziksel olarak bu güzellik tasvir edilmez, ancak kadın kahramanın ahlakı, iyiliği vb. özellikleriyle bir arada olduğu zaman kahramanın güzelliği ortaya çıkar.

Santimantal romanın özelliklerinden biri de kahramanın kolektif ahlak ve kişisel maddi çıkarı ile bireysel özgürlüğü arasında kalmasından dolayı çektiği azabın anlatılmasında kullanılan “tablo” (tableau) yöntemidir. Anlatıcı, kriz anını göstermek için karakterin ruh halini anlatmak yerine, karakterin bedenini tasvir

²⁹ Cohen, s. 50–53.

³⁰ Cohen, s. 54–55.

³¹ Cohen, s. 55.

ederek bir resim sahneye koyar. Bu resim aracılığıyla kahramanın içinde bulunduğu çatışma halinin kahramanın bedeni üzerindeki etkilerini ve beden hareketlerini gösterir. Ana karakter tüm bedeniyle resmin merkezinde yer alır.³² Anlatıcı burada betimleme yapar. Bununla birlikte tablo oldukça statik ve figüratifdir.³³ Özetle azap çeken ruhun bedendeki yansımaları bir tablo halinde resmedilerek okura sunulur.

Sonuç olarak santimental romanlar hem içerik hem de estetik özellikleriyle bir dönemin hakim ataerkil ideolojisini kadınlara empoze etmek ve kadınların birey olma isteklerini toplumdaki geleneklerin oluşturduğu kodlara uygun biçimde törpülemek yolunda bir araç olmuşlardır.

Türün son örneklerinde görülen hastalık ve hasta başında yas tutma gibi öğeler, santimental romanları “yas metinlerine” dönüştürmüş ve bu romanların altını çizdiği değerlerin toplumsal hayatta işlerlik kazanmadığının fark edilmesiyle de bu metinler zamanla bir yas ve melankoli metinlerine dönüşmüştür.³⁴

Emine Semiye Hanım’ın Hayatı ve Eserleri

Ünlü tarihçi ve devlet adamı Ahmet Cevdet Paşa’nın kızı ve ilk kadın romancımız Fatma Aliye Hanım’ın kız kardeşi olan Emine Semiye Hanım (1864–1944)³⁵ İstibdat, Meşrutiyet ve Cumhuriyet dönemlerinde yaşamış ve gerek siyasi ve sosyal faaliyetleri gerekse yazılarıyla, Osmanlı toplumunda kadın ve kadının yerini sorgulayan tavrıyla Osmanlı kadın hareketine öncülük etmiştir. Emine Semiye Hanım hem yaşam tarzı hem de yazıları itibarıyla ablası Fatma Aliye Hanım’a göre

³² Cohen, s. 65.

³³ Anne Patricia Williams, “Description and Tableau in The Eighteenth Century British Sentimental Novel,” *Eighteenth Century Fiction*, c. 8 (1996), s. 469–470.

³⁴ Scher Özkök, “‘Sentimental’ in Sınırları İçinde ve Dışında ‘Güç’ten ‘Boyun Eğişi’: Handan, Ayşe, Aliye,” Boğaziçi Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı TKL 590 kodlu yüksek lisans dersi için hazırlanmış ve yayınlanmamış final ödevi.

³⁵ Emine Semiye’nin doğum tarihiyle ilgili kaynaklarda “1864,” “1868” ve “1866” gibi farklı tarihler verilmiştir.

daha aykırı ve geleneklerden daha uzak bir kişiliktir.³⁶ Yaprak Zihnioğlu da Emine Semiye Hanım'ın "kadın" konusundaki fikirlerinin Fatma Aliye Hanım'a göre daha keskin olduğunu iddia eder.³⁷

Emine Semiye Hanım'ın nasıl bir eğitim aldığı konusundaki bilgiler oldukça sınırlıdır. İlber Ortaylı, Osmanlı toplumundaki diğer yüksek tabakadan ulema efendilerin kızları gibi Ahmet Cevdet Paşa'nın da her iki kızının da eğitimine önem verdiğini, Arapça, Farsça ve özellikle Fransızca öğrenmeleri hususunda özenli davrandığını ve onların edebiyat ve tarihle ilgilenmelerinden dolayı gurur duyduğunu söyler.³⁸ Diğer taraftan ressam Naciye Neyyal'in anılarını derleyen Fatma Rezan Hürmen ise Emine Semiye'nin özel hocalardan ders alsa da daha çok kendi okuyarak kendini geliştirdiğini belirtir.³⁹ Emine Semiye Hanım kendisi de hayatı boyunca eğitime önem vermiştir. Selanik'te kız okulları müfettişliği yaptığı esnada Karababa Tekkesi şeyhinden iki yıl boyunca Arapça, Farsça ve tasavvuf dersleri alır.⁴⁰ Taha Toros ise Emine Semiye Hanım'ın İsviçre ve Fransa'ya giderek Batı'da eğitim görüp etüt yapan ilk Türk kadını olduğunu iddia eder.⁴¹ Emine Semiye Hanım üzerine çalışan Şefika Kurnaz, Emine Semiye'nin eserlerinden edindiği bilgilere göre, Emine Semiye'nin Darümuallimat'tan mezun olduğunu söyler.⁴² Ayrıca Emine Semiye Hanım İtalyanca ve piyano dersleri de almıştır.⁴³ *Selanik Hatıraları*'nda tiyatroyla ilgili bir yazısında küçüklüğünden itibaren tiyatroya gittiğini söyler.⁴⁴ Sonuç olarak

³⁶ Nüket Esen, "Bir Osmanlı Kadın Yazarın Doğuşu," *Journal of Turkish Studies – Türklük Bilgileri Araştırmaları, Ağâh Sırrı Levend Hatıra Sayısı I*, sayı: 24 (2000), s. 116.

³⁷ Yaprak Zihnioğlu, "Erken Dönem Hareket-i Nisvânı'nın İki Büyük Düşünürü Fatma Aliye ve Emine Semiye," *Tarih ve Toplum*, sayı:186 (1999), s. 8.

³⁸ İlber Ortaylı, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2002), s. 235.

³⁹ *Ressam Naciye Neyyal'in Mutlakiyet, Meşrutiyet ve Cumhuriyet Hatıraları*, Haz. Fatma Rezan Hürmen (İstanbul: Pınar Yayınları, 2004), s. 253.

⁴⁰ Ferit Ragıp Tuncor, "Emine Semiye," *Önasya*, sayı: 41, Ankara: 1969, s. 16–17.

⁴¹ Taha Toros, *Mazi Cenneti* (İstanbul: İletişim Yayınları, 1998), s. 230.

⁴² Şefika Kurnaz, *Osmanlı Kadın Hareketinde Bir Öncü: Emine Semiye* (İstanbul: Timaş Yayınları, 2008), s. 30.

⁴³ *A.g.e.*, s. 31.

⁴⁴ Emine Semiye Hanım, *Selanik Hatıraları*, 201. El yazması nüshası Milli Kütüphane'de bulunmaktadır.

eğitimiyle ilgili bilgilerin ışığında, Emine Semiye Hanım'ın hem Batı (yeni) hem de Doğu (eski) eğitim anlayışını bir arada aldığı anlaşılmaktadır. Nitekim Kurnaz eserinde, Emine Semiye Hanım'ın, *Şûra-yı Ümmet*'teki⁴⁵ “Maziye Ait” başlıklı yazısında dindar bir anneyle ilerlemeci bir babadan aldığı iki zıt terbiye dolayısıyla kendisinin arada kaldığını ve bu yüzden de nasıl net bir fikir sahibi olacağını bilemediğini ifade ettiğini söyler. Bunun ayrıca kendi açısından bir eksiklik olduğunu, bir taraftan Victor Hugo, Lamartin gibi Batı yazarlarını okurken bir taraftan da taassup duygusunun bazen düşünmesine bile engel olduğundan dolayı sıkıntı duyduğunu ifade eder.⁴⁶

Emine Semiye Hanım 1892'de başladığı öğretmenlik görevine kocası Reşit Paşa'nın Selanik Maarif Müdürü olarak atanmasıyla Selanik'te de devam eder. Selanik'te bulunduğu esnada, eğitime ve özellikle kız çocuklarının eğitimine verdiği önemden dolayı evinde de tanıdıklarının çocuklarıyla memur kızlarına ders verir.⁴⁷ Ayrıca Selanik'te kız okulları müfettişliği ile İnas Rüştüyesi, Terakki Mektebi ve Feyziye Mektebi'nde mümeyyiz olarak görev yapar.⁴⁸ 1912'deki Balkan savaşları esnasında gönüllü hastabakıcılık yapan Emine Semiye Hanım'ın adı 1916–1917 yıllarında Halide Edip ile birlikte Suriye'ye giden öğretmenler arasında geçmektedir.⁴⁹ 1922'den sonraki dönemdeyse Edirne, Sivas, Ordu ve Adana kız öğretmen okullarıyla İstanbul'daki ortaokullarda edebiyat ve Türkçe öğretmenliği yapar.⁵⁰ Emine Semiye hayatının geri kalan kısmındaysa hayır işlerine yönelip fahri hemşire olarak görev yapmıştır.⁵¹ Bunun yanı sıra Ömer Nida, Emine Semiye'nin

⁴⁵ *Şûra-yı Ümmet* 1902'den 1929'a kadar çıkan İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin yayın organı.

⁴⁶ Kurnaz, s. 28–29.

⁴⁷ Hürmen, s. 259–260.

⁴⁸ Kurnaz, s. 32.

⁴⁹ İnci Enginün, “İlk Hikâyeci ve Romancılar,” *Yeni Türk Edebiyatı Tanzimattan Cumhuriyete (1839–1923)* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2006), s. 278.

⁵⁰ İbrahim Alaaddin Gövsa, “Emine Semiye,” *Meşhur Adamlar Hayatları ve Eserleri*, haz. Sedât Simavi, c. II (İstanbul, 1935).

⁵¹ Toros, s. 213.

Hıristiyan olup Tunus Sörlük Okulu Müdüresi olarak görev yaptığı iddiasında bulunur.⁵² Emine Semiye Hanım 1944'te Haseki Hastanesi'nde vefat eder.⁵³

Emine Semiye Hanım iki evlilik yapmıştır. İlk eşi Kazasker Mustafa Paşa'dan Rıza adında bir oğlu olan Emine Semiye Hanım Mustafa Paşa'dan boşanıp ikinci evliliğini Reşit Paşa'yla yapar.⁵⁴ Fakat Taha Toros'un iddiasına göre İttihat ve Terakki üyesi olduğu için Kıbrıslı Kamil Paşa'nın sadrazamlığı esnasında tevkif edileceğini öğrenmesiyle Paris'e kaçar ve bundan dolayı Reşit Paşa'dan boşanır.⁵⁵ Hürmen ise boşanma nedenlerinin, Reşit Paşa'nın Emine Semiye'nin dadısının oğlu olmasından doğan geçimsizlikle Reşit Paşa'nın evlerindeki Nimet adlı bir kızla hakkındaki dedikodular olduğunu öne sürer. Daha önce Emine Semiye'nin İttihatçıların toplantılarına katılarak Selanik'te eşinin yükselmesini sağladığını belirtir.⁵⁶

Kurnaz, Ayduz'un verdiği bilginin ışığında, Emine Semiye'nin "Önasya" soyadıyla anılmasından dolayı üçüncü kez evlilik yapmış olabileceği ihtimali üzerinde durur.⁵⁷ Fakat Fatma Rezan Hürmen, Emine Semiye Hanım'ın üçüncü kez evlenmeyi düşündüğünü ama bu evliliğin gerçekleşmediğini ifade etmiştir.⁵⁸ Bu bağlamda Kadriye Kaymaz'ın "Önasya" soyadının, mecmuanın adıyla karıştırılıp kullanıldığı iddiasının daha gerçekçi olduğu anlaşılıyor.⁵⁹ Diğer taraftan Emine Semiye'nin eserleri Milli Kütüphane'de "Emine Semiye Yularkıran" adıyla tasniflendirilmiştir. Kaymaz, Emine Semiye'nin babasının soyunu devam ettirmek adına Yularkıran soyadını aldığı iddiasında bulunur.⁶⁰

⁵² Kurnaz, s. 50.

⁵³ Toros, s. 212.

⁵⁴ Kadriye Kaymaz, *Gölgedeki Kalem Emine Semiye* (İstanbul: Küre Yayınları, 2009), s. 34–38.

⁵⁵ Toros, s. 213.

⁵⁶ Hürmen, s. 269, 273.

⁵⁷ Kurnaz, s. 38–39.

⁵⁸ Fatma Rezan Hürmen, Emine Semiye hakkında kendisiyle yapılan görüşmede bu bilgiyi vermiştir.

⁵⁹ Kaymaz, s. 40.

⁶⁰ *A.g.e.*, s. 40.

Emine Semiye Hanım'ın evliliklerinden biri kız, üçü erkek olmak üzere dört çocuğu olur. Emine Semiye'nin ilk eşinden, adının Fatma Zahire olduğu bilinen bir kızıyla Hasan Rıza isminde bir oğlu vardır. Fatma Zahire ile ilgili bir bilgi bulunmayıp erken yaşlarda vefat ettiği anlaşılmaktadır. Reşit Paşa ile evliliğinden ise 1897 senesinde Cevdet ve Hüseyin İzzet adında iki oğlu olmuştur. Hüseyin İzzet sekiz aylıkken Selanik'te ölür.⁶¹

Emine Semiye Hanım aile ve mesleki hayatının yanı sıra sosyal ve siyasi faaliyetlerde de bulunmuştur. Taha Toros, Emine Semiye'nin gizli politika işlerine karışan ilk kadın olduğunu öne sürer.⁶² Hürmen ise Emine Semiye'nin Seniye Hanım aracılığıyla İttihat ve Terakki Cemiyeti üyesi olduğunu ifade eder.⁶³ Serpil Çakır, Emine Semiye'nin Selanik'teki İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin kadınlar şubesinin başkan yardımcısı olduğunu belirtir.⁶⁴ Emine Semiye, ablası Fatma Aliye Hanım'a yazdığı bir mektubunda, Hukuk-ı Nisvan adında gizli bir teşkilat kurmaya karar verdiğini, şayet uygun görürse Fatma Aliye'nin güvendiği birkaç kadını alarak cemiyetin Kadıköy şubesiyle birleşmesini söyler. Ayrıca mektubunda "Jön Türklerden 120 kişilik gönüllü polis müfrezeleri oluşturulduğundan, bu sayede fenalıkların önünün bir derece alınabileceğini, kendilerinin de 'feminizm' üzerine akd-i ittifak ederek cemiyet-i nisvaniyelerine hürmet ve muaveneti ricallerine öğretmeye muvaffak olacaklarını ifade eder.⁶⁵ Kaymaz, Emine Semiye Hanım'ın Edirne'de Hizmet-i Nisvan adında bir cemiyet kurduğunu, derneğin kurulmasından sonra Fatma Aliye'nin de Nisvan-ı Osmaniye İmdad Cemiyeti adıyla bir dernek kurmasından yola çıkarak Emine Semiye ile Fatma Aliye'nin bu hususta hemfikir

⁶¹ Kaymaz, s. 37–39.

⁶² Toros, s. 212.

⁶³ Hürmen, s. 269, 273.

⁶⁴ Serpil Çakır, *Osmanlı Kadın Hareketi* (İstanbul: Metis Yayınları, 1994), s. 55.

⁶⁵ Kaymaz, s. 54.

olduğunu gösterdiğini öne sürer.⁶⁶ Diğer taraftan Ahmet Mithat Efendi, Fatma Aliye'nin kız kardeşiyle olan ilişkisinden kaynaklanan rahatsızlığını Fatma Aliye'ye yazdığı bir mektubunda dile getirir. Selanik'te çıkan ve Emine Semiye'nin başmuharrirliğini yaptığı gazeteye yazı göndermemesi konusunda Fatma Aliye Hanım'ı uyarmaktadır.⁶⁷ Buradan yola çıkarak Ahmet Mithat Efendi'nin Emine Semiye Hanım'ın siyasi faaliyetlerinden rahatsız olduğu ve onu onaylamadığı anlaşılmaktadır. Emine Semiye Hanım, Seniye Hanım'la birlikte 1908 Mayıs'ında İttihat ve Terakki'nin kadınlar kolunu kurup başkanlık görevinde bulunur ve amaçlarının İslam kadınlarını uyandırmak olduğunu belirtir.⁶⁸ II. Meşrutiyet'in ilanından sonra, Emine Semiye Hanım'ın İttihat ve Terakki ile arası açılmış ve İttihat ve Terakki'nin kurucularından olan İbrahim Temo ve Abdullah Cevdet'in 1909'da kurdukları Osmanlı Demokrat Fırkası'nda faaliyette bulunmuştur.⁶⁹ Emine Semiye'nin siyasi faaliyetlerinin yanı sıra 1897 Osmanlı Yunan Savaşı şehitlerine destek vermek için 1898'de Selanik'te Şefkat-i Nisvan Cemiyeti adında bir cemiyet kurduğu bilinmektedir.⁷⁰

Emine Semiye Hanım siyasette aktif bir rol oynayarak bu alanda da kadının yeri olduğu üzerinde durmuş ve siyasi faaliyetlerini kadınların eğitimleri üzerinden sürdürmüştür. Nitekim yukarıda sözü edilen mektubunda feminizm ve Jön Türk sözcüğünü bir arada kullanması Emine Semiye'nin siyasi faaliyetlerinde de “kadın”a verdiği önemi göstermesi açısından çok iyi bir örnektir.

Toplumda kadın ve kadının rolü üzerine düşünen ve bu amaç doğrultusunda faaliyetlerde bulunan Emine Semiye Hanım gazete yazılarıyla eserlerinde de bu konu üzerinde yoğunlaşmıştır. Emine Semiye'nin neşredilen ilk yazısı *Hanımlara Mahsus*

⁶⁶ *A.g.e.*, s. 49–50.

⁶⁷ *A.g.e.*, s. 51.

⁶⁸ Kurnaz, s. 133.

⁶⁹ Kaymaz, s. 55.

⁷⁰ Kurnaz, s. 126.

Gazete'de tefrika edilen "Bir Mütéhassisenin Tefekkürâtı"dır. Ardından "Terbiye-i Etfale Ait Üç Hikâye" adlı hikâyesinin neşredilmesiyle *Hanımlara Mahsus Gazete*'nin daimi yazar kadrosuna girer.⁷¹ Selanik'te tefrika edilen *Mütalaa* gazetesinin "Hanımlara Mahsus Kısmı"nda başmuharrirlik görevini sürdürür.⁷² Emine Semiye dönemin diğer kadın gazete ve dergileri için de yazar. *Asır*, *Dersaadet*, Selanik'te neşredilen *Kadın*, Mehmet Rauf yönetimindeki *Mahasın*, *Edebiyat-ı Umumiye Mecmuası*, *Bahçe*, *Resimli Kitap*, *Yeni Gazete*, *Saadet*, *İzler* ve Edirne'de çıkan yerel gazete *Yeni Edirne*'de de yazıları çıkar. Ayrıca *İnci* gazetesinin başmuharrirliğini yapar.⁷³

Emine Semiye Hanım gazete yazılarının yanı sıra birçok edebi türde de eserler vermiştir. Roman ve hikâyelerinde kadın konusuna eğilir ve eserlerinin merkezinde kadın vardır. Tuncor, Emine Semiye'nin kitap olarak basılan ilk eserinin *Gayya Kuyusu* olduğunu söyler.⁷⁴ Emine Semiye'nin *Hanımlara Mahsus Gazete*'de 1897'de tefrika edilmeye başlayan *Bikes*, 1908'de kitap olarak basılan *Sefalet*, *Hanımlara Mahsus Gazete*'de 1899'da tefrika edilmeye başlayan *Muallime* ve Kaymaz'ın milli bir roman olarak nitelendirdiği ve 1920'de *Dersaadet* gazetesinde tefrika edilen *Gayya Kuyusu*⁷⁵ olmak üzere dört romanı vardır. Emine Semiye'nin *Sefalet* romanı Sırp bir kadın tarafından Sırpçaya çevrilmiş ve Sırp hükümetince "Saint Sava" nişânıyla ödüllendirilmiştir.⁷⁶ Romanlarının yanı sıra; 1895'te *Hanımlara Mahsus Gazete*'de tefrika edilmeye başlayan "Terbiye-i Etfâle Ait Üç Hikâye," yine *Hanımlara Mahsus Gazete*'de 1895'te tefrika edilmeye başlayan "Bir Mütéhassisenin Tefekkürâtı," 1896'da tefrika edilmeye başlayan "Hiss-i Rekabet,"

⁷¹ Kaymaz, s. 55–56.

⁷² Emine Semiye Hanım, *Selanik Hatıraları*, s. 8.

⁷³ Kaymaz, 58–61; Kurnaz, s. 56.

⁷⁴ Tuncor, s. 16.

⁷⁵ Kaymaz, s. 60.

⁷⁶ *A.g. e.*, s. 45.

Milli Kütüphane’de elyazması bir nüshası olan “Emir Çoban Kızları” ve “Dilşad Sultan,” 1897’de *Mütâlaa* gazetesinde tefrika edilen “Bir Gecelik Gelin,” 1896’da yine *Mütâlaa* gazetesinde tefrika edilen “Mazruf-ı Elem” ve “Müstağrak-ı Neşat” adlı hikâyeleri vardır. Emine Semiye Hanım makalelerini *Hürriyet Kokuları*, *Selanik Hatıraları* ve *İktitaf* adını verdiği el yazmalarında toplamıştır. Diğer taraftan Emine Semiye’nin 1904–1908 yılları arasındaki yazılarından oluşan ve Serez’de kitaplaştırılan *Kalem Tecrübeleri* adında bir eseri ve *Hanımlara Mahsus Gazete*’de 1901’de tefrika edilen “Karaferiye Mektupları” ile *Kalem Tecrübeleri*’nde yer alan “Serez Yaylası” başlıklı mektuplarından oluşan, Serez’in anlatıldığı gezi yazıları bulunmaktadır.⁷⁷ Ayrıca *Hülasa-i İlm-i Hesab* adında bir matematik ders kitabı da hazırlamış ve bu eseri 1894’te basılmıştır.

Sonuç olarak Emine Semiye Hanım hem roman ve hikâyelerinde hem de makalelerinde sürekli olarak kadın konusunu ele almış, kadının giyim kuşamı, evlilik, kadınların eğitimi, çalışarak ekonomik bağımsızlıklarını kazanmaları ve çocukların eğitimi hakkında fikirlerini belirtmiştir. Kurnaz, Emine Semiye’nin bu yazılarını *Kuran* ve gelenekler doğrultusunda ele aldığı üzerinde durur.⁷⁸ Fakat Emine Semiye Hanım bir taraftan da Batı’nın etkisi altındadır ve Batı karşısında hayranlık duymaktadır.⁷⁹

Emine Semiye Hanım Osmanlı toplumunda “kadın”ın yerini sorgulayan, kadın hakları konusunda yaşadığı döneme göre ileride olan fikirleriyle hem Osmanlı kadın hareketine öncülük etmiş hem de kendi zamanına göre “aykırı” sayılabilecek yaşam tarzıyla model olmuş bir Osmanlı aydınıdır.

⁷⁷ Kurnaz, s. 79–80.

⁷⁸ *A.g.e.*, s. 175–178.

⁷⁹ Bahar Gökınar, *The Role of Emine Semiye’s Writings in The Ottoman Women’s Movement* (Yüksek lisans tezi, Yeditepe Üniversitesi, 2008), s. 39–40.

Muallime'nin Özeti

Emine Semiye'nin 27 Ocak 1898 (15 Kanunusani 313) tarihinde yazımına başladığı *Muallime* romanı, *Hanımlara Mahsus Gazete*'nin ilavesi olan "Hanım Kızlara Mahsus Gazete"nin 16 Mart 1899 (4 Mart 1315) tarihli 53. sayısından itibaren tefrika edilmeye başlar. Dokuz ana bölümden oluşan *Muallime* romanı, gazetede dördüncü bölümden itibaren tefrika edilir. Romanın ilk üç bölümünün nerede tefrika edildiğine dair bir bilgi mevcut değildir. Bununla birlikte romanın Milli Kütüphane'de elyazması bir nüshası bulunmaktadır ki bu çalışmada bu elyazması esas alınmıştır.

Muallime'nin, Latin harflerine çevrilmemiş olmasından dolayı, romanı santimental romanın özellikleri üzerinden incelemeye başlamadan önce, romanın kısa bir özetinin verilmesi faydalı olacaktır:

Kadıoğlu Murtaza Efendi, memleketi olan Kastamonu'ya hâkim olarak atanır ve buraya yerleşmeye karar verir. Murtaza Efendi bilgili, sevilen ve halkın akıl almak için danıştığı bir insandır. Murtaza Efendi'nin İstanbullu eşi, evli ve İstanbul'da yaşayan büyük kızı Seher'in özlemine dayanamayıp, iki üç yılda birkaç aylığına küçük kızı Kevser'i de yanına alarak kızını görmeye İstanbul'a gider. Bu sayede güzel ve zeki bir kız olan Kevser İstanbul terbiyesini görür. Diğer taraftan babası Murtaza Efendi de kızının eğitimi ve terbiyesiyle oldukça yakından ilgilenip Kevser'in talim ve tahsiline bir erkek çocuğuymuş gibi özen gösterir.

Kevser bir gün Murtaza Efendi'den ders almaya gelen iki gençle karşılaşır: bir kibarzade olan Samur Ferhat Bey ile Ferhat Bey'in babası Eyüp Bey'in yardımlarıyla geçinen, annesi çamaşırcı olan fakir Molla İdris. Molla İdris çalışkan, akıllı ve başarılı bir genç olup Murtaza Efendi'nin sevgisini kazanır. Samur Ferhat ise derslere İdris'ten önce başlamış olmasına rağmen, bir ilerleme kaydetmeyip

haylazlıklarıyla Murtaza Efendi'yi canından bezdirir. Bu iki genç de Murtaza Efendi'nin kızı Kevser'e ilgi duymaktadır. Kevser'in evlenme çağı geldiğinde, Murtaza Efendi kızını Molla İdris'e vermek istese de hanımının söylenmelerine dayanamayıp kızını Samur Ferhat'la evlendirir.

Ferhat'la evlenen Kevser'in bir yıl sonra Meşhude adında bir kızı olur. Evlendikten sonra da hovardalıklarına devam eden Ferhat, bir gün eğlenmeye gittiği çiftlikte sarhoş olup üç kişiyi öldürür ve sonrasında eşi ve kızını ardında bırakarak dağlara çıkar. Dağlarda yaşamaya başlayan Samur Ferhat artık Çakır Fırat olarak tanınan bir çete reisidir. Eyüp Bey oğlunu adalete teslim etmek için onu bulur, ama Çakır Fırat babasını öldürerek kaçar.

Kevser ise İdris'le evlenir ve Bihbude adında bir kızı olur. İdris, Meşhude'yi kendi kızı gibi sevip şımartır ama Meşhude sürekli fenalık peşinde olup Bihbude'yi kıskanır. Molla İdris Bihbude'nin eğitimine oldukça önem verir ve Bihbude de babası gibi ilimle meşgul olur. Meşhude on dokuz yaşına geldiğinde, kendinden yaşça büyük olan Aziz Bey'le evlenirken, Bihbude de Aziz Bey'in kardeşi Süheyl ile nişanlanır. Yıllar sonra Molla İdris'in vefatı üzerine, Bihbude ve annesi Aziz Bey'in evine taşınırlar. Bihbude'yi kıskanan Meşhude, komşu oğlunun yardımıyla Bihbude'ye iftira ederek onu evden kovdurur.

Bu olanlara dayanamayan Kevser vefat eder, Bihbude ise kimsesiz kızları hizmetçilik yapmaları için İstanbul'a götüren Kulaksız Abdi'yle İstanbul'a teyzesinin yanına gider. Teyzesinin öldüğünü öğrenen Bihbude kimsesiz kızlarla ilgilenen Hacı Hanım sayesinde teyzezadesi Macit Bey'in yanına yerleşir. Macit Bey seneler sonra eşinin üzerine Bihbude'yle evlenmek ister. Bu durumu öğrenen Bihbude evden kaçar ve Hacı Hanım'ın yardımıyla Muhassıl Bey ile Saadet Hanım'ın şımarık kızları Refah'ın muallimesi olarak onların yanına yerleşir.

Muhassıl Bey'in konağında hiç şikâyeti olmadan yaşayan Bihbude'nin, Saadet Hanım'ın Şahize adındaki arkadaşını eve getirmesiyle huzuru kaçır. Şahize'yi tanır, Kastamonu'daki Meşhude, İstanbul'da Şahize olmuştur. Bihbude'nin kovulmasından sonra, ona haksızlık eden Aziz Bey kör olmuş ve bütün parasını tedâvisi için harcamıştır. Ardından Meşhude zengin olmak umuduyla Muhassıl Bey'le evlenmenin yollarını arar. Bunun üzerine Meşhude, Saadet Hanım'ın eşini aldatması için Süheyl'i kullanır. Saadet, Süheyl'e âşık olur ve gizli gizli buluşurlar. Bu buluşmaların birine Refah da gider ve Süheyl'i gören Refah onun kendisiyle ilgilendiğini düşünüp ona âşık olur.

Bir gün Muhassıl Bey; Süheyl, Meşhude ve Saadet'i birlikte yakalayınca, Meşhude Süheyl'in Refah'a talip olduğunu söyler ve Refah'la Süheyl nişanlanırlar. Saadet ise Süheyl'i kızı Refah'tan kıskanır. Meşhude'nin amacı Saadet ile Süheyl arasındaki ilişkiyi açığa çıkarıp Muhassıl Bey'le boşanmalarını sağlamaktır ve bunun için Bihbude'den yardım ister ama Bihbude yardım etmez. Bu arada Aziz Beyler, Muhassıl Beylerin köşküne taşınırlar. Ardından Meşhude, Saadet ile Süheyl arasındaki ilişkiyi dile getiren bir mektup yazar Muhassıl Bey'e. Köşke giden Muhassıl Bey ile hizmetkârı Çakır Fırat, Aziz Bey ve Refah, Süheyl ile Saadet'i köşkte birlikte görürler. Refah da olanlardan bahçıvanın kızı Elena sayesinde haberdar olup o da o gece orada bulunur. Seneler önce Muhassıl Bey'le karşılaşan ve sonra tövbe edip Muhassıl Bey'in hizmetinde bulunan Çakır Fırat, bunu planlayanın Şahize olduğunu anlayıp kamasıyla onu öldürür ve sonra onun kızı Meşhude olduğunu öğrenir. Süheyl ailesinin şerefi için suçu üstüne alır. Refah annesinden nefret etmeye başlar. Hem kocasını aldattığı için duyduğu vicdan azabından hem de kızı Refah'ın kendisinden nefret etmesine dayanamayan Saadet intihar eder.

Saadet'in intiharından sonra, Muhassıl Bey; kızı Refah, Bihbude, Aziz Bey ve Çakır Fırat'ı da yanına alarak Bostancı'daki köşke taşınır. Aziz Bey ile Çakır Fırat hastalanmışlardır ve Bihbude onlara bakmaktadır. Yaptıklarından dolayı büyük bir ıstırap duyan bu iki tövbekâr Bihbude'den af dilerler. Bir süre sonra Bihbude, olanlardan sonra psikolojik dengesi bozulan Refah'ın, kardeş gibi sevdiği Macit Bey'in oğlu Tahsin'le evlenmesini sağlar. Refah'ın çok istemesi üzerine kendisi de Muhassıl Bey'le evlenir.

Kısaca romanın konusu Bihbude'nin zorlu hayat hikâyesidir. Emine Semiye romanda, Bihbude'nin hayatı üzerinden birçok karaktere yer verir. Bu karakterler genelde aynı ailedendir. Romanda karmaşık aile içi ilişkiler, özellikle kadın ve erkek ilişkileri geniş yer tutar. Bu ilişkiler zincirinde sanki dış hayat yoktur, karakterler ve ilişkileri bir fanustaymışçasına, toplumdan yalıtılmış olarak verilir.

İKİNCİ BÖLÜM

MUALLİME'NİN SANTIANTAL KODLARLA OKUNMASI

Çalışmanın bu bölümünde, Emine Semiye Hanım'ın *Muallime* adlı eseri, giriş bölümündeki bilgiler çerçevesinde santimantal romanın özelliklerinden yola çıkılarak incelenmeye çalışılacaktır. Santimantal romanın kadın okurlara yönelik bir edebi tür olmasından dolayı, öncelikle eserin yazıldığı dönemde Osmanlı toplumundaki kadın algısına değinilecektir. Ardından santimantal romanın “kimsesiz kız modeli,” kadın karakterin kişisel maddi çıkarı veya toplumun kolektif ahlak anlayışı ile kendi bireysel özgürlüğü arasında seçim yapmak durumunda kaldığı “çift bağlılık” ve “kadının ahlaki değerinin oluşturulması/üretilmesi” gibi tematik özelliklerinden hareketle eserdeki kadın kimliği ve algısının üzerinde durulacaktır. Son olarak da yazarın santimantal romanların biçimsel/estetik özelliklerine yer verip vermediğine bakılacaktır.

On Dokuzuncu Yüzyıl Sonu Osmanlı Kadını

Nina Baym'e göre santimantal romanlar, kadınlar hakkında belirli bir hikâyenin anlatıldığı, kadın okurlar için yazılan metinlerdir. Bu bağlamda Emine Semiye Hanım'ın *Muallime* adlı romanını yayımladığı dönemde seslendiği, ulaşmak istediği okurun, yani eserin yazıldığı dönemde Osmanlı toplumundaki kadın ve konumunun üzerinde durulması gerekir. Emine Semiye'nin 27 Ocak 1898 tarihli *Muallime* romanı, *Hanımlara Mahsus Gazete*'nin ilavesi olan “Hanım Kızlara Mahsus Gazete”nin 16 Mart 1899 tarihli 53. sayısında, eserin dördüncü bölümünden başlayarak tefrika edilir.

Eserin tefrika edildiği 1899 yılında, Osmanlı Devleti köklü değişimler yapma yolunda ilerlemektedir. Osmanlı İmparatorluğu, Karlofça ve Pasarofça antlaşmalarından sonra güç kaybetmeye başlar ve yeniden eski gücüne kavuşmak adına askeri alanlarda reformlara gider. Yalnız askeri alanda yapılan reformlar başarı sağlamayınca, yüzünü Batı'ya çeviren Osmanlı devleti toplumun her alanında reform ve yenilikler yapmaya girişir. Öyle ki Tanzimat-ı Hayriye ile birlikte Osmanlı devlet ve toplumunu modernleştiren sürekli bir yasama ve reform dönemi başlar.⁸⁰ Tanzimat'la beraber Osmanlı kadınına da kıyafet, eğitim ve miras konusunda bazı haklar tanınır.⁸¹ Bu değişimlerle beraber Osmanlı toplumunda kadının yeri de kadınlar tarafından sorgulanmaya başlar. Böylelikle dünyada Fransız Devrimi'yle birlikte kendini göstermeye başlayan kadın hareketi Osmanlı kadınları arasında da etkili olmaya başlar ve 1908'de II. Meşrutiyet'in ilanından sonra etkisini iyice artırır. 1868 ile 1908 yılları arasındaki dönem, Osmanlı kadın hareketinin erken dönemi olarak adlandırılmaktadır.⁸² Bu dönemde Osmanlı kadını ve kadın hareketi özellikle üç alanda kendini gösterir: basın, okullar ve dernekler.⁸³

Osmanlı toplumunda kadının konumu ile ilgili tartışma ve düşüncelere özellikle dönemin gazetelerinde geniş yer verilir. Kadına yönelik ilk yayın 28 Haziran 1869'da erkekler tarafından kadınlar için yayımlanan *Terakki-i Muhadderat*'tır.⁸⁴ Bu gazetenin ardından *Aile*, *Hanımlar*, *İnsaniyet*, *Şüküfezar*, *Parça Bohçası*, *Hanımlara Mahsus Gazete*, *Hanımlara Mahsus Malumat*, *Kadın*, *Demet*, *Mehasin*, *Kadınlar Dünyası*, *Güzel Prens*, *Hanımlar Âlemi*, *Kadınlık*, *Seyyale*, *Türk*

⁸⁰ Stanford J. Shaw, Ezel Kural Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, çev. Mehmet Harmancı (İstanbul: e Yayınları, 1983), s. 26-112.

⁸¹ Şefika Kurnaz, *II. Meşrutiyet Döneminde Türk Kadını* (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1996), s. 15.

⁸² Zihnioglu, s. 11.

⁸³ Gökpinar, s. 11.

⁸⁴ Zehra Toska, Serpil Çakır, Tülay Gençtürk, Sevim Yılmaz, Selmin Kurç, Gökçen Art, Aynur Demirdirek, *İstanbul Kütüphanelerindeki Eski Harfli Türkçe Kadın Dergileri Bibliyografyası 1869-1927* (İstanbul: Metis Yayınları, 1993), s. 359.

Kadını, İnci, Hanım, Diyana ve Süs dergileri çıkar.⁸⁵ 1870'den 1908'e kadar kadın dergilerindeki yazılar özellikle çocukların eğitimi, ev ekonomisi, moda, sağlık, edebiyat ve tarih konularıyla ilgiliyken, II. Meşrutiyet'ten sonra kadınların kamusal alana katılmaları, eğitimleri, meslek edinmeleri ve kadınların seçme ve seçilme hakkı gibi sosyo-politik konularla ilgilidir.⁸⁶ Yazarların üzerinde durduğu diğer konular ise kızların erken yaşta evlendirilmeleri ve çokeşliliktir. Sonuç olarak Osmanlı kadını hakkını aramaya, sorunlarını gazete ve dergilerde çıkan makale, öykü, hikâye ve şiirlerle duyurmaya çalışmış ve hakkını ararken her sosyal sınıftan kadına ulaşmak için dergi ve gazeteleri birer araç olarak görmüştür.

Tanzimat'la birlikte kadınların eğitimine önem verilmiş ve bu konuda da kayda değer gelişmeler görülmüştür. 1858'de kızların eğitimine yönelik ilk ortaokul olan Mekteb-i Rüştîye açılmış, 1869'da yedi ile on bir yaş arasındaki kız çocuklarının zorunlu eğitim almalarını sağlayan Maarif-i Umumiye Nizamnamesi hazırlanmış ve 1870'de ilk ve orta öğretim kız okullarına öğretmen yetiştirmek için Dârülmualimât adlı eğitim kurumu açılmıştır.⁸⁷ Dârülmualimât'ın açılmasıyla daha önce konak eğitimi alan kadınlar⁸⁸ artık harem dışına çıkarak toplumsal hayat içinde de bir meslek edinmiş ve çalışma hayatına katılmışlardır. İlber Ortaylı'ya göre, Darülmualimat'ın açılmasıyla Osmanlı toplumunda yeni bir meslek grubu ortaya çıkar: "muallime hanımlar".⁸⁹ Bu meslek grubunu oluşturan kadınlar genelde üst tabakadan kentli kadınlardır. Taşrada yaşayan kadın için ise durum farklı olup

⁸⁵ Aynur Demirdirek, *Osmanlı Kadınlarının Hayat Hakkı Arayışının Bir Hikâyesi* (Ankara: İmge Kitabevi, 1993), s. 8-9.

⁸⁶ Gökpınar, s. 16.

⁸⁷ Şirin Tekeli, *Kadınlar ve Siyasal-Toplumsal Hayat* (İstanbul: Birikim Yayınları, 1982), s. 196.

⁸⁸ İlber Ortaylı, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2002), s. 253.

⁸⁹ İlber Ortaylı, *Osmanlı İmparatorluğu'nda İktisadi ve Sosyal Değişim – Makaleler I* (Ankara: Turhan Kitabevi, 2004), s. 65.

daha çok tarım işçisi olarak çalıştırılıp, çalışmalarının karşılığını alamamakta ve sömürülmektedir.⁹⁰

Kadınların etkili olduğu ve kendilerini gösterdikleri bir diğer alan derneklerdir. Serpil Çakır'a göre Osmanlı kadını, kadın dergileri aracılığıyla kendini bireysel olarak ifade ederken, kadın dernekleriyle de bu bireysel taleplerini örgütlü birliklere dönüştürmeyi amaçlamıştır. Kadınların çeşitli alanlarda kurdukları ve faaliyet gösterdikleri bu dernekler şu şekilde gruplandırılabilir: yardım dernekleri, kadının çalışma hayatına katılabilmesine yönelik çözümler getiren dernekler, kültürel amaçlı dernekler, ülke sorunlarına çözüm bulmayı amaçlayan dernekler, siyasal partilerin kadın dernekleri ve feminist dernekler.⁹¹

Yukarıda da bahsedildiği üzere Osmanlı kadını, Tanzimat'la birlikte kadının kimliği ve kadının toplum içindeki konumu üzerine düşünmeye başlamış ve toplumsal yapıda da görülen değişimlerin etkisiyle kadının haremin/evin dışına çıkıp toplumsal hayatta kendine yer bulması adına önemli girişimlerde bulunmuştur.

Bu bilgiler çerçevesinde Emine Semiye'nin *Muallime* romanını 1898'de kaleme aldığı göz önüne alınırsa, bu tarihte Osmanlı kadını hem kendi kimliği hem de toplumdaki konumu üzerinde düşünmektedir. Yani bu tarihte Osmanlı kadını bir dönüşüm süreci içindedir. Kısacası Emine Semiye'nin sesini duyurmak istediği okur, toplumdaki konum ve kimliğini sorgulayan ve bu doğrultuda faaliyetler göstermeye başlayan ve dönüşen Osmanlı kadınıdır. Başka bir ifadeyle ataerkil düzenin hareme/eve sıkıştırdığı kadının, kim olduğunu sorgulayıp hakkını aramaya başlamasıyla harem/hâkim ideolojinin dışına çıkmaya çalışan kadındır.

⁹⁰ Şehmus Güzel, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Toplumsal Değişim ve Kadın," *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, c. 3 (İstanbul: İletişim Yayınları, 1985), s. 864.

⁹¹ Çakır, s. 43-79.

Muallime Santimantal Bir Roman Mı?

Santimantal romanın tematik özellikleri göz önüne alındığında, “kimsesiz kız modeli,” “çift bağlılık” ve “kadının ahlaki değerlerini oluşturma/üretmesi” üzerinden santimantal romanların hâkim ideolojiye uygun, bu ideolojiye göre kadının isteklerini ve bireyselliğini törpüleyen metinler olduğundan yukarıda bahsedilmişti. Bu bağlamda, *Muallime*’deki kadın algısına bakılacaktır.

Baym’ın santimantal romanları tanımlarken üzerinde durduğu özelliklerden biri santimantal romanların genelde konu olarak genç bir kızın hikâyesi üzerine kurulmuş olmasıdır. *Muallime* romanının konusu da Bihbude adındaki genç ve kimsesiz bir kızın hayatı üzerine kurulmuştur. Romanın merkezinde o durur. Bihbude yirmi altı yaşında, Kastamonu’da büyümüş, Paris şivesiyle mükemmel derecede Fransızca konuşan, piyano çalan, yazıyla meşgul olan, babasından aldığı eğitimden dolayı çok iyi derecede Arapça ve Farsça bilen ve İslam dininin gereklerine göre yaşayan genç bir kızdır. Bihbude o kadar iyi bir eğitim almıştır ki muallimelik yapmak için gittiği konakta, evin beyi Muhassıl Bey tarafından imtihan edildiğinde Muhassıl Bey şaşkınlığını gizleyemez: “İmtihân icrâ’ edildikten sonra muallimenin derece-i iktidâr ve ehliyetine taaccübde kaldılar. Hatta Muhassıl Bey erkeklerde bile böylesine nâdiren tesâdüf olunduğunu i’tirâf etmişti!”(s. 15)

Bihbude, babası hayattayken üvey ablası Meşhude’nin kayınbiraderi Süheyl ile nişanlanır ve babası Molla İdris’in ölümü üzerine annesi Kevser ile birlikte ablası ve eşi Aziz Bey’in konağına taşınır. Çocukluğundan itibaren Bihbude’yi kıskanan Meşhude, kendisi yaşlı bir adamla evliyken Bihbude’nin güzel ve genç Süheyl’le evlenmesini istemez ve bir gece komşunun oğlu Memiş’i çağırıp Bihbude için geldiğini söyleyerek ona iftira atar ve Aziz Bey de Bihbude’yi evinden kovar.

Bunlara dayanamayan Kevser oracıkta can verir. Kimsesiz kalan Bihbude, İstanbul'da yaşayan teyzesini bulmak için yollara düşer. Onu İstanbul'a götüren Kulaksız Abdi aracılığıyla, Anadolu'dan gelen kızları zengin evlerinde hizmet etmeleri için yetiştiren Hacı Hanım'la tanışır. Hacı Hanım, teyzesinin öldüğünü söyleyince Bihbude çâresizlikten ne yapacağını bilemez. Bihbude'yi hal, hareket ve konuşmalarından dolayı pek seven Hacı Hanım, onu teyzesinin oğlu Macid Bey'in konağına götürür. Macid Bey ve eşi Lal-leb Hanım'la kalmaya başlayan Bihbude, teyzezadesinin muallim ve mürebbiye dayanmayan çocuklarına bakmaya ve onlarla birlikte derslere katılmaya başlar. Yıllar sonra Macid Bey'in komşularının, oğulları için Bihbude'yi istemeleri üzerine onunla evlenmek isteyen Macid Bey bu düşüncesini Bihbude ve Lal-leb'e açıklar. Evli olan Macid Bey'le evlenmek istemeyen Bihbude evden kaçıp Hacı Hanım'ın evine gider. Hacı Hanım kısa bir süre içinde Bihbude'ye Muhassıl Beylerin konağında iş bulur. Bihbude, Muhassıl Bey ile Saadet Hanım'ın kızları Refah'ın muallimesi olur.

Baym'a göre santimantal romanlarda hikâyenin merkezindeki kadın karakter; fakir, arkadaşsız ve yetimdir ve hayatını idame ettirmeye çalışır, tüm bunlarla birlikte bir yandan da kendi kişisel ve ahlaki değerlerini oluşturur. Baym'ın üzerinde durduğu bu özelliğe *Muallime* romanında da rastlanır. Bihbude de üvey kardeşinin ona iftira etmesi üzerine evsiz, arkadaşsız ve yetim kalır. Hatta Bihbude'nin kimsesiz oluşu eserde şu şekilde ifade edilir: “Sanki zavallı muallime gökten zenbîl ile inmiş denmeye sezâ, akraba ve taallukatdan mahrûm bir kimse idi.” (s. 50)

Bihbude kendi ayakları üzerinde durmaya çalışır, ama kendi içinde oluşturduğu ahlaki değerleri, karşılaştığı şanssızlıklar ya da kötülüklerden dolayı edinmemiştir. Bihbude doğarken bu değerler ile birlikte doğmuştur. Anlatıcı, “Molla İdris'in kızından hiçbir fenalık gelmez,” diyerek onun böyle olmasının nedenini

Molla İdris'in kızı olmasına bağlar. İdris'in "fezâil-i ahlâkı da dirâyet ve zekâvetine munzamm"(s. 204) bulunur. Bu yüzden Bihbude hiçbir koşulda bir çatışmanın içinde yer almaz, göstereceği tavır ve davranışı okur önceden kestirir; okur zaten onun doğru olanı yapacağını bilir çünkü Molla İdris'in kızı dünyaya gelirken bu özellikler ile doğmuştur. "Melek-haslet" Molla İdris'in kızı da bir melek olup roman boyunca bir meleğe yaraşır şekilde davranacaktır.

Bihbude bu haliyle, Baym'ın bu tür romanlarda konu edinildiğini belirttiği iki kadın tipinden birincisine uymaktadır, yani becerikli, eğitilidir ve eserde bir melek olarak tasvir edilir. *Muallime*'de III. tekil şahıs anlatıcı sürekli Bihbude'yi bir melek olarak tasvir eder, hatta çoğu zaman romandaki diğer karakterler de Bihbude'nin bir melek olduğunu ifade eder. Babasını öldürmekten çekinmeyen, dağa çıkıp eşkıya olan Meşhude'nin babası Çakır Fırat dahi Bihbude'ye, "Ah siz Hak tarafından gönderilen bir melek olmayasınız?"(s. 40) der. Eserdeki erkek karakterlerin yanı sıra kadın karakterler de onun bir melek olduğu konusunda hemfikirdir. Kocasını aldatan Saadet intihar etmeden önceki son günlerinde kendisiyle alakadar olan Bihbude'ye, "Siz emsâlsiz bir insan yahud insan şeklinde bir meleksiniz!" der.

Baym'a göre romanda temsil edilen diğer kadın karakter ise birinci, yani iyi karakterin tam zıddıdır; cahil, eğitimsiz ve kendi kendine yetemeyen bir kadın olarak resmedilir ve genellikle fiziksel olarak güzeldir. *Muallime*'de Bihbude'nin kız kardeşi Meşhude roman boyunca bu şekilde tasvir edilir ve bu zıtlık anlatıcı tarafından açıkça okura anlatılır:

Zîrâ gelen misafirin tombul vücûduna, tenâsüb-i endâma, lâl gibi dudaklarına, inci gibi dişlerine mukâbil iri mavi gözlerinin bakışı melâhat-ı cismâniyyesini hükümsüz bırakıyordu! Kıvrık kumral kirpiklerle müzeyyen iri gözlere, aşağıya ma'tûf iken bu kadında güzel ve mükemmel diğer bir kadının yer yüzünde mevcûdiyetine insanın inanamayacağı geliyor, hâlbuki nazarını muhâtabına çevirince o muhaddeb gözlerden ürkmemek kâbil olamıyor, bütün

letâfet-i vechiyyesi, zerâfet-i kelâmı ve onlara zamîme olan edâ-yı şuhânesi o ürkekliği kalblerden çıkaramıyordu! İşte ahlâk-ı beşerin iki timsal-i zî-rûhu sayılan şu misafirle muallime mihek-i imtihâna çekilse cismani olan melâhatdan nefret, ruhâni olan letâfete incizâb hâsıl olacağı bilâ-şek tasdik edilir! (s. 54-55)

Anlatıcı Bihbude ve Meşhude arasındaki bu zıtlığı açık bir şekilde verdikten sonra, “Bunu dirâyetli Refah da tasdik etmişse de,”(s. 55) diyerek Refah’a da onaylatır. Meşhude aynı zamanda eğitimsizdir. Molla İdris her ne kadar Meşhude’yi de öz kızı sevip ona itina gösterse de Meşhude’nin akli hep fenalığa çalışmakta ve sürekli olarak Bihbude’ye eziyet etmektedir. Meşhude aynı zamanda kendine yetemeyen, ekonomik anlamda kocasına bağımlı bir kadındır ki romanda bu duruma sık sık vurgu yapılır. Kastamonu’dan İstanbul’a gelince Şahende adını alan Meşhude’nin kendisi bile bunu dile getirmekten çekinmez ve açıkça Bihbude’ye söyler:

Aziz Bey’in gözlerini tedâvi uğrunda elde avucda bir şey kalmadı!
Hem alil hem fakir bir koca artık çekilmez oluyor! Sen eski budalasin! Öyle anlıyorum! Saadet gibi bir sersem kadının ayağını kaydırıp Muhassıl Bey’in bunca mâ-meleğine sahib olmayı göze aldırmiş olsa idin belki ben de Süheyl Bey’i Saadet’e peşkeş çekmez, senin sayende geçinir giderdim! (s. 67)

Bihbude kendi başına ayakta kalmaya çalışırken Meşhude başkalarının, özellikle de kocasının maddi gücü ile hayatını sürdürür.

Meşhude ve Bihbude arasındaki tezatlar yalnızca karakterlerin güzellik, eğitim ve kendilerine yetebilmeleri ile sınırlı değildir. Bihbude’nin sanki egosu yoktur, yani kendisi için hiçbir şey talep etmez, gerçekten de roman boyunca bir insandan ziyade bir melek gibidir; istekleri, hırsları, egosu olmayan bir insan. Buna karşılık Meşhude tam bir şeytandır ve romanda “şeytan”(s. 109), “iblis”(s. 121) gibi sözcüklerle tasvir edilir. İstedini elde etmek için yapamayacağı şey,

çeviremeyeceği entrika yoktur âdeti. Başkalarına zarar vermek pahasına da olsa tamamıyla nefesine, istediklerini elde etmeye yönelik hareket eder. Öyle ki Saadet ile Muhassıl Bey'in saadet dolu yuvalarını yıkmaktan, eşini kocasının kardeşi Süheyl ile aldatmaktan bile çekinmez.

Baym'ın karakterler üzerinde durduğu noktalardan biri de melek olarak tasvir edilen karakterin aktif, zıddı olan karakterin daha pasif olmasıdır. Bu noktada *Muallime*, santimantal romanın bu özelliğini taşımaz. Bihbude, Meşhude'ye göre daha pasiftir, yalnızca Meşhude'nin planlarını engellemek için ya da etrafındaki kişilere akıl vermesi gereken durumlarda harekete geçer. Örneğin Saadet'in kocasını aldatmasını engellemek için ona ibret verici hikâyeler anlatmak için ya da geçmişte yaptıklarından ötürü pişman olmuş Çakır Fırat'a tövbe etmesini öğretmek için oradadır. Hatta Bihbude, Muhassıl Bey ile evliliğini bile, Refah'ın Tahsin ile evlenmek üzere şart koşması üzerine gerçekleştirir. Kendi evliliği konusunda bile edilgen olur ve başkasının isteği doğrultusunda evlenmeye karar verir. Buna karşılık Meşhude hırs ve isteklerine göre hareket edip arzularına ulaşmak için ne gerekiyorsa yapmaktadır. Bu anlamda Meşhude olayların gidişatında daha belirleyici, daha aktif ve daha kararlı bir karakterdir.

Bihbude ile Meşhude arasındaki zıtlıklar ve iyi ve kötü ayırımı romanın başından sonuna kadar çok net ve keskin bir sınırla ayrılır. Hatta Bihbude nasıl Molla İdris'in kızı olduğu için doğduğu andan itibaren iyilikle donatılmışsa, Meşhude'den de, dağa çıkıp eşkıya olan ve Çakır Fırat adını alan Samur Ferhat'ın kızı olduğu için, her türlü fenalık beklenir. Meşhude'nin kötü olmasının sebebi babasının Çakır Fırat olmasıdır ki bu durum eserde defalarca tekrarlanır. Anlatıcı tarafından Çakır Fırat şu şekilde tanımlanır: “Bu adam hikâyemizin siyah kahramanı olan Çakır Fırat'tır.”

(s. 307) Çakır Fırat'a siyah kahraman diyen anlatıcı Meşhude'yi de siyah kahraman olarak anlatır. Nasıl Bihbude doğarken iyilik ve ahlaki değerlerini beraberinde getirmişse, Meşhude de siyahlığını, kötülüğünü doğarken yanında getirmiştir. Bu bağlamda iyi kötü ayrımı Cohen'in üzerinde durduğu santimental sosyal roman ayrımını akla getirmektedir. Ayrıca romanın yazıldığı tarih düşünüldüğünde, romanda iyi - kötü ayrımının bu denli net bir şekilde verilmesinin nedeni, okuru aydınlatma/bilinçlendirme/bilgilendirme kaygısından dolayı, iyi ve kötünün net bir şekilde ayrıldığı Tanzimat dönemi romanlarının zihniyetini taşıdığı da düşünülebilir.⁹²

Romanın yapısına baktığımız zaman, roman ara bölümlerin olduğu dokuz ana bölümden oluşur. İlk ana bölüm beş ara bölümden oluşan "Saadet"tir. Bu bölümde Saadet'in, eğitimi, evliliği, kızı ile ilişkisi ve kocasını aldatması anlatılır. İkinci ana bölüm geri dönüş yöntemiyle Meşhude ve Bihbude'nin anlatıldığı "İki Hemşire"dir ve dört ara bölümden oluşur. Üçüncü ana bölüm Saadet'in eşini aldattığının öğrenilmesi sonucu intihar etmesiyle Meşhude'nin babası Çakır Fırat tarafından öldürülmesinin anlatıldığı "Biri Mühîb Diğeri Feci' İki Manzara"dır ve bu bölüm on bir ara bölümden oluşur. Yedi ara bölümden oluşan "Samur Bey ile Molla İdris" başlıklı dördüncü bölümde Samur Bey ile Molla İdris anlatılır. "Sadanın Kalbe Te'sirât-ı Rûhâniyesi" başlıklı beşinci bölümde Çakır Fırat'ın eşkıyalığı bırakması anlatılır ve iki ara bölümden oluşur. Beş ara bölümden oluşan "Bihbude" başlıklı altıncı bölümde Bihbude'nin hayatından bahsedilir. Yedinci bölüm, Aziz Bey ile Çakır Fırat'ın hastalık ve tövbe etmelerinin anlatıldığı "İki Tövbekâr"dır. Sekizinci bölüm Refah ile Bihbude'nin ilişkisinin anlatıldığı "Muallime ile Tâlibesi"dir. Dokuzuncu bölümse Refah'ın Tahsin'le evlenmesinin anlatıldığı "Refah'ın Bir Hayırlı Teşebbüsü"dür. Görüldüğü gibi, romanın merkezinde her ne kadar Bihbude olsa da diğer karakterler

⁹² Cevdet Kudret, *Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman* (İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1987), s. 35- 175.

de ayrı ayrı bölümlerde ayrıntılı olarak anlatılır. Bihbude diğer bütün karakterleri birbirine bağlayan, hepsinin ortak tanıdığı bağlayıcı karakterdir. Bununla birlikte romanda yalnız kadın karakterler ve aralarındaki ilişki değil, erkek karakterlerin hayatları yine ayrıntılı olarak anlatılır ve erkek karakterler de dönüşüm geçirirler.

Santimental romanlarla ilgili olarak sıklıkla üzerinde durulan konulardan biri de yukarıda da değinildiği üzere çift bağılıktır. Kadın karakter kolektif ahlak veya kişisel maddi çıkarı ile bireysel özgürlüğü arasında seçim yapmak durumunda kalır ve bu süreçte kendi içinde çatışır. Toplumun ondan beklediği, ona dayattığı ahlaki ölçütlerle yaşamak zorunluluğu (kolektif ahlak) veya ekonomik çıkarı (kişisel maddi çıkarı) için bazı şeylere boyun eğme mecburiyeti kadının bireysel özgürlüğünü kısıtlar ve ona kendini bu seçenekler arasında sıkışmış hissettirir. *Muallime*'nin merkezindeki kadın karakter Bihbude olmasına rağmen, Meşhude, Lal-leb, Saadet ve Refah gibi kadın karakterlerin de eserde neredeyse Bihbude kadar önemli olduğuna yukarıda değinilmişti. Bu bağlamda Bihbude gibi diğer kadın karakterlerin de üzerinde durulması gerekir.

Eserin yazıldığı dönem düşünüldüğünde, kadının özgür olabildiği tek yer harem/evdir. Toplum içindeki yaşantısında, yani haremin/evin dışında kadının bireysel özgürlüğünden söz etmek mümkün değildir ki Osmanlı kadını bu dönemde kadın kimliği ve bireysel özgürlüğü konusunda yeni yeni düşünmeye ve toplumsal yaşantıda kendini göstermeye başlamıştır. Ayrıca kaçgöç anlayışının var olduğu Osmanlı toplumunda genç bir kızın bir erkekle görüşmesi, arkadaşlık etmesi ne kadar imkânsız ise, evli bir kadının da Batı'da olduğu gibi aşk serüvenleri yaşaması o kadar imkânsızdır. Dolayısı ile bu dönem eserlerinde kadının aldatmasının konu edilmesi olası değildir.⁹³ Fakat Emine Semiye, *Muallime*'de kadının aldatmasını da konu olarak

⁹³ Berna Moran, *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış I* (İstanbul: İletişim Yayınları, 1990), s. 36.

ele alır. Eserde eşlerini aldatan iki kadın karakter söz konusudur, ama bu iki karakter eserde farklı şekillerde tasvir edilir.

Eşini aldatan kadınlardan ilki Saadet'dir. Saadet yirmi yedi yaşlarında, güzel bir kadındır. Ama on beş yaşındaki bir kızmış gibi davranır. Güzelliğe çok düşkündür, öyle ki eve gelen Hıristiyan muallimeyi bile güzel olmadığı için kovar. Çocukluğunu cehalet ve taassubun hüküm sürdüğü bir evde geçiren ve üvey annesinin terbiye verdiği tecrübesiz Saadet on üç yaşında, otuz yaşlarındaki Muhassıl Bey ile evlenir. Kocasını ve görünüşü Saadet'i pek sevip şımartırlar. Saadet özü sözü bir olup karıncayı bile incitmek istemez. Kızı Refah'a da inanılmaz bir sevgiyle bağlıdır. Kaçgöçten anlamaz, tek hatâsı hoppalık ve zevzekliktir. Saadet'in fiziksel özellikleri ise şu şekilde tasvir edilir:

... ela gözlerindeki âsar-ı safvet, güzel kalpli olduğuna [6] kumral kaşlarının düz biçimi hal-i kibârânesine nişâne olup, ma'nevî tebessümler arz eden ilkbahar gülleri gibi kırmızı yanaklarından ve kiraz dudaklarından nûr-ı beşâset saçılıyor ve her muâmelesinden nezâket mütevâzî'ânesi 'ayân oluyordu! Açık kumral zülfleriyle örtülen alını, çıplak iken bakılsa dar ve zımnî olduğu cihetle sebâtsiz ve tefekkürât-ı amîka kuvvetini gayr-i hâiz bulunduğu irâe ediyordu! (s. 6)

Yazar, Saadet'in fiziksel özelliklerinin yanı sıra güzel ahlakı ve iyiliği gibi birtakım manevi özelliklerini de tasvir eder. Bu noktada yazar Cohen'ın ifade ettiği santimental ilan yöntemine başvurur. Yani Saadet'in fiziksel güzelliği ruhunun güzelliğiyle birleşir. Fakat santimental ilandan farklı olarak Saadet'in güzelliği bir erkeğin gözünden değil, III. tekil şahıs anlatıcı tarafından anlatılır. Saadet, Meşhude'nin onu baştan çıkarması/teşvikiyle genç ve güzel Süheyl'le birlikte olmaya başlar.

Kocasını aldatan diğer kadın karakter Meşhude'dir. Meşhude de kendisinden yaşça büyük olan eşi Aziz Bey'i, eşinin kardeşi Süheyl ile aldatıp daha sonra da Muhassıl Bey'i baştan çıkarmaya çalışır. Anlatıcı Saadet'ten farklı olarak Meşhude'yi

yalnızca fiziksel özellikleriyle verir ve başka yönlerine değinmez. Yukarıda da bahsedildiği üzere Meşhude zaten romanın siyah kadın karakteridir, yani bir “iblise” (s. 120), bir “canavar”(s. 72).

Saadet ile Meşhude'nin kocalarını aldatmaları farklı şekillerde tasvir edilir. Anlatıcı Saadet'in eşini aldatmasındaki nedeni Meşhude olarak gösterir ve Saadet'in arzularına uyarak kocasını aldatmasını şu şekilde verir:

... eyvah ki insan daima harekâtının yolsuzluğunu derk edemez ve hiffet-meşrebin sevk edeceği girdâb-ı musîbetten gafil bulunur. Çünkü hevesât-ı nefsâniyenin yed-i haytına geçenler, ‘akıl ve idrâkta muvakkaten mahrûm olurlar. “Gençler için baskı lazımdır,” darb-ı meseli pek doğru bir sözdür! (s. 20)

Meşhude'nin eşini aldatmasındaki neden ise şu şekilde anlatılır:

Aziz Bey zengin ise de yaşlı bir adam!.. Süheyl genc güzel bâ-husûs sözü ve tavrı daha nazik ve pek ‘işveli... Kendisi [261] niçin böyle yeni çıkma bir ma'lûmatlı bey bulamamış da Bihbude gibi çirkin ve donuk bir kıza nasîb olmuştu!!! Bu efkâr-ı muhlike Meşhude'yi yiyip bitirmekte idi! (s. 260-261)

Saadet tamamen nefesine uyup kendi bireysel arzularının peşinden gittiği için Süheyl ile birlikte olur, ama Meşhude yalnızca kendi nefsi için değil Bihbude'yi kıskanıp ona fenalık yapmak istediği için Süheyl'le eşini aldatır. Ayrıca Meşhude'nin Muhassıl Bey'i baştan çıkarmasındaki neden kocası Aziz Bey'in elindeki parayı gözlerinin tedâvisi için harcamasından dolayı parasının kalmamasıdır. Saadet'i eşini aldatma konusunda sadece kendi bireysel/cinsel istekleri harekete geçirirken, Meşhude'yi harekete geçiren cinsel isteklerinin yanı sıra para ve kıskandığı insanlara kötülük yapma düşüncesidir.

*Muallime'*de aldatmadan doğan bir iç çatışmaya rastlanmaz. Bu dönemdeki romanlar eğitici olma gayesi taşıdıklarından ve roman okumaya alışık olmayan okura

seslendiklerinden dolayı açık ve anlaşılır olmak zorundadır. İyi-kötü karakter ayrımı aşikâr olduğundan karmaşık, iç çatışma yaşayan kişilikler yoktur. Meşhude daha zengin biriyle evlenip daha rahat bir yaşam için kocası Aziz Bey’i aldatmaktan çekinmez. Kocasına ekonomik yönden bağlı olan kadının, kocasının sağladığı rahat yaşamdan daha da rahat bir yaşam ve zenginlik sunabilecek birini bulması romanda aldatma nedeni olarak verilir.

Okurun kıssadan hisse çıkarması adına Tanzimat dönemi romanlarında iyiler mükâfatlandırılırken, kötüler de cezâlandırılır. Bu noktada anlatıcının, kocalarını aldatan iki karakteri farklı şekilde cezâlandırması da önemli bir husustur. Çakır Fırat, Meşhude’nin, Saadet ile Muhassıl Bey’in evliliğini bozmaya çalıştığını, Saadet’in Süheyl ile buluşmalarını ve onların suçüstü yakalanmalarını planladığını anlayıp Meşhude’yi kamasıyla öldürür. Meşhude, kendi öz babası Çakır Fırat tarafından öldürülür ki Çakır Fırat’ın babası olduğunu babası onu yaraladıktan sonra öğrenir. Muhassıl Bey, Refah, Aziz Bey, Çakır Fırat, hepsi orada Saadet ile Süheyl’i birlikteyken yakalamış olsalar da Refah dışında kimse Saadet’i suçlamaz ve ölen/suçlanan/cezâlandırılan Meşhude olur. Meşhude aslında kötü olduğu için babası tarafından öldürülür. Romanda babası Çakır Fırat olduğu için Meşhude’nin de bir şeytanmışçasına davrandığından bahsetmiştik. Çakır Fırat kötüdür, onun kızı olması sebebiyle Meşhude kötüdür ve Meşhude’yi öldüren yine Çakır Fırat, yani babasıdır. “Baba” figürü bir anlamda kadın karakter üzerinden kendi kendini öldürür.

Ayrıca Meşhude karakteri, Tanzimat romanındaki “ölümcül kadın” prototipine de uygunluk gösterir. Meşhude; iyi kalpli, eşine bağlı Saadet’i Muhassıl Bey’den ayırmak için, Bihbude’yi kıskandığı için, Süheyl’den onu ayırmak için durmadan planlar yapıp hayatlarını mahvetmeye uğraşır.⁹⁴

⁹⁴ A.g. e., s. 35–36.

Saadet ise kocasını aldattığı için intihar eder. Fakat Saadet'in intihar etmesinin nedeni çok net değildir. Kocasını Muhassıl Bey, Saadet'i affetmiş ve bu olayı unutmuştur. Burada aile yaşantısının devamlılığını sağlamaya yönelik hareket eden kadın karakter değil, erkek karakterdir. Karısı kendisini aldatmasına rağmen Muhassıl Bey eski muhabbetinden bir şey kaybetmeyip olayın etkisiyle bunalıma giren karısına çok iyi davranır. Saadet'i affetmeyen, kızı Refah'tır. Muhassıl Bey'in bir gün Süheyl, Meşhude ve Saadet'i beraber görmesi üzerine Meşhude durumu kurtarmak için Süheyl'in kızları Refah'a talip olduğunu söyler. Daha sonra da Süheyl ile Refah nişanlanır. Saadet eşini kızı nişanlandıktan sonra da aldatmaya devam eder ve bu yüzden kızı Refah annesini affedemez. Barnes, santimental romanlardaki dönemin ideolojisi doğrultusunda kadınla aile ve çocuk arasındaki idealleştirilmiş bir bağa dikkat çeker, ama bu bağın da kamusal olan ile özel olan arasındaki sınırları karıştırdığını iddia eder. Bu bağ, bir taraftan kişisel duyarlılığı meşrulaştırdığı gibi bir taraftan da sosyal etkileşimi garantiye alır.

Muallime'de ise Saadet karakteri, kızına rağmen kendi bireysel arzularına göre hareket ederek çocuk ve kadın arasındaki bu idealleştirilmiş bağı koparır. Kocasını Saadet'i affedip kızından da affetmesini ister. Diğer taraftan Bihbude de Refah'tan annesini affetmesini ister fakat Refah şöyle cevap verir:

Muallime- (Refah'a hitâben) İleri varıyorsunuz! Mağfiret-i Rabbaniye pek büyüktür! Vâlidenizin yüz bin günahı kadar günah icrâ' eden olsa, nedâmet getirince 'afv-ı ilahiye mazhar olur! Bir kere hemşirem Meşhude'yi göz önüne alınız! O yalnız kendi nefsine değil, bana ve birçok insanlara fenalık etti, ben yine ona rahmet okurum! Zîrâ son deminde pişmanlık gösterip hakikati i'tirâf etti! Refah- Evet ama Meşhude Hanım lâayık olduğu cezâ-yı amelini ölmeden çekti! Alnının karasını kanıyla yıkayıp dâr-ı âhirete öyle gitti! (s. 164)

Saadet bu diyalogun ardından gelen bölümde intihar eder, yani alınının karasını kaniyla yıkar. Dolayısı ile Saadet'in intiharının nedeni kocasını aldatmasından ziyade, Refah'ın nişanlısı ile birlikte olması gibi de düşünülebilir.

Diğer taraftan *Muallime* romanında, anne ve çocuk arasındaki ideal bağı yıkan yalnızca Saadet değildir. Eserde kadın karakterlerden Refah da bu bağı hiçe sayar. Her ne kadar muallimesi ona annesini affetmesini söylese ve bu konuda ısrar etse de Refah hiçbir koşulda annesini affetmez. Dahası affetmemekle kalmayıp muallimesi Bihbude'yi annesi yerine koyar. Anne olmadığı için o da kocasını aldattığı halde Meşhude'yi annesi kadar suçlayamaz. Hatta kendini feda ettiği için Süheyl'i de affedip suçlamaz. Bu bağlamda Bihbude ile Refah arasındaki diyalog ilgi çekicidir:

- Eğer insan âilesi efrâdında göreceği fenaların 'ârıyla telef-i nefis etmeye kalkışsa insaniyete hizmet etmiş mi sayılır!... Meşhude hemşirem değil miydi? Onun fenalığından müteessir olurum fakat senin kadar ileri varmam!
- Meşhude vâlide değildi! Hiss-i rekâbet ile nefesine tâbii olmuş sefih bir kadındı. Daha doğrusu pederinin kanı, onu canavarlığa sevk etmişti! Servet için her türlü cinayet-i irtikaba müheyya olan böyle kadınların akrabası olmaz ki onun halinden 'arlanacaksın!
[447] Ah ötekinde hal böyle değildir! Zevcinin muhabbet ve servetiyle eğlensin, kızının safiyetini pay-ı levs-nâkiyle çiğnemiş hatâ-yı 'azimini âilesinin libas-ı ismetiyle örtmeye çalışmış bir deninin , vefâtından sonra da herkes böylece aldatacak bir hilekârın kızı, Meşhude'yi mazur görüyor ötekini ise büsbütün afv ediyor! Onun hakkındaki afvım yalnız bir temayül-i aşikânedan ileri gelmiyor! Müttehemenin intihar etmesiyle, âilemizi kurtarmak için onun canılığı kabûl eylemesi, beyninde azim bir fark vardır. Pederim afvımı daha evelce müttehemeye sezdirmiş olsaydı, yaşamak rezaletine katlanırdı!... Öteki ise kabahati kadınlara yüklettirdikten sonra serbestçe kendisinde bir mani yok iken büyük bir fedakârlık [448] etti. Bu hareketi alicenâblığa delalet etmez mi?

Bu diyalogdan da anlaşılacağı üzere Refah, annesinin davranışını hiçbir koşulda affedemez. Annesi ile arasındaki bu bağı yıkıp Bihbude ile anne çocuk ilişkisi içine girer. Refah'a göre Bihbude ideal annedir. Kısacası romanda anne ile çocuk arasındaki ideal bağ önce yıkılıp sonra başka biri üzerinden yeniden kurulur. İlginç olan nokta

ise, Saadet'in ölümünden önce bu bağı korumaya yönelik davranması ve hatta bu bağı korumak adına intihar etmesidir. Fakat Refah yine annesini affetmez. Yani bu bağı sürdürmeyi reddeden anne değil, çocuk olarak verilir. Kısacası Barnes'ın iddia ettiği gibi anne, yani Saadet başlangıçta bu bağı korumaya yönelik davranmaz, ama daha sonra hatâsını anlayıp pişman olur ve bu bağı korumak için girişimde bulunur. Fakat bu ideal bağ bu defa bir başka kadın karakter olan Refah, yani kızı tarafından reddedilir.

Santimantal romanlarda kadın, istemediği şeyi kabullenmek zorunda bırakılarak toplumun taleplerini yerine getirmesi gereken bir tür "kurban rolünü" üstlenir. Romanda aldatma temasında dikkati çeken bir diğer unsur da bu kurban tipinin erkek karakter olarak verilmesidir. Anlatıcı, Süheyl için birebir "kurban" ifadesini kullanır: "Süheyl'de yine 'âlî bir kalb bulunduğunu fakat gençlik belâsıyla yengesinin âmal-i kerihesine kurban olduğunu itiraf edeceğiz!" (s. 96) Ayrıca Meşhude'nin babası Çakır Fırat tarafından öldürülmesinin ardından komiser gelir ve bu esnada Aziz Bey ve Muhassıl Bey ailelerinin namusunu kurtarmak için Süheyl suçu üzerine alır. Bu noktada erkek karakter kadının namusunu korumak için bu şekilde davranır.

- Eyvah! Sebeb-i katl meydana çıkınca 'âleme karşı da iki âilenin namus ve haysiyeti mahv olacak! Süheyl! Allah'tan bul! Hep fenalığa sebep olan sensin deyiverdi!
Süheyl bîrâderinin [149] kulağına eğilerek:
- Merak etmeyiniz kardeşim! Ben kendimi fedâ ederek iki âilenin de şerefini muhâfaza edeceğim!
dedi. Çakır Fırat'ın hemen oracığa atıvermiş olduğu kanlı hançeri eline aldı, bir 'azm-i kavi ile ayağa kalkıp komisere yaklaştı!
Bakışında heybet, tavrında ciddiyet müşâhede olunuyordu! (s. 148-149)

Santimantal romanın kadının toplum içindeki rolüyle ilgili vurgu yaptığı bir diğer konu da kadının ahlakının bu metinler aracılığıyla yeniden üretilmesidir. Kadın karakter romanda zorluklarla sınanır ve erdemli olmak için de bu zorlukları tek tek

aşması gerekir. Bu noktada Bihbude karakteri ayrı bir önem teşkil eder. Bihbude, dönemin hâkim ataerkil ideolojisinin/evin dışına çıkıp Kastamonu'dan İstanbul'a gelir, İstanbul'da da farklı evlerde hayatını sürdürür. Bu şekilde bir sınavdan geçer ve hiçbir zaman ahlaki değerlerini kaybetmez. Nitekim Lal-leb ile evli olmasına rağmen, Bihbude ile de evlenmek isteyen Macit Bey'in Bihbude'yi algılayışı oldukça dikkate değerdir: "O sadef-i 'ismetden saçılan lü'lü'-i irfanı başkası dinlesin... Âsar-ı fazilet menba' olan o güzel gözlere başkası baksın... Asla! Macid Bey ye's ve heyecanından titriyor ve bu hazine-i edebe yalnız kendisi sahip olmak istiyordu."(s. 352) Burada anlatıcı aynı zamanda, yeniden santimental ilan yöntemini kullanır ki Bihbude'nin fiziksel özelliği ahlakıyla birlikte tasvir edilir. Ayrıca "lülü-i irfan" ifadesi dikkati çeker. "Lülü" kelimesinin ilk anlamı "inci"dir, ama bunun yanı sıra mecazi olarak "bakire" anlamında da kullanılır. Çalışan, eğitilmiş, ekonomik anlamda düzene karşı çıkan, ama namusunu koruyan bir kadın tasvir edilir. Eserin yazıldığı dönemde, Osmanlı toplumunda namus ve iffet kadının en önemli özellikleri olarak sayılmaktadır. *Kızlara Mahsus Terbiye-i Ahlakiye ve Medeniye* adlı eğitim kitabının içeriği dönemin ahlak anlayışını net bir biçimde göstermektedir: "Namus ve iffet kadının 'ziyneti'dir. Aksi takdirde kadını bekleyen tehlikelerden biri de 'talak', yani erkeğin karısını boşamasıdır."⁹⁵ Dönemin hâkim ideolojisine göre yeri harem/ev içi olan kadın, Bihbude'nin toplumsal hayatta muallimelik yapmasıyla harem dışına çıkar, ama iffet ve erdem anlayışını da taşır.

Evin dışına çıkan Bihbude'nin özen gösterdiği tek husus kaçgöç anlayışıdır. "Alafrangalık satmaktan gayri kusûrunu bulamadığını şu bahtiyâr âile arasında iyi geçinebileceğini muallimenin de 'aklı kesmişti,'"(s. 5) sözleriyle anlatıcı Bihbude'nin Muhassıl Beyler'in konağındaki tek şikâyetinin, ailenin alafranga bir yaşam tarzına

⁹⁵ Füsün Üstel, "*Makbul Vatandaş*"ın *Peşinde* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2005), s. 117.

sahip olup kaçgöç anlayışının dışında hareket etmesi olduğunun altını çizerek. Nitekim romanın ilerleyen bölümlerinde Meşhude, teklifsizce Muhassıl Beyler'in konağına ziyarette bulunur. Bu ziyaret esnasında Bihbude, Muhassıl Bey'in Meşhude'ye olan tavrından rahatsız olur ve bu rahatsızlığının nedeni olarak kaçgöç anlayışının olmaması gösterilir: "Muallime ise şu âileye öğrettim zan ettiği kaide-i tesettür ve ictinâbı henüz öğretememiş [59] olduğunu derk eyledi!"(s. 58)

Santimantal romanların sonu genelde evlilikle son bulur. Bu bağlamda *Muallime* eserinin sonu da evlilikle sonuçlanır. Bu evlilik santimantal romanda iki şekilde gerçekleşir. İlki vahşi veya kötü olan erkeğin iyiye dönüşümü, diğeri de kadının özelliklerini romanın başından fark eden erkekle evlenmesidir ki *Muallime*'de ikincisi gerçekleşir. Bihbude, romanın başından itibaren hal ve hareketleri, İslam dininin gereklerini yerine getirmesi ve bilgisi dolayısıyla kendine hayran olan Muhassıl Bey ile evlenir. Burada dikkati çeken nokta ise Bihbude'nin Muhassıl Bey'i alafranga bulup eleştirmesi, ama alafranga bulunduğu bu erkekle evlenmesidir. Bihbude karakteri de eğitim konusunda Batı'yı izlemektedir. Örneğin piyanoyla ünlü opera parçalarını çalar, Paris şivesiyle Fransızca konuşur, ama ev içindeki yaşantıda daha gelenekçi, daha tutucudur ve kaçgöç anlayışına göre hareket eder. Muhassıl Bey ve ailesi yalnızca eğitim alanında değil, ev içindeki yaşantılarıyla da Batı'ya daha yakındırlar. Bihbude'nin Refah'ın isteği üzerine Muhassıl Bey'le evlenmesi oldukça ilginçtir. *Muallime* eseriyle Emine Semiye Hanım, toplumda kadının nasıl olması gerektiğine dair Bihbude karakteri üzerinden bir kadın modeli çizer. Nitekim bu amacını daha eserin en başında, "İfade-i Mahsusa" başlıklı bölümde açıkça dile getirir:

[1] İfade-i Mahsûsa

Mu'teber gazetemize hayli zamandan beri bir eser-i nâciz
takkîminden mahrûm bulunduğum cihetle bu mahrûmiyeti telâfi

niyetinde olacağım pek tâbiidir. Ancak şu niyet ve arzû *Hanımlara Mahsûs Gazete*'nin intişârından beri namları anılmış ve âsar-ı bergüzîdeleri umûmun enzâr-ı istifâdesine arz edilmiş olan muharrirîn-i Osmâniyemiz miyânında bir mevki' tutmak iddiâ-yı hâsıyla değil fakat âcizâne ve hakîrâne uhuvvetimize arz-ı hürmet etmek emeliyle hâsıl olan cesâret-i vâkıam mazhar-ı afv olur ümidindeyim. [2] Asıl arzû-yi âcizem, fennî ve nasîhat-âmîz makalât-ı müteferrikaya devam etmek ise de roman yazmak husûsunda kendimde daha ziyâde isti'dâd hissetmiş ve şimdiye kadar enzâr-ı mütalâaya arz ettiğim müteaddid hikâyelerden bâ-husûs *Sefalet* romanının lûtfen mazhar-ı takdîr olduğunu görmüş bulunduğumdan bu defa da enzâr-ı kariata *Muallime* namıyla millî ve ahlâkî diğer bir hikâyeye arz ederek âileler nezdine alınacak muallimelerin ne gibi evsâfî hâiz olmaları iktizâ' edeceğini ve husûsen genç kızların usûl-i terbiyesi gibi en mühim bir mâddeyi vâzih bir sûrette beyân-ı tafsîl etmeyi münâsip gördüm. *Muallime* romanının bir fâidesi daha vardır ki o da nev'-i beşer seyyiâta [3] ne kadar münhemik olur ise olsun yine onların içinde hatâlarına nâdim ve pişman olarak kesb-i islâh edeceklerin kesretle mevcûdiyetini gösterecek olmasıdır. Bu mes'eleye dair mukaddemâ hemşire-i edebiyemiz ismetli Fatma Fahrunnisa Hanımefendi hazretleriyle sebk eden muhârebemizde arz ettiğim gibi tasfiye-i ahlâk maksadı gözetilerek yazılmış romanların ahlâkın ifsâdına değil taassud-ı aslî olan tezhîbine hâdim olduğunu *Muallime* namıyla tasavvur ve tasvîr ettiğim şu eser-i hakîrâne ile isbâta çalışacağım. Cenâb-ı Hakk muvaffak buyura.

Yazarın “İfâde-i Mahsûsa”da belirttiği ifadelerinden anlaşılacağı üzere muallime, yani Bihbude toplum için örnek kadındır. Nitekim eserde de Refah için bir modeldir. Romanın başlarında Refah olumsuz özellikleri ile verilir. Haşarıdır, beş yaşında bir çocukmuş gibi davranır, şımarıktır. Aslında zeki ve iyi kalplidir, yalnızca yanlış davranışlarda bulunur. Muallimenin gelişiyle Refah esaslı bir tahsil alır. Okuduğunu anlayan, istediğini yazan kâmil bir genç kız olur. Düşünmeksizin söz söylemez, ebeveynlerine karşı saygılı ve itaatkâr olur. Dininin gerekliliklerini de yerine getirmeye başlar. Dolayısıyla Refah da Bihbude gibi artık örnek alınacak bir modeldir. Hatta Bihbude ve Refah benzer karakterlerdir, sadece Bihbude bu özelliklerini babasından dolayı doğuştan alırken Refah Bihbude'yi tanınmasıyla ve onun tarafından eğitilmesiyle sonradan edinir. Bu bağlamda Refah'ın bu evliliği istemesi kayda değerdir çünkü bu

evlilik bir anlamda Bihbude'nin alafranga yaşamla da işbirliğine gittiğini ve/veya kabullendiğini gösterir.

Yazarın romana başlamadan önce “İfade-i Mahsusa” adlı bir bölüme yer vermesi aynı zamanda, santimantal romanların biçimsel/estetik özelliklerinden birini de çağrıştırmaktadır. Santimantal romanlarda anlatıcı-yazarın, okurun ilgi ve sempatisini kazanmak için açıklamalarının yer aldığı bir önsöz bulunur. Bu noktada *Muallime*'de de anlatıcı-yazar, eseri yazma nedenini belirttiği önsöz niteliğinde bir bölüme yer verir. Anlatıcı-yazar burada doğrudan muallimeye işaret ederek muallimenin ideal kadın olduğunun altını çizer ve okur daha romana başlamadan muallimenin genç kızlara örnek olacak surette davranacağını söyleyerek okurun ilgisini Bihbude karakterinin üzerine çeker. Emine Semiye'nin *Muallime* için kullandığı “milli ve ahlaki bir roman” ifadesi dikkati çeker. Buradan hareketle Emine Semiye'nin, genç kızların eğitimi ve ahlakını milli bir konu olarak ele aldığı sonucu çıkarılabilir. Yani Emine Semiye'ye göre, kadın konusu ve kadın hareketinin milli bir mesele olduğu düşünülebilir; nitekim Osmanlı toplumunda kadının konumu ve algısının değişimi tüm toplumu etkileyen bir durumdur ve gerilemekte olan devletin de ayakta kalması için önemli bir çaba olarak düşünülür.

Bihbude, anlatıcı-yazarın da ifade ettiği gibi Osmanlı toplumundaki kızlar için model olacak bir karakterdir ve bu bağlamda hiçbir yanlış davranışta bulunmayacaktır. Fakat okura yanlış davranışların ne şekilde sonuçlandığı ve nelere mal olabileceği de anlatılmak istenir. Yazar bu amaç doğrultusunda romanda yanlış davranışlarda bulunan birçok karakter kullanır. Dolayısıyla yazar santimantal romanlardaki gibi olay için gerekli olan çok az sayıda karakteri kullanmak yerine, birçok karakter kullanarak birçok konuya değinmiş ve tek bir olay yerine, merkezde yine kadın sorunun olduğu birçok olayı konu edinmiştir.

Santimantal romanların bir özelliği de hâkim ideolojiye uyan bir kadın tipi yaratmaktır. Bu bağlamda yazar Bihbude ve diğer kadın karakterler üzerinden yeni bir kadın tipi yaratmaktadır. *Muallime*'de Bihbude'nin teyzesinin oğlu Macid Bey, Lal-leb'le evli olmasına rağmen Bihbude'yle evlenmek ister. Lal-leb, güzel ama cahil bir kadındır ve Macit Bey bu haberi duyunca ilk başta üzülen Lal-leb'i mücevher, kıyafet ve yalanlarla kandırır. Lal-leb'in evliliğe ikna olması üzerine Bihbude de çâresiz kalır. Lal-leb'in çok eşliliği kabul etmesi büyük bir hatâ olarak gösterilir. Bihbude için ise kesinlikle kabul edilebilir bir durum değildir ve Bihbude, Macid Bey ile evlenmemek için evden kaçmayı bile göze alır. Çokeşlilik üzerine Tahsin ile Bihbude arasındaki diyalog ve Tahsin'in annesi ile ilgili sözleri oldukça dikkat çekicidir:

-Allahım! Budalalık ne müşkil dert imiş!... Ne olurdu Rabbim anacığma bu kadar güzellik bahş edeceğine daha çirkin yarata idinde ona bedel nimet-i zeka ihsan buyura idin, diyerek ağlamaya koyuldu.
Bihbude:
-Ağlama kardeşim! Elbet bir çâre buluruz. Ben [385] bu hanenin iyiliğine çalışmakla vazîfedârim. Cismen zihnen mütena'im olduğum saadethaneyi harap etmeden başımın çâresini görürüm. sözleriyle tesellisine şitâb eylemişse de Tahsin:
-Ah teyze! Pederimin hakkı varmış! Validem, ah canımdan daha muazzez tanıdığım validem dünya malı için zevcinin vefasızlığına rıza gösteriyor! Yani muhabbeti, sadakati kumaş parçalarına taş kırıntılarına, şu tahta ve taş yıkıntısından 'ibâret bir haneye feda ediyor!... Ah teyzeciğim! Pederim gibi zeki, ehl-i irfan bir erkek için on sekiz sene böyle beyinsiz bir zevce ile yaşamak ne meşakkatli bir hayattır!... [386] Yok yok evleneceğim zaman kendim intihab edeceğim. Zevcem çirkin olsun, isterse sakat olsun elverir ki akli dirayeti tam bulunsun! (s. 384-385)

Yazar, romanda erkek karakter aracılığı ile çokeşliliğe karşı olduğunu belirtir. Tahsin annesini eleştiren bir karakterdir, yani bir evladın ağzından annesinin bu evliliği kabul etmesi ve annesinin cahilliği eleştirilir. Eleştiren karakterin erkek olması, dönemdeki ataerkil ideolojiyi eleştirmekte daha etkili olabileceği düşüncesi ile ilgili olabilir. Erkek karaktere Bihbude'nin davranışı onaylatılır.

Burada kadın algısı göz önüne alındığında, dikkati çeken bir diğer nokta da Tahsin'in annesinin eğitimsizliğini ve cahilliğini vurgulamasıdır. O dönemde üzerinde durulan konulardan biri de kadının eğitilmiş olmasıdır ki kadın iyi bir anne ve iyi bir eş olmalıdır ve bunun için de eğitilmiş olması şarttır.

Emine Semiye'nin ele aldığı konulardan biri de kızların erken yaşta evlendirilmeleridir. Romanda Saadet ve Lal-leb küçük yaşlarda evlenmiş, eğitimi olmayan cahil kadınlardır. Diğer taraftan toplum için örnek kadın profilini taşıyan Bihbude çok geç yaşta evlenir. Bihbude evliliğinde mutlu olur, ama Saadet ile Lal-leb Hanım evliliklerinde mutsuz olurlar. Saadet kocasını aldatır, Lal-leb de kocasının bir daha evlenmesini kabul eder. Yazar böylelikle burada kızların eğitimlerine devam edip daha ileriki yaşlarında evlenmelerini olumlar. Nitekim Emine Semiye Hanım bu konudaki görüşlerini bir makâlesinde de şöyle dile getirir:

...On beş on altı yaşına kadar hanım kızlar ilim ve marifetle beraber kadınlık da öğrenerek hayat-ı bakirânelerini geçiriler, hatâ denilecek bir şey var ise o da burada kızların tiz gelin edilerek o esaslı tahsillerinin yarım bırakılmasıdır! Tabii bu hatâ ebeveyne aittir.⁹⁶

Romanda kadının alacağı eğitimin niteliği de belirtilir. Saadet karakteri taassubun hüküm sürdüğü bir evde büyür ve evlenince açılır, saçılır. Diğer taraftan Bihbude yalnızca geleneksel bir eğitim almaz, Fransızca bilir, piyano çalar. Bihbude hem geleneksel hem de alafranga eğitim anlayışına göre eğitim almış bir karakterdir.

Eğitim konusunda romanda dikkati çeken diğer husus da romanda erkek karakterlerin kadınların eğitimine önem vermeleridir. Muhassıl Bey evlendikten sonra karısının eğitimine önem verir ve aynı şekilde Bihbude'nin dedesi Kadioğlu Murtaza

⁹⁶ Gökpınar, s. 27.

Efendi de kızı Kevser'in eğitimine itina gösterip Kevser'e bir erkek çocukmuş gibi eğitim verir.

Romanda ele alınan konulardan biri de kadının evlendikten sonra ev içindeki yaşantısıdır. Kısacası Emine Semiye Hanım'ın romanda yarattığı ideal kadın tipi çokeşliliğe karşı çıkan eğitilmiş kadınlardır.

Erkek karakterler de zaman zaman Bihbude üzerindeki ilgiyi hayatlarına dair detayların anlatılması ile kendilerine çekerler. Tıpkı kadın karakterler gibi iyi ve kötü diye ayrılırlar. Romana bu açıdan baktığımız zaman, romanda yalnızca ideal kadın tipi verilmez, aynı zamanda ideal erkek tipi de verilir. Erkeğin de ahlak ve namusu sorgulanır. Bir anlamda yazar ideal kadın tipi ve kadın ahlakının yanında ideal erkek tipi ve ideal erkek ahlakını da sunar. Nitekim "İfade-i Mahsusa" adlı kısımda anlatıcı-yazar bizzat kadın ile erkeği romanda aynı yere koyduğunun altını çizer: "*Muallime* romanının bir fâidesi daha vardır ki o da nev'-i beşer seyyiâta [3] ne kadar münhemik olur ise olsun yine onların içinde hatâlarına nâdim ve pişman olarak kesb-i islâh edeceklerin kesretle mevcûdiyetini gösterecek olmasıdır." (s. 2-3) Anlatıcı-yazar dönemin hâkim olan ataerkil ideolojisini kırmak için, erkek karakter aracılığı ile erkekleri de dönüştürmüş ve erkekler için de bir değer sistemi yaratmıştır, erkeğin de bir namusu olmalı ve bu namusu korumak yönünde hareket ederek ailenin devamlılığını sağlamalıdır. Nitekim Muhassıl Bey bu yönde hareket edip karısının onu aldatmasını affeder.

Santimantal romanların özelliklerinden biri de romandaki karakterlerin aynı sosyal çevre ve sosyal sınıftan olmasıdır. *Muallime*'de ise karakterler sınıf değiştirirler ve farklı sosyal sınıfların bir arada yaşadığı da görülür. Çakır Fırat romanın başında Muhassıl Bey'in hizmetkârıdır, ama romanın ilerleyen bölümlerinde Çakır Fırat'ın gerçekte yüksek tabakadan gelen bir insan olduğunu öğrenir okur. Diğer bir örnek de

Molla İdris'dir. Molla İdris bir çamaşırcının oğludur ve Eyüp Bey ailesinin yardımıyla geçinir. Santimantal romanın özelliklerinden biri olarak ifade edilen bu tür romanlarda hizmetkârların hayatları anlatılmaz. Bu, *Muallime* romanı için geçerli değildir. Romanda Vesile Hanım ve Elena'dan bahsedilir. Vesile Hanım, Meşhude'nin önerisiyle Muhassıl Bey'in konağında kalfalığa başlar. Diğer taraftan Muhassıl Beylerin konağındaki bahçıvanın kızı Elena önemli yer tutar romanda. Elena, Refah'ın arkadaşıdır da. Bu karakterler romanda olayın gidişatını hızlandıran karakterlerdir. Meşhude, Saadet'in yakalanması için Vesile'yi kullanır. Aynı zamanda Refah'a annesi ve Süheyl arasındaki ilişkiyi söyleyen Elena'dır. Bunun yanı sıra muallimesinin İstanbul'a gidişyle Refah'la vakit geçiren Elena'nın düşünceleri Refah'ı etkiler.

Romanda hizmetkârlara yer verilmesi ile yüksek ve alt tabakadan olan insanlar arasındaki sınırın muğlaklığı, Brodhead'ın santimantal romanların hem alt hem de üst sınıf için sıcak aile yaşantısının model olarak verildiği düşüncesini akla getirmektedir. Yazar romanda hem üst sınıfa hem de alt sınıfa seslenmektedir.

Romanda olaylar santimantal romanlardaki gibi, genelde ev ve eve dâhil olan mekânlarla sınırlıdır. Evin dışına birkaç yerde çıkılır. Çakır Fırat dağa çıkar ama dağ tasvir edilmez, okur sadece Çakır Fırat'ın evin dışında olduğunu, bir mağarada yaşadığını bilir. Anlatıcı, karakterlerin dışarıda olduğunu söylemese okur mekânın dışarıyı olduğunu bilemeyecektir. Saadet'in Süheyl ile buluşmaları da evin dışında gerçekleşir. Okur, anlatıcının karakterlerin dışarıya gezmeye gittiğini söylemesiyle karakterlerin dışarıda olduğunu bilir. Olayların geçtiği sahneler ev içindedir. Dolayısıyla romanda doğa ve doğa tasvirine yer verilmemiştir. Karakterlerin ruh halleri doğrudan anlatılır, santimantal romanlarda olduğu gibi doğanın tasviriyle gösterilmez. Mekânın ev içiyle sınırlı olmasının nedeni eserin yazıldığı dönemin istibdat dönemine denk gelmesi olarak da düşünülebilir. II. Abdülhamit 1877–1878 Osmanlı Rus Savaşı'nı bahane

ederek parlamentoyu kapatır ve II. Meşrutiyet'in ilan edildiği tarih olan 1908'e kadar baskı dönemi başlar.⁹⁷ İstibdatla birlikte uzun bir sansür ve siyasal baskı dönemi başlar ve jurnalcılık hat safhadadır. Bu baskının etkisiyle bir içe kapanma dönemi başlar; romanda mekânların evin içiyle sınırlandırılmasındaki etken olarak düşünülebilir. Ayrıca romanda aileler arası ve aile içi ilişkilerin anlatılması ve kadınlara odaklı bir roman olmasından dolayı da mekân ev içidir. Ama romanda ev içi dahi olsa mekân tasvirine pek rastlanmaz. Mekân konusunda okurun gözünde bir şey canlanmaz, karakterler âdeta bir boşluktur. Dolayısıyla fiziksel özelliklerin gölge ve ışık oyunu ile verildiği “zarif dokunuş” ve kriz anının resmedildiği “tablo” gibi santimantal romanın estetik/biçimsel özelliklerinden söz etmek olası değildir.

Santimantal romanlarda görülen özelliklerden biri de karakterlerin konuşma tarzları arasında bir fark olmamasıdır. Herkes aynı biçimde konuşur. Nitekim bu özelliğe *Muallime*'de de rastlanır. Ayrıca bu türdeki romanlarda tek istisna olumsuz karakterdir ve bu karakter küstah ve amiyane bir şekilde konuşur. *Muallime*'de de tek istisna Meşhude karakteridir, yani kıskanç, materyalist olan karakter. Meşhude ve Bihbude konuşurlarken Meşhude “peşkeş çekmek,” “ahmak” gibi amiyane sözcük ve ifadeler kullanır.

Bir başka santimantal roman özelliği, I. tekil şahıs anlatıcının ağızından mektup, günlük vb. formlara yer verilmesidir. *Muallime*'de iki mektuba yer verilir. Birincisi Saadet'in intihar etmeden önce yazdığı mektuptur. Romanda herhangi bir anlamda iç çatışmanın olmadığına yukarıda değinilmişti. Mektup aracılığı ile okur sadece Saadet'in pişmanlığını görür, kalbi pişmanlıkla doludur ve bunu dile getirir. Karakterin pişman olmasının nedeni yaşadığı iç çatışma değildir. Kahramanın duyguları “kalbi ortaya konarak” verilmiş olur, ama burada anlatılan çatışmanın kahramanda yarattığı etkiler

⁹⁷ Shaw, s. 12-54.

değil, pişmanlığıdır. Diğer mektup ise Süheyl'e aittir ve o da pişmanlığını dile getirmektedir. Yazar karakterlerin kalplerindeki pişmanlığı dile getirmek için bu forma başvurur, iç çatışmanın ayrıntılarını vermek için değil. Okur böylelikle bu karakterlere yakınlık duyar.

Santimantal romanda okurun karaktere sempati duymasını sağlamanın bir yolu da okurun karaktere yakınlık duymasına neden olacak sıfatlar kullanmaktır. Romanda hemen hemen her karakter için böyle ifadeler kullanılır: “bedbaht,” “biçâre” ve “zavallı.” Bu tür olumsuz ifadelerin kullanılmadığı tek karakter Meşhude'dir. Meşhude aksine sürekli “iblise,” “alçak” gibi kelimelerle tasvir edilip okurun gözünden düşürülür. Okurun sempatisini kazanmanın bir yolu da gözyaşlarıdır ki romanda yazarın yararlandığı yollardan biridir. Romanda anlatıcı Bihbude'nin gözyaşlarına başvurmaz, yalnızca tek bir yerde bunu kullanır, o da romanın sonlarında Bihbude ile Refah karşılıklı konuşurken. Bihbude genelde solgun ve düşüncelidir, ama ağlamaz çünkü o bir melektir. Diğer taraftan Saadet kocasını aldattıktan sonra çok ağlar ve okur Saadet'e karşı merhamet duymaya başlar.

Sonuç olarak Emine Semiye'nin *Muallime* romanı santimantal romanın bütün özelliklerini taşımaz. Öncelikle santimantal romanda hâkim ideolojiye tam uyan kadın modeli söz konusuysen, *Muallime* seslendiği toplumda hâkim ataerkil ideolojiyi eleştiren ve bu anlamda hâkim ideolojinin çok da dışında olmayan eve ve aileye bağlı, ama yine de eğitimli yeni bir kadın modeli yaratmaktadır. Bunun yanı sıra santimantal romanın biçimsel/estetik özellikleri göz önünde bulundurulduğunda *Muallime*'nin bu ölçülere tam uymadığını, hizmetkârların yaşantılarının anlatıldığını, romanın mekân olarak ev içinde geçmesinden dolayı “doğa imajı,” “tablo” gibi santimantal roman özelliklerine yer verilmediğini görürüz. Kısacası Emine Semiye Hanım, santimantal

romanın bazı özelliklerini kullanarak dönüşen Osmanlı kadını için yeni bir kadın tipi oluşturmaya ve toplumdaki kadın algısını az da olsa değiştirmeye çalışır.

3. BÖLÜM

SONUÇ

Santimantal roman, okurda duygusal tepki yaratmayı amaçlayan, on sekizinci yüzyılda İngiltere’de popüler olan bir roman türüdür. Santimantal romanlar genelde kadın okura hitap eden ve kadınlar hakkında bir hikâyenin anlatıldığı eserlerdir. Kadınların yaşamına odaklanan bu tür romanlar tema olarak benzer özellikler taşırlar. Bu tür romanların üç tematik özelliği dikkat çekmektedir: “Kimsesiz kız modeli,” “çift bağlılık” ve bu metinler aracılığı ile “kadının ahlaki değerlerinin oluşturulması ve üretilmesi.”

Santimantal romanların ana teması genelde genç ve kimsesiz bir kızın hikâyesi üzerine kuruludur. Kimsesiz genç kız hayatını idame ettirmeye çalışırken bir taraftan da kendi kişisel ve ahlaki değerlerini oluşturmaya çalışır. Bir diğer özellik “çift bağlılıktır.” Kadın karakter kendi arzu ve tutkuları ile toplumun kendisine dayattığı, “kendisinden beklenen”ler arasında çelişkiye düşüp kendi içinde çatışır ki bu iç çatışma romanın merkezindedir. Karakterin yaşadığı iç çatışma genellikle aldatma ya da evliliğine karşı çıkan ailesi üzerinden verilir. Kadının ailesi tarafından evliliğe zorlanmasına, kocanın mutlak güç olarak görülüp kabul edilmesine, kadının erkeğe olan ekonomik bağımlılığına ve kadının ahlakına vurgu yapılır.

Kadının isteklerini törpüleyip onu toplumun talepleriyle uzlaştırma amacı taşıyan bu tür metinlerde okurun sempatisini kazanmak önemlidir. Eserin başında anlatıcı-yazarın açıklamasının yer aldığı bir önsöz bulunur. Ayrıca yazar okurun sempatisini kazanmak ve kadın kahramanın yaşadığı iç çatışmayı ayrıntılı olarak okura sunmak için mektup, günlük, vb. gibi I. tekil şahıs anlatıma yer verir. Okurun

karaktere yakınlık duymasını sağlayacak mübalağalı ifadeler, sorular ve ünlemlerden ve karakterin gözyaşlarından yararlanır.

Santimantal romanlarda iç çatışmanın şiddetini artırmak için karakter sayısı ve mekân sınırlıdır. Olaylar aynı sosyal çevre ve aynı sınıftan bir ya da iki ailenin etrafında şekillenir. Karakterlerin cinsiyetleri, etnik kimlikleri, vb. farklı olsa da konuşma tarzları aynıdır. Tek istisna iyi ve becerikli olan ana karakterin karşısında duran ikincil “kötü” karakterlerdir. Bu karakterler materyalist, iftiracı, kıskanç ve çeşitli ahlaki bozuklukları olan kişilerdir. Bu tür romanlarda mekân genelde evle sınırlıdır. Kadın karakterin fiziksel özellikleri yalnız, kadın erkeğin “arzu nesnesi” olduğunda verilir ki kadın ruh güzelliği ile fiziksel güzelliği bir arada taşıdığında erkeğe güzel görünür. Kısacası santimantal romanlar hem konu hem de biçimsel özellikleriyle kadınlara eserlerin yazıldığı dönemdeki ataerkil düşünceyi dayatan ve bu doğrultuda kadının arzularını toplumun kodlarına uygun şekilde değiştirmeye çalışan metinlerdir.

Emine Semiye'nin kaleme aldığı *Muallime* romanının yapısı incelendiğinde, romanın merkezinde Bihbude karakteri yer alır. Bihbude'nin merkezde olmasının yanı sıra romandaki diğer erkek ve kadın karakterler de ayrı ayrı bölümlerde ayrıntılı olarak anlatılır. Santimantal romanın tematik özelliklerinden biri olan “kimsesiz kız modeli” *Muallime*'de de görülür. Bihbude kimsesizdir ve hayatını kendi başına idame ettirmeye çalışır. Santimantal romandan farklı olarak Bihbude ahlaki değerlerini tecrübeleri sonucunda edinmez, o değerler Bihbude'de zaten mevcuttur ve bu yüzden merkezdeki karakter herhangi bir iç çatışma yaşamaz. Bihbude yalnızca romanda ikincil karakter olan üvey kız kardeşi Meşhude ile çatışır ve bu durum iyi ile kötünün çatışması olarak ele alınır.

Santimantal romanların sonu genellikle ana karakterin evliliğiyle son bulur. Bu noktada *Muallime*, santimantal romanın bu özelliğiyle örtüşmektedir. Romanın sonunda Bihbude başından beri kendisini takdir eden ve değerini bilen öğrencisi Refah'ın babası Muhassıl Bey ile evlenir.

Santimantal romanlarda iç çatışmayı göstermek için kullanılan aldatma teması *Muallime*'de de önemli yer tutar fakat bu tema Bihbude karakteri üzerinden değil, Meşhude ve Saadet karakterleri üzerinden verilir. Meşhude de Saadet de herhangi bir iç çatışma yaşamaz. Saadet, kocasını aldatırken aynı esnada anne ve çocuk arasındaki bağı da yıkar, kızı ile arası bozulur ama nihayetinde pişman olup intihar ederek kendini cezâlandırır. Santimantal romanlarda iç çatışma merkezdeyken, *Muallime*'de hiçbir karakterde önemli bir iç çatışmaya rastlanmaz.

Muallime romanının yapısına bakıldığında, eserde kadın karakterler kadar erkek karakterler üzerinde de durulur. Yani romanda sadece kadınların değil, kadın ve erkeklerin hikâyeleri birlikte anlatılır. Bu bağlamda da *Muallime* santimantal romandan ayrılmaktadır.

Santimantal romanın biçimsel özellikleri dikkate alındığıdaysa, yazar eserde kullandığı yöntemlerle okurun Bihbude'ye sempati duymasını sağlar. Romanın başında anlatıcı-yazarın "İfâde-i Mahsûsa" başlıklı bir girişi bulunur ve Bihbude'nin ideal kadın ve muallime modeli olduğunun altı daha en başından çizilir. Ayrıca yazar okurda sempati yaratmak için karakterlerin gözyaşlarına ve I. tekil şahıs anlatımlara yer verir, Saadet'in pişmanlığını okur Saadet'in ağzından öğrenir.

Santimantal romandan farklı olarak romanda kalabalık bir karakter kadrosu vardır. Bihbude'nin etrafındaki birkaç ailenin karmaşık aile içi ilişkileri anlatılır. Romanda sınıflar arasındaki ayrım kesin değildir. Hizmetkârların hayatları da roman içinde yer alır. Bu bağlamda romanda iç çatışmadan ziyade farklı karakterlerin

hayatlarına ait olaylar anlatılır. Mekân ise genellikle ev içidir ve eserde dışarıdaki hayat ve doğa anlatılmaz. Bu bağlamda santimantal romanda görülen mekânın sınırlandırılması *Muallime*'de görülür, ama nedeni iç çatışmanın etkisini artırmak değildir.

Karakterlerin anlatımına bakıldığında, Bihbude'nin ahlaki özellikleri ile fiziksel özellikleri bir arada verilir ve erkekler için "arzu nesnesi" olduğunda bu özellikleri yine bir arada sunulur. Yalnız ikincil karakter olan Meşhude'nin kullandığı dilde farklılıklar görülür. Meşhude materyalist, iftiracı ve kıskanç bir karakter olarak anlatılır ve bu doğrultuda kullandığı dil kaba ve saldırgandır. Kısacası *Muallime* bazı noktalarda hem biçimsel hem tematik olarak santimantal romanın özelliklerini taşıırken, birçok noktada santimantal romandan ayrılır.

Muallime her ne kadar kadın okurlara hitap etse ve zaman zaman santimantal romanın tematik ve biçimsel özelliklerini kullansa da Emine Semiye'nin bu eserine santimantal roman demek doğru olmaz. Roman santimantal romanların yaptığı gibi, kadınları toplumun geleneksel taleplerine uymaya razı etme gayretinde değildir. Romanın yazıldığı tarih göz önünde bulundurulduğunda, eserin daha çok o dönem kadınına dönüştürmeye/toplumdaki kadın anlayışını görece daha eşitlikçi ve özgürlükçü yönde değiştirmeye yönelik bir metin olduğu görülür. Romanda erkek karakterlerin de dönüşümü ve hayatlarının verilmesi ile Emine Semiye Hanım esasında ideal erkek ve ideal kadın tipini bir arada vermektedir. İdeal kadın tipi olarak evin dışına çıkan, çalışan, eğitilmiş, çekeşliliği kabul etmeyen ama namusunu koruyan bir kadın tasvir edilir. İdeal erkek tipi olarak ise kadının eğitimine önem veren, kadının namusu konusunda duyarlı olan ve çekeşliliğe karşı bir erkek tasvir edilir.

Sonuç olarak Emine Semiye Hanım, hem kadın hem erkek karakterler ve bu karakterlerin hikâyeleri üzerinden işlediği konularla toplumda hâkim olan ataerkil ideolojiyi sarsıp Osmanlı toplumundaki kadın kimliğini ve algısını değiştirmeyi hedeflemiş görünmektedir. Bu da santimantal romanın neredeyse tam tersi bir anlayıştır. Yazar için kadın meselesi toplumsal bir mesele olup hem ideal erkek hem de ideal kadın tipi üzerinden kadın konusunu ele almış, o dönem toplumda hâkim olan ataerkil anlayış düşünüldüğünde bu anlayışın değişmesine yönelik bir çaba göstermiştir.

APPENDIX

A. MUALLİME*

[1] İfâde-i Mahsûsa

Muteber gazetemize hayli zamandan beri bir eser-i nâçiz takdîminden mahrûm bulunduğum cihetle bu mahrûmiyeti telâfi niyetinde olacağım pek tabiidir. Ancak şu niyet ve arzû *Hanımlara Mahsûs Gazete*'nin intişârından beri namları anılmış ve âsar-ı ber-güzîdeleri umûmun enzâr-ı istifâdesine arz edilmiş olan muharrirîn-i Osmâniyemiz miyânında bir mevki' tutmak iddiâ-yı hâsıyla değil fakat âcizâne ve hakîrâne uhuvvetimize arz-ı hürmet etmek emeliyle hâsıl olan cesâret-i vâkıam mazhar-ı afv olur ümidindeyim. [2] Asıl arzû-yi âcizem, fennî ve nasîhat-âmîz makalât-ı müteferrikaya devam etmek ise de roman yazmak husûsunda kendimde daha ziyâde isti'dâd hissetmiş ve şimdiye kadar enzâr-ı mütalâaya arz ettiğim müteaddid hikâyelerden bâ-husûs *Sefalet* romanının lûtfen mazhar-ı takdîr olduğunu görmüş bulunduğumdan bu defa da enzâr-ı kariata *Muallime* namıyla millî ve ahlâkî diğerk bir hikâyeye arz ederek âileler nezdine alınacak muallimelerin ne gibi evsâfî hâiz olmaları iktizâ' edeceğini ve husûsen genç kızların usûl-i terbiyesi gibi en mühim bir mâtdeyi vâzih bir sûrette beyân-ı tafsîl etmeyi münâsip gördüm. *Muallime* romanının bir fâidesi daha vardır ki o da nev'-i beşer seyyiâta [3] ne kadar münhemik olur ise olsun yine onların içinde hatâlarına nâdim ve pişman olarak kesb-i ıslâh edeceklerin kesretle mevcûdiyetini gösterecek olmasıdır. Bu mes'eleye dair mukaddemâ hemşire-i edebiyemiz ismetli Fatma Fahrunnisa Hanımefendi hazretleriyle sebk eden muhârebemizde arz ettiğim gibi tasfiye-i ahlâk maksadı

* Romanın el yazması olan nüshasında bazı bölümler belirtilmemiştir. *Hanımlara Mahsûs Gazete*'de de tefrika edilen eserde ise bölümler belirtilmiştir. Eser el yazmasından çevirildiği için orijinal esere sadık kalınmıştır.

gözetilerek yazılmış romanların ahlâkın ifsâdına değil taassud-ı aslî olan tezhîbine hâdim olduğunu *Muallime* namıyla tasavvur ve tasvîr ettiğim şu eser-i hakîrâne ile isbâta çalışacağım. Cenâb-ı Hakk muvaffak buyura.

Selanik 15 Kanun-ı sani 1312

Muharrire-i mahsûsa

BİRİNCİ KISIM: SAADET

Muhariresi: Emine Semiye

-I-

[4]Caddebostan ile Bostancı arasında mücedded ve mükemmel bir köşk bulunuyordu ki sahibi on günden beri oraya nakledip yerleşmişti. Bahçesinin vüs'atı, her nev' nâdîde çiçeklerin mebzûliyeti nazar-ı dikkate çarpıyor, salkımlar ile donanmış çam ağaçlarıyla nim-mestûr bulunan bu zarîf köşkü görmek heves ve merakıyla gelip geçenler tecessüse varıyordu. Sünger taşlarından ma'mûl büyük bir havuza sun'îliği belli olmayacak derecede mahâretle i'mâl edilmiş şâyân-ı hayret şelâlelerden sular dökülüyor, şu manzara o mahall-i ferah-fezâyı tabîatı andırır bir letâfet-i ruh-nevâzaneye gark ediyordu! Mermer statüler muntazam yollarda arz-ı dîdâr ederek her birinin kendine mahsûs vaz'iyet-i esâtîrnesi [5] birer sahîfe-i şâirâne açmış, "mineroloji"ye vâkıf olanlara garip garip hikâyeler ihtâr eyliyor, zarîf bir tel ile muhât diğerk bir havuz da çırpınıp yıkanan toy cinsinde hayvânât-ı nâdirenin âvâzeleri ise insanı tahayülât-ı latifeden bîdâr ediyordu!

O gün o köşkün içinde son modaya muvâfık olarak giyinmiş yirmi yedi çağlarında, güzel bir kadın telâşlı telâşlı gezinerek birine intizâr eylemekte idi.

Genç kadının tavır ve harekâtı sinniyle mütenâsib olmayıp on beş yaşındaki bir kız gibi müteharrik olmasıyla ya servetinden yâhûd pek ziyâde sevildiğinden şımarmış olduğu istidlâl olunuyordu. Bunun ile beraber elâ gözlerindeki âsar-ı safvet, güzel kalpli olduğuna, [6] kumral kaşlarının düz biçimi hal-i kibârânesine nişâne olup, ma'nevî tebessümler arz eden ilkbahar gülleri gibi kırmızı yanaklarından ve kiraz dudaklarından nûr-ı beşâset saçılıyor ve her muâmelesinden nezâket-i mütevâzî'ânesi 'ayân oluyordu!

Açık kumral zülfleriyle örtülen alnı, çıplak iken bakılsa dar ve zımnî olduğu cihetle sebâtsiz ve tefekkürât-ı amîka kuvvetini gayr-i hâiz bulunduğu irâe ediyordu! Kendine benzeyen on üç yaşlarında güzel bir kızcağız alafranga icâbından olarak kısa ve sade bir kostüm iktisâ' eylemişse de [7] "Sadakor"dan ipekle işlenmiş önlüğü, mini mini ayaklarını setreden zarîf iskarpinlerin ve ipekli çorapların galî olan fiyatı, o alafranga içinde servetlerinin derecesini de izhâra çalışan bir kamelya kızı olduğunu ifhâm ediyordu! Kulaklarında da genç kadının küpelerinin aynı fakat cirmen daha ufarak tek taşlı bir çift pırlanta küpelerin parıltısı gözleri kamaştırmakta idi.

Hanım kız genç kadına doğru koşarak beş yaşındaki çocuklara yaraşan bir tavr-ı tıflâne ile:

- Of anneciğim! Niye gelmedi?

dedi. Genç kadın, kızı kucağına alıp öperek:

- Belki treni kaçırmıştır! Bu trenle şüphesiz gelir!

cevabını [8] verdi.

Uzaktan uzağa trenin öttürdüğü düdük gûya beklenenin vürûdu haberini ilân ediyormuş gibi hâne halkına yeniden bir telâş vermişti!

Hizmetçi kızlar bahçeye çıkmışlar, bahçeden içeriye de iki erkek girmişti. Bunlardan biri kırk dört yaşında kadar, sevimli çehreli, hali ve tavrından hane sahibi olduğu belli olan bir kimse, diğeri de ak bıyıklı, geniş omuzlu, hizmetkâr kıyâfesinde bir şahıs idi.

Her ikisi de salona, vâlide ile kızın yanına çıkıp ihtiyârı bir köşeye çekildi, genci güzel kadının yanına oturarak:

- Saadeciğim! İşte beş treni de geldi, eğer muallime bundan da [9] çıkmaz ise yemeğimizi yeriz!

dedi. Kız, annesine vakit bırakmayıp dargın bir bakışla:

- Yok babacığim! Ben muallimeyi isterim! Peder, kızını der-âgûş ederek:

- O olmaz ise bir diğeri buluruz!

Kız- Hayır hayır! Ben illâ bunu isterim!

Saadet Hanım- Refah! Niçin bunu istiyorsun? Sen tüzülme yavrum, bu gelmez ise daha iyisi gelir!

Refah gülererek bir köşeye büzülen ihtiyar hizmetkâra koşup başından fesini kapmaya, bıyıklarını çekmeye başladı. [10] İhtiyarın yüzünde görülen ‘alâim-i teslîmiyetten efendisini fevkalâde sevmekte [olduğu] ma’lûm oluyordu. Peder ve mâder ise kızlarının bu terbiyesizliğine kahkaha ile gülererek mukâbele etmekte idiler. İhtiyar hizmetkârın yüzündeki ‘ubûset, Refah’ın harekât-ı nâ-sezâsıyla [11] tebessümden bed’ ile sırtmaya kadar varmıştı! O zaman ise sîmâsındaki sakîllik müthiş bir sûrete tahavvül etmişti! Terbiyesiz Refah salonda bin türlü maskaralıklar icrâ’ ederken muallimenin geldiğini duyar duymaz hizmetkârı bırakıp bahçeye fırladı!

Saadet Hanım misâfir odasına girip kıyâm eyleyen muallimeyi gözden geçirince ‘adem-i memnûniyetini işrâb eden bir tavırla baş tarafa geçip oturdu! Zavallı muallime hicâb ve ictinâbından titreyerek ayakta kalmıştı! Saadet oturmasını işâret ederek muhâvereye ibtidâr eyledi:

- Sizi bana pek çok medh etmişlerdi!

Muallime- Hoca Hanım kendi iyiliğinden böyle söylemiş efendim!

Saadet- Ama bilseniz ne kadar medh etti idi ya!!

Muallime- Şimdi zât-ı ismetâneleri bunun aksini buluyorlarsa âcize[12]leri tasdîkten ihtirâzen...

Saadet- (Sözünü keserek) Dârümuallimât’tan “diplomanız” var mı?

Muallime- Hayır efendim, imtihâna girmek istemedim, girmiş olsam şehâdet-nâme alır ve bir yere hoca olurum.

Saadet- Nerede tahsîl ettiniz?

Muallime- Pederimin nezdinde!

Saadet- Hocanız kimdi?

Muallimenin solgun sîmâsı âteşîn bir renkle örtüldü, gözlerini muhâtabına kaldırarak “Pederim idi” cevabını verdi fakat bu sözleri söylerken uzun ve sıklığından birbirine girift olmuş güzel kirpikleri elmas parelerle donandı. [13]

Saadet, muallimenin gözlerinin içini ve nigâhındaki tatlılığı görünce safvet-i kalbi icâbından olarak kemâl-i hayretle:

- A!!! Siz ne kadar güzelmişsiniz! Mil pardon! Yeknazarda sizi çirkin sanmıştım da beğenmemiştim, ne yapayım elimde değil! Çirkinlerden haz etmem! Geçenlerde Hristiyan muallimeyi de bunun için savdım!

Refah- Anneciğim! Öyle ise “Çakır Fırat” niçin duruyor?

Saadet- O babanın emektâr ve kıymettâr uşağıdır.

Muallime- (Hanımın evvelki sözüne cevap vererek) Çirkin muallimeyi hiç tutmamalıdır!

Saadet- Bey, alışıyorsun, demişti! Ne ise, şimdi [14] sizi pek sevdim! İşte şu dilber kızımıza muallimelik edeceksiniz!

Muallime- Baş üstüne! Fakat evvelâ âcizenizi imtihân ediniz de küçük hanıma ders vermeye muktedir olup olmadığını anlayınız!

Saadet- (‘ Acele ile) Ben sizi imtihân etmeye muktedir değilim ki!

Refah- Bey babam eder!

Saadet- Sahi! Haydi Refah, babana söyle buraya gelsin!

Muallime- Lâkin efendim, âcizeniz kaçırım!

Saadet- Bir ev içinde hiç öyle şey mi olur! Bir namâz bezi versinler! [15] Muallime başını örtmüş, bey de odaya girmişti. İmtihân icrâ’ edildikten sonra muallimenin derece-i iktidâr ve ehliyetine taaccübde kaldılar. Hatta Muhassıl Bey erkeklerde bile böylesine nâdiren tesâdüf olduğunu i’tirâf etmişti! Muallime kemâl-i memnûniyetle kabûl olunarak Refah Hanım’a mürebbiyelik etmek vazîfesi de kendisine tahsîl edildi. Alafrangalık satmaktan gayri kusûrunu bulamadığını şu bahtiyâr âile arasında iyi geçinebileceğini muallimenin de ‘aklı kesmişti. Saadet’in güzelliğe olan merakı da sevimli muallimeye karşı isyân etmiyordu!

Muallime yirmi altı yaşında, uzun boylu, nahîfülbünye, solgun sîmâlî bir kız olup gözlerinde tatlı bir letâfet, bakışında saharâne bir hal-i garâbet mevcûd idi, mukavvesce kaşları gözlerindeki güzellikle rekâbete çalışıyor, ve şu melâhatten beyaz sîmâsı bir fevkalâdelik [16] ahz ediyordu!

Ağı biraz büyücek olduğundan gözleri yere ma'tûf iken zayıf ve çirkin bir çehre enzâra çarpıyorsa da gözlerini kaldırıncâ ruhunda gizlenen letâfet ve sebâhat sanki nigâhından dökülerek bir çehre içinde makbûl olan beyzîlik meydana çıkıyor, bîrûnî şiddet-i zekâyâ dâll olduğu, ağzında açıldıkça inci gibi dişlerini gösterdiği için kusûrlu addolunmayıp hey'et-i mecmûasında fevkalâde bir şirinlik hâsıl oluyordu!

-III-

Saadet Hanım gâyet mutaassıb bir üvey vâlide elinde terbiye edilmiş tecrübesiz bir kızcağız iken taşra hanedânından Muhassıl Bey onunla izdivâca tâlib olmuş, bîçâre henüz on üç yaşında bir çocuk iken gelin edilmişti. [17] Muhassıl Bey, Saadet'i çıldırısıya sevip şımartmış, muhabbet, şefkatten mahrûmen büyüdüğü hânedan yani o cehâlet ve taassub bucağından birden bire Muhassıl Bey'in konağına düşüp zevcinin muhabbet-i şedîdesine ve bir yaşlı görümcenin sahâbet-i müşfikasına nâil olunca neye uğradığını kendi de bilememiş, bir aralık hâsıl olan şiddetli harâret-i şemsden vakitsiz açılan bir çiçek gibi derhal açılıp tavr-ı serbestâneye alışverişmişti. Üvey vâlidesi ara sıra gelip Saadet'in şu hâllerine müdâhale etmek isterse de bazen emeksizini(5)* göremezdi! Zîrâ Saadet'in her saati derslerine ve istirahatına tahsîs edilmiş olduğundan üvey [18] vâlidesini kabûle vakti bulunmazdı! Kadıncağız gece kalsa bile Muhassıl Bey'in muvâcehesinde tekdîrâtını ancak muâheze sûretinde îrâd edebilip buna da damadı tarafından "Vâlide, Saadet'in tavr-ı mişverâneye karışmak hakkı artık benimdir," yollu cevap alırdı.

Saadet iki sene sonra kızı Refah'ı dünyaya getirmiş ve tıfl-ı nevzâdın âvâzesiyle uykudakiler uyanırken üvey vâlidesi de dört günden beri harâb idi; dalmış

* Emeksiz tabiri beynelavam küçük iken üvey vâlide eline geçen çocuklara denir.

bulunuyordu! Zavallı kadıncağızın [19] yaşamadığı pek isâbet olmuştu. Zîrâ Refah'ın çamaşır takımı alafranga olarak diktirildiğini görmeye tahammül edemezken, süt vâlidenin ve dadının Frenklerden intihâb edilmiş olmasına hiç de susamayacaktı! Saadet'e üvey vâlidesinin vefâtı lohusalık müddeti olan kırk gün münkanî olduktan sonra haber verilmişti. Çocukluğunda kendisine rahat ve huzur vermeyen şu kadının yani şu müz'ic 'akıl kaHyâsının elinden ve dilinden kurtulduğuna tabii memnûn olmuşsa da güzel kalbi bu iyi ve kötü analık vazîfesini ifâ etmiş olan bir kadının vefâtına eşk-rîz olmaktan kendini men' edememişti! Eğer o zaman 'akılsızlığının neticesi olarak dûçâr olacağı 'avâkıb-ı hâli bilinmiş olsaydı müz'iclik ve sertliğiyle beraber yine üvey vâlidesini [20] arayacak ve nasâyihе imtisâl eyleyecekti, eyvah ki insan daima harekâtının yolsuzluğunu derk edemez ve hiffet-meşrebin sevk edeceği girdâb-ı musîbetten gâfil bulunur. Çünkü hevesât-ı nefsâniyenin yed-i haytına geçenler, 'akıl ve idrâkta muvakkaten mahrûm olurlar. "Gençler için baskı lazımdır," darb-ı meseli pek doğru bir sözdür! İşte baskısız kalan Saadet bir iki ay sonra pederinin, sekiz ay sonra da ihtiyar görümcesinin vukû'-ı vefâtıyla hânesi içinde ve kâffe-i harekâtında büsbütün serbest kalıp kızı Refah on üç yaşında bir bebek iken kendi de yirmi yedi yaşında bir çocuk hükmünde idi! Berekât versin fitrî olan korkaklığı, kendisini her türlü müsâvîden alıyor, şâyed bilmeyerek bir münâsebetsizlik [21] etse bile vicdânının tevbîhâtıyla tekrârında ihtirâz ederdi! Esasen hatâsı da hoppalık ve zevzevklikten 'ibâretti. Hanesi içinde bir karıncayı bile incitmek istemez, zevcini sever, kızına perestiş ederdi! Özü ve sözü doğru olduğu için münâzaa ve dedikodudan nefret eyler, bu cihetle de muhibbelerinin muhabbetini, hizmetkârlarının hoşnutluğunu kazanırdı! Konuşmasında safvet, güzel yüzünde daima şetâret mevcûd idi. Dünyada ancak kendince keder addolunan garib bir şeyden müteessir olurdu! Şöyle ki: Zevci Muhassıl Bey kendisinden evvel akrabasından bir

kızı sevip almış, iki sene kadar geçindikten sonra kadıncağız çiftliklerinin birinde müteverrimen vefât etmiş, Muhassıl Bey her sene zevcesinin mezârını ziyârete [22] gidermiş. Hâlbuki o çiftlik uzak ve tehlikeli bir mahalde imiş, yine bir sene oraya gitmek üzere yola çıkmış. Konukluk ettiği köylerden bazılarında “Bey bu sene gitme, yolda tehlike var,” diye nasîhat etmişlerse de gençlik sâikasıyla kuvvet ve şecâatına güvenip dönmeyi kibrine yedirememiş, hâlbuki çiftliğe vâsıl olacağına iki saat kala beyi hırsızlar tevkîf etmiş, maiyyeti, efendilerinin hayatından kat’-ı ümîd etmişlerken dört gün sonra sâlimen çiftliğine gitmiş adamlarını aratıp buldurmuş, bade’z-ziyâret yine memleketine ‘avdet etmiş, yolda tesâdüf eden hırsızlar ne Muhassıl Bey’e ne de maiyyet-i efrâdına ilişik etmemişler, buna da taaccüb etmedik kimse kalmamış!

Saadet’in canını sıkan nokta ise kendinden evvel zevcinin [23] bir başka kadın sevmiş olması ve o kadının mezârını ziyâret için ölümü göze aldırması bulunması, bâ-husûs Muhassıl Bey’in elân zevce-i sâbıkasının namını hürmet ve muhabbetle yâd etmekte olması idi! Saadet için işte şu hâl ‘azîm bir keder olup zevciyle beyninde bundan başka bir şey için dargınlık hâsıl olmazdı! Muhassıl Bey zevcesinin bu halini de hoş görüp onu küçük tezevvüc ettiğinden şımarık bir çocuğun nazını çekercesine, öfkelenip ağlamasını okşamakla geçirirdi! Lâkin bu garip hiss-i rekâbet, [24] Saadet’in kalbinde siyâh bir nokta hâsıl etmişti. Ve o küçük noktanın reng-i esvedi kuvve-i muhayyilesinde büyüdükçe büyümekte, o ‘âlîcenâb zevci hakkında fenâ bir fikir tevlîd etmekte idi. İşte muallimenin vürûdu üzerinden birkaç gün geçip Saadet onu gereği gibi teveccühe şâyân gördükten sonra bu mes’eleyle ‘azîm bir derd imiş gibi yana yakıla ona nakletmişti! Muallime ise şu hoppa âile reisesinin emniyetini celb ettiğine memnûn olmuşsa da dirilerin kıskanılması ne ise, fakat ölülerin kıskanıldığına taaccüb etmiş, hanıma da ciddi bir tavırla bunun felâket addolunamayacağını bir çok hakîmâne sözlerle tevhîme çalışmıştı! Heyhat! Hiç

Saadet fikrinden geçer mi? Beyi kendisinden ziyâde bir mevtâyı [25] sevmektedir!
Kendisi ise beyin kalbine hükm eden ümitsiz bir muhabbeti teselliye vasıta olacak bir alettir. Yoksa sevilmiyor! Onun emeli sevmektir, keşke fakir ve çirkin bir kimsenin zevcesi olsaydı da sevmek bahtiyârlığına nâil bulunsaydı!!! Muallime şu ‘acaib fikirde bulunan vâlide ile uğraşacağına terbiyesizliği son dereceye varan kızı yola getirmek çârelerini taharrî eyliyordu!

Refah’ın adam olacağını muallime anlamıştı! Bu kız vâlidesine müşâbih ise de şiddet-i zekâyâ mâlik olup güzel kalbinin sevkiyle, harekâtındaki fenâlık kendisine anlatıldıkça mütenebbih ve mütênâsıh oluyordu!

Bir gün alnındaki kâkülleri saç maşasıyla kıvrırken sıcak [26] maşayı kıymetli pamuk kedisinin burnuna yapıştırdı: Zavallı hayvân, dehşetle bağırp kaçtı! Refah ise kakhahalarla gülüyor “Ah bir kere Çakır Fırat’ın burnuna da yapıştırsam,” diyordu! Çok gülmeden sınırları gevşemiş olmalı ki saçlarını kıvrırken maşanın sıcak demiri tenine değip alınına büyücek bir yara bıraktı! Refah “Aman,” diyerek maşayı elinden attı! Muallime hemen yerinden fırlayıp:

- Oh! Ne alâ oldu!

dedi. Refah muallimenin fırlayışını kendisine muâvenet için sanmıştı. Bir de bâlâdaki sözleri işitince sert bir tavır ile:

[27] - Canımın yanmasından haz ediyorsun ha! Şimdi senin yerinde başkası olsaydı beni susturmak için yanıma koşardı.

dedi. Muallime:

- Evvelâ sizin gibi kocaman bir hanım kıza ağlamak yaraşmaz, saniyen saniyen kendinize kasten yapıştırdığınız sıcak bir demirin alnınıza temasıyla güzel bir ders-i ibret almış oldunuz ki mümkün değil şu amelî olan dersi ben size veremezdim.

Refah- Ne demek istiyorsun?

Muallime- Terbiyeli bir kibârzâde hiçbir vakit muallimesine ve resmî konuşacağı zevâta müfred muhâtab sîgasıyla hitâb edemez.

[28] Refah- Peki fikrinizi anlatınız!

Muallime: Teşekkür ederim, nasîhatıma tevfiik hareket ediyorsunuz! Gelelim ders-i ibrete: Eğer alınınız yanmamış olsaydı zavallı hayvânın ne sûretle ıztırâb çektiğini bilebiliyor muydunuz?

Refah- Hayır!

Muallime- İşte şu kaza size o acıyı öğretti, bakalım şimdi Çakır Fırat'ın burnunu yakabiliyor musunuz?

Refah düşünmeye vardı: Düşündükçe yüzü kızarıyordu. Birdenbire muallimenin kolları arasına atılıp:

-Hakkınız var muallimeciğim; bir daha böyle fenâlıkta bulunmam

[29] dedi. Muallime Refah'ın alnından öpmek üzere kâküllerini kaldırdı, tâlibesinin yalnız alnı pederine müşâbih idi. Emniyet ve sadâkate dâll olan o murabbau'ş-şekli alnı dikkatle temâşâdan sonra bûs eyledi! Kızcağız, muallimesinin ihtârâtından hatâsına vâkıf olduğu için kirpiklerinde can acısıyla terâküm eden yaşların cereyânına müsâade vermiyordu. Muallimesinin ağzından başka nevâzişine de mazhar olunca hıçkırmaya başladı. Muallime de bir kâse soğuk su getirip tûlbendle başına koyuyor ve sâir muâlecelere de mürâcaat eyliyordu.

Epeyce vakit geçmiş, Refah'ın yanık acısı da savuşmussa da alnında bir yer kalmıştı. Saadet Hanım, kızının alnını okşarken bu yeri görünce:

- Aman güzel kızım! Bu nedir?

dedi.

[30] Refah- Anneciğim, ders-i ibret nişânesi.

Saadet- Bu ne demek oluyor?

Refah mes'eleyi anlatınca Saadet memnûnane:

- Muallime Hanım! Bilhassa size teşekkür ederim.

dedi. Haşarı Refah yine bir gün muallimesinin tenbîhâtını unutarak bahçede oynarken Çakır Fırat'ın bıyığını o derece çekti ki o ak bıyıkların bir demeti avucunda kaldı. Muallime bu hali görmemezliğe gelip “Refah Hanım koşunuz, şu çalılar arasında ne güzel böğürtlen var,” demesi üzerine Refah, muallimesinin gösterdiği mahalle koşarak kendisini dikenli çalılar arasına attı: Vâkıa çalılığın öbür tarafında güzel ve olmuş böğürtlen salkımları iştihâyı celb edecek bir vaz'iyette göze çarpıyorsa da Refah oraya [31] vâsıl oluncaya kadar elbisesi tepeden tırnağa çoraplarına kadar yırtılmış, sonra da böğürtlen koparıken acelesinden ellerini o zarîf kırmızı meyvenin dikenlerine kaptırmıştı. Ağzına attığı birkaç böğürtlen tanesinin lezzeti ellerindeki tırmık acılarını teskîn edemediğinden çalılığa girmiş olduğuna binlerce pişman olup, “Uf muallime hanım, niçin bana böyle fenâ mahalli gösterdiniz de şu hâle sebep oldunuz,” diye haykırarak kendini oradan güç belâ kurtarabildi.

Muallime tâlibesine sokulup:

- Bir yeriniz acıdı mı? dedi.

Refah- Şu hale bakınız! Elbisem yırtıldı!

[32] Muallime- Zarârı yok, değiştirirsiniz.

Refah- (Ellerini göstererek) Ya şu ellerimi de değiştiremem ya! Bu hafta düğüne gideceğiz.

Muallime- Zararı yok, eldiven giyersiniz!.. Fakat Çakır Fırat'ın bıyığındaki açıklığı ne ile örteceksiniz?

Refah- Ah muallimeciğim! Yine mi ders-i ibret!

Muallime- Evet kızım! Her zaman ders-i ibret!

Refah- Öyle ama bu defalık dersimiz pek şiddetli geçti! Çakır [33] Fırat'ın ne ehemmiyeti olabilir! 'Âlem onun bıyığına bakacak değil ya!.. Ah şu ellerim ne kadar çirkin oldu! Ya yeri kalırsa?

Muallime- Merak etmeyiniz geçer! Fakat Çakır Fırat'ı o kadar ehemmiyetsiz görmeyiniz! O da sizin gibi insandır, hatta 'âlem nazarında ehemmiyetsiz bile olsa bıyığında bırakmış olduğunuz o büyük kusûru yapan siz olduğunuz meydana çıkar ise elâlem buna ne der? Terbiyenizin noksanına hükmetmezler mi?

Refah- Doğru! Büyük hatâ etmişim! Tekrarından sakınacağımı vaad ederim! 'Afv ediniz!

Muallime- Hatânız bana karşı olmadı. Çakır Fırat'dan 'afv taleb ediniz! Refah, ihtiyar Fırat'ın yanına gidip "İhtiyar Fıratım, beni 'afv et," dedi. [34] Fırat bir çok kereler kundağını kucağında açtığı ve canından ziyâde sevdiği Refah'ın bu gibi nevâzişine henüz ilk defa nâil olduğu için hayretle karışık bir sevinçle kollarını açtı. Büyük pederlere mahsûs bir muhabbetle Refah'ı der-âgûş eyledi!

Kızcağız hiç haz etmediği şu çirkin ihtiyarın titrek kolları arasında bulunmaya cebr-i nefis edip hatâ-yı sâbıkını ta'mîr eyledi. Çakır Fırat, sonra da gözlerini muallimeye çevirdi, müthiş nigâhında âsar-ı teşekkür meşhûd oluyor, kirpiklerinden aşağı da eşk-i teessür sızıyordu!

Muallime, Fırat'ın kendi gibi korkunç olan teşekkür ve tevâzu'ndan ürkerek geri çekilmişti! [35] Bu vak'adan sonra Çakır Fırat muallimeye pek ziyâde hürmetkâr görünüyordu! Zaten Çakır Fırat o hânede âdî bir hizmetkâr mertebesinde bulunmayıp yemeğe yukarı çıkar ve haremden yatardı. Muhassıl Bey'in ona fevkalâde emniyet ve muhabbeti olup kimse de ondan kaçmazdı. Muallime kaçdan göçden o kadar anlamayan şu âile arasında sabahtan akşama kadar yeldirme ve baş örtüsüyle bulunmayı mu'tâd edinmişti! Bundan başka bir zahmeti de yoktu, sofrada Muhassıl

Bey’le Saadet Hanım muallimenin tabağına yemek komadan kendilerine almazlar ve az zamanda kızlarında görülen terbiye ve ma’lûmatdan dolayı daima ibrâz-ı memnûniyet ederlerdi.

Hakîkaten Refah zekâ ve ferâseti sayesinde manen ve mâddeten terakki ediyordu. Muallimenin Paris şivesiyle mükemmel Fransızca konuştuğu, alaturka ve alafranga piyano çaldığı anlaşılınca Refah’a başka bir muallime daha [36] getirtileceğine Türk muallimesinden ders alması münâsib görülmüş ve muallimenin maaşı beş liraya iblâğ edilmişti! Saadet, muallimenin üstüne başına da mükemmel sûrette baktığından bir muallimenin arzû edeceği kâfi bir maaşla hüsn-i muâmeleye fazla olarak hürmet ve muhabbet dahi munzamm olduğundan muallime bundan daha iyi bir yer bulunamayacağına hüküm etmişti.

Muallime oraya geleli beş ay olmuştu. Ağustos’un on dördüncü günü ber-mu’tâd sabah namâzına kalkıp [37] sofanın bahçeye nâzır balkonuna çıkarak namâzını eda ettikten sonra tilâvet-i *Kuran*’a başladı. Muallime, hafizü’l-*kelâm* ise de epeyce zaman çalışmamış olduğundan *Mushaf-ı Şerîf* ini önüne açıp şüphe ettiği yerlerde tevakkufla bir kere göz gezdirir, yine tilâvetine devam ederdi.

Sevimli muallimenin bahçeye nâzır o zarîf balkonda, sabahın sükûnet-i sâfiyânesi arasında, muhrık ve müessir sedâsıyla tilâvette bulunması hadîka-i cennette hurilerin lâhûtî münâcâtlarla ‘âlem-i rûhânîyeti şenlendirmek istemelerini hatırlatıp letâfet-i subhu ma’nevî bir nûrâniyete gark etmişti!... Havuzlarda balıklar dolaşmakta, birtakım güzel sedâlı kuşçağızlar balkonun etrafındaki yasemin [38] sarmaşıklığına konup ötmekte idi! Sanki selsebil-i behişt muallimenin ağzından cereyan ediyor da tuyûr-ı hoş-elhân, ve bu lâtif cereyanı rûhânî zemzemeler ile alkışlıyor, güzel balıklar da tesbîh-hân oluyordu!...

Sakîl bir hıçkırık sedâsı, muallimeyi birdenbire sükûta mecbûr etti! Çakır Fırat'ın odası da bu balkonun diğer cihetinde idi! O sabah gâyet erken uyanmış, başını pencerenin kenarına dayayarak muallimenin vaz'iyet-i melekânesine hayran olmuş, nihayet *Kuran-ı azimü'ş-şanın tesîrât-ı rûhânîyesiyle* kendinden geçip hüngür hüngür ağlamaya başlamıştı! Muallime *Mushaf-ı Şerîf*'i kapayıp:

- Aman Yarabbi! Şu bed insanda ne güzel bir kalb varmış!

[39] diye mırıldandı! Çakır Fırat, muallimenin sözlerini işitemediyse de ne demek istediğini nazarından anlamış olmalı ki:

- Taaccüb etmeyiniz muallime hanım! Bir zaman ben de sizin gibi insan idim! dedi. Muallime:

- Şimdi de öylesiniz!

Fırat- Hayır kızım!... Bana müsâade ediniz de size kızım diyeyim!.. Ah benim de dünyada bir kızım vardı! Kim bilir şimdi ne oldu!.. Ben cem'iyet-i beşeriyenin muhkır gördüğü bir kimseyim! Ah ben insanların lütfuna lâıyk değilim!

Muallime- Sözleriniz pek 'acaib! İnsanların lütfuna lâıyk değilseniz de [40] Allahu azimü'ş-şan'ın merhametine daima müstahak olduğunuzu niçin unutuyorsunuz?

Fırat- (Gözleri dehşet-nâk bir halde açılarak) Aman ne tatlı bir ümid veriyorsunuz!..

Evet, evet, tevbe ve istiğfâr etmeliyim!.. Lâkin bunu bana siz öğreteceksiniz!

Muallime- Nasıl? Tevbe etmeyi bilmiyor musunuz?

Fırat- Hepsini unuttum; tevbeyi de 'ibâdeti de bana siz öğreteceksiniz! Ah siz Hak tarafından gönderilmiş bir melek olmayasınız?

Muallime- Ben Cenâb-ı Hakk'ın en 'âciz ve hakîr bir mahlûkuyum. Fakat arzû çekdiniz, tevbe ve 'ibâdetin usûlünü öğretmek bilenlere borçtur! Ben size öğreteceğim!

[41] O günden itibaren Çakır Fırat âbdest ve namâza başladı! Muallime ihtiyara usûl-i dinîyeyi öğretirken hane içindekiler gülüşüyorlardı! Refah bile istihzâdan çekinmemişti!

-V-

Muallimenin gelmesi on üç ay olurken şerîf Ramazan da hulûl etmişti. [42] Orada âilece oruc tutmadıkları ve hizmetkârların çoğu da Hristiyan bulunduğu cihetle sahur ‘âdetini Çakır Fırat’la muallime icâd eyleyip birlikte kalkarlar; akşam yine birlikte iftâr ederlerdi. Refah, muallimesine dokunamıyorsa da Çakır Fırat’ın ağzına bir şey sokmak, bazen ihtiyarlık haliyle unutursa, aldatıp bir şey yedirmek isterdi! Muhassıl Bey’in âilesi o sene kışın da köşkte ikâmet etmekte olduklarından nisana müsâdif olan Ramazan-ı şerîfi de orada geçirmekte idiler.

Bahçıvan başının on yaşında kadar “Elena” isminde bir kızı vardı. Anasıyla beraber mahsûs binâ edilen kulübecikte sâkin olurlardı! [43] Elena, Refah’a mülâzemet ettiğinden küçük hanımın eski esvâbları ona verilir, bazen de sofrasında bulunurdu. Yine bir gün Refah onun ile beraber taâm etmek isteyip da’vet eyledi, Elena da’vete icâbet etmişse de sofrada ekmek ile zeytinden başka bir şey yemedi, çünkü büyük perhîz zamanı idi. Refah, et’ime-i nefiseye râğbet etmeyen fakireceğizi istihzâyâ başlayınca:

- Refah Hanımcığım! Sende para var kurtulursun, ben fukara! Sonra cehennemde yanarım!

dedi. Kendi başına yemek yerken haşarı Refah’a nezâret eden muallime, Elena’ya hitâben:

- Elena! Zenginler cehennemden nasıl kurtulur?

[44] suâlini îrâd eyledi!

Elena- Bak işte babama anama para veriyorlar, bana esvâb ve yiyecek veriyorlar!

Hayır yapıyorlar!

Muallime- O insaniyete taalluk eder. Din başka şeydir!

Muallimenin sözlerini Elena anlamadıysa da Refah taaccüble muallimesine bakarak:

- Şimdi ben cehenneme mi gideceğim?

dedi. Muallime:

-Eğer Allah'ın bize emrettiklerini icrâ' etmez ve nehy ettiklerini yapar isek elbet cehenneme gideceksin!

Refah- A hiç öyle şey mi olur! Bak, Elena fakir bir kızcağızken [45] cehenneme gitmek istemiyor!

Muallime- İstemediği için çalışıyor ya! Herkes dinince îfâ-yı vazîfe etmelidir!

Refah- Fakat ben vazîfenin ne olduğunu bilmiyorum ki!

Muallime- Arzû ettiğiniz halde öğretmek benim vazîfemdir! Refah yemeğini tamam etmeden sofradan kalkmıştı! Muallime, Muhassıl Bey'in lüzûmsuz gördüğü 'ilm-i hâl kitabını tâlibesinin eline tutuşturup okutmaya ibtidâr eyledi. Ârife günü akşamı, Refah benzi sararmış, bir letâfet-i sâimâne ile yarı mest bir halde 'ibâdetle meşgûl bulunuyordu! Vâlidesi bu halini görünce sabâveti 'aklına gelip müteessir oldu! Üvey vâlidesi vefât edeli 'ibâdetini terk etmiş, [46] hatta din kelimesini bile hatırlayamaz olmuştu! Muallimenin yanı başında ikindi namâzını eda eden çiğerpâresinin tavr-ı mütedeyyînânesi kalbini tatlı bir sûrette oynatmış, sonra muallimesinin öğrettiği sûre-i Fatiha'yı okumaya başlaması üzerine titremekten kendini alamamıştı!

O dakikada nûr-ı İslamiyet'in bir lem'âsı, hassas vâlidenin kalbini tenvîr etmiş olduğundan, muallimenin kızına ta'lim-i hakîkate de çalıştığını nazar-ı

şükranla görüp evvelâ kızını der-âgûş, sonra da fi'l-i hayrından [47] nâşî muallimeyi tebrik eyledi.

Muallime iki seneyi tamamlamıştı ki Fırat ve Refah'dan başka Saadet Hanım da 'akâid-i İslamiye'yi tahsîle heveskâr olmuşlardı! Ertesi ramazan Muhassıl Bey sâim ve kaim bulunan âilesi efrâdına nazar-ı memnûniyetle bakıp:

- İşte hanemde şimdi âsar-ı İslamiyet görülüyor! Saadet, sen bile sofulaştın!

dedi. Saadet:

- Teşekkürâtımızın kâffesi muallime hanıma 'aiddir. Ben buraya on üç yaşında gelmişim! Sofuluk edemedimse kabahat benim demektir!

cevabını verdi!

[48] İKİNCİ KISIM: İKİ HEMŞİRE

-I-

Muallime geleli Muhassıl Bey âilesinde diyânetçe görülen tebeddülün başka Refah'daki terakki dahi şâyân-ı takdîr bir derecede idi. Üç buçuk senelik esaslı bir tahsîl, ciddi bir terbiye, Refah'ı okuduğunu anlar, istediğini yazabilir, kâmil bir kız etmişti! Refah artık eskisi gibi harekât-ı tıflânede bulunmuyor ve düşünmeksizin söz söylemiyordu! İstihzâdan nefret, akranına izhâr-ı tevâzu' eder, ebeveynine karşı bir tavr-ı itâatkârâne ahz eyleyerek konuşur idi. Denilebilir ki Refah'ın üç buçuk sene evvelki [49] hoppalığı yerine bugün bir vakar-ı kibârâne kaim olmuştu! Ebeveyni onun şu halini memnûniyetle telakki edip:

- Sübhanallah! Refah sanki değişti de başka bir Refah oldu!

derlerdi. Zeki kız ise onlara şu cevab-ı zarîfâneyi verirdi:

- Evet değişti! Çünkü Refah bundan sonra hanemizde bais-i refah olacaktır!

Muallime ise de Refah'da müşâhede eylediği hiss-i tebeddûlden emeklerinin boşa gitmediğine seviniyordu! Refah'ı öz evlâdı gibi sevmesine mukâbil, hane içinde kendisi hakkında izhâr edilen hürmet de günden güne artmakta idi!

Üç buçuk sene zarfında muallime hiçbir yere gece yatısına gitmemiş [50] ve kendisini de bir arayan olmamıştı! Sanki zavallı muallime gökten zenbîl ile inmiş denmeye sezâ, akraba ve taallukâtdan mahrûm bir kimse idi. Saadet Hanım bazen mülâtafa maksadıyla:

- Muallime hanım! Ne siz bir yere gidersiniz, ne de sizi görmeye bir gelen var!

Evvelki muallimelerin evlerine gitmelerinden, yok akrabalarının hastalanmalarından bî-huzûr idim!

deyince muallime de latife yollu:

- şimdi de benim oturmamdan mı bî-huzûrsunuz efendim?

cevabını verir. Saadet ise:

- Estağfurullah! Sizin vücûdunuzla hanemizin saadet ve şerefi artıyor, maksadım latifedir!

[51] sözleriyle muallime hakkında hiss-i teveccüh ibrâz ederdi!

Mevsim yaz olduğu münâsebetle Muhassıl Bey âilesi köşkte bulunuyorlardı. Bir gün Saadet Hanım civar köşklerinden birinde misâfir iken Fener bahçesinden müsterciren ikâmet etmekte olup kibârdan zann olunan diğer bir misâfir hanımla görüşmüş, musâhabesinden pek mahzûz olmuştu. O hanım da gelip kendisini ziyâret edeceğini vaad eylemişti. Saadet, [52] köşküne 'avdet edince muallime ile Refah'a nazik ve terbiyeli bir hanımla ahbâb olduğunu ve yakında gelip görüşeceğini tebşîr eyledi. Onlar da memnûn oldular, zîrâ sayfiyelerde herkes eski ahbâb ile uzak

düşeceklerinden yakın ve civarda bulunanlarla görüşmeyi arzû ederler. Bir hafta sonra misâfir çıka geldi. Genç, güzel, gâyet süslü bir hanım idi!

Saadet memnûnâne, i'zâz u ikrâmda bulunuyordu. Refah ise muallimesinde gördüğü bozukluğa dikkat edip her tavır ve hareketinde bir eser-i hikmet mevcûd olduğuna kani' bulunduğ u muallimesinin bozuluşundaki hikmeti de anlamak kasdıyla:

- Muallimeciğim! Şu güzel ve süslü hanımın vürûdu 'adem-i memnûniyetinizi mûcib oldu! [53] Acaba zannımda hatâ mı ediyorum?

diye sûal eyledi. Muallime mükedderâne bir nazarla:

- Hayır kızım! Hatâ etmiyorsunuz! Şu hanımdaki güzelliğe dikkat ediniz! Bakalım ne istinzâc edeceksiniz?

dedi. Refah salona girip misâfiri nazar-ı tedkîke çekti. Baktıkça yüzünde 'alâim-i nefret hâsıl oluyordu. Belki de muallimesinin hoş görmediği bir şahıs kendisine de hoş görünmüyordu! Muallimesinin yanına 'avdet ettiğinde:

- Hakkınız var! O güzel pembe sîmâ sanki bir meş'ûmiyet saklıyor! Aman muallimeciğim! Hele gözler!.. Dikkatle bakılınca insana dehşet veriyor!.. Çakır Fırat'ın [54] gözleri de ancak bu kadar korkunçtur!

dedi. Refah sözlerinde haksız değildi! Zîrâ gelen misâfirin tombul vücûduna, tenâsüb-i endâma, lâl gibi dudaklarına, inci gibi dişlerine mukabil iri mavi gözlerinin bakışı melâhat-ı cismâniyesini hükümsüz bırakıyordu! Kıvrık kumral kirpiklerle müzeyyen iri gözlere, aşağıya ma'tûf iken bu kadında güzel ve mükemmel diğer bir kadının yer yüzünde mevcûdiyetine insanın inanamayacağı geliyor, hâlbuki nazarını muhâtabına çevirince o muhaddeb gözlerden ürkmemek kâbil olamıyor, bütün letâfet-i vechiyesi, zerâfet-i kelâmı ve onlara zamîme olan edâ-yı şuhânesi o ürkekliği kalblerden çıkaramıyordu! İşte ahlâk-ı beşerin iki timsal-i zî-rûhu sayılan

şu misâfirle muallime mihekk-i imtihâna [55] çekilse cismânî olan melâhatdan nefret, rûhânî olan letâfete incizâb hâsıl olacağı bilâ-şek tasdîk edilir! Bunu dirâyetli Refah da tasdîk etmişse de Saadet farkına varamamış ve misâfirini kırk yıllık muhibbe-i canı gibi kabûl eylemişti! Daha doğrusu Saadet'in saadet haline gıpta eden felek, o bîçâreyi felâketzede etmek için şu çirkin bakışlı kadınla aralarında 'azîm bir râbîta-i meveddet 'akdini tensîb etmişti.

Misâfir 'avdet edinceye kadar muallime odasına çekilerek gözükmedi!

Akşam taâmında Saadet Hanım misâfiri medh ü senâ ederken muallimeye hitâben:

- Çok güzel, çok terbiyeli bir hanım değil mi?

[56] deyince muallime:

- O dakikada meşgûl idim, salona girip misâfir hanımı göremedim efendim!

cevabını verdi!

Saadet- Sahi! Siz yanımıza gelmediniz, (kızına) Refah sen nasıl buldun?

[57] Refah eski 'akılda olsaydı "Gözleri soğuk, nazarı pek müthiş," derdi. Lâkin şimdiki temkîn ve terbiyesi vâlidesinin fikrini cerhe gayr-ı müsâid olduğundan "Pek âlâ buldum" cevabını verdi.

Saadet Hanım îade-i ziyârete giderken muallime ile Refah bir şeyi bahane ederek kendisine refâkati kabûl etmediler! Misâfirin tekrar tekrar gelmesi Saadet Hanım'ı da sık sık îade-i ziyârete mecbûr ediyordu. Bir aya varmadı, yekdiğerini sabah taâmına da'vet edecek derecede ünsiyet ve lâubalîlikleri ilerledi! Refah sabah taâmında bulunan bir misâfire görünmemelik edemiyorsa da muallime her defasında bir ma'zeret beyânıyla odasından dışarı çıkmıyordu!

[58] Bir cuma günü idi ki Muhassıl Bey bahçede kameriye altında taâm edilmesini arzû etmişti. Ba'de't-taâm musâhabet edilirken misâfir hanımın sessizce

vürûdu hepsini hayrete dûçâr eyledi. Maamâfih Saadet Hanım hayrete fevkalâde bir memnûniyet katarak:

- Maşallah! Sevgili hemşireciğim, böylece teşrîfiniz bizleri cidden mesrûr eyledi! sözleriyle istikbâline şitâb etti.

Misâfirin ihtirâzı, Saadet'in ısrârıyla bertaraf olup Muhassıl Bey'in yanına geldiler. Muhassıl Bey de başını çevireceği yerde alafrangalık usûlüne itbâ'en ayağa kalkıp hoş-âmedîye hazırlandı! Muallime ise şu âileye öğrettim zann ettiği kaide-i tesettür ve ictinâbı henüz öğretememiş [59] olduğunu derk eyledi!

Refah, vâlikesinin misâfire olan ısrârını pek münâsebetsiz bulmuştu! Hulâsa-i kelâm Saadet Hanım misâfirini zevcine takdîm edip:

- Kastamonu hanedânından Aziz Bey'in haremi Şahize Hanım!

dedi. Takdîm olunmak sırası bu defa kaçamayan muallimeye gelince Şahize namını alan misâfir hanım garip bir bakışla kızcağızı gözden geçirmiş, muallime ise zangır zangır titremekten kendini alamamıştı!!! Sonra cümlesi birlikte oturup konuşmaya başladılar.

Meşhude Hanım esnâ-yı mükâlemede muallimeye ma'nîdâr tebessümlerle nazar ediyor, muallimenin güzel gözlerinden ise eski tatlı nigâhlara [60] bedel şerâre-i nefret saçılıyordu!

-II-

Git gide Şahize Hanım'ın misâfirliği pek sıklaşmış, âdetâ o hane efrâdından sayılmaya hak kazanmıştı! Saadet de onun hanesine gayr-ı resmi olarak gidip geliyor ve bütün gün Şahize Hanım'ın hanesinde gördüğü fevkalâde intizâmı ve ma'îşet-i kibârâneyi söyleye söyleye bitiremiyordu! Hele zavallının zevci ni'met-i basardan

mahrûmen bir köşede oturmakta olduğu halde hanımın alîl hakkında izhâr ettiği âsar-ı muhabbet, takâyüt ve ihtimâmı bir meziyet-i harika olarak der-miyân ediyordu!

Muallime hanımın bu sözlerine:

[61] - Zevcenin vazîfesi alîl bir zevci unutmak değil, ona kemâl-i i'tinâ ile bakmaktır! Şahize Hanım şu muâmelâtıyla herkesten fazla bir şey yapmış sayılmaz! diye mukâbele edince Saadet:

- Anlıyorum! Nasıl ise siz Şahize Hanım'dan haz etmediniz! Lâkin bu güzel hanımdan niçin nefret ediyorsunuz?
diye beyân-ı istigrâb eyledi.

Muallime: Hayır efendim, öyle değil! Şahize Hanım'dan nefret etmeliğime hiçbir sebep yoktur. Ancak sizin onda fevkalâde olarak [62] gördüklerinizi âcizeniz umûr-ı 'âdiyeden olmak üzere telakki ediyorum!
dedi.

Birkaç günler daha geçtikten sonra muallimenin nazar-ı dikkatini garip bir şey celb etmeye başladı! Şöyle ki: Saadet, Şahize'yi görmediği günler pek muztarib bulunuyor, akşamları da bahçenin sokağa nâzır cihetinde bulunan bir sete çıkıp vakit geçiriyor! Eğer o aralık Muhassıl Bey köşke 'avdet ederse, daima olduğu gibi istikbâline koşmayıp kaşları çatılıyor! Dahası var!.. Muhassıl Bey'in geciktiği akşamlar alacakaranlıkta duvar dibinden geçen bir insan gölgesini görmek için eğilip bakıyor ve o gölgeyi gördüğü akşam da yüzünden [63] âsar-ı meserret akıyor!
Muallime, Şahize'nin zavallı Saadet'i bir girdâb-ı mühlike düşüreceğini katiyen keşf eyleyip hanımı ikâz etmek fikriyle peşini bırakmamaya başladı.

Bir akşam üstü Şahize Hanım köşke gelmişti ki Saadet Hanım'ın ısrâr ve ibrâmıyla o gece kalmaya razı oldu. Derhal arabasını çağırıp merak etmemesi için zevcine haber gönderdi!

Muallime ise usulca Saadet Hanım'a:

- Aziz Bey'in alîl olduğunu biliyorsunuz! Onu hizmetçiler eline bıraktırmanız muvâfık-ı hakkaniyet değildir, diye fısıldayınca Saadet'in yüzü öfkesinden kızardı. İlk defa [64] olarak muallimenin yüzüne sert bir nazar fırlattı! Bakışıyla "Sen benim işime ne karışyorsun! Beni Refah mı sanıyorsun," demek istiyordu!

Yemekten sonra piyano çalıp eğlendiler. Muhassıl Bey nâfi' ve fennî fıkralar nakliyle müsâmereyi tatlılandırıyorlardı! Refah'a da alaturka şarkı söylediler! İçlerinde söze karışmayan birisi var ise o da gazete mütalâasına dalmış görünen muallime idi! Yaz gecesi olmak münâsebetiyle saat dörde gelince herkes yatacakları yere çekildi! İki saat sonra merdivenden iki kişinin yavaşça indiklerini, hâlâ uyumayıp pencere önünde oturan muallime gördü! Mehtab [65] o güzel bahçeyi nûra gark etmiş, reng-âmîz çiçekler kanadları yaldızlanmış süslü kelebekler gibi zarîf bir manzara arz eylemekte bulunmuştu. Bahçeye inenler Meşhude ile Saadet idi! Muallime de ökçesiz terliklerini ayağına geçirerek usulca onları ta'kîb-i kıyâm eyledi!

İki hanım bahçe tarafındaki sete çıkıp etrafi tarassud eylediler. Aradıklarını görmüş olmalı ki sedden aşağıya inip demir parmaklık ile i'mâl edilmiş ve muhkemce kilidlenmiş olan büyük kapıya geldiler, bir kimse de dışarıdan kapıya yaklaştı! Şahize:

[66] - Siz konuşunuz! Ben şöyle bir gezinerek gelen var mı, anlayayım!
dedikten sonra muallimenin gizlendiği tarafa doğru yürümeye başladı!

-III-

Muallime, Şahize'nin ta önüne kadar geldiğini görünce hızlı nefes almaktan bile ictinâb etmiş ise de Şahize zaten ta'kîb edildiklerini sezmiş, fakat Saadet'in, yani

henüz pek ‘acemi olan şikârını ürkütmemek için hiç belli etmemişti! Bir de karşısında muallimeyi bulunca havf ve telâşi bertaraf olup:

- Vay muallime hanım! Siz de bizim gibi mehtabın letâfetinden [67] istifâdeye mi çıktınız?

dedi. Muallime ra’şe ile:

- Hayır! Ni’metlerini yediğim, iyiliklerini gördüğüm bu âileye hazırlanan darbe-i felâketi men’ etmek için çıktım!

Şahize- Bunda darbe-i felâket yok! Bir mübâdeleden ‘ibâret!

Muallime- Maşallah isminize varıncaya tebeddül etmiş. Sizi görmeyeli epeyce zerâfet kesb etmişsiniz!

Şahize- Ne yaparsın! Şimdi İstanbul’a geleli _____! Burada bana Şahize diyorlar.

Aziz Bey yine Meşhude çağırıyor!.... Gelelim sözüme: Aziz Bey’in gözlerini tedâvi uğrunda elde avucda bir şey kalmadı! Hem alîl hem fakir bir koca artık çekilmez oluyor! Sen eski budalası! Öyle anlıyorum! Saadet gibi bir sersem kadının ayağını kaydırıp Muhassıl Bey’in bunca mâ-meleğine sahip olmayı göze aldırılmış olsa idin [68] belki ben de Süheyl Bey’i Saadet’e peşkeş çekmez, senin sayende geçinir giderdim!

Muallime- (Boğulurcasına) Sus alçak! Bana karşı namını mülevves göstermek istediğin o adam sana şerîk olamaz!

Şahize- (Serin kanlı) Ha sahi! Sen ne Aziz Bey’in alîl olduğunu, ne de Süheyl’in benim sevgilim bulunduğunu biliyorsun!

Muallime- (Feci’ bir hal ile) Yalan söylüyorsun!

Şahize- (Muallimenin kolundan çekerek) Gel, kendi gözlerin ile gör! İşte Süheyl Saadet’e ilân-ı ‘aşk ediyor! Yarın da bize gel, Aziz Bey’in kör olduğunu anla!

Muallime- (Kolunu çekmekte olan Şahize'nin elini iterek) [69] O menhûs ellerini üstüme sürme, zavallı Aziz Bey'i nihâyet nî'met-i basardan, ötekini de istikâmetten mehcûr eyledin! Rezîle! Şimdi seni ele vereceğim! Şimdi mâhiyetini meydana çıkaracağım!

Şahize- Öyle haykırma! Yavaş konuş! Aziz de Süheyl de sana gadr ettiler! Onlar için kendini üzme! Ben senin...

Muallime- (Sözünü keserek) Sen benim 'adüvv-i canımsın. (Şahize, muallimeyi derâgûş etmek için kollarını açarak) Bir ananın cisminden hâsıl olduk! Bir ananın sütünü emdik! Biz iki hemşireyiz, hiç ben senin 'adüvv-i canın olabilir miyim?

Meşhude bu sözleri telaffuz ile muallimenin boynuna sarıldı! [70] Zavallı muallimenin boynuna bir engerek yılanı dolanmış gibi dehşetle geri çekilip o müdevver güzel kolları şiddetle redd eyledi! Şahize cüz'î bir hiddetle:

- Ya beyhûde! Öyle mi? Benden cidden nefret ediyorsun ha!.. Peki! Öyle olsun! Yalnız fikrimi anla da ona göre sükût et, sonra sen bilirsin! Öbür defa olduğu gibi seni yine mahv ederim! Bak dinle:

[71] - Muhassıl Bey'i gözüme kestirdim! Zaten eniştenin bir sıkımlık canı kaldı! Ölmez ise ayrılacağım! Saadet Hanım'ı zevcine hıyânete teşvîk ettim, muvaffak da oldum! Bu ahmak kadın ruhundan fert olmuş bir kadını alan sevmekte olduğunu kıskandığından, güzel Süheyl'in iğfâlâtına hemen kapılıyordu! Muhassıl Bey'e zevcesinin hıyânetini göstereceğim, o da onu terk edip beni alacak. İster ise Saadet de Süheyl'e varsın, nasıl güzel olur değil mi?

Muallime köşke doğru yürüyerek:

- Ben size fırsat vermeyeceğim! Saadet Hanım'ı kurtaracağım!

diye söylendi. Şahize bir yırtıcı hayvân gibi muallimenin arkasından [72] atılıp yakasına sarılarak:

- Sakın böyle bir şeye teşebbüs edeyim deme! Zîrâ Saadet senden ziyâde şimdi bana inanır! Ben seni ona fena bildiririm! Buradan tard ettiririm. Vâlidemizin son zamanını tahattur et!

dedi. Muallime ağlayarak:

- Ah Yarabbim! Vâlidem gibi mübârek bir kadından böyle bir canavar nasıl dünyaya geldi!

demekte idi! Şahize, muallimenin yelkenleri suya indirmiş olduğunu anlayınca daha ziyâde yıldırım için:

- Beni iyi dinle Bihbude! Ben senden daha büyüğüm! Sözüm sana geçmeli! Eğer seni müthiş bir bühtânla buradan çıkartırsam ‘âleme rezîl [73] olursun, burası bildiğiniz yer değildir! Esrarımı ifşâ edecek olursan hemşiren olduğum münâsebetle yine sen utanacaksın! Ben seni biliyorum! Senin mayan ‘ar ve hicâb ile yoğrulmuştur, en iyisi sükût etmektir.

dedi. Bihbude tesmiye olunan bîçâre muallime ise “Evet sükût edeceğim! Ben seni hâkim-i âdil olan Cenâb-ı Kibriya’ya havale ettim! Mazlûmları himâye, zâlimleri kahr etmek Allahu azimü’ş-şanın şanındandır” cevabıyla köşke ‘avdet eyledi. Şahize de onun bu tevekkülünden müsterîhü’l-hâl olarak Saadet’in yanına geldi!

Hemşiresini iskât ettiğinden naşî sevinen hain Meşhude daima hazır ve nâzır olan Cenâb-ı Hakk’ı hatırına getirip korkmuyordu!!!

[74] -IV-

Muallimedede bir sinir rahatsızlığı peyda olmuştu! Daima mütefekkir ve mahzûn duruyor, tâlibesi ise gözlerinin kırmızılığına, hatta kirpiklerinin nemli bulunmasına varınca dikkat edip muallimesinde sinir hastalığından başka bir derd-i pinhânî dahi

olduğunu keşf ediyordu! Hâlbuki musırrâne olan suâllerine muallimesinden ancak “Başımda bir ağrı var” cevabını alabiliyordu! Muallime fırsat buldukça ibret-âmîz hikâyeler naklederek Saadet Hanım’ın nazar-ı intibâhı[nı] celb etmek istiyorsa da hiçbir faydasını görmüyordu! Saçağına varıncaya kadar tutuşmuş olan haneye bir bardak suyun ne te’sîri olabilir?

Saadet’in gözünü âteş-i sevdâ bürümüş, hatta kıymetli kızını bile [75] gözleri görmemekte bulunmuş olduğundan, hukuk-ı zevciyeti de şefkat-i mâderâneyi de artık unutmuş gibi idi. Muallime, Saadet Hanımı ta’kîb ve tecessüsten külliye çekilmiş ise de hane içinde Şahize’nin âmal-i habîsânesine zahîr olacak diğer bir şerîk-i töhmetin bulunmasına ihtiyaç görünüyordu! Saadet’le ba’de’l-müzâkere kırk yaşında tahmin olunabilir Vesile Hanım isminde bir kadını bi’l-vâsıta Muhassıl Bey âilesine mürâcaat ettirdi. [76] Gûya Vesile Hanım bir kibâr haremi olup zevcinin vefâtı ve üvey evlâdlarının gadriyle meydanda kalmış bir hanım olduğundan, eğer Saadet Hanım kabûl ederse hanesinin umûr-ı idâresini deruhte edip kendi hânesi gibi can başla çalışacağını makâm-ı medhde söylediler. Saadet de hem can yoldaşı olur, hem de artık umûr-ı idâre ile ben yorulmam diye zevcini ikna’ edip Vesile Hanım’ı kahyâ kadınlığa kabûl ettirdi!

Vesile’nin suratından şeytânet akıyor ve merkûme o sevimsiz suratını boyayarak kendine otuzluk çağını vermeye çalışıyordu! Refah, Vesile’nin köşke yerleştiğini görünce muallimesine:

-SübhaneAllah, şu üstübeç yüzlü kıyâfetsiz kadının bize ne lüzûmu vardı.

[77] dedi.

Muallime- Allah arttırsın, dairenin meşgûliyeti çok! Kahyâ hanım olunca vâlideniz tâbii rahat eder!

Refah- ‘Acaib! Dairenin umûrunu Çakır Fırat îfâ etmiyor mu?

Muallime- Çakır Fırat ihtiyardır, vâlidinizin yevmî hesâbla ne kadar üzüldüğünü görmüyor musunuz?

Refah- Bu yakınlıklarda vâlideye bir şey oldu! Her şeye üzüyor!

Muallime- Vâlidinizi muâheze etmek hakkına mâlik değilsiniz!

Refah- Vallahi muallimeciğim! Ne dersiniz deyiniz! Ben Vesile Hanım'ın hanemize yerleşmesini Şahize Hanım'ın dostluğundan daha muzırr görürüm!

[78] Muallime, Refah'ın bir şey keşf etmiş olmasından kalbi titredi! Olanca zekâsıyla tâlibesinin gözlerinin içine baktı! O güzel gözlerden henüz safvetini muhâfaza eden bir kalbin âsar-ı hayr-hâhından başka bir şey istihrâc edemedi!

Saadet, kahyâ hanımdan gayrısıyla sokağa çıkmaz olmuştu! Refah ise vâlidesinde müşâhede ettiği ahvâl-i mütegayyireyi nazar-ı dikkatinden dûr etmiyordu! Sabah gezintileri Şahize Hanım'ın hanesine gitmekle oluyor, akşam teferrücleri Şahize'nin îade-i ziyârete gelip Saadet'i birlikte götürmesiyle vuku' buluyordu! Vesile Hanım gibi namuslu bir kadın Saadet'le beraber olduktan sonra gece saat [79] birde 'avdet edilse bile ne zararı var!!! Hâlbuki Vesile'ye 'atf edilen bu namusperverlik Saadet'le Şahize'nin tasdiklerinden 'ibâret kalmakta idi! Refah mu'zibliği ele alıp vâlidesinin her sokağa çıkışında musırrâne refâkati talep ediyordu! Her ne kadar Saadet, muallimesiyle gezmesini tavsiye eyleyip birlikte olmak istemiyorsa da Şahize'nin ihtâr-ı hafisine mebnî çarnâçâr beraber çıkıyor ve o günkü teferrücden eğlenemeyip akşam sıkıntıyla köşke 'avdet ediyordu!

Şahize, Saadet gibi bu yolların 'acemisi olmadığından daire halkına karşı zerre kadar serrişte verilmemesini Saadet'e ekîden tenbîh [80] edip kızına karşı gâyet müşfkâne ve sâirlerine de mülâyim bir halde muâmelede bulunmasını emrediyordu!... Evet, Şahize, Saadet'e emr edebilecek bir kuvveti hâiz idi! Zîrâ Saadet'in saadet-i gayr-ı meşrûası olan Süheyl, Şahize'nin bir âlet-i kabîha yâhûd

elinde bulunan süslü bir oyuncacı idi! Eğer istemiş olsa o oyuncacı Saadet'e göstermez, onu Süheyl'den [81] mahrûm ederdi!

Saadet, Şahize'nin evâmirine teba'iyetle gezmeye kızıyla birlikte gidiyordu! Refah daima arabalarının karşısında gâyet güzel bir gencin kah yaya kah araba ile arz-ı dîdâr ettiğine nişân koymuştu! Bu genç onlara harf-endâzlık etmiyor, tavr-ı kibârânesi ve hal-i edebiyesiyle kendisini güya tesâdüfen orada bulunur gibi gösteriyordu! Refah o gencin anacığını çileden çıkararak belalı Süheyl olduğundan bî-haber olup, hatta vâlidesini ta'kîb ettiğini bile fark edemiyordu! Refah'ın nazar-ı dikkati Süheyl'e tesâdüf etmiş, Süheyl de onu gözden geçirmişti! Günler geçtikçe kızcağızın şüpheleri uyanmaya başladı. Lâkin Süheyl atıklık ediyordu! Saadet'e olan meftûniyetini sezdirmemek için Refah'ın ma'tûf-ı enzârı olunca bütün tesîrât-ı [82] 'aşıkânesini cem' edip fırlattığı tatlı nigâhlarla tecrübesiz kızcağızın nazarını mablûb ediyor, Refah da gencin kendisini ta'kîb etmekte olduğu zehâbında bulunuyordu! Henüz on yedinci devre-i hayatında bulunan Refah, sâikâ-yı şebâbetle Süheyl'in tatlı nigâhlarından pek ziyâde müteessir oluyor, artık vâlidesine refâkati mu'ziblik için etmeyip, gencin güzel yüzünü görmek hevesiyle ediyordu! Süheyl ise Muhassıl Bey âilesinin teferrüce çıkmadığı günler akşam üstleri köşkün etrafında dolaşüyor, bazen de demir parmaklığa dayanıp zâhiren bahçenin intizâm-ı fevkalâdesini temâşâyâ dalar, hakîkatte ise Saadet'i görmek için tecessüse varırdı.

Muallime, Süheyl'i gördükçe tutulacağından korkan firârî bir canı gibi geri [83] çekilip taflan dalları arasına gizlenir, Refah ise vâlidesinin arkasından genci gözden geçirirdi! Saadet, işlemekte olduğu el işine eğilmiş meşgûl görünür, o sıra uzaktan kendisini temâşâ eden ma'sûkuna bir nazar-ı mütehasirâne fırlatırdı! Eğer Şahize yanlarında ise onun neşeli ve kakkahalı sözlerine de cevap verirdi!

Yine bir akşam üstü bu minvâl üzere oturmakta iken Süheyl uzaktan uzağa temâşâyâ kanâat edemeyip hanımların oturduğu sete doğru yaklaştı. O esnada Refah muallimesiyle biraz ötede bulunuyordu! Süheyl bunu ganîmet add edip mütebessimâne bir bakışla hanımları selamladı! İşte o zaman Saadet'in omzuna [84] kuvvetli bir el dokunarak "Bu efendi tanıdığınız bir kimse midir?" suâli de irâd edildi! Bu sözleri söyleyen Muhassıl Bey idi! 'Âlîcenâb zevcin sîmâsında asla bozukluk olmayıp sakin ve metin bir halde bulunuyor, yalnız benzinde mevtâyâ mahsûs bir uçukluk görülüyordu.

Saadet, zevcinin böyle apansız gelişinden ve sevgilisinin kendisini selamladığını görüşünde pusûlayı şaşırıp dona kaldı!.. O dakikada dünya gözüne zindân kesilip kendini müthiş bir karanlıkta buldu! O zulmet içinde ne Süheyl'i görebiliyor [85] ne de kendi mevcûdiyetini hissedebiliyordu! Bâlâdaki suâlin 'aksi hâlâ kulaklarında çınlıyor, başına hâsıl olan uğultudan i'tâ-yı cevaba muktedir olamıyordu!!!

Şahize melûnesi, Saadet'in şaşkınlıkla yakayı ele vereceğini derk edip hemen söze atıldı, gâyet müsterîh ve neşeli bir sedâ ile:

- Evet efendim tanıyoruz! Ve size de tanıtmak isteriz, ancak mes'elenin biraz daha ilerlemesini bekliyorduk! Mademki tesâdüf size yardım etti, işte âcizeniz de doğruca anlatayım, bu genç benim kaynımdır! Terbiye ve asâleti Muhassıl Bey Efendi'nin kerîmesine lâyıf bir derecededir!

dedi. Muhassıl Bey telâşla uzaklanmakta olan Süheyl'i tepeden tırnağa [86] süzerek:

- Güzel bir delikânlı!

dedi.

Şahize- Refah Hanım'ın küfvi olabiliyor. Her ikisi arasında müşâhede ettiğimiz bir temâyül de ayrıca şâyân-ı teemmül[dür]!

Muhassıl- Hepsi iyi ama ben kendi tahkîkâtımı icrâ etmeyince bir şey diyemem!

Şahize- Hakkınız vardır! Sordurunuz anlayınız, sonra da zevcim gelip zât-ı ‘âlnizle

konuşsun! Şahize’nin yalanları sayesinde Saadet büyük bir tehlike atlattmış oldu!

Fakat korkunun ilk heyecanı geçince Saadet, Şahize’yi bir köşeye çekti:

[87] - Ya bey, Refah’ı Süheyl’e nişânlar ise sonra ne yaparız?

dedi.

Şahize- Ne yapacağız, hiç!

Saadet- Ne demek? Ben buna razı olamam, sen başka bir sûrette Muhassıl Bey’i

kandırmalı idin!

Şahize- Maşallah hanım! O dakikada seni kurtarmış olduğuma teşekkür etmiyorsun

da bana söz söylüyorsun ha!!!

Saadet- (Mülâyimâne) İyi ama canım Süheyl’i de elimle kızıma veremem ya!

Şahize- Nişânlanınca hemen alması lazım gelmez ya, ben buna da bir çâre bulurum!

Saadet- Nasıl?

[88] Şahize- Düşünmeliyim ki çâresini tedârik edebileyim! Sen rahat ol! Süheyl

senindir, o senden başkasını sevemez!

Bu muhâvereden sonra Saadet biraz müsterîh olmuşsa da Muhassıl Bey’in üç gün devam eden tahkîkâtı neticesinde, Aziz Bey’in baba bir, bîrâderi olan Süheyl Bey’in terbiyeli, dirâyetli ve memûriyetine devamlı bir genç olduğu anlaşılmış, Muhassıl Bey de kendine bundan iyi bir damad bulamayacağını zevcesine söylemişti!

Saadet ölümden beter halde giriftâr oluyorsa da zevcine _____ belli etmemek için cebr-i nefs ediyordu! Şahize Hanım, Muhassıl Bey’in tensîbi üzere zevci Aziz Bey’e Süheyl’in ziyâretini tevdi’ ederek Refah’ın yed-i izdivâcını talep için köşke [89] irsâl eyledi! Muhassıl Bey a’manın etvâr-ı kibârânesinden ve şirin

güftârından pek mahzûz olmuş, damad olacak gencin de terbiye ve nezâketini ziyâde beğenmiş idi! Aziz Bey'in pek merdâne olan ifâdesinden Süheyl'in ma'lûmat ve terbiyesiyle memûriyetten aldığı bin yedi yüz kuruş maaşdan maada bir şeyi olmadığını, kendisinin de vâlidesinden mevrûs [90] olan servet-i 'azîmesinin birkaç seneden beri dûcâr olduğu göz hastalığı uğrunda mahv ve hebâ olduğunu, şu haliyle de çalışmadığı cihetle bîrâderinin alacağı kıza ancak yüz elli lira kıymetinde bir yüz görümlüğünden başka bir hediye takdîm edemeyeceklerini beyân eyledi! Muhassıl Bey, Aziz Bey'in tatlı sözlerine ve merdâne tavrına girifte olup arzûsu bir tanecik kızı olan Refah'a zengin değil fakat değerli ve muktedir bir zevc aramak olduğunu ifade eyledi. İşte böylece iki taraftan da kemâl-i memnûniyetle izdivâca karar verildi! Muhassıl Bey hemen o gün Refah'ın elinden tutup Aziz Bey'in elini öptü. İki nişânlıyı da birbirine takdîm etti! Muallime, Refah odaya girerken baş örtüsüyle yeldirmesini giydirmeyi unutmamıştı! [91] Saadet Hanım da nikâh olmadan Refah'ın nişânlısına çıkarılmasını muallime gibi çirkin görüp şedîden itiraz etmişse de Muhassıl Bey ile başa çıkamamıştı!

ÜÇÜNCÜ KISIM: BİRİ MÜHİB DİĞERİ FECİ' İKİ MANZARA

-I-

Süheyl, Refah'a nâmzed olduktan sonra köşke sık sık gelmeye başladı! Muhassıl Bey cuma günleri damadı yemeğe da'vet edip âilece birlikte eğleniyorlar idi! Saadet de bu vesile ile Süheyl'i yakından ve bilâ-ihtirâz görmeye muvaffak oluyor, bundan nâşî kızıyla nişânlanması acısını oldukça ta'dîl ediyordu! Bu âile sohbetleri esnasında muallime odasına kapanıyor, yanlarına gelmesi için edilen ısrâra:

[92] - Evin efendisine çıktım ise tanımadığım erkeklere de görünmeye mecbûr değilim!

cevab-ı reddiyle mukâbele ediyordu! Saadet, Refah'ı Süheyl ile hiç yalnız bırakmak istemez ise de çâr-nâçâr zevcine serfûrû edip ara sıra onları baş başa bırakırdı!

Süheyl ise Refah'ın karşısında vicdânının tezhîbinden titremekte, öyle ma'sûm bir kızcağızın sîmâ-yı melekânesine bakıp da mülevves kalbinin hissiyât-ı sefâhet-perestânesini nakletmekten hayâ eylemekte idi!.. Bir gün genç kızın şüphesini celb etmemek için bir iki söz söylemek [93] fikriyle gözlerini kaldırmış ise de yanaklarını kızartan perde-i hicâb arasında kekeleyerek:

- Sizin gibi bir meleğe söylenecek kelimât, lâhûtî olmalıdır!... Ben ise çehren ma'sûmânenizin saçtığı nûr-ı fazîletle hayrette kalmış olduğumdan öyle cümleler tertîbinden 'âciz bir haldeyim!

diyebilirdi! Refah onun bütün bu hallerini safvet-i kalbine ve hicâb-ı fevkalâdesine 'atf edip, hakkında hissettiği muhabbet birkaç kat daha artmakta idi!... Nişânlısının maddî olan melâhatını ne derece beğeniyorsa, ma'nevî olan güzelliğine de o derece meftûn oluyordu! [94] Süheyl hakîkatte bu iki nokta-i nazardan da güzel gözükiyordu! Pederi ikinci defa evlenirken bir Gürcü kızı almış, yılına dünyaya gelen oğlu Süheyl de vâlidesinin çeyiz olarak getirdiği şâyân-ı hayret bir güzelliğe vâris olmuştu! Müdevverce bir çehre, pembe beyaz sîmâsını bir kat daha revnâkdâr eden iri mavi gözler, koyu kumral kaş ve kirpiklerin intizâm ve güzelliği, onlardan daha koyu olan saç ve bıyıkların güzellik üstüne güzellik bahş etmesi Gürcistan'a mahsûs bulunan melâhati tamamıyla Süheyl'de cem' eylemişti! Bâ-husûs Süheyl'in çeşmân-ı [95] letâfet-nisârındaki sâfiyet, semânın bulutsuz zamanında havada müşâhede edilen ciyâdete müşâbih olup ruhunun ve kalbinin de o gözlerdeki sâfiyet

kadar pâk olduğunu zu'm ettiriyor, ağzının nezâhet ve zerâfeti ise bir tıfl-ı nevzâdın ter ü taze olan dudakları kadar tarâvetli görünüyordu!

Gözler kalbin aynasıdır, derler ise de bazen o âyine-i tabîatın da doğru göstermediğine insanın hükm edeceği geliyor! Eğer güzellik ve tatlılık, ahlâkın da öyle olmasını icâb ettirse idi, Süheyl'in Şahize, nam-ı diğerle Meşhude gibi bir habîseye şerîk-i töhmet olmaması iktizâ' ederdi! Süheyl'in sevâbık-ı hâlini sonra yazacağız, 'âkıbetini de yakında göstereceğiz! Bunun için [96] kâffe kabâyih-i ahvâliyle beraber Süheyl'de yine 'âlî bir kalb bulunduğunu fakat gençlik belâsıyla yengesinin âmal-i kerihesine kurban olduğunu i'tirâf edeceğiz!

Saadet Hanım fırsat buldukça nişânlıların üstüne apansız geliveriyor ve onları, hicâbın icâbı olan hal-i sükûtu da görünce mesrûr oluyordu! Bîçâre Refah! Nişânlısının 'âr ve hicâbını muallimesine senâ ettikçe muallime içinden:

- Zavallı gafil kızcağz! O 'âr ve hicâb altında ne müthiş bir rezâlet müstetir olduğunu bilmiş olsa idin, bu zanda bulunmaz idin!

diyordu! Bunun ile beraber Refah'ın Süheyl ile izdivâcını [97] Saadet Hanım için bir necât makamında telakki ediyordu. Zîrâ Saadet'in vezâif-i mukaddesesini ayaklar altına alarak şeh-râh-ı muhabbette ilerlemiş olmasını hâricü'z imkân add ediyor ve onun hatâsını yalnız bir müşâhede-i 'aşıkânedan 'ibâret sandığından Süheyl, Refah'a zevc olunca şu hareket-i nâ-becâsından nedâmetle zevci hakkında eski muhabbetini tekrar hissedeceğini me'mûl ediyordu! Hilkatın iyi olanlar daima her şeyin iyi tarafını düşünüp sû-i zannlarını izâle ederler! Muallime ise hemşiresi Şahize'nin dediği gibi mayası 'ar ü hicâb ile yoğrulmuş bir 'âlîcenâb idi!

O sene mevsim-i sayfı, Şu âile içinde bulunanların her biri kendisine [98] mahsûs bir düşünce ile geçirmekte idi! Saadet, hiss-i rekâbetle eriyip soluyor, Süheyl vâlide ile kızın arasında oynayacağı rolden sıkılıyor, Refah nişânlısını sevmekte ileri varıyor, Muhassıl Bey iki sene sonra izdivâcın icrâsını talep etmişken Şimdi “Ben bir an evvel Refah’ın evlâdlarını okşamak isterim” diye cem’iyyetin hemen olup bitmesini ortaya koyuyor, Şahize ise Vesile Hanım’dan başka herkesden gizli tuttuğu [99] maksad-ı _____ vakti gelmiş olduğunu anlıyordu! Muallimeye gelince, o hepsinden ziyâde düşünüyor ve ıztırâbât-ı kalbiyesinin âsar-ı muharribânesi magnum sîmâsında ‘ayân oluyordu! Hatta sonbaharın serin bir gecesinde herkes yataklarına çekilmişken muallime açık penceresi önünde başını elleri arasına almış, tefekkürât-ı ‘amîkaya dalmıştı ki plan tertîbiyle uykusu kaçan Şahize de gelip onu o halde görmüştü! Bir tavr-ı müşfikâne ile:

- Bihbûde! Bu günlerde seni pek zayıf ve solgun buluyorum! Sıkılma kardeşim!
Artık rahatla, yaşayacağımız günler takarrüb ediyor!
dedi. Muallime başını kaldırıp:

[100] - Ben geçirdiğim bu günleri avân-ı saadet olmak üzere telakki ediyorum!

Cenâb-ı Hakk bu günleri bana aratmasın!

cevâbını verdi.

Şahize- Yok Behbûde, sen çok eziyet çekiyorsun! Âdeta ‘âfiyetinden endişe ediyorum! Ben Saadet’e halef olup bu haneye hanım olursam o zaman bak seni nasıl yaşatacağım!

Muallime- (İkrâhla) Vücûdum eriyip mahv olsun da, senin böyle bir rezâleti icrâ ettiğın günü görmez olayım!

Şahize- Zavallı budala hemşireciğim! ‘Aklını başına al da istikbâlimizi te’min edelim!

Muallime- Benim için te’min-i istikbâl, yalnız olup kurtulmaya münhâsırdır!

[101] Şahize- Ha! Anlıyorum! Belki de güzel Süheyl’i hâlâ unutamadın! Benim onda gönlüm kalmadı! Hem Muhassıl Bey gibi zengin ve mu’teber bir zevce nâil olduktan sonra kâmil yaşamak isterim! Kardeşciğim, meyûs olma, ben seni Süheyl’e veririm!

Muallime- (‘Adem-i tenezzül ile) Ben dünyada Süheyl isminde bir kimse olduğunu tahattur bile etmem! Kendin gibi vicdânsız olan sâbık sevgilini başkalarına pişkeş çek!

Şahize- (Gülerek) Çekmeye ne hâcet! Saadet bugün onun ile izdivâcı canına minnet biliyor!

Muallime- Şimdi onun bu fikirde olduğuna inanmam.

Şahize- Sen inanma da gözün ile gör! Ama ondan ziyâde [102] Süheyl’i istemek senin hakkındır, hem de bir zamanlar hakk-ı meşrû’un idi!

Muallime “Kâfi kâfi! Maksudın beni öldürmek ise hiç durma, fi’lini icrâ et, her ikimiz de kurtulalım, yok değil ise hezeyânlarına nihâyet ver de odamdan çık,” diyerek hemşire-i zâlimesini tard eyledi.

Kış takarrüb eylemiş, soğuklar baş göstermişti ki Muhassıl Bey âilesi konaklarına inmeye mecbûr olmuşlar, Şahize de tabîblerin tensîbi üzerine kışın dahi şehre inmemek lüzûmu olduğunu söylemiş bulunduğundan Saadet’in ısrârıyla Aziz Bey âilesi de Muhassıl Bey’in köşküne nakletmişti! [103] Aziz Bey bundan dolayı Muhassıl Bey’e çok teşekkür eyledi, zîrâ oturdukları köşkün sâhibi kış içinde elli lira fazla kira istemiş, hâlbuki Aziz Bey elli lirayı kiraya vereceğine tedâvisine sarfı daha kârlı bulmuştu!

Şahize ile Saadet'in bundan edecekleri istifâde daha başka idi! Saadet kışın güzel havalı günlerde hem Meşhude'yi ziyâret eylemek hem de kendi köşklerinde birkaç gün teferrüc etmek fikriyle gidip kalacak, işte bu vesilelerle Süheyl'e mülâkî olacaktı! Onlar planları üzere [104] harekete başladılar! Refah ise cuma günleri mülâzemetine müdâvim bulunan Süheyl'i hüsn-i kabûl ediyor; şu vukû'ât-ı 'acîbeye karşı muallimenin sabr ü sükûtu da mezârdan nişân veriyordu!

Muhassıl Bey, Refah'ın cem'iyetini ilkbaharda icrâya katiyyen karar vermiş olup, gelin takımlarını Paris'ten celb etmeye ve daha sâir lâzım gelen tedârükâtla gâyet meşgûl bulunduğundan Saadet'in "Aman Bey, burada pek sıkıldım! Müsâade ediniz de birkaç gün köşte vakit geçireyim" diye sık sık müsâade talebini umûr-ı 'âdiyeden add eylemekte idi! Bu hali hoş göremeyen var ise o da Çakır Fırat'tı! Kızının çeyizi ihzârına iştirâk etmeyip mu'tâdı hilâfında misâfirliğe gidip kalan Saadet Hanım'ın tavr u misvârını [105] hiç de beğenmiyordu! Bir gün muallimeyi gizlice görüp:

- Muallime Hanım! 'Aklınız ve dirâyetiniz herkesten üstündür, ricâ ederim hanımın böyle el evlerinde günlerce kalmasına ne ma'na veriyorsunuz?
diye suâl eyledi!

Muallime- Hanım bu sene biraz zayıf olduğu için tebdîl-i havaya ihtiyâcı vardır!

Şahize Hanım'ın musâhabesi de çekiliyor! Birlikte hoşça vakit geçiriyorlar!

Çakır Fırat- (Adem-i i'timâd ile başını sallayarak) Bilmem o hoşça vakit geçirmekle sıkıntılar nihâyete ermesin!

deyince muallime dûçâr-ı heyecan olmuş Çakır Fırat'a sözlerinin münâsebetsizliğini anlatmak kasdıyla sert bir bakışla bakmıştı! [106] İhtiyar Fırat bir çocuk gibi itâ'ate alışmış olduğu muallimenin bu nigâh-ı âmirânesinden ürküp sükût etti.

Saadet köşkten ‘avdet ederken Şahize’yi de birlikte getiriyor, o da birkaç gece konakta kalıyordu! Şahize, Saadet bir iş için salondan çıktıkça Muhassıl Bey ile yalnız bulunuyor ve fırsattan istifâdeyi unutmayıp, yaşlı ve hastalıklı bir zevcin hidemât-ı şâkkasına ne sûretle göğüs verdiğini, gençliğinin bu yüzden mahv olmakta bulunduğunu bir lisân-ı müteessirâne ile nakledip kendine acıtmak ister, bazen de evzâ-yı dil-i zibânesiyle kalbini sayda çalışırdı! [107] Muhassıl Bey her ne kadar metin ve müstakîm bir erkek ise de şu belâlı kadının oynaklığına mağlûb olarak titremekten kendini alamıyordu!!!

Muhassıl Bey’in konağı “kalorifer” geçme sobalarla teshîn olunduğundan Saadet, kış esnasında bile ekseriya nîm dekolte giyinirdi! Konağın bu rahatlığına vâkıf olan Şahize köşkten gelirken bir kat dekolte ise de getirir olmuştu! Bir gece mahsûsen diktirttiği pembe fular-matinesini giyiniş ortaya çıkmıştı! Yuvarlak omuzlarını çıplak bırakıp tombul beyaz kollarını yarı yarıya setr eden beyaz dantela ile pembe kurdelaların [108] zarîflığı pembe kamelya gibi güzel olan tarâvetli yüzüne başka bir tarâvet daha bahş ediyor, boynuna taktığı bir dizi yalancı inci o berrak gerdanda beyazlığını kaybediyordu!.. Muhassıl Bey ile yalnız kalmış olduğundan gözlerini yere dikerek derdini döküyor, bazen de uzun kirpikleri ucunda birkaç damlacık gösteriyor, bir edâ-yı dil-firibâne ile fısıldadığı kelimât-ı müellime ise muhâtabını gaşy ediyordu! Denilebilir ki, Şahize gözleri yere ma’tûf iken daha ziyâde letâfet kesb eylediğini biliyordu!

Muhassıl Bey bir hiss-i refik ile güzel kadına yaklaşmış tesliyetine ibtidâr eyledi. Şahize, Muhassıl Bey üzerinde iyice te’sîr hâsıl etmeye başladığını anlayınca, olanca etvâr-ı şuhânesini izhâra şitâb eyleyip [109] kendisi de ona yaklaştı! Kırmızı

dudakları arasında lâtif bir rüzgâr gibi Muhassıl Bey'in yüzünü okşayan soluğu zavallı adamcağızın aklını tarumar eyledi!.. O dakikada gözleri önündeki şeytânın nazar-ı iğvâsına kapılıp 'aşıkâne bir ah etti! Eğer kapıdan içeriye bir melek girip de onu şeytânın enzâr-ı _____ kârânesinden halâs etmemiş olsaydı, tıpkı zevcesinin haline giriftâr olacaktı! Muallime, Refah'ı orada zann etmiş olduğundan aramaya gelmiş ve onların yekdiğerine olan nigâh-ı müştâkânelerini istemeyerek görmüştü! Muhassıl Bey, muallimenin soluk ve o günlerde ufalmış olan yüzüne nazar edince hicâbından mosmor oldu! Şahize ise bilâ-pervâ:

[110] - Muallime Hanım! Birini mi arıyorsunuz?

dedi. Muallime çekinerek:

- Evet, Refah Hanım'ı arıyorum!

cevabını verdi!

Şahize- Vâlidesiyle çarşıdan gelen eşyayı yerleştirmektedir! Neden şimdiye kadar arayıp birlikte bulunmadınız?

Muallime- Yazı ile meşgûl idim! Muallime son sözlerini mûte'âkib bir nazar-ı vakûrâne fırlatarak çıkıp gitti! Muhassıl Bey de bu nazardan mütenebbih olarak bir köşeye çekildi! Muallime odadan çıkmış ise de mâlik olduğu nûr-ı fazîleti bırakıp gitmiş, Şahize, câlib-i muhabbet güzelliği ise şemsin tulû'ıyla kamerin ziyâsı mahv olduğu gibi, o nûr-ı fazîlet arasında [111] görünmez olmuştu!

-IV-

Mart ayı hulûl eylemiş olduğundan nişâne-i baharı Bostancı'nın lâtif çayırlarında müşâhede eylemek emeliyle Saadet iki gece kalmak üzere Vesile Hanım'la beraber köşke gitmişti! Ertesi günü erkenden bahçıvanın kızı Elena çıkageldi! Kızın

benzindeki bozukluğa dikkat eden muallime “Hanımı bırakıp da niçin gelmiş olduğunu” suâl eyledi! Elena, Vesile Hanım’ın şimdi her işi görmekte olduğundan bahsle hanımefendi[yi] Refah Hanım’la görüşmek üzere bizzât arabasına koyup vapur parası da verip göndermiş olduğunu söyledi! Bu sözlere hiç diyecek yoksa da muallime Elena’nın Refah ile yalnız [112] görüşmeye bahane aradığını sezince peşlerini bırakmadı!

Gece herkes uykuya varduktan sonra Refah yatağından çıkıp muallimenin karyolasına yaklaştı, uyuyup uyumadığını mu’âyene eyledi! Muallime tâlibesinden ilk defa olarak sudûrunu müşâhede eylediği şu garip muâmeleden taaccübde kalmış ise de metâneti elden bırakmayıp kendisini derin bir uykuda gösterdi! Refah yavaşça odadan çıkıp sofada kendini bekleyen Elena’nın [113] yanına gitti! Elena dört sene evvelki safvet-i tıflânesini muhâfaza etmiyor, şebâbetin birinci basamağına adım attığından her şeyi ince düşünüyordu! Refah’ı görünce etrafı iyice tecessüs edip sonra kanepeye birlikte oturdular! Muallime de parmaklarının ucuna basarak onları dinlemeye gelmişse de sözlerinden bir şey anlayamadı! Zîrâ Refah Rumca’yı konuşacak kadar Elena’dan öğrenmiş ve bu cihetle kendinin vâkıf olmadığı bir lisân ile vukû’ bulan mükâlemeden maksatlarına agâh olamamıştı! Mükâlemenin neticesi, Refah’ın hıçkırarak ağlamasına müncerr olmuştu! Elena’nın her ne kadar susmasını ricâ ettiği evza’ndan da anlaşılıyorsa da zavallı kızcağızın bükâsı nihâyet bulamıyordu! Sabaha [114] karşı odasına ‘avdetle bitâb olarak yatağına düştü! Muallimenin ondan evvel yatağına koştüğünü hatırdan çıkarmamalıdır! Refah sabahleyin uykudan geç vakit kalkmıştı! Muallime sebebini suâl edince başında bir ağrı olduğunu söyledi! O gece yatağa bir titreme ile girdi! Ertesi günü Saadet Hanım konağa geldiğinde kızını hasta buldu!

Refah bir hafta kadar yatakta yattıktan sonra kalkmışsa da yüzünü istilâ eden ‘azîm bir kederden tahlîs-i girîbân edememişti! Muallime, Refah’ın vâlidesine kerâhetle, Şahize’ye kin ve gazabla nazar ettiğini görüyorsa da Süheyl’e olan muâmelesinin değişmesinden, Elena’nın ihbârâtı Saadet’le Şahize ‘aleyhinde bulunduğunu tefekkür [115] edip:

- Belki de Elena, Saadet’in yanında bulunanın kim olduğunu fark edememiştir!
diye söyleniyordu!

-V-

Nisanın yirmisi olmuşsa da Aziz Bey’in gözleri ameliyat icrâ edileceğinden başka bir haneye çıkamamışlar, Muhassıl Bey âilesi de köşke nakledememişti! Refah’ın çeyizi hâzır olduğundan Aziz Bey köşkten çıkar çıkmaz hemen düğün tedârikine başlanacaktı! Saadet en müthiş noktaya vâsıl olacaklarına bir şey kalmadığını gördükçe Şahize’yi kahr etmek istiyor, Süheyl’i gözyaşları içinde boğmaya çalışıyordu! [116] Bir gün Şahize kendisine dedi ki:

- Senin emelin Süheyl’e tamamıyla mâlik olmak değil mi? İşte buna da pek az zaman kaldı!

Saadet- (Taaccüble) Masal mı söylüyorsun?

Şahize- Hayır hakîkati!

Saadet- Sen beni çileden çıkarıyorsun! Fikrini anlat! Bu müşkîl mes’eleden beni nasıl kurtaracaksın?

Şahize- Burasını söyleyemem! Yalnız Süheyl ile izdivâc edeceğine kaviyyen vaad ederim! Süheyl, Refah’ı değil, seni alacak!

Saadet- Gittikçe hayretim artıyor! Muhassıl Bey sağ oldukça [117] Süheyl beni nasıl alabilir?

Şahize- Muhassıl Bey senin için ölecektir!

Saadet- (Titreyerek) Yok yok, ben onun ölümünü arzû [118] etmem! O kızı için yaşmalıdır!

Şahize- İşte iyi ya! Senin için ölmüş hükmünde kalacak, başkaları için yaşayacak!

Saadet- (Hiçbir şey anlamayarak) Hanım açık söyle!

Şahize- Kardeş! Amma da gabî imişsin ha! Bunda anlamayacak ne var! Muhassıl Bey seni bırakır, sonra sen de Süheyl'e varırsın!

Saadet- (Şaşırarak) A hiç öyle şey mi olur!!!

Şahize- Ya ne yapalım efendim? Hem güzel Süheyl'i istersin hem de seni ona büsbütün kavuşturacak çâreleri kerîh görürsün! Ya serden geçmeli ya yardan kuzum!

[119] Saadet- (Düşünerek) Hakkın var! Lâkin Süheyl beni böyle yaşatamaz ki!

Şahize- Elbet yaşatamaz! Hem servet hem muhabbet ikisi nâdiren bir araya gelir!

Süheyl'i cidden seviyorsan yokluğuna da katlanırsın! Hem senin hiçbir gelirin yok mu?

Saadet- Hayır! Elime çok para geçti ama biriktirmeyi düşünemedim!

Şahize- İnsan eline geçen para ile istikbâlini düşünmez mi?

Saadet- Benim için istikbâl zevcimden 'ibâretti!

Şahize- Öyle idi ama şimdi hava değişti! Mademki zevcini gözden çıkardın artık malını da unutmaya çalış! [120] Hem bunca mücevherâtın var, satıp îrad alabilirsin!

Saadet, Şahize habîsesinin sözlerinden dünyada neler olabileceğine 'aklı kesiyordu!

Mukeddemâ hâtır ve hayalinden geçirdiği şeyleri şimdi fenâlık hacesi olan iblîseden öğreniyordu! Bu mükâlemeden sonra Saadet biraz rahatlamıştı! Süheyl'in muhabbeti, zevcinin lanetine, kızının nefretine dûçâr olacağı o meş'ûm dakikayı gözlerine "nâil-i

maksad olmak” namıyla hoş bir sûrette gösteriyordu!.. Gafil kadın! Nedâmet denilen ma’nevî bir acının ileride kendisini nasıl bir cay-ı hatâr-nâke düşereceğini taakkul edemiyor, işte bunun için sevdâ-yı mekrûhunun ilcââtına tâbi’ olarak yalnız ma’şûkunu düşünüyor, husûsiyle [121] elâlem içinde rezîl ve bed-nâm olacağından bile haya etmiyor idi!

-VI-

Nisanın yirmi ikinci günü Aziz Bey’e icrâ-yı ‘ameliyât olundu! Hastayı mahsûsen karanlık edilen bir odada bilâ-hareket yatırmışlardı! O gün Muhassıl Bey bizzât ‘ameliyât odasında bulunup büyük bir insaniyet ibrâz etmişti! Şahize’nin telâş-ı şefkâtânesini ve hizmet-i can-sipârânesini hiç sormayınız!!! Muhassıl Bey’e yaranmak için hilekâr kadın, elden gelen gayreti dirîğ etmiyordu! Tabîblerin tenbîhi üzere hasta on beş gün yatakta yatacak, ondan sonra tedricen ziyâdeleşmek şartıyla odasına hafif [122] bir ziyâ konulacaktı.

On beş gün zarfında Muhassıl Bey beş altı defa hastayı ziyârete gidip emr-i tedâvinin yolunda olup olmadığını tahkîk eyledi. Her şey yoluyla icrâ ediliyordu! Muhassıl Bey, hizmet edeceği yerde zevcine emr eden Saadet’le şu fedâkar zevcenin! arasında ‘azîm bir fark buldu! Hatta bunu Şahize’ye [123] makam-ı takdîrde söylediği gibi Saadet’e de lâtife tarîkiyle söylemekten çekinmemişti! Şahize, Muhassıl Bey tarafından nâil olduğu takdîrâtı sevinçle, Saadet ‘adem-i tenezzülle dinlemişti! Hatta zevcine “Siz kaç defadır gidiyorsunuz! Birkaç gece ben de gideyim de ‘âlicenâb Şahize’ye yardım edeyim” diyerek sözlerine ehemmiyet vermeye tenezzül etmediğini îmâ eyledi!

Bir gün Saadet, Vesile Hanım ile köşkte bulunuyordu ki Elena yine evvelki perişanlılığıyla gelip çattı! Bu defa herkesin uyku zamanını da beklemeden Elena hemen Rumca ihbâr-ı keyfiyete ibtidâr eylemişti! Refah zangır zangır titremekte olduğu halde muallimesine “Ricâ ederim [124] muallimeciğim! Hemen örtünüz, köşke gideceğiz!” demiş ve kendisi de derhâl zârlanmıştı! Muallime itâ’atli Refah’ın, muallimesinden bilâ-ruhsat giyinmeye kalkışmasını ve kendisine de âmirâne bir tavırla söz söylemesini bir fâl-i hayr add edemeyip her ne kadar peder ve vâlidesinden ruhsat alınca kendisini köşke götüremeyeceğini beyân etmişse de Refah’ın cevap vermeyerek yoluna devam etmesinden, onu yalnız göndermeyi de muvâfık görmeyip ta’kibe mecbûr oldu!

Böylece vapura, vapurdan köşke dâhil oldukları zaman Elena onları arka kapıdan ikâmet ettikleri kulübeye götürüp köştekilerin enzârında ihfâ eylemişti! Gecenin takarrübüyle Elena biraz yiyecek getirmişse de ne Refah ne de muallime [125] heyecandan el sürmediler. Gece saat üç olmuştu, iki kimsenin kulübenin önünde yavaş bir sedâ ile konuşarak geçtiklerini Refah görünce pencereden eğilip baktı, başını çektiğinde kemâl-i hayretle:

- A! Pederimle Çakır Fırat!

dedi. Muallime titreyerek:

- Refah Hanım, sizin böyle ebeveyninizin en gizli işlerine karışmanızı ‘ayn-ı hatâ olmak üzere görürüm! Benim de başımı nâ-hâkk yakacaksınız!

diye tevbîh etmek istemişse de Refah:

- Muallimeciğim! Size bir şey olmaz, ah benim kalbim ye’s ve hicâb âteşleriyle yanıyor! Bana acıyınız, göz yaşlarıma merhamet ediniz!

sözleriyle nasıl ma'nevî bir işkence içinde kıvrandığını anlatmış [126] olduğundan muallime de sükût ederek sâik-i kadere teslîm oldu! Pederini görmekten müteaccip olan Refah, Elena'ya dönüp:

- Pederime de sen mi haber verdin?

dedi.

- Hayır hanımım! Ne ben ne de bizden kimse! Fakat Çakır Fırat'ın birkaç defadır geç vakit buralarda dolaştığını gördük, hatta babama rast gelince sakın beni burada gördüğünü kimseye söyleme diye tenbîh etmiş. Beyefendiye belki o söylemiştir! cevabını verdi.

Gelelim Muhassıl Bey ile Çakır Fırat'a: [127] Aheste bir revîşle köşke vâsıl olduklarında Çakır Fırat, daima işlediği ufak bir kapıyı cebinde bulunan anahtarıyla açtı. Her ikisi de ayakkabılarını orada bırakıp patırtı etmeksizin merdivenden çıktılar! Köşk elektrikle tenvîr olunursa da Aziz Bey'in tedâvisi nokta-i nazarından her taraf kesîf bir zulmet içinde bulunuyordu! Çakır Fırat'ın gözleri karanlıkta da görmekte olduğundan öne düşüp yürümekte, Muhassıl Bey de ardı sıra gitmekti idi. Orta kat sofasının nihayetine vâsıl olduklarında Çakır Fırat [128] birdenbire durup “dinle” dedi. Muhassıl Bey iki kadının konuşmakta bulduklarını işitip sedâlarından da birinin Şahize, diğerinin Vesile olduklarını tanıdı!

Şahize- Saat üçü geçiyor, sen yazmış olduğum tezkereyi sakın düşürmüş olmayasın?

Vesile- A hiç öyle şey mi olur! Çakır Fırat'ın kendi eline verdim, bunu şimdi bir adam getirdi, gizlice beyefendiye verilmesini tenbîh etti, dedim, sonra da biz hanımla buraya geldik!

Şahize- Siz buraya geleli üç gün oluyor, elbet Muhassıl Bey tezkereyi almıştır!

Vesile- Elbet almıştır, elbet içinde yazdığın gibi [129] bu geceyi boşa geçirmez!

Şahize- Ya Çakır Fırat tezkereyi beye vermeyip muallimeye verirse!

Vesile- Hanım muallime senin işine karışabilir mi? İmzanı gördüğü gibi geri vermiştir!

Şahize- Adam sende! Ne budalası! Tezkereye (minnetdâr bir bendeniz) diye imza atmış olduğumu yüz kere mi söyleyeyim?

Vesile- Darılma güzelim! Anlayamadım! Ne ise şimdi, nerede ise bey gelir, hepsi olur biter! Fakat bey hanımı bıraktığı dakikada bana vaad ettiğin yüz lirayı vereceksin ya? Bak ben de az çalışmadım! Alışmadığım bu hizmet bana çok güç geliyor!

Şahize- Pek alışmadığın şeydir de!... Haniya komşunun [130] kızının kâğıdlarını o beye taşıyan sen değil miydin?

Vesile- O başka! Komşunun kızı karşiki komşu beyden yazı meşki alıyordu, kız büyüdü, kuzum Vesile Hanım sen götürüver, diye anası yalvarmıştı!

Şahize- Hanım sen onları başkalarına anlat! Bana karşiki komşu beyin haremi kendisi anlattı! Komşunun kızı sana yanıyor, hem hareminden daha güzel diye zevcini i' fâle çalışırken kadıncağz kulağıyla işitmiş! Bereket versin mahallenizden çıktı da başı selâmete erdi!

Vesile- Yok, bak buna kızarım! Git beni eşimden dostumdan sor! Benim iyilikten kaçmaz bir kadın olduğumu herkes sana söylesin!

Şahize- Neme lâzım! Şimdi kavga edecek değiliz ya! Sana para [131] bana da senin gibi işgüzâr birisi lâzım idi! Birbirimizi bulduk!

Vesile- Ha şöyle yola gel! Nasıl yüz altını vereceksin ya! Hem de bu gece değil mi?

Şahize- Orasını talihine sor! Kısmetinizde var ise bu gece iş olur biter! Sen de elli lirayı alırsın. Muhassıl Bey beni alınca da elli daha alırsın, yüz tamam olur!

Vesile- Pazarlığımızda bey, hanımı bıraktığı zaman yüz lira verecektin!

[132] Şahize- Yanımda elli liradan başka para yok, beyin hastalığına olanca paramızı sarf ettik! Elli liraya bir sene veririm!

Vesile- A olabilir!

Şahize- Gideyim de bir kere bizim beyi gözden geçireyim, sen tertîbimiz üzere

hareket et, sakın yanılma! Şahize Aziz Bey'in odasına doğru yürümeye başladı!

Çakır Fırat'ın dişleri gıcırdayarak hemen o iki habîsenin üzerlerine atılıp boğmak

istemişse de Muhassıl Bey sınıksık kollarına sarılarak yavaşça "Sonuna kadar sabır"

dedi! Aziz Bey'in yattığı oda kapısı açılınca sönlük bir kandil ziyâsı sofaya kadar 'aks eyledi!

[133] Muhassıl Bey, Vesile'nin kendilerini göreceğinden telâş etmişse de Vesile, onları muallimenin odasının altındaki büyük kapıdan gelecekler diye me'mûl ettiğinden o tarafa gitmiş ve köşkte Çakır Fırat'a mahsûs gizli bir kapı olduğundan bî-haber bulunmuştu! Muhassıl Bey bunu anladı, sâdık Fırat'la beraber geriden geriye patırdısızca aşağıya inip ayakkabılarını giydiler, sonra büyük kapıya müteveccih oldular. Kapı açık idi. Hemen içeriye girerek ellerindeki hırsız fenerini kibritle yaktılar. Kibritin çatırdısı beklediklerinin vürûdunu vesileye ihbâr ve fenerlerin aydınlığı da yanılmadığını isbât eyledi! Vesile ezilip büzülerek "A beyefendi! Bu zaman burada işiniz ne?" deyip tecâhül-kârâne isticvâba kalkışmış ise de Çakır Fırat'ın [134] 'abûs çehresi büsbütün kesb-i dehşet ederek "Laf dinlemeye vaktimiz yok, haydi bizi götüreceğiniz yere götür!" demesi, Vesile'yi inkâra mecbûr edip:

- Ne diyorsun Fırat Ağa! Sayıklıyor musun gece vakti, hırsız gibi burada ne işiniz var!

demeye başladı! Muhassıl Bey araya atılıp:

- Baksan a Vesile Hanım! Burası benim evim olduğu için vakitli vakitsiz gelebilirim, buna kimse karışmaz! Sen hanım nerede ise beni oraya götür! Yoksa hakkında pek fenâ olur!

dedi.

Vesile- (Ağlarcasına) Ah beyim! Ne diyeyim! Nân ü ni'metini [135] yiyorum! Sonra gözüme dizime duracak! Ama ne yapayım emir kuluyum! Ben de bundan ziyâde tahammül edemeyecektim ya!

Muhassıl Bey- Pekâlâ pekâlâ! Sen bizi hanımın olduğu odaya götür! Altınını sonra alırsın!

Vesile- Peki götüreyim! Yok yok Şahize Hanım'ı çağırayım da o götürsün! Vesile böyle diyerek Aziz Bey'in odasına koştu, Şahize'yi alıp geldi! Şahize mendiliyle gözlerini oğuşturarak kendisine ağlamak süsünü veriyordu! Maamâfih bir tavr-ı mahcûbâne ile Muhassıl Bey'e yaklaşıp:

- Beyefendi! İyiliğinizi gördüm! Gerek zevcim ve gerek ben lütfunuzun minnettârıyız! Epeyce zamandır Saadet Hanım'da müşâhede [136] ettiğim münâsebetsiz hali nasâyihimle tebdil etmek istemiş isem de mümkün olmadı! Ben de sizin gibi 'âlicenâbınıza karşı edilen hıyânet ve nankörlüğü haber vermeye mecbûr oldum!

dedi.

Muhassıl Bey- Teşekkür ederim! O tezkereyi yazan siz mi idiniz?

Şahize- (Gözlerini yere eğerek) Evet efendim.

Muhassıl Bey- Peki şimdi bizi mütehimmenin olduğu mahalle sevk ediniz! Şahize öne düşerek üst kata çıkmaya başladılar!

Muhassıl Bey ile Çakır Fırat kulübenin önünden geçtikten biraz sonra Elena'nın delâletiyle Refah ve muallime köşke müteveccih-i 'azîmet olmuşlardı! Elena, Refah'a göstereceğini vaad eylediği şeyi zaten birçok defalar bi't-tesâdüf görüp öğrenmiş olduğundan köşke dâhil oldukları zaman eliyle duvarları yoklaya yoklaya üst kata kadar bilâ-müşkilât çıkmış, Refah da kolundan tutarak ta'kîbde bulunmuştu! Muallime de elinde Refah'ın eteği olduğu halde genç kızların ardı sıra gidiyordu! Üst katta Saadet Hanım'ın husûsi salonunun kapısına vâsıl olduklarında Elena süslü perdeyi kaldırırverdi!... Refah az kaldı avazı çıktığı kadar müthiş bir çığlık koparacaktı, nasıl [138] ise boğaz sinirlerinin sıkışmasından ciğerleri kilitlenip _____ muktedir olamadı!.. Muallime, Elena'nın elinden perdenin ucunu çekip alarak yere bırakıverince: ____ dalmış olan kayınvâlîde ile nişânlı, yine sarı atlas perde arkasında mestûr kaldılar!

Muallimenin sararmış çehresi, Refah'ın moraran çehresinden beter bir halde idi! Her ikisi de 'aynı ıztırâbı hissetmekte idiler! _____ kızlar yekdiğerine sarılıp duvara ____ ile bilâ-hareket donakaldılar! Birkaç dakika sonra üst katın selamlığa inen bir merdiveninden iki kişinin gelmede _____ yürümek olmayıp âdeta diğeri tarafından [139] sürüklenmekte olduğu işitildi! Bunlar Vesile ile hasta Aziz Bey idi! Vesile me'lûnesi tertîbât-ı vak'adan olarak Şahize, Muhassıl Bey ile konuşurken hastanın yanına gidip:

- İşte halkın söyledikleri çıkıyor! İnanmıyordunuz, geliniz de kardeşinizin alçaklığını gözlerinizle görünüz!

dedi. Aziz Bey, Vesile'nin yardımıyla ayağa kalkıp yürümeye çalışarak:

- Yarabbi, gözlerime 'âfiyeti böyle bir rezâleti görmek için mi ihsân eyledin!

diye söyleniyor, namusunun icâbıyla da Vesile'nin sevkiyâtına tâbi oluyordu! Onlar da kapının önüne kadar geldiklerinde Vesile perdenin ucunu yavaşça kaldırdı!

[140] Saadet kendisinin mahvı için kurulan tuzaktan külliye bî-haber bulunduğu cihetle Süheyl'in te'mînât-ı 'aşıkânesini dinlemek ile doyamayan Süheyl ise Refah gibi donuk bir kızı asla sevmeyeceğini ve Saadet'in uğruna iktizâ' ederse canını bile fedâdan çekinmeyeceğini müessir bir sedâ ile ta'rîf ede ede bitiremez idi! Aziz Bey'in gözlerine 'ameliyât icrâ olunalı yirmi beş gün olmuş ise de henüz keskin bir ziyâyâ baktırılmamıştı! 'Âşık ile ma'sûkasının buldukları mahall epeyce aydınlık olduğundan birdenbire gözleri kamaşmış ise de sonra onları görebilmiş ve kendini zabta muktedir olamayıp "Alçaklar, rezîller!" diye bir na'ra atmıştı! İşte o dakikada idi ki Çakır Fırat algeneryak düğmesine basıverince [141] köşkün üst katı parlak bir ziyâ ile münevver oldu! İşte yine o dakikada idi ki Muhassıl Bey zevcesinin hıyânetine vâkıf olmuş, Süheyl de birâderinin na'rasından yerinden sıçramış, Şahize ise sefil bir kahkaha ile:

- Hainler ettiklerini bulurlar!

diye bağırmişti!

Bundan sonra serlevhamızın birincisi olan mühîb manzara hâsıl oldu!... Zîrâ Şahize'nin sözlerine Çakır Fırat elindeki kama ile mukâbele ederek:

[142] - Alçak hîlekar! Öyle ise ilk önce sen ettiğini bulmalısın?

diyordu! Orada bulunanların hiçbiri bir köpürmüş kaplan kesilen Fırat'ın elinden kamayı almaya cesâret edemiyordu! Şahize'nin cismi parçalanıp eli kanlara boyanırken Aziz Bey de gerek ziyânın keskinliğinden ve gerek manzaranın heybetinden beyni hercümerc olmuş, artık gözleri de kesif bir zulmet içinde kalmıştı! Zavallı hasta, bu defâ ifâkati gayr-ı kâbil bir a'mâ olarak yere yıkılıverdi ve "Süheyl! Seni yalnız kardeş gibi değil, kıymetli bir evlâd gibi büyüt müştüm! Nankör!

Emeklerim harâm olsun” sözlerini de inleyerek [143] söylüyordu! Süheyl koştu, birâderini kucaklayıp arada bulunan bir koltuğa oturttu! Ve “Velini’metim beni ‘afv et! İşte belasını bulan şu me’lûn Meşhude beni iğfâl etti!” diyerek ayaklarına kapandı.

Hasta- Seni Allah ‘afv etsin! Yengene niçin bühtân ediyorsun?

deyince Süheyl:

- Kardeşim! Fazla söyleyerek seni yormayayım! Yalnız hanımninenin son sözünü hatırlayalım. Meşhude, Samur Ferhad Bey’in kızıdır, babasına çeker...

Süheyl sözlerini ikmâle muvaffak olamadı! Çakır Fırat bu sözleri işitince kimsenin el uzatmaya cesâret edemediği o müthiş kama elinden düştü! Vücûdu delik deşik olup cıyak cıyak [144] haykıran Meşhude’yi kucakladı!

- Ne işitiyorum? Samîmi, senin adın Şahize değil mi? Sen Samur Ferhad Bey’in kızı Meşhude misin? Ah sen benim kızımısın!

dedi! Meşhude can acısıyla kendini kaybetmekte iken “Benim asıl ismim Meşhude’dir! Kastamonbeylerinden Samur Ferhad Bey’in kızı işte benim” diyebilmişti! Çakır Fırat bu i’tirâfi işitince çılgıncasına:

- Aman Allah’ım! Öz kızımı kendi elimle telef ettim! Amanın bir hekîm! diye bağırmaya başladı!

Vesile koşup su destisini getirmişti, mecrûhenin yüzünü yıkayıp ayıltmaya çalışıyordu! Elena da koşup babasını tabîb celbine sevk etti! [145] Meşhude gözlerini açıp zevcinin ve muallimenin yanına getirilmesini niyâz eyledi! Aziz Bey’i birâderi, muallimeyi de Muhassıl Bey zorla mecrûheye yaklaştırdılar! Meşhude titrek bir sedâ ile âtîdeki sözleri söylemeye başladı!

-Bey, Cenâb-ı Hakk’dan sonra senden ‘afv taleb ederim! Ben ettiklerimi buldum, hem de bunca zamandır görmek arzûsunda bulunduğum babamın eliyle cezâlandım!

Anamın dediği samîmidir! Ben Samur Ferhad Bey'in kızı olduğum için damarlarımda fenâlık dolaşmış!.. İşte Süheyl'i iğfâl eden ben olduğum gibi, kardeşim Bihbude'ye de mukaddemâ 'azîm bir iftirâ atarak hanemizden tardına ve Süheyl'in onu [146] ıtlakına sebep oldum. (Gözlerini Fırat'a çevirerek) Sen benim babam imişsin ha! Pekâlâ işte sana layık bir evlâd!.. Anamın son sözleri:

- Samur Ferhad Bey'in kızı babasına çeker, (taleb-i 'afv makamında elini muallimeye uzatarak) Molla İdris'in kızından hiçbir vakit fenâlık çıkmaz! Meşhude son sözünü tamamlar tamamlamaz bir çok kimselerin canını yakan canını melekü'l-mevte teslîm eyledi!

[147] -VIII-

Çakır Fırat'ın feryâd ve figânına dayanamayan Muhassıl Bey Meşhude'nin bayılmış olduğunu söyleyerek tedâvisiyle beyhûde yere uğraşırken, muallime de Saadet Hanım'ı aklına getirip salona daldı! Orada kapının yanında put gibi bilâ-hareket durup gözlerini sofadaki manzaraya dikmiş olan Saadet'in kolundan çekerek salonun yatak odasına açılan ara kapısına doğru sevk etmek istedi, bedbahtın yürümemesi üzerine kolunu şiddetle sarsıp:

- Ne yapıyorsun hanım? Hiç olmaz ise kendini teşhîr etme!

demesiyle biraz kendine gelip muallimenin sevkîyâtına tabî' oldu! Muallime onu orta katta bulunan kendi odasına götürüp oturttu, üstüne de kapıyı kilitleyerek yine yukarıya çıktı!

[148] O zaman hem tabîb hem de vak'ayı duyup gelen polis komiserini yukarıda gördü! Tabîb, Meşhude'nin bir saat evvel vefât etmiş olduğunu söyleyince başını yerden yere vuran Çakır Fırat'ın nâle ve efgâmı âsumana çıkıyordu! Bu cihetle

komiser onun katil olmasına ihtimâl vermemiş ve sebab-i katli araştırmaya koyulmuştu! Herkes sükût edip cevap vermeye muktedir olamıyorlardı! Bedbaht

Aziz Bey yavaş bir sedâ ile:

- Eyvah! Sebeb-i katil meydana çıkınca ‘âleme karşı da iki âilenin namus ve haysiyeti mahv olacak! Süheyl! Allah’tan bul! Hep fenalığa sebep olan sensin.

deyiverdi! Süheyl bîrâderinin [149] kulağına eğilerek:

- Merak etmeyiniz kardeşim! Ben kendimi fedâ ederek iki âilenin de şerefini muhâfaza edeceğim!

dedi. Çakır Fırat’ın hemen oracığa atıvermiş olduğu kanlı hançeri eline aldı, bir ‘azm-i kavi ile ayağa kalkıp komisere yaklaştı! Bakışında heybet, tavrında ciddiyet müşâhede olunuyordu! Sert bir sedâ ile:

-Komiser efendi! Kimsenin günâhına girmeyiniz! Ben zaten yaşamak arzûsunda değilim! İşte kâtil benim! Beni tevkîf ediniz!

dedi. Komiser i’tirâf-ı cürm eden Süheyl’in güzel sîmâsına, merdâne tavrına taaccüble bakıp:

[150] - Maktûle sizin neniz idi? Ve niçin katil ettiniz?

diye suâl eyledi!

Süheyl- (Hemen cevap vererek) Bîrâderimin haremidir! Nasıl ise şeytanın iğfâliyle epeyce zamandan beri yengemi nazar-ı muhabbetle görüyordum, o da fazîleti icâbından olarak bana hakâret ediyordu! Bu günlerde bîrâderimin hastalığından istifâde etmek istedim, yengem de kemâl-i cesâretle eski muâmele-i namuskârânesinde ısrâr etti! (Hiddetle) İşte ben de bu hançerle onu bu hale koydum! Hâne sâhibimiz bulunan Muhassıl Bey de selâmlık tarafında bu gece misâfir olduğundan firâra muvaffak olamadım!

Huzzârda müthiş bir sükût hükümfermâ olmuştu. Lâkin komiser [151] metâneti elden bırakmayıp istintâkında devam etti!

Komiser- Birâderin senin bu uygunsuz hallerini evvelce görüp seziyor mu idi?

Süheyl- Birâderim alîldir! Bundan yirmi beş gün evvel de kendisine icrâ-yı ‘ameliyât edilmmişti!

Komiser- (Aziz Bey’e tevcîh-i hitâbla) Öyle mi?

Aziz Bey- Ah efendim öyledir! Keşke a’mâ olacağıma geberip gitse idim de kardeşimin i’tirâf-ı cürmünü işitmemiş [152] olsaydım!

Komiser- (Huzzâra hitâben) Şu adamın itirâfını işittiniz! Böyle olduğunu hepimiz tasdîk ediyor musunuz?

Cümlesine bir şaşkınlık gelmişti! Az kaldı Çakır Fırat “Ne yapıyorsunuz! Kızımı ben öldürdüm” diye bağıracaktı! Bereket versin ‘Azîz Bey:

- Katle sebep olan birâderim Süheyl’dir! Buna hepimiz şehâdet ederiz!

deyince diğerleri de “Evet” dediler ondan sonra komiser _____ başladı. Neticesinde kâtilin Süheyl olduğuna kana’at hâsıl eylemişti! İki jandarmanın uzattığı kelepçeye Süheyl mütebessimâne ellerini geçirmiş ve giderken kardeşinin önünde tevakkuf [153] edip usûlca:

- Ettiklerime nâdim ve pişman oldum, beni ‘afv ediniz!

demişti. Aziz Bey ağlamakta olduğunu î mâ eden titrek sedâsıyla:

- İ’tirâfından dolayı ben seni ‘afv ettim! Nedâmet getirenleri Allahu ‘azîm inşallah da afv eder!

cevâbını verdi! Maktûlenin üstü beyaz bir çarşafı örtülmüşse de kan lekeleri o çarşafı da kızartmış, mutalla “parke” tahtaların üstünde yüzen kanlarda jandarmaların yürümesine mani olarak ayaklarını kaydırmakta bulundurmuştu! Süheyl sendelemeksizin kuvvetli adımlarla yürüyor, bakışıyla, etvârıyla caniye değil, [154]

nâil-i fütûhât olmuş bir kahramana benziyordu! Evet, Süheyl nefisini fedâ ederek hem birâderinin hem de Muhassıl Bey'in namusunu kurtarmış, bu cihetle büyük bir eser-i 'uluvv-i cenâbî ibrâz etmişti! Aziz Bey birâderini götürdüklerini anlayınca:

- Yarabbi! Süheyl'in şu fedâkarlığı inşallah günâhına kefâret olur da ona mağfîret buyurursun!

münâcâtını bar-gâh-ı izzete îsâl etmişti! Muhassıl Bey ise Aziz'in yanında diz çöküp:

- Aman Allah'ım! Sana şükürler olsun! Bunca senedir hiss-i muhâfazasına gayret ettiğim namımı ve ma'sûm kızcağzımın şerefini vikâye buyurdun! Süheyl ne kadar hatâ sâhibi olursa olsun [155] mademki buna delâlet etti, mademki tekâmül yükü üstüne alarak bizi kurtardı, ben de hissemeye düşen her bir hakkımı ona helâl ettim! diye niyâzda bulunuyordu!

-IX-

Muallime artık sabahın takarrüb etmekte olduğunu anlayınca erkeklerin icrâ-yı vazîfeleri esnasında kendilerinin orada hiçbir işleri olmadığını, bâ-husûs vak'a-i müthîşede hanımların köşkte bulduklarını kimseye duyurmamak lâzım geldiğini tefekkürle hemen konağa 'avdet etmek haklarında hayırlı olacağını der-pîş edip bahçıvanı buldu. Civarda bulunan kira arabası ahırlarından çabuk bir araba hazırlatıp getirmesi emrini verdi. Yarım saat sonra muallimenin tenbîhi üzere araba, bahçıvanın [156] işlediği ve kulübesi _____ kapıcığın önünde beklemekte idi! Muallime Saadet Hanım'ı çarşafı elinden tutarak kulübeye geldi, Refah da orada Elena ile hazır duruyorlardı! Muallime Saadet'i arabaya bindirdikten sonra Refah'ı da davet etti! Refah ise serkeşâne bir halde:

- Beni mücrimlerle beraber arabaya mı bindireceksiniz? Asla bunu kabûl [157]

edemem! Siz gidiniz, ben Elena ile beraber gelirim!

cevab-ı reddini verince Saadet şiddetli bir göğüs geçirdi! Muallime, Saadet Hanım'ı bir an akdem konağa götürüp kıl u kâle meydân vermemek istiyordu! Bahçivana bir diğer arabanın ihzârıyla Refah Hanım'ın iskeleye kadar götürülmesini ihtârdan sonra, hemen arabaya atladı, Bostancı vapuruna daha vakit olduğu için Haydarpaşa'nın ilk vapuruna yetişmek üzere arabacıya "Koştur" emrini verdi. Bir saat sonra da Refah, Elena ile arabaya binerek Bostancı yolunu tutmuşlardı. Şimendifer istasyonundan geçerken Vesile Hanım'ın bir talikaya râkiben Üsküdar cihetine gitmek üzere pazarlık etmekte olduğunu gördü. Meğer Vesile hainesi daha gecedен köşkten firâr ile oralarda [158] dolaşmakta ve bir araba bulunca canını Üsküdar'da bulunan hanesine atmak için beklemekte imiş! Refah konağa geldiğinde doğruca odasına çekilmişti. Başını cayır cayır yakan harâretten bî-huzûr olarak inlemekte iken, muallime yanına gelip pencereleri poyraz cihetinden olduğu için, sofaya çıkardı. Kuyudan çektirdiği soğuk suyun içine sirke ve kolonya akıtıp Refah'ın başına tûlbendle koymaya başladı. Bu tedâvi harâreti biraz azaltıyorsa da baş ağrısını def edemiyordu! Muallime bunun açlıktan ileri gelmiş olacağını söyleyip bir kâse süt içirmeye teşebbüs eylemişse de me'yûs kızcağızın boğazından bir yudum süt bile geçmedi! Boğaz damarları sıkışmış, ciğerler yekdiğerine [159] yapışmış olduğundan Refah bir kelimeyi bile müşkilâtla tekellüm edemiyordu! Muallime tâlibesinin halinden korkuyorsa da öyle nâzik bir zamanda, evin efendisi yok iken tabîb celbine de cesâret edemiyordu! Bir saat daha geçince Refah'ın baş ağrısı kesb-i şiddet edip aman, diyerek feryâda başladı! Muallime tâlibesinin başını dizine almış, morarmış sîmâsına şaşkınlıkla bakakalmıştı! İşte o esnada Saadet Hanım'ın odasına giden koridorun kapısı açılarak günâhkar vâlide görüldü! Gözleri kapalı, ah vah eden

ciğerparesine yaklaşıp bir hiss-i şefkatkârâne ile yüzüne baktı ve elini kızının başına koyarak tatlı bir sedâ ile:

[160] - Kızım! Neren ağrıyor? Muztarib misin?

diye suâl eyledi! Sanki bu soru elektrik şerâresi imiş de Refah'ın beyinine sıçramasıyla bütün vücûdunu lertzân eylemişti!... Mağdûr evlâd! Hemen yerinden fırlayıp can alıcı bir nazar-ı müthişle:

- Bunu bana siz mi soruyorsunuz? Ağrıları, ıztırâbları kalbime doldurduktan sonra ne oluyorsun? demek doğrusu gaddârlığın en büyüğüdür! (Ve elini alnından geçirerek) hem o mülevves elinizi talihsiz başıma temâs ettirmeyiniz, sizden ikrâh ediyorum! diye haykırdı!

Muallime- Ne yapıyorsunuz Refah Hanım! Vâlidenize lâzım gelen [161] hürmet ve itâ'ati ayaklar altına mı alıyorsunuz?

Refah- ('Adem-i tenezzül ile) Zevcine, evlâdına hıyânet eden vicdânsız bir vâlideye hürmet ve itâ'at olunamaz!

Muallime- (Tevbîhkârâne sert bir sedâ ile) Susunuz, susunuz! Sizin böyle fenâ evlâd olduğunuzu görmek istemem!

[162] Refah- (Metânetle) Ne çâre, insan bazen istemediği, hatta tasavvur edemediği fenâ şeyleri görünce itâ'atsiz ve fenâ bir evlâd oluyor!

Muallime- Bana karşı da serkeşlik ediyorsunuz ha!... Hiç olmaz ise vâlideniz hakkında kalbinizde zerre kadar bir muhabbet ve hatrâneniz olsun kalmadı mı? Hürmetiniz yoksa, merhametinizde mi yok?

Refah- (Teessüfle başını sallayarak) Ne muhabbet ne merhâmet.

Saadet, kızının son sözü üzerine yere diz üstü yıkılıverdi! Mütezarrî'âne ellerini uzatarak:

- Refah! Seni ben dünyaya getirdim! Ben büyüttüm! Hasta olduğun zaman geceleri uyukumu fedâ ederek seni ben bekledim! Bir kusûr etsen, seni ben tesâhub edip pederine ‘afv ettirirdim! [163] Kızım, ciğerpârem Refah’ım! Sen de beni ‘afv et ki bunun ile teselli bulayım!

dedi. Refah vâlidesinin istirhâmından asla müteessir olmayıp başını yukarıya kaldırarak kemâl-i vakârla:

- Diğer bir evlâdınız sayılan Süheyl Bey’in karşısında kızınız olduğumu nasıl unuttunuz ise sabâvetimde bana karşı îfâ-yı vazîfe etmiş olmanızı da şimdi ben unuttum!

Saadet- Lâkin ben senin ananım!...

Refah- Siz benim hiçbir şeyim değilsiniz!

Saadet- Refah, bu kadar taş yürekli olma! Beni ‘afv et!

Refah- Benim ‘afvım neye yarar! Seni Allah bile ‘afv etmez!

[164] Saadet can-hırâş bir çığlıkla ayağa kalkıp kendi kaküllerini kavrayarak:

- Ah ben bu derece müthiş bir cinâyeti mi icrâ’ ettim!

diye haykırdı!

Muallime- (Refah’a hitâben) İleri varıyorsunuz! Mağfiret-i Rabbanîye pek büyüktür!

Vâlidenizin yüz bin günahı kadar günah icrâ’ eden olsa, nedâmet getirince ‘afv-ı ilahiye mazhar olur! Bir kere hemşirem Meşhude’yi göz önüne alınız! O yalnız kendi nefesine değil, bana ve birçok insanlara fenalık etti, ben yine ona rahmet okurum! Zîrâ son deminde pişmanlık gösterip hakikati i’tirâf etti!

Refah- Evet ama Meşhude Hanım lâyıık olduğu cezâ-yı amelini ölmeden çekti!

Alnının karasını kanıyla yıkayıp dâr-ı âhirete öyle gitti!

Refah bu sözleri söyleyip hemen odasına koştu [165] mindere kapandı. Boğuk boğuk hıçkırdığı sofadan işitiliyordu!

Saadet- (Muallimeye) Siz emsâlsiz bir insan yâhûd insan şeklinde bir meleksiniz!
Sözleriniz beni müteselli etti! Refah beni ‘afv etmedi ise Cenâb-ı Hakk, pişman olup
cezâsına razı olan bir günâhkâr kuluna mağfîret buyurur!... Şimdi yardım ediniz de
odama gideyim!

dedi. Muallime, Saadet’in koltuğuna girip odasına götürerek kanepeye oturttu.

Saadet- Bana biraz su verir misiniz?

deyince muallime derhâl bardağı doldurup içine bir iki damla kolonya damlattıktan
sonra götürüp verdi!

Saadet- Oh, bu kolonyalı suyu iyi ‘akıl ettiniz! Kalbime [166] ferahlık verdi! Artık
Refah’ın yanına gidebilirsiniz! Galiba ıztırâbı ziyâdedir! Vazîfe-i mâderâneyi size
tahmîl ettiğimde pek isâbet olmuş! Zîrâ siz en mühîm zamanlarda bile vazîfenizi
unutmuyor, daha doğrusu insaniyetinizin icâb ettirdiği hizmetlerde zerrece kusûr
etmiyorsunuz! Cenâb-ı Hakk sizi me’sûd etsin! [167] Muallime, Saadet Hanım’ın
takkîrâtından müteessir olup gözleri doldu! Izrankârâne bir sûretle emrini îfâ edip
Refah’ın yanına geldi! Zavallı kızcağızın ağlamaktan gözleri şişmişti!

-X-

Muallime o akşam da Refah’a bir şey yediremedi! Saadet Hanım’a biraz çorba
içirebilmişti! O gece Muhassıl Bey’in gelmemesi muallimeyi telâşa düşürmüştü de
kimseye renk vermeyip ıztırâbât-ı ma’nevîyeden hasta düşen vâlîde ile kıza hizmet
edip meşgûl görünüyordu. Ertesi günü Refah yataktan kalkamamış ise de muallime
Saadet Hanım’ı yoklamaya gittiğinde gâyet sâkin ve oldukça mütebessim bulduğuna
taaccüb etmişti! Muhassıl Bey ile Refah’ın resimleri Saadet’in [168] önündeki ufak

süslü yazı masasının üstünde duruyor, Saadet bunlara muhsib enzâr-ı muhabbet edip sanki gözleri zevciyle kızının hayaline tevcîh-i hitâb eyliyordu! Muallimeyi görünce:
- Siz misiniz?.. Geliniz yanıma yaklaşınız da hiss ü fikrimin tebeddülünü anlayınız!
dedi.

Muallime- (Saadet'in ısrârıyla yanına oturarak) Ah bu tebeddül birkaç gün evvel vuku' bulsaydı, ne olurdu!

Saadet- Çok iyi olurdu!.. Ne çâre kader böyle istemiş! Ben şimdi pek müsterhîm!
Zevcimi kızımı evvelkinden bin kat ziyâde sevmekte olduğumu hissediyorum. Zîrâ her ikisinin de sevmeye şâyân erbâb-ı _____ olduklarını iyice anladım! Dünkü harekâtımın [169] vehâmetine de bugün cidden kesb-i vukûf eylediğimden, artık o gibi hatâ sâhiplerini kendim bile cezâyâ müstahakk görüyorum.

Muallime- Tebrîk ederim hanımefendi! Şimdi size lâzım gelen beyefendinin ve Refah Hanım'ın merhametini kazanacağınız zamana kadar sabır ve sükût etmenizdir!

Saadet- (Garib bir tebessümle) Ben şimdi lâzım gelen şeyin ne olduğunu pekâlâ biliyorum! Sevgili muallime! Uzun bir müddet sabır ve sükûta da ihtiyac kalmadı!..

Beni bir zaman sevmiş olanlar bir gün olur 'afv ederler! Oh! Mezâr bana sükûnet bahş edecek! Artık orada nedâmet âteşi kalbimi yakmayacak! (Şiddetle) Biliyor musunuz, ne kadar muztaribim? [170] Kendi cismimden kendim iğreniyorum. Eski safvet ve 'ismetimi tahattur ettikçe kalbim titriyor. (Kendini kaybederek) Yarabbim!

Bana ne oldu? Nasıl oldu da Muhassıl Bey gibi emsâli bulunmaz bir zevcin muhabbetini bir alçağa fedâ ettim? Nasıl oldu da Meşhude gibi bir rezîlenin iğfâlâtına kör körüne kapıldım?.. Ya kızıma olan muhabbetimi nasıl unuttum?

(Elleriyle başını sıkarak) Yarabbi! Yarabbi aklım çileden çıkacak!

Muallime- (Saadet'in ellerini çekip tutarak) Aman hanımefendi! Aklınızı toplayınız!

Saadet- (Kesb-i sükûnetle) Hakkınız var! Heyecansız ve kuvvetli bulunmalıyım! Lutf ediniz de bana biraz yiyecek gönderiniz ki [171] zaafıma galebe edeyim!

Muallime aşağı gidip süt ile firancala gönderdi! Taâm vakti de Saadet Hanım'a giden yemek tepsisi boş olarak dönmüştü! Akşam saat dokuzda doğru Muhassıl Bey konağa 'avdet eyleyip [172] Refah'ın odasına çıktı! Kızını yatakta ve fenâ bir halde görünce konağın tabîb-i husûsisinin derhâl buldurulup getirilmesini emretti! Baba kız, yekdiğerine söz söylemeye cesâret edemeyip sükût ediyorlardı! O aralık Elena'nın telâşla gelip bey efendinin geldiğini kendisine haber vermesini hanımefendinin tenbîh etmiş olduğunu, kendi de şimdi gidip haber vermiş, hâlbuki henüz koridora gelmeden odadan fenâ bir ses işitmiş, tekrar dönüp kapıdan gözetleyince hanımı yere yuvarlanmış gördüğünü, hem de yerde kan bulunduğunu beyân eyledi! Muhassıl Bey ile muallime şimşek sür'atine muâdil bir sür'atle Saadet'in odasına koştular. Bîçâre kadının cism-i mecrûhu kanı içinde [173] yüzüyordu! Her ikisi de çabuklukla Saadet'e yaklaştılar! Muhassıl Bey cesâretini ele alıp mecrûheyi mu'âyene etti! Saadet elindeki bıçakla karnını delmiş olduğundan, âlât-ı dâhiliyesi dışarı fırlamıştı. İşte serlevhamızın ikincisi olan manzara-i facî'a o dakikada tecessüm etmiş, Muhassıl Bey ile muallimeyi fenâ bir telâş ve helecâna dûçâr eylemişti!!! 'Âlicenâb zevc! Biraz müddet put gibi donakalmış ise de nihayet 'aklına başına toplayıp, el çabukluğuyla bıçağı çekti çıkardı, âlât-ı dâhiliyeyi yerine koyup yarayı iki eliyle sımsıkı tutarak bitıştirdi, sonra muallimeye "bir tabîb" diye bağırdı! Birkaç hizmetkâr, hekîm celbine koştular. En evvel Refah [174] için tabîb-i husûsiyi bulmaya giden hizmetkâr, tabîbi alıp gelmişti. Tabîb, mecrûhenin imdâdına yetişip hemen müdâvât-ı lâzımıye bi'l-icrâ' yarayı dikmiş, sonra da Muhassıl Bey'in yardımıyla sarsmaksızın yatağa yatırmıştı! Muhassıl Bey:

- Yaşıyor mu?

diye suâl eyledi.

Tabîb- Evet! Lâkin baygındır!

Muhassıl Bey- Kâmilen iyi olacak mı?

Tabîb- (Müteferrikâne) Zann etmem! Eğer yarayı bitiştirip tutmamış olsaydınız şimdiye kadar vefât ederdi, yanında bulunup derhâl âlât-ı dâhiliyeyi yerine koymuş olsaydınız belki yaşardı!

[175] Muhassıl Bey- Demek ki şimdi.

Tabîb- Hayır! Birkaç gün daha yaşar!

Muhassıl Bey- (Niyâzmendâne) Aman tabîb efendi! Zevcemi kurtarınız!

Tabîb- Çalışmak vazîfemdir! Ne çâre ki bazı cihetlerde tababet âcizdir!

Muhassıl Bey ye'sinden deli gibi odanın içinde dolaşmaya başladı! Yazı masasının üstünde bir kâğıt buldu. Bu Saadet'in vedâ'nâmesi idi, okuduktan sonra usulca muallimeye uzattı!

Vedâ'nâmenin sûreti

Müstahakk olduğum mücâzâtı kendim icrâ ederek hiç kimseye zahmet vermek istemem! İşte intihâr etmezden evvel şu vedâ'nâmemi yazıyorum! [176] Refah beni 'afv etmedi fakat zevcimın ayaklarını öperek 'afvımı istirhâm ve vedâ eyledikten sonra Refah'ı da iştiyâkla bûs ederek elvedâ derim! Mekârim-i ahlâkı ma'lûm olan muallime hanımdan ricâ ederim ki beni rahmetle yad etsin!

İmzâ

Saadet

Muallime bir köşeye çekilip vedâ'nâmeyi okurken tabîb de Muhassıl Bey'e [177] yaklaşip Saadet Hanım'ın sebep-i intihârını suâl eyliyordu! Bîçâre adamcağız,

her türlü ıztırâbdan başka bir de yalan bulmaya cebr-i nefis ederek mizebb oluyordu!

Biraz düşündükten sonra meyûsâne bir tavırla:

- Ah doktor, sormayınız! Geçen gece bizim köşkteki vuku'âtı elbette duymuşsunuzdur! O korkunç vak'ayı bîçâre kadın gözleriyle görmüş, zihnine fenâlık gelmişti! Ben de bir taraftan Aziz Bey ve bizim Çakır Fırat'la meşgûl bulunduğumdan çoluk çocuğu düşünemedim!

Tabîb- Derhâl hanımları köşkten çıkarmalıydınız!

Muhassıl- Gece yarısı nereye gönderebilirdim! Sabahleyin erkenden buraya geldiler, eyvâh ki vaktiyle yetişip zevcemin 'aklındaki iğtişâşı anlayamadım!

[178] Tabîb- Kendisini gördüğünüz zaman size hiçbir söz söylemedi mi?

Muhassıl- Kendisini şu fecî' halde buldum! Zîrâ gelir gelmez kızımın ziyâde hasta ve yatakta olduğunu haber almış ve hemen yanına çıkararak size de adam saldırmıştım.

Elena gelip hanımın odasına bir iş için girmiş, çıktığında bir cismin yere yuvarlanmasını işitince tekrar kapıdan bakmış, o zaman gözüne kanın akmakta olduğu ilişince derhâl bize koşmuş olduğunu ifâde eyledi. Biz de derhâl mahall-i vak'aya geldik!

Tabîb- (Hastanın nabzını mu'âyene ederek) Bîçâre ____ etmiş olmalı!

Bunlar bu mükâlemede iken tabîb aramaya giden hizmetkârların üçü de [179] üç tabîb getirmişlerdi! Tabîbler hastayı mu'âyeneden, vuku'âtı Muhassıl Bey'in "istediği yolda" ağzından duyduktan sonra, mecrûhenin korkudan zihnine fenâlık getirmiş olduğuna ihtimâl vermişlerdi. Dört tabîb henüz konuşmakta iken mecrûhenin gözlerini açtığını görünce yanına yaklaştılar:

Tabîb-i husûsi- Hanımefendi! Nasılsınız? Mecrûhe elini güç bela kaldırabilip alınaya götürdü ve kesik kesik:

- Niçi.....n.....so.....r...yor....sunuz?

Tabîb-i husûsi- Hekiminiz değil miyim? Elbet ‘âfiyetinizi suâl edeceğim! [180]

Mecrûhe şaşkın şaşkın tabîbin yüzüne baktı! Bir şey hatırlamak isteyerek:

- Şu.. şey! Of! Ne idi?

Eczâhâneye gönderilen hizmetkâr da o aralık ısmarlanan ‘ilâcları getirmişti. Tabîb mecrûheye kordiyaldan bir iki kaşık içirdi. Bunun üzerine mecrûhe kendini biraz daha toplayabilmiş olduğundan tabîbin suâllerine daha kuvvetli cevap vermeye muktedir oldu!

Tabîb- Niçin kendinize bu eziyeti ettiniz?

Mecrûhe- Refah çok eziyet çekiyordu!

Tabîb- O hiçbir şey değil! İnsan kendine kıyabilir mi?

[181] Mecrûhe- Ah ben ne kadar muztaribim! Kızım iyi oldu mu?

Mecrûhenin sözleri tabîblere saçma gibi görüldüğünden karasevdâ getirerek intihâr eylediğini raporlarına derc eylediler!

Muhassıl Bey orada iş bitmiş olduğunu anlayınca tabîbleri kızının odasına götürdü! Zavallı Refah, pek fenâ bir halde idi!... O da anası gibi kanı içinde yatmakta idi!!! Muhassıl Bey “Eyvâh! Evlâdım da mı gitti?” diyerek kızının üstüne atıldı! Fakat hiçbir yerinde yara ve bere nişânesi [182] bulamayınca müsterîhâne bir tavırla tabîblerin yüzüne baktı! Tabîbler hastayı iyice mu’âyeneden sonra kanın burnundan aktığını ve bu sûretle kızının müthiş bir hummâ-yı dimağiyeden tahlîs-i can eylediğini tebşîr eylediler! Tabîblerin ihtârı üzere muallime, yatağı göl haline koyan kanları derhâl tathîr eyleyip tenbîhât-ı etibbayı da iyice ezberledi, o gece tabîblerin biri gelip konakta kalmak üzere hepsi birden ‘avdet etmişlerdi.

Ertesi günü Saadet daha ziyâde kendine gelmişti! Muhassıl Bey'in yanından ayrılmayarak 'ilâclarını eliyle verdiği, cerrâhın yarayı değiştireceği esnada can-sipârâne bir halde muâvenet ettiğini görüyor ve gördükçe zevcinin 'ulüvv-i cenâbını takdîr ediyordu! [183] Bu hal bedbaht kadının nedâmetini arttırmakta ve hissettiği azab-ı vicdânî, bıçak acısından ziyâde canını yakmakta idi! Cerrâhla tabîbin ziyâretinden sonra Muhassıl Bey bir sandalye alarak zevcesinin karşısına oturdu! Müşkîlâtla teneffüs eden o zavallı muztaribeyi kemâl-i şefkatle temâşâ ediyordu. Ne kadar günâhkâr olsa da nedâmeti uğruna fedâ-yı can eden bir refikânın ıztırâbât-ı müellimesi, bâ-husûs bunca senelik bir refâkat-i muhabbetkârâne sebebiyle hürmet ve mürvet sâhibi bir zevce cidden te'sîr ettiğinden Muhassıl Bey, Saadet'in sararmış simâsına baktıkça kalbi sızlıyor, gözleri yaşarıyordu!.. Mecrûhe de bunun farkına varmış olmalı ki yüzünü görmekten haya ettiği için intihâr ettiği halde zevcine, emvâta mahsûs bir sûrette fersiz kalan gözlerini [184] dikmiş, enzâr-ı nevmîdânesindenistirhâm 'alâmetleri saçılmakta bulunmuştu!.. Zevc sandalyesini karyolaya bitiştirip zevcesinin elini tuttu, tatlı bir sedâ ile:

- Saadet! İnşallah bugün daha iyicesin, değil mi?

dedi. Mecrûhe, mülevves add ettiği tenine, pak ve ma'sûm olduğuna şübhesi bulunmayan zevcinin eli temâs edince, serâpa titreyip:

- Beni cidden 'afv ettiniz mi?

diye suâl eyledi. Muhassıl Bey güya aralarında hiçbir şey geçmemiş gibi davranarak:

- Senin ne kabâhatin var ki 'afv edeyim? Meşhude'nin müleffakından sen mesûl olmazsın! İnsan ahabbıyla iyi diye görüşür, fakat fenâlığını tecrübesi geçmeyince nasıl anlayabilir?

dedi. Mecrûhe [185] birdenbire henüz zevcinin kabâhatine vâkıf olmamış olması zehâbında bulduysa da vak'a-ı mühîbenin geçtiği geceyi yavaş yavaş der-hâtır edince hissettiği memnûniyeti mahzûniyete tebeddül edip acıklı bir ah çekerek:

- Siz büyüklük izhâr ediyorsunuz!... Ben kabâhatlerimi biliyorum!.. Eğer siz beni 'afv etmişseniz, huzûr-ı Rabb-i İlahiye korkusuzca gideceğim. Zîrâ Cenâb-ı Hakk'ın mağfiretine muhtâc olduğum gibi sizin de 'afvınıza [186] muhtâcım!.. Ben size zulm ettim, hayatınızı zehirleyerek saadetinizi mahv ettim!

Muhassıl Bey zevcesinin gözlerinin içine bakarak titrek ve yavaş bir sedâ ile:

- Beni nev'aman öldürmüş isen de mademki kendi nefesine icrâ-yı kısâs ettin, aramızda ne münâferet ne de 'adavet kaldı!

dedi. Mecrûhenin kalbinden yüzüne hüçûm eden kan, renksiz simâsını kızartmış ve cevap vermesine meydan bırakmamıştı! Muhassıl Bey zevcesinin fenalaşmasından ürkerek ellerini sıkı sıkı tutup:

- Saadetçiğim! Ben seni her zaman şâyân-ı takdîr ve muhabbet görürüm! Sende güzel bir kalb olduğunu i'tirâf ederim! Ricâ ederim, kendine gel!

diye haykırdı! Hakîkten Muhassıl Bey zevcesini o dakikada evvelki gibi [187] sevmekte idi! Zavallı adamcağız! Onun şimdi dûçâr olduğu şu acıklı halden bütün hiss-i rikkat ve merhâmet galeyâna gelmiş ve Süheyl ile beraberce gördüğü o lâıyksız bezm-i safâyı külliyan hatırlamaz olmuştu!

Saadet bir müddet behût kaldıktan sonra gözlerini tekrar zevcine atfedip:

- Emin olunuz ki 'ulüvv-i cenâbınızdan büsbütün müteessir olarak fenalaşıyorum! Sizi insaniyetin bâlâsında, kendimi de alçaklığın dereke-i ednasında gördükçe, nedâmetim kat kat ziyâdeleşiyor! Of! Ben o sevimli ve güzel yüzünüzü görmemek için intihâr etmişim! Lâkin Cenâb-ı Hakk ziyâde gazab çekmemi arzû buyurmuş olmalı ki beni yaşattı! Ve her kadının nâil olamadığı bir zevce beni nâil ettiğini

anlattı! Ben, mazhar olduğum ni'met-i İlahinin kadrini ve sizin kıymetinizi

bilemediğim için işte [188] böyle muazzep oluyorum!

dedi.

Mecrûhenin ifâdesindeki hakîkat, sedâsındaki selâbet, enzârındaki halâvetten de müstebân oluyordu!.. Az bir müddet içinde o derece bozulmuştu ki onu apansız görenler kâbil değil tanıyamazlardı! Bunun ile beraber tavrında şühedâya mahsûs latif bir solukluk mevcûd olup bu letâfet-i uhreviye ise – zevcinin ‘afvını kazanmış olmasından kefâret-i ____ derecesinde nâiliyetine delâlet ediyordu! Muhassıl Bey eğilip zevcesini bûs eylemek istedi, mecrûhe men’ ederek:

-Evvelâ beni ‘afv ettiğinizi söyleyiniz!

dedi.

[189] Muhassıl- Seni ez-can u dil ‘afv ettim!

diyerek tekrar eğildi. Mecrûhe müteessifâne:

- Sizi epeyce zaman aldatmış olan ağızdan nefret ediniz!

sözleriyle alnından öpmesini ricâ eyledi! Ondan sonra da yorgunluğunu izhâr eden bir tavırla:

- Refah nerede? Onu görmek isterim!

dedi. Muhassıl Bey hemen kızının odasına koşarak alıp gelmek istemişse de muannit Refah bir türlü vâlidesini görmeye ka’il olamayacağını beyân eylemiş ve kanı başına çıkan bir hastaya daha ziyâde ısrâr edilememişti! Saadet, arzûsunu tekrarladıkça zavallı Muhassıl Bey kızına ricâyâ gider fakat muvaffak olmaksızın dönerdi!...

Mecrûhe Refah’ın kendisini görmek [190] istemediğini anlayıp sabaha kadar “Refah! Kızım! Bir kere yüzünü göreyim” diyerek sayıklamakta ve dakika-be-dakika yüzünde ‘alâmet-i mevt müşâhede olunmakta idi! Sabah yaklaşmış, mayıs ayının letâfet-i bahariyesi, konağın oldukça geniş bulunan bahçesinde dahi olanca

güzelliğiyle arz-ı didâr etmişti. Mecnûhenin yattığı oda pencerelerine kadar yükselmiş sarılı beyazlı [191] menekşe gülü sarmaşıklarında ötüşen bülbüllerin o âvâze-i muhrikası mecnûheye te'sîr edip:

- Aman pencereyi açınız!

diyerek hayatının son deminde letâfet-i tabîattan istifâde arzûsunda bulundu! Ezhârın mis gibi kokusu kalbine biraz ferahlık vermiş olduğundan:

- Oh! Ne güzel kokular!... Ah, Refahımı da böyle koklasam!

dedi.

Muallime mecnûhenin bu yanık sözleri üzerine tâlibesinin odasına gidip baş ucuna dikilerek amirâne bir tavırla:

- Refah Hanım! Uyumadığınızı biliyorum!... Şimdiye kadar 'adem-i hoşnudunuzu celb edecek bir muâmelem sebk etmedi zannederim! Fakat siz beni hoşnud edemediniz! [192] dedi. Refah hemen kalkıp oturarak taaccüble:

- Bilmeyerek size karşı bir kusûrda mı bulundum?

dedi.

Muallime- Üzerinizde epeyce hakkım olduğunu teslîm edersiniz ya!

Refah- Şübhesiz!

Muallime- İşte size sarf ettiğim emeklerimden dolayı üzerinizde olan hakkımı helâl etmeyeceğim!

Refah- (Heyecanla) Lâkin muallimeciğim! Sebebini söyleyiniz! Size itâ'at borcumdur!

Muallime- (Refah'a sarılıp) Kızım! Beni cidden memnûn etmek ister misin?

Refah- (Ağlayarak) Nasıl istemem? Siz benim yalnız muallimem değil, vâlidemsiniz!

[193] Muallime- Öyle ise kalk önüme düş! Hem acele et! Zîrâ bu bedbaht vâliden belki de vefât etmiştir! Refah şaşırarak bir kere "Vay! Ben onun yüzüne nasıl

bakacağım” demişse de muallimenin sürüklemesine de tâbi olarak vâlidesinin odasına kadar hah-na-hah gitmeye mecbûr olmuştu! Mecnûhe muallimenin kızını getirmekte olduğunu görünce beşûşâne bir halde:

- Siz yalnız okumayı değil, iyiliği de ta’lîm edici bir muallimesiniz! Berhûdâr olunuz! (Kızına hitâben) Sevgili yavrum! Yaklaş ki seni bûs edeyim!

Dedi. Refah istikrâhını imâ eden bir tavırla iki adım geri çekildi! [194] Mecnûhe, zevcine bakıp:

- Adâlet-i İlahiye! Yerini buluyor! İşte kızımın nefreti de bundan ileri gelir!.. Bana acımayınız! Müstahak olanlar böylece cezâsını çekmelidirler!

demesi üzerine Muhassıl Bey’in de sabrı tükenip kızını itmesiyle vâlidesinin yanına kadar gidivermişti! Refah’ın eğilip mecnûheye alınını takdîm etmemesi üzerine kabâhatli vâlidenin kirpiklerine iki damla iri yaş asılarak “Bunların hepsine ben de müstahakım” cümlesini telaffuzdan sonra enzârını makam-ı ‘ulviyete çevirdi! Bu göz yaşları hakîki nedâmetine birer delil ve burhan ‘âlâmeti olduğundan Muhassıl Bey hemen elleriyle kuruttu ve mecnûhenin tatyb-i hatırına medâr olacak sözleri [195] kulağına fısıldamaya başladı!.. Heyhat! Gözlerin önündeki perde-i gaflet sıyrılıp ‘âlem-i ahirete nîgeh-bân olanların sem’ine dünyadakilerin sözleri vâsıl olsa da cevâbsız kalır!

Şu manzara-i facia babının sonunu Saadet’in vuku’-ı vefâtıyla kapayalım da bundan kırk altı sene mukaddeminden bahs ederek dördüncü kısımımıza ibtidâr [196] edelim. Zîrâ eşhâs-ı vâkıanın birincilerinden bulunanların mâ-sebak ahvâliyle hikâyemizin kahramanı olan muallimenin ta tevellüdünden bu ana kadar güzâr eden hayatını anlatmaz isek “Muallime” romanını noksan yazmış oluruz.

DÖRDÜNCÜ KISIM: SAMUR BEY İLE MOLLA İDRİS

-I-

Kadioğlu Murtaza Efendi maskat-ı re'yi bulunan Kastamonu'ya hâkim ta'yın olunduktan sonra artık memleketinde ihtiyâr-ı ikâmet eylemiş ve bakiye-i 'ömrünü müderrislik ile geçirmeye karar vermişti. Bir müşkili olan derhâl nezdine koşar, istikâmet ve sehaveti [197] sebebiyle de müteveffa pederine olduğu gibi, herkesin ona hürmet ve muhabbeti günden güne artardı. Murtaza Efendi pederi gibi 'ilmiyle âmil müttaki bir zât olduğundan 'ulemâsı çok olan Kastamonu'da pek güzel imrâr-ı hayat ediyorsa da İstanbullu bulunan zevcesi Kastamonu'ya zorca alışmış ve büyük kerîmesi Seher'i gelmeden gelin edip İstanbul'da bırakmaya mecbûr olmuş bulunduğundan bu hal-i iftirak kadıncağıza pek güç gelmişti. Murtaza Efendi zevcesini iki üç yılda birkaç ay büyük kerîmesinin nezdine yollayarak tahassür-i mâderânesinin ta'dîli çâresini bulmuş, küçük kerîmesi Kevser de bu gidiş gelişle İstanbul'un tarz-ı terbiyesini unutmamıştı. [198] Kevser güzel ve zeki bir kızcağız olup Seher'den sarf-ı nazar ana babanın başka evlâdı olmadığından pek kıymetli olması hasebiyle pederi Kevser'i daima yanında bulundurup bir erkek çocuk gibi ta'lîm ve tahsîline dikkat eylemekte idi. Kevser on bir yaşında hıfzı dinlenmiş, on beş yaşında 'ulûm-ı diniyyede haylice behre hâsıl eylemişti. Kevser daha erkekten kaçmadan evvel pederinden tederrüse gelenler miyânında ekseriyâ iki gence ders odasında tesâdüf ederdi. Bu gençlerden biri eşrâf-ı memleketden Eyüp Bey'in oğlu Samur Ferhad Bey nâmında bir kibârzâde, diğeri de onun sayesinde geçinen Molla İdris nâmında bir fakîr çocuğu idi. [199] Murtaza Efendi'nin erkek evlâdı olmadığını yazmıştık. Yanında Kevser'den başka kızı da bulunmadığından kıymetli kızı

Kevser'i gözünün önünden asla ayırmaz ve yukarıda beyân ettiğimiz gençleri okutur iken Kevser de onlarla beraber dinler ve ara sıra aldığı emir üzerine hizmet-i pederi îfâya şitâb ederdi.

Kevser hıfzı dinledikten sonra tesettüre mecbûr olacak kadar büyümüş olduğundan, artık pederinin dershânesine çıkamayıp haremdede kalmış ve pederi ise Kevser'in tadrîsini geceye bırakmış idi. Kızını pek ziyâde sevdiğinden gündüz talebesine ders verirken kızı aklına geldikçe içeriye giderek kızı bir hizmet bahanesiyle çağırıp görürdü. [200] Kevser dershânedeki gaybûbet etmiş ise de Samur Ferhad Beyle Molla İdris'in hayalhâne-yi meftûnânelerinden dûr olmayıp küçük Kevser bu iki gencin fikrini meşgûl etmekte bulunmuş idi!

Samur Ferhad Bey, Murtaza Efendi'nin dersine dört seneden beri devam ediyorsa da ilk önceleri pek müttaki bulunan pederinin icbârı, sonraları da güzel kızcağızın cemâli onu oraya sevk etmişti. Bu müddet zarfında 'adem-i isti'dâdından nâşî tahsîl ilerleye[201]memiş ve Murtaza Efendi gibi muktedir bir muallimin fazl u kemâli haylazlıktan başka bir şey düşünmeyen zihnini tenvîr edememişti. Artık kendisinden bıkip usanmış olan pederinin yumuşaklığından bi'l-istifâde kitaplarını yalnız hocasının önünde açar, Kevser'in hareme çekilmesinden Murtaza Efendi hanesine bin türlü bahâne ile seyrek gider olmuştu! Bir gün Murtaza Efendi'nin sabrı tükenmekle Eyüp Bey'in hâtırını da unutup hiçbir zaman öğrenemediği ders kitaplarını başına atarak kemâl-i hiddetle nezdinden kovdu! Ferhad aldırılmayıp gülerek kitaplarını topladı, sonra da çıkıp gitti!

Molla İdris o zaman Ferhad Bey'den dört yaş küçük, yani on altı yaşında olup çalışkan, şiddet-i zekâ sâhibi terbiyeli [202] bir çocuktur. Yedi yaşından beri Murtaza Efendi'nin dershânesine devâm eder ve devamından da bi-hakkın istifâde eylerdi. Eyüp Bey, İdris'de gördüğü terakkiyi zâtında değil, hocasından zann ettiği için

oğlunu da oraya göndermiş, hâlbuki dört seneden beri Ferhad'ın 'Arabî'den bînâ, Farisi'den tuhfeyi geçememiş olması, İdris'in zekâ-yı fitrîsi sayesinde ilerlemiş olduğunu nazarında isbât etmişti! Nihayet oğlunun kovulduğunu haber alınca tamamıyla meyûs olup bir âteş-i devrân olan Ferhad'ı büsbütün kendi havasına bırakıp ta'lîm ve terbiyesinden sarf-ı nazar eyledi! İdris, vaktiyle görmüş geçirmiş, sonradan fakir düşmüş gâyet namuslu bir kimsenin oğlu olup beş yaşında yetîm kalmıştı. [203] Vâlidesi İdris'i mahalle mektebine verip akvât-ı yevmiyelerini tedârik için hanedan konaklarına hizmete giderdi! Eyüp Bey âilesi bu namusperver ve gayur kadına acıdıklarından yalnız hizmeti mukâbilinde para vermekle kalmayıp eski püskü ile biraz da erzâk verirlerdi. Kadıncağız, Ferhad Bey'in elbiselerini bozup İdris'e göre diker giydirir, undan ekmek, vesâireden de yiyecek yapardı! İdris yedi yaşında iken Murtaza Efendi'nin okuttuğu bir mevlîd-i şerîfde bulunmuştu, zîrâ sesi ve kıraati gâyet güzel olduğundan hocası mevlid okumaya gittiği zaman aşere okutmak için daima onu beraber alırdı. Murtaza Efendi, İdris'in kıraatini ve yüzünde müşâhede ettiği 'alâim-i fazîleti beğenip kendi dershânesine göndermesini [204] hocasından talep eyledi, hoca da fakir haline rağmen ileride feyz-yâb olur ümidiyle ertesi günden itibaren İdris'i Murtaza Efendi dershânesine göndermeye başladı. İşte İdris böylece hafizü'l-keîlâm ve mükemmel bir hattat olmuştu. Altı sene sonra Murtaza Efendi, İdris'e icâzet verdi. Yirmi iki yaşında icâzet almak her talebeye müyesser olamadığından bâ-husûs fezâil-i ahlâkı da dirâyet ve zekâvetine munzamm bulunduğundan Murtaza Efendi, kurretü'l-aynı Kevser'ini [205] İdris'den gayrısına vermemeye karar vermişti. İdris yalnız muallimi tarafından sevilmeyle kalmayıp, bütün ahali-i beldenin hürmet ve muhabbetini kazanmıştı. Evvelce ulûm-i diniyeye müteallik bir mes'elenin halli için Murtaza Efendi'ye mürâcaat edenler artık Molla İdris'den suâl etmeye başlamışlardı. Murtaza Efendi, İdris'i mahkeme-i şer'iyede

bir mahalle yerleştirmiş olduğundan hattatlığından ve sâir kazancından başka beş yüz kuruşla âilesini güzelce iâşe edebilecek iktidârda bulunuyordu! Kendisinin âile namına kimsesi kalmamış olduğundan, kazancını bir hane almak fikriyle biriktirmekte idi. Bîçâre anacağı iki sene evel vefât etmiş, oğlunda ancak hafızlık ve haftalık hediyesi olarak aldığı meblağ ile iâşesi zamanını görebilmişti! Ne ise, yine kadıncağızın [206] gözleri arkasında kalmayarak vefât etmişti! Çünkü Murtaza Efendi'nin haremi, zevcinden naklen İdris'in adam olup kendisini refah hale nâil edeceğini söyler idi. Muallimin bu vaadinin mukaddimesini gören vâlidenin hîn-i vefâtında kendisinden sarf-ı nazar oğlunun mesûden ve müreffehen yaşayacağından emniyet kesb ettiğinden müsterîhen terk-i hayat eyleyeceği pek tabiiydi. İdris'in hareket-i zarîfanesi hocasında büsbütün celb-i muhabbete sebep olduğu gibi, eğer talihi de yardım etmiş olsaydı güzel Kevser'e de zevc olacaktı! Kader, bu ziyanını sonradan tazayyuk etmişse de o zaman bu saadet-i izdivâciye Samur Ferhad Bey'e teveccüh etmişti! Şöyle ki: İdris icâzet aldığı gün hocasına üç sene zarfında kemâl-i i'tina ile yazmış olduğu [207] kelâm-ı kadîmi hediye etti! Murtaza Efendi bu hediye-i kıymettâra nazar eyledikte öyle her hattatın vücûda getiremeyeceği bir eser-i girân-behâ olduğunu anlamış, bâ-husûs hoca kadri bilip böyle bir eser-i fatânet gösteren talebeyi kendine damad ederek meydana çıkarmaya 'azm eylemişti! Kelâm-ı kadîmi öpüp başına koyduktan sonra şakirdine doğru eğilip:

- Molla İdris! Şimdiye kadar müntahab bir talebem idin! Bugünden itibaren damadım sayılacaksınız! Allah'ın emriyle kızım Kevser'i sana vereceğim! Ne dersin?

dedi. Bu haber-i pür-meserret, oğlanın yüzünü kırmızı bir perde-i hicâba bürümüş ise de bu teklîfini memnûniyetle kabûl ettiğini bildirmek için hemen yerinden kalkıp

[208] hocasının ellerini öptü. Murtaza Efendi arkasını okşayarak:

- Allah seni iki cihanda mesûd eylesin!

dedi.

-II-

Molla İdris saadet-i âtiyesinin haberini hazz eder zu'muyla Samur Ferhad Bey'e söylediğinde, muhâtabının kaşları çatılarak surat etmesine taaccübde kaldı! Hâlbuki Ferhad yalnız suratı asılmakla kalmayıp tekdîr-amîz bir bakışla:

- Kevser'i sen değil hiçbir kimse alamaz!... Hem Molla oldum diye sen kendini adam sırasına mı koyuyorsun! Kevser hanedan kızıdır, hanedan oğluna lâyıkdır, deyince bîçâre İdris, fakr-ı hal içinde büyüdüğü yüzüne vurulmuş olmasından münkesirü'l-hatır olarak içini [209] çekti! Samur Ferhad Bey'in ekmeği henüz kursağında perverde etmemiş bulunduğunu düşündüğünden, Ferhad'ın bî-edebane sözlerine sükût ile mukâbeleyi vazîfe-i hakkşinâsi add eyledi!

Ertesi günü Eyüp Bey'in vâlidesi Murtaza Efendi'nin hanesine gidip Kevser'i oğlu Ferhad Bey'e talep eyledi! [210] Ferhad, Kevser'in Molla İdris'e vaad olduğunu işitir işitmez, doğruca vâlidesinin yanına koşup eğer Kevser'i kendisine alırlar ise her türlü haylazlıktan vazgeçeceğini yeminlerle ekîden vaad eyleyerek ricaya başlamıştı. Vâlidesi de mes'eleyi Eyüp Bey'e açıp o da:

- Murtaza Efendi gibi bir zatın kızını almak bence büyük bir şereftir. İş versin de! demiş olduğundan oğlunun ıslâh olacağı ümidiyle zavallı kadıncağız ertesi günü soluğu Murtaza Efendi'nin hanesinde almıştı!

Akşama Murtaza Efendi zevcesinden kızının Ferhad Bey'e talep edildiğini haber alınca:

- Allah esirgesin! Yüz kızım olsa birini bile Ferhad'a vermem! Hem ben Kevser'i Molla İdris'e vaad ettim!

dedi. Zevcesi [211] bu sözlere öfkelenerek:

-Ferhad Bey adam evlâdıdır! Ona vermeyip de çamaşırcının oğluna mı vereceğim!

Bu hiç olacak şey değil!

diyerek mübâheseyi münâzaa derecesine vardırdı. Eyüp Bey'in istirhâmatı ve birçok

beylerin tavassutu Murtaza Efendi'nin haremine yardım makamına geçip kızını

Ferhad Bey'e verdirmeye muvaffak olmuştu! İdris bu fena haberi Murtaza

Efendi'den şifâhen işittiği zaman mukaddemâ taleb etmeksizin kendisine mev'ûd

olan bir kızın ahire verilmesinden münfail olacağı yerde mualliminin yüzünde

müşâhede eylediği âsar-ı kederden müteessir olarak yine ellerini öpüp:

- Rica ederim efendim, böyle mükedder olmayınız, ben daima sağlığınıza [212] ister

bir kölenizim. Kevser Hanım zevcem olamadıysa haddim olmayarak hemşirem

olsun, bana lazım olan sizin teveccühünüzdür!

deyip tesliyesine şitâb eyledi. Murtaza Efendi böyle melek-hâslet bir kimseye kızını

vermeyip Ferhad gibi bir haşarıyı damad edeceğine meyûsen gözlerinde terâküm

eden eşk-i teessüfün sakalından aşağıya yuvarlanmasını men' edememişti! Hulâsa

Kevser cihazlanarak mutantan bir düğünle Eyüp Bey'in hanesine gelin götürüldü! Bu

düğüne Molla İdris de med'ûv idi!.. Bîçâre delikanlı! Mualliminin gönlünü hoş

etmek emel-i hayır-perverânesiyle hakîkî hemşiresinin düğününde bulunuyormuş

gibi, hizmette kusûr etmiyor, yalnız gizli gizli ah etmekten kendini alamıyordu!!!

[213] Kevser pederinin dershânesinde İdris'le Ferhad'a tesâdüf ettiği zaman

ilcâ-yı hicâbla yüzlerine dikkatli bakamamış, onları ancak göz ucuyla görebilmiş

olduğundan İdris'in zayıf ve solgun sîmâsından ziyâde Ferhad'ın güzel yüzü nazar-ı

dikkatine çarpmıştı! Vâ-esefâ ki gerdek gecesi masûmiyet hengâmında mucceb-i

hayreti evvelâ o parlak çehreyi pek sevimsiz bulmuş, buna da zevcinin mavi

muhaddeb gözlerinin bakışı sebep olmuştu! Günler geçtikçe Kevser de zevcinin

korkunç bakışına alışıp eskisi gibi onu yine güzel görmeye başladı! Kevser yılında bir kız dünyaya getirerek Meşhude tesmiye olundu. Büyük peder her ne kadar damadına ısınmamış ise de torunundan sâikâ-yı übüvvetle nefret edemeyip seviyor ve sık sık görmek arzûsunda bulunuyordu! [214] Meşhude ne kadar da güzel idi ya!

Beyaz teni, bahar çiçekleri gibi tarâvet-nisâr, tombul yanakları pembe atlas gibi revnâkdâr, yed-i kudretin boyamış olduğu minicik ağzı eyyâm-ı bahar gibi tebessüm-kâr idi! Büyük peder Meşhude'nin bütün bu letâfetleri hilâfında olarak bakışında âsar-ı menfuriyet müşâhede ediyor, bunu da hasbe'l-tufûliyye iyi bakmayı henüz bilmemesine [215] atf ediyordu! Fakat çocuk üç yaşını tamam ettiği halde gözlerinin daha ziyâde muhaddebleşip pederine büsbütün benzemesinden, bu halin arızî olmayıp fitrî olduğunu teyakkun eylediğinden ekseriyâ Kevser'e:

- Kızım dikkat et! Meşhude şeklen babasına benzediği gibi, tab'en de benzemesin.

Zîrâ Ferhad'ın adam olması kâbil değildir!

diyerek izhâr-ı teessüf eyledi! Murtaza Efendi kızına zevcini çekiştirerek aralarını bozma fikrinde değildi! Zîrâ öyle bir insan-ı kamil böyle şeylere tenezzül etmez, ancak üç seneden beri damadının müsâvî-i harekâtından dolayı müteessir olmuş, Ferhad'ın zulm-didelerinden başka, Kevser'den hatta onu damad edinmeyi ziyâdesiyle arzû eden zevcesinden bile bin türlü şikâyetler dinleye dinleye bıkip usanmıştı! Kevser, zevcini [216] belki de ayda bir gece görmeye muvaffak oluyor ve gördüğü esnada dahi hovarda sözleri, sarhoş öğürtüleri işitmekten başka iltifâta nâil olamıyordu! İlk izdivaç günlerinde zevcinin izhâr ettiği sevdâ-yı perestişkârâne, Ferhad'ın âvân-ı sabâvetdeki safveti gibi, pek az zamanda mahv olup bitmişti! Murtaza Efendi kızını alıp hanesine getirmek istiyorsa da Eyüp Bey'in gelini hakkında ibrâz ettiği muhabbet ve hürmetten nâşî nezâketine sığdırıp bu işi yapmaya muktedir olamıyordu! Eyüp Bey âilesi Kevser'e hürmet ve itâatte pek ileri varmıştı!

Onun emri kanun, pederinin emri demektir. Kevser de pederi gibi köşe-i ____ sükûtu ihtiyar edip Meşhude'yi büyütmeyle merâret-i hayatını tatlılandırmaya çalıştı.

[217] Ferhad Bey, Kevser'i alalı tam beş sene olmuştu ki yine bir gün mu'tâdı üzere şehre yakın bir çiftliğe eğlenmeye gitmişti. Refâkatinde kendi ayarında daha iki kişi ve bir de pek genç bir hanedanzade vardı! O gece çirkin bir mes'eleden dolayı aralarına kıskançlık girmiş ve işretin kesretiyle de kafalar dumanlanıp gözler kararmış olduğundan yekdiğerine teşhîr-i silah ettiler. Ferhat gâyet kuvvetli bulunduğundan iki refike de galebe çalıp katl etmiş, hanedânzâdeyi de mecrûhen yere sermişti! Vukuat memleket içinde duyulunca meyyitler ile mecruhun akrabaları Eyüp Bey'in hanesine hücum ettiler! Zavallı peder oğlunun hayatından evvel namusunun dûcâr-ı tehlike olmasına mükedder olup eğer kaybetmiş olduğu oğlunu bulur ise kendi eliyle makam-ı 'adalete teslîm edeceğini, [218] yok onlar bulduğu takdîrde istediklerini yapmakta serbest olduklarını kasemlerle te'mîn eyledi! Samur Ferhad Bey gizlenmiş olduğu bir çoban kulübesinden pederinin kendisini iltizam etmeyerek eliyle pençe-i kanuna teslîm edeceğini işitince, karar-ı firara tebdîl eyleyip yakın köylerden birine iltica eyledi. O esnada Molla İdris de hasbe'l-maslaha o köyde bulunuyor idi! Vukuatı duymuş, Ferhad'ın gizlendiği değirmeni de görmüştü! Mecrûh henüz on sekiz yaşında bir civan olup pederinin yegâne evlâdı idi! Eyüp Bey mecrûhun ağzından vukuatı dinleyip oğlunun katilliğine kâni olmak için kalkıp [219] hanesine gitti! Bîçâre çocuk halet-i nez'de bulunuyor ise de Ferhad'ın sûret-i zulmünü acıklı bir sûrette söyleyebilip babacığının kolları arasında teslîm-i can eyledi!

Eyüp Bey mecrûhun âilesiyle beraber icrâ-yı matem edip onlarla birlikte oğlunu cezâlandırmaya kasem etti! İşte bunun üzerine mecrûhun efrâd-ı âilesinden müteşekkil bir heyete Eyüp Bey reis olarak taharrîye koyuldular!

Ferhad ihtifâ ettiği değirmenden de firar ederek çâre-i halâsını düşünmekte idiye de mudarebe esnasında kesesini ve saatini düşürmüş olduğundan, samt ve sükût olarak bir çift genç zevc ile zevceden ‘ibâret olan [220] değirmencilere verecek şey bulamıyor ve onları memnûn etmeden firar etmeyi de hakkında hayırlı göremiyordu! Nihayet çoktan sahîfe-i muhabbetten silmiş olduğu güzel zevcesini hatırlayıp değirmencinin zevcesini bir pusûla ile gizlice şehre yolladı! Kevser aldığı pusûlada şu sözleri okumuştı:

“Güzel hanımım, büyük bir iftiraya uğradım, beni haksız yere öldürecekler. Boyun ve kemer altınlarını bir çıkın yapıp sana kâğıdı getirene ver, bana gönder. Böyle olur ise kurtulacağım.”

Kevser ilk hiss-i rikkate kapılarak hemen altınlarını göndermek istemiş ise de biraz düşününce pişman olup kendisini tesliye için nezdinde bulunan pederine mâddeyi anlatarak re’y talep eyledi. Murtaza Efendi, yalnız tepelik altınlarını verip pederinden mahfûz olan diğerlerini de akşama [221] vereceğini ve bunu kimseye duyurmaksızın bizzat getireceğini söylemesini, bu cihetle Ferhad Bey’in gizlendiği mahalli öğrenmesi lazım geldiğini kızına ____ eyledi! Değirmencinin safdil kadıncağızı Kevser’in verdiği altınları görünce sözlerinin sıhhatine de kâni olarak değirmenin semtini haber verdi! Zavallı kadın gidedursun, Murtaza Efendi de hemen esterine süvâr olup yola çıktı. Ceplerine para, beline de kama koymayı unutmamıştı! Ferhad köylü kadının getirdiği haberlerden memnûn olup Kevser’in hâlâ kendinden nefret etmediğini tefekkürle kalbinde bir teessür hâsıl oldu! Öyle ya! Bunca hıyânetine mukâbil mazlum Kevser yine kendisine para gönderiyor ve her türlü muhâtarayı göze aldırarak gelip görüşmek istiyor! Ferhad, her ne kadar katil de olsa şu fi’l-i girye ile henüz ünsiyet peyda edememiş [222] bulunduğundan, birkaç saniyeye mahsûs olarak ettiğine nedâmet hissetmiş, bâ-husûs her şeyden usandığı

halde sevgisinden bıkamadığı kızı Meşhude'yi göz önüne getirince garip bir sûrette yüreği sızlamıştı! Ferhad, henüz tefekkürât-ı nâdimânesinden kurtulamamıştı ki bir atlı değirmene vürûd edip telâşsızca yanına geldi! Değirmenci ile zevcesi birdenbire ürkmüşler ise de Ferhad kayınpederi olduğunu tanıyınca tahlîsine geliyor zannıyla ürkmeye mahall olmadığını anlatıp Murtaza Efendi'yi istikbal eyledi! Murtaza Efendi damadının yüzüne bir nazra-i kerâhet 'atfindan sonra:

- Parayı firar için mi istedin?

dedi!

Ferhad esterin yularından tutup kayınpederine ikrâm etmek isteyerek:

- Evet! Fena bir iftiraya uğradığımdan böyle lazım geldi!

[223] Murtaza Efendi yuları kendi koluna geçirip vermekten imtina' ederek:

- Zahmete girme! Senin bana damad olamayacağını ben evvelce de söylemiştim!

Kadın lafıyla iş gören işte nâdim olur! Ne ise, şimdi sana para lazım, bana da başka bir şey lazım! Sen benim dediğimi yap! Ben de sana para vereyim!

[224] Ferhad- Emrediniz! Fakat hakkımda o kadar merhametsiz olmayınız, bana iftira ediyorlar!

Murtaza Efendi- Babasının acımadığı bir evlâda sairin acıması caiz olamaz! Ben seni zaten sevmem, şimdi ise hiç istemem! Kızımın boyunluğu ve kemerin değeri olan yüz yirmi altını getirdim! Hemen şimdi boş kâğıdı yaz, paraları al!

Ferhad evvelâ emirde kayınpederinin teklîfini kabûl etmemek istedi ise de en nihayet talaknâmeyi yazmaya muvafakat eyledi! Murtaza Efendi değirmencilere diğer bir kimseyi de işhâd etmek istediğinden, çeyrek mesafede bulunan köye kadar giderek Molla İdris'i alıp getirmesini değirmenciye emretti! Ferhad bunun kendini ele vermek [225] olacağını söyleyip Molla İdris'in çağırılmasını her ne kadar rica eylediyse de Murtaza Efendi değirmenciye göndermekte musırr oldu! Değirmenci

gidip Ferhad yalnız kaldıklarını anlayınca kayınpederinin elinden kurtulmak için elini kanlı bıçağına uzattı! Murtaza Efendi de bunun ne demek olduğunu tefekkür ile kamasına sarıldı!

Ferhad on kişiye karşı koyacak şiddet ve kuvvet sahibi bir genç idi! Hâlbuki kayınpederi gibi yetmişlik ve tettebbuat-ı ilmiye ile dem-güzâr bir ihtiyarı bir parmağıyla devireceği yerde, bıçağını yerine koyup karşısında titredi! Ferhad'ı zebûn eden Murtaza Efendi'nin köhne kaması değildi! Zîrâ bir dakikada üç genci bıçağından geçiren öyle bir cesur canı, değme patırtıya pabuç bırakmaz! Belki o [226] fazılın vicdândan iktisâb ettiği kuvvet ve gayret, enzârından nüfuz ederek denî katilin ta kalbgâhını delmekte ve bundan nâşî onu korkutmakta idi! Ekseriya _____ menûseyi de sahipleri bu usûl üzerine kendilerine mu'tâd etmezler mi?

Murtaza Efendi caniyi mağlup ettiğine mutmain olunca, değirmencinin zevcesine seslenip bir ip istedi. İp geldiğinde kadınla beraber Ferhad'ın ellerini ve ayaklarını sımsıkı bağlayıp yere yatırdı! Kendisi de karşısına geçip günahlarına kefâret için tig-i adalete boyun eğmesini beyânla nasîhata koyuldu!... Ferhad kayınpederinin sözlerini işitiyorsa da nasîhatıyla amel olacağına çâre-i firârî tefekkür ediyordu! [227] Bir saat sonra değirmenciyle İdris çıkageldiler! Murtaza Efendi, Ferhad'ın bıçağını ve vermiş olduğu paraların kâffesini alıp kendisi tekrar gelinceye kadar mücrimi beklemelerini bi't-tembih, yine esterine binerek köye koştu! Zîrâ Eyüp Bey hey'etin oraya geldiğini İdris'den haber almıştı!

Gelelim Ferhad'a:

İdris'in rikkat ve 'ulüvv-i cenâbını bildiğinden, bundan istifâde ile firara muvaffak olacağına 'aklı kesmişti! Maamâfih sitemkârâne bir tavırla:

- Molla İdris! Herkes seni sahib-i meziyet tanımışlar ise de hatâ etmişler! İşte senin de bir farkın yok.

[228] dedi.

Molla- Neden Beyim?

Ferhad- Eğer sen hakikatte böyle olsaydın benim şimdiki şu halimle eğlenmezdin!

Molla- Ben senin ile eğleniyor muyum?

Ferhad- Şüphesiz şu musîbete uğradığıma memnûn olarak eğleniyorsun. Eskiden benden alacağın var! Kevser mes'elesinden dolayı bana [229] düşmansın!

Molla- Haşa! Haşa!

Ferhad- İnkâr etme! Sen insanîyetli olsaydın bana düşman olmazdın! Molla, iyi düşün! Daha kursağında ekmeğim, sırtında esvâbım bulunuyor! Sen evveliden ne idin? Çamaşırcımızın oğlu! Hani ya şu sokaktan su taşıyarak bir lokma ekmek kazanmaya çalışan fakara karının oğlu! Fakat annen senin gibi nankör değildi.

Ölünceye kadar hanedânımıza dua etti! Sen ise baş düşmanım kesildin!

Molla İdris fukaralığının yine yüzlenmesinden münkesirü'l-hatır olduysa da

Ferhad'ın rikkat-âmîz sözleri kalbine dokunarak müteessirâne bir halde:

[230] - Beyim! Ben sizin düşmanınız değilim. Ekmeğinizi yediğimi de inkâr etmem.

Lâkin pederim de vaktiyle sizin gibi kişizâde imiş! Kader sonradan bizi fakir etmiş! dedi.

Ferhad- Kişizâdeliğini isbât et!

Molla- Geçmiş bir şeyi nasıl isbât edeyim!

Ferhad- Pek kolay! Bana karşı borçlu olduğun bir vazîfeyi icrâ' edersen senin de adam evlâdı olduğuna inanırım! Mesela beni kurtarır isen...

Molla- (Sözünü kesip korku ile geri çekilerek) Hiç olur mu? Hocamı, bais-i feyzimi incitmek kabil mi?

Ferhad- Niçin olmasın? Dünyada her şey kabildir! [231] Benim için birkaç damla kanımı feda edersin. Beni kaçırmış olduğundan kimse şüphe etmez!

Molla- (Sıkılarak) Ne gibi?

Ferhad- Beni dinle Molla! Eğer anam size acıyıp bakmamış olsaydı tâbii sokaklarda inleyerek ölür giderdiniz. Ben de seni sevip gözetmemiş olsaydım şimdi herkese kendini sevdiren o kibâr ahlâka mâlik olmaz, bir serseri olurdu! Çocukluğumuzda sensiz bir yere gider mi idim ve sensiz bir yemiş yermiydim!... Şimdi bakışından meramını anlıyorum! Yani senden kibârlığı öğrendim ise sen niçin böyle sefih oldun! demek istiyorsun! (İçini çekerek) Cenâb-ı Hakk kullarının hepsini [232] iyi biri etseydi cehennem boş kalırdı! İşte sen benimle kibârlar içinde bulunarak terbiyeli oldun! Ben ise iyiler içinde büyür büyümez tıynetimde gizli olan bedliği icrâ'ya daldım! Artık vakit geçiyor, söyle Molla İdris! Beni salıverecek misin?

Molla- Velini'metim olduğun için salıvermek isterim fakat hocama ne cevap vereyim!

- Cevap vermeye mecbûr olmayacaksın! Ekmeğimle kazandığın vücûdundan birkaç damla kan feda edeceksin, razı mısın?

Molla- Beni de mi vuracaksın?

- Zararsız bir yerinden! Üç günde ayağa kalkacak bir yara alacaksın!

[233] Ferhad, Molla İdris'in en can damarlarına tesir edecek sûrette idâre-i nişân etmiş olduğundan Molla yalnız hocasına vereceği cevabı düşünerek Ferhad'ın teklifini kabûl eyledi! Müeessir sözlerle asabının gevşemesinden bir caninin tahlîsiyle 'adalet-i ilahiyeye karşı nasıl fena bir harekette bulunduğunu taakkul edemedi!

Ferhad'ın cebinde ufak ve keskin diğer bir bıçağı daha vardı, [234] Molla'nın kurtardığı belli olmasın diye onunla ipleri kestiler. Ferhad biraz ellerini, bacaklarını oğuşturdu, uyuşukluğu gidince ufak bıçağını Molla İdris'in arkasına yerleştirip cerh ettikten sonra çabalamasına ehemmiyet vermeyerek elbisesini bıçağıyla kesti. Epeyce

bir meblağı olan kemerini aldı. Ferhad, Molla İdris'in ev parası olarak biriktirdiği altınları belinde taşıdığını, yine kendisinden öğrenmişti! İşini bitirince Molla'nın merkebine süvâr olarak dağa doğru firar eyledi!

Değirmencinin zevcesini biraz ekmek tedârik etmek üzere yanlarından savmışlardı! Kadın, ekmeği pişirip geldiği zaman zavallı genci al kanlara boyanmış buldu! Yüzüne su serpmiş ise de [235] mecrûh gözlerini açamadı. Meğer gaddar Ferhat, bir iki damla kan deyivermiş, arkasından Kevser'i kendisine verirler fikr-i hasûdânesiyle muceb-i telefi olacak sûrette yaralamış imiş!

Murtaza Efendi ise köye vasıl olunca Eyüp Bey hey'eti bulup cümleten değirmen yolunu tuttular. Bir de orada Ferhad'a bedel Molla İdris'i kanı içinde yatar bulunca donakaldılar! Köylü kadın ekmek tedâriğine gitmiş olduğundan, başka bir şey bilmiyordu ki suâllerine cevap verebilsin! Molla İdris'i mümkün mertebe sarıp sarmalayıp tekrar şehre 'avdet eylediler.

Zavallı Molla otuz beş gün ümitsizcesine esir-i firâş olup nihayet pençe-i ecelden tahlîs-i can edebildi! İki [236] ay sonra da Murtaza Efendi'ye damad olarak çektiklerinin mükâfatını verebildi! Kayınvâlidesi Ferhad'ın müsâvî ahvâlinden zevcine karşı 'arlanarak terk-i hayat eylemişti! Molla İdris, Kevser ile beraber iyi bir âile teşkil etmişlerdi! Onların arasında da Murtaza Efendi ile Meşhude mesûden yaşıyorlardı. İdris, kayınpederini hiss-i ta'zîm ile sevip öz evlâdı gibi hizmetinde kusûr etmemeye çalışır ve Meşhude'yi ise bir efendizâde nazarıyla görüp incitmekten gâyet sakınır, her dediğini icrâ'ya müsâraat eylerdi.

Kevser ikinci izdivâcının yılında da bir kız dünyaya getirdi. Büyük peder bunu da Bihbude tesmiye eyledi. Büyük hemşire pederi Ferhad Bey'e benzediği gibi Bihbude de kendi pederi [237] Molla İdris'e tamamen benziyordu! Bu cihetle büyük

peder küçük hafîdenin masum nigâhlı kare gözlerinden pek çok fezâil-i ahlâkiye

‘alâim-i imtizâc edip kızı Kevser’e:

- Molla İdris’in kızından daima iyilik me’mûl et ve onu başka türlü sev!

derdi.

-IV-

Samur Ferhad Bey’in dağa doğru firâr ettiğini yazmıştık. Ferhad dağda kendine bir melce’ araya araya akşamı buldu. Zihnini teşvin eden efkâr-ı muzlime gibi tabîat da siyah libasını giyerek gece, ___ yüz göstermiş olduğundan Ferhad’ın kuvve-i mütefekkiresi büsbütün ___ olmuş merkebi de yorgunluktan çatlamış ve kendisi yaya olarak çılgıncasına koşmaya başlamıştı! Saatlerce mesafe kat’ [238] eylemiş olduğundan firar etmiş olduğu dağ iki üç dağ ve yine aşır en sonra geçmiş olduğu dağın ___ kuytu bir mahalle vâsıl oldu.

[239] Mûte’âkib- Hey, atlı mısın? Fıratlı mısın?

suâli de taaccübünü mucib oldu! ‘Aynı suâlin tekrarlanması üzerine zaten gözlerini kan bürümüş olduğundan bilâ-pervâ ilerleyerek karanlıkta gözü görmüyorsa da eline geçen bir şeyi yakalayıp:

- Atlı, Fıratlı ne oluyor?

diye bağırdı! Sedâ sâhibi, birçok kelimât-ı _____ ile kendini anlatmaya çalışıyor ise de Ferhad’ın kulağına hiçbir şey girmiyordu! Avucunun içinde bir insan yakası bulunduğunu hissetmiş ve iki üç [240] günden beri de _____ alışmış olduğundan iki eliyle yaka sâhibinin boğazına sarıldı! _____, boğuk sedâsıyla iki defa (kurtarın) demişse de!

- Bir kişiyle başa çıkamayan adamı ulu tanımamız, sözlerinin kahkaha ile söylendiği işitildi! Ferhad _____ ayakları altına almıştı ki yanmış bir çıra kütüğünün meşalesi orayı tenvîr etmesiyle ‘acâib kıyâfette yirmi beş kişilik bir haydut cem’iyyeti gözüne çarpdı! Çıra kütüğünü mağaradan çıkarmış olan genç bir haydut Ferhad’ın omzunu okşayarak:

- Yaşa ulu arkadaş! Kara Fırat’ı alt edecek kimse yok sanıyorduk! Eğer peki dersin işte ulumuz sensin, hepimiz [241] sana boyun eğeceğiz!

dedi. Ferhad şehre ‘avdet edemeyeceğini tahattur edip sergerdeliği kabûl eyledi. Yine o ma’hûd haydut Ferhad’ın ismini sordu. Ferhad:

- Samur Ferhad Bey!
dedi.

Haydut- Bizim dilimiz böyle uzun söze alışkın değildir! İşte sana da Fırat deriz olur biter!

Diğer yaşlı bir haydut- Öteki Kara Fırat idi, bunun gözleri çakır!

Ma’hûd haydut- Öyle ise buna da Çakır Fırat deriz! Geliniz arkadaşlar, Çakır Fırat’ın elini öpünüz! Haydutlar birer birer gelip Ferhad Bey’in elini öptüler, işte böylece [242] Samur Ferhad Bey haydutların tesmiyesi üzere Ferhad’ın _____ olan Ferhad nâmını almış oldu, bademâ hikâyemizde biz de böyle anacağız!

Çakır Fırat haydutların da’veti üzerine mağaraya dâhil olunan taşlarla i’ mâl edilmiş bir ocaktan çıra ve odunların ‘aleve yandığını, bu cihetle mağaranın içinde aydınlık olduğunu gördü, ocağa bir de baca vurulmuş olduğundan, mağarada dumandan rahatsız olmak endişesi yoktu!

Çakır Fırat’ın önüne esmer bir ekmek ile gâyet nefis bir parça basdırma koydular. Fırat karnını doyurduktan sonra selefinin kuru otdan ma’mûl döşeğine de uzanıp [243] rahatça uykuya vardı! Rüyasında ne zevce-i mutallikasını ne de

kıymetli Meşhude'sini görüyor, ne de katl ettiği bîçârelerin hayal-i mahufânesinden mu'zib oluyordu! Denilebilir ki insanlığa müteallik kâffe hissiyâtdan tecerrüd edip vahşi canavarlar gibi yırtıcılığı ele almış, tahaccür eden kalbine tatlı nigâhlara bedel silâh sedâsı te'sir eder olmuştu!

Sabah olunca haydutlar Çakır Fırat'a şekâvetlerine dair bazı ta'lîmât i'tâsıyla yekdiğerini tanımak için beynlerinde câri olan parolayı da şu cihetle ta'rîf ettiler:

[244] - Bizim aramızda laf birliği vardır, sanki atlı mısın Fıratlı mısın? der sorarız, atlıyım da Fıratlıyım da diyene ses çıkarmayınız, cevap vermeyeni öldüveririz! Şimdi laf birliğini değıştireceğiz, Fıratlı mısın, diyeceğiz. Buna karşılık hem de Çakır Fıratlıyım olacak. Bilmeyenin boynu uçacak!

-V-

Samur Ferhad Bey, haydut Çakır Fırat olalı bir seneyi tecâvüz etmişti ki Eyüp Bey hükümetin derdest ettiği iki haydudun i'tirâfindan oğlu Ferhad'ın da icrâ-yı şekâvetde bulunduğunu anladı ve mukaddemâ ettiği yemin üzerine Kastamonu'dan gidecek jandarmalara katıştı, birçok kişilerin canını yakan oğluna nasihâtla nedâmet getirmeceğini, bu sûretle kan dökülmeden icrâ-yı 'adâlet olunacağını beyân [245] ettiğinden muâvanetine müsa'ade olunmuştu.

İki haydudun delâletiyle haydut yatağı olan salifü'l-kuytu mahalle vâsıl olduklarında: Fıratlı mısın? suâline, haydutların ta'lîmatı üzerine: hem de Çakır Fıratlıyım.

cevabını vererek Çakır Fırat'ı talep eylediler. Çakır Fırat, arkadaşları 'avdet etmiş zannıyla yanlarına geldi, silâhları tetikte birçok jandarmalar arasında pederini de görünce donakaldı! Eyüp Bey ilerleyip:

- Yüreğinde zerre kadar baba sevgisi kalmış ise beni dinle!

dedi. Çakır Fırat cesâret zamanı olmadığını derk ile tarîk-i hud'âya sapıp:

- Ah babacığım, sen misin?

diye ezhâr-ı teessür eyledi! [246] Eyüp Bey jandarmalara dönüp:

- Ben size demedim mi? Ferhad beni görünce dayanamaz ita'ât eder, şimdi gidip onunla görüşeyim!

dedi ve Ferhad'ın da'vetine bilâ-teemmül icâbetle haydut yatağına dâhil oldu! Eğer oğlunun gözlerine dikkat etmiş olsaydı, o dakika ne kendine ne de oğluna çâre-i felâh olmadığını anlardı!

Çakır Fırat'ın hafiyen vermiş olduğu işâretten haydutlar pılıyı pırtıyı toplayıp ulu, karaçam ağaçlarıyla memlû ormana dalıverdiler. [247] Jandarmalar Eyüp Bey nasâyihıyla Ferhad'ı istîmân ettirecek sandıklarından bekliyorlardı. Bir çeyrek sonra bir el onu müte'âkib bir el daha silâh atıldı, yine ân-ı vâhidde iki el birden atıldı, hemen yürüyüş ettiler ne görsünler! Eyüp Bey tabancası elinde yere uzanmış yatıyor! Mu'âyene neticesinde Eyüp Bey'e bir el silâh atıldığı, o da atana mukâbele ettiği ondan sonra da Ferhad'ın mevkûf olan iki haydutla üç el birden atıp firâr eyledikleri keşf olunuyordu!

Zavallı Eyüp Bey haydutların firârı ve oğlunun da savışması üzerine her ne kadar 'avdetini ricâ etmiş ise de sözlerinin 'adem-i te'sîrini görünce Ferhad'ın korkusuz bir yerine nişân alarak tabancasını boşaltmış, Ferhad pederinin bu hareketinden ürkeceği yerde dönüp [248] tabancasıyla cevap vermiş, iki refîk-i şekâveti de silahlarını Eyüp Bey'e çevirip ona muâvenet etmişlerdi! İşte 'âdil peder böylece câm-ı şehâdeti nûş eyledi. Lâkin sine-i hamiyeti haydutların mı, yoksa veled-i _____ mı kurşununa hedef oldu, burası anlaşılamadı! Şu faci'a-ı müthişe Murtaza Efendi'nin sem'ine vâsıl oldukda, Eyüp Bey'in vefâtına müteessir olduğu kadar

hafidesi Meşhûde'nin böyle kâtil ve _____ bir pederi olduğuna da mükedder oldu ve bu keder zavallı ihtiyarı düşündüre düşündüre altı ay zarfında yatağa düşürdü!

Murtaza Efendi halet-i nez'e geldiğinde kızını yanına çağırıp:

- Kızım dikkat et! Samur Ferhad Bey'in kızı babasına çeker! [249] Molla İdris'in kızından hiçbir vakit fenâlık çıkmaz! Bu sözlerimi unutma, kulağına küpe olsun! dedi ve rûh-i pâki 'âlem-i lâhûtîye pervaz etti!

-VI-

Kevser pederinin sözlerini hakîkaten kulağına küpe etmişti! Küçük kızı Bihbude'ye baktıkça doyamaz, büyük kızı Meşhude'ye ise bir nazar-ı 'amîk 'atfından titrer idi! Vâlidenin hakkı vardı! Meşhude'nin enzârı da ahlâkı gibi sert ve bed idi! Molla İdris, Samur Ferhad Bey'in nân ü ni'metiyle perverde olduğunu unutamayıp pederi kâtil de olsa Eyüp Bey hafidesini incitmeyi hakk-nâ-şinâslık add ediyor, işte bu fikre mebnî Meşhude'yi şımarık büyütüyordu!

Büyük hemşire on beş, küçüğü de dokuz yaşını ikmâl ettikleri zaman [250] Meşhude'nin hareket-i nâ-sezâsı, Bihbude'nin hilmü'l-hicâbı herkes tarafından söyleniyordu! Bihbude o sene hafizatü'l-keîâm olarak pederinin tedrisât-ı 'aliyyesine geçmişti! Çalışmak için benzini büsbütün uçurmuş, hemşiresinin muâmele-i hasûdânesinden bî-huzûr olarak gözlerinin etrafı çökmüştü! Kevser [251] şımarıklığın bu derecesine i'tirâz ettikçe Meşhude'ye ilişmemesi için Molla İdris'in istihâmı ziyâdeleşir, işte bu sebepten Meşhude'nin Bihbude'ye cefâsı artardı!

Meşhude on dokuz yaşında iken kibârdan Aziz Bey nâmında orta yaşlı bir tâlibi zuhûr etti. Molla İdris zaten Aziz Bey'i tanıyor ve ahlâkının güzel olduğunu biliyordu. Aziz Bey'in pederi İstanbul'da zengin bir kız ile izdivâc etmiş, pek iyi

geçinmişti. Zevcesi vefât ettikten sonra, oğlu Aziz Bey'i gücendirmemek için kimsesiz bir Gürcü kızı alıp ondan da diğer oğlu Süheyl vücûda gelmişti.

Aziz Bey pederiyle ekseriya maskat-ı re'sleri olan Kastamonu'ya [252] gelip giderlerdi. Pederinin vuku'-ı vefâtıyla zaten vâlideden pek küçük öksüz kalan Süheyl'i şâyân-ı merhâmet görerek evlâd gibi büyütmeye ve biraz meydana çıkmadan evlenmemeye karar verdi! Aziz'in serveti vâlideden müntâkil olup pederlerinden bir köhne çiftlikten başka bir şey kalmamıştı Süheyl'in istikbâlini te'mîn için mükemmel bir tahsîl görmesini arzû ederek evvelâ Molla İdris'in dersine göndermişti, işte o zaman idi ki Molla ile görüşmeye geldikçe Meşhude onu pederinin muvakkaten gaybûbetinden bilâ-istifâde yabancı olduğunu güya bilmiyormuş gibi odaya apansız girivererek kendini Aziz Bey'e göstermişti!

Aziz Bey kimse ile izdivâca rağbet etmediği halde Meşhude'ye [253] tâlib olunca Molla İdris bundan iyi bir damad bulamayacağına kânî' olduğundan vermeye razı oldu. Üvey pederin Meşhude'yi mükemmel sûrette cîhazlamasına Kevser î'tirâz etmiş ise de Molla İdris:

- Hanım! Meşhude bîkesdir! Sonra üvey baba der!

cevabıyla zevcesinin î'tirâzâtını hükümsüz bırakmak istemiş ise de Kevser:

- Büyük babası Eyüp Bey o kadar zengin iken torununu düşünmeden her şeyini kardaşı oğluna verdi, biz zengin değiliz, babam vakf u hayrât yaptığından bize az bir şey bıraktı. Bihbude'yi düşünmek vazîfemizdir!

diyerek î'tirâzâtını tekrar eylemişti!

Molla İdris- Doğru söylüyorsun ama ben Meşhude'nin babası [254] ve büyükbabası sayesinde büyüdüm, eğer onlar beni kayırıp doyurmamış olsaydılar belki de şimdi hayatta bulunmazdım! Eyüp Bey, Meşhude'yi istediği zaman baban vermiş olsaydı elbette büyük babası onu düşünürdü! Sonra düşünmeye de vakti kalmayarak

maktûlen vefât eyledi! Biz şimdi büyük kızımızı gelin edelim de küçüğüne Allah kerîm! Hem Bihbude gibi çelimsiz bir kızı yirmisinden sonra gelin etmelidir!

[255] Kevser- A burada yirmi yaşındaki kızı beğenip alırlar mı?

Molla- Ne zararı var! Biz de İstanbul'a teyzesinin yanına gider, kızımızı gelin ederiz!

Bâlâdaki muhâvereden de anlaşılacağı üzere Kevser zevciyle başa çıkamayıp elde

avuçta ne var ise Meşhude'yi cîhazlamak husûsunda sarf ettiler! Meşhude

muzafferâne bakışlarıyla Bihbude'yi ezmeye çalışarak zevcinin hânesine gelin

getirildi! Bihbude tahsîl-i 'ulumdan gayri şöyle mütefekkir olmadığı için

hemşiresinin nisbetlerinden müteessir olmamış, izâcatıyla derslerine sekte veren

Meşhude'nin gitmesinden memnûn kalmıştı, hatta hemşiresi oturdukları [256]

hânenin senetlerini bile getirseydi zulmünden kurtulduğu için yine mesrûr olacaktı!

Aziz Bey, Meşhude'yi cidden bahtiyâr etmişti! Güzel zevcesinin letâfetine mukâbil baldızından gördüğü hilm ve hicâbı da pek beğenip bîrâderi Süheyl'e verilmesini Molla İdris'e ricâ eyledi! Molla büyük damadına hürmet-i mahsûsası olduğundan hatırından çıkmayıp henüz ikmâl-i tahsîl etmeyen bir çocuğa Bihbude'yi nikâh etmekte rızadâde oldu! Bihbude kendinden bir yaş kadar büyük olan Süheyl'e nikâh olduğu zaman ondan kaçmıyordu. Nikâhtan sonra da kaçmasına lüzûm görülmemişti! Süheyl bir sene sonra on altı yaşında olduğu halde ikmâl-i tahsîl için İstanbul'a gönderilip mekâtib-i [257] 'aliyyeden birine yerleştirildi! Süheyl her sene tatil zamanını Kastamonu'da geçiriyordu! Bihbude'yi her görüşte daha güzelleşmiş buluyor, zekâ ve 'irfânına hayrette kalıyordu!

Bihbude, Süheyl gibi nâdire-i hilkat güzel bir genci hakk-ı meşrû'u olduğu için pek ziyâde seviyorsa da yanına sokulmasına müsaâde etmeyip bîrâderâne muâmelede bulunuyor ve nikâhlısına daima edeb ve hürmetle nazar ediyordu!

Kevser, kızının şu edebli halinden müteşekkir kalıp "Molla İdris'in kızından [258]

hiçbir vakit fenâlık çıkmaz!” diyordu. Meşhude de vâlidesinin bu sözlerini kin ve hasedle işitiyordu! Bihbude nikâhlandığının dördüncü senesine kadem-nihâde olmuştu ki pederi Molla İdris’i ebediyen kaybetmek felâketine dûçâr oldu!

Aziz Bey, kayınvâlidesiyle baldızını derleyip toplayıp hânesine getirdi! Her ne kadar Kevser ile Bihbude “Yuvamızı bozmayız” demişlerse de Aziz Bey “Vâlide, Bihbude Hanım’ı da kardeşime verecek değil misin, hep bir arada bulunalım, kızların gibi biz de senin evlâdınız” diyerek ısrârında sebât etmiş olduğundan ana ile kız mecbûren Aziz Bey’in hânesine gitmişlerdi! Meşhude anasının [259] her şeyini kendine cihâz olarak alıp götürmüş olduğu gibi Murtaza Efendi’den müntakil hâneyi sattırıp Bihbude’yi ziyâde seven anasından da intikâm almak istedi!

Her ne kadar Aziz Bey kayınvâlidesiyle baldızına hürmet ve ri’ayetde kusûr etmiyorsa da zevci önünde ‘âlîcenâb görünen Meşhude’nin yalnız kaldıkça anasıyla hemşiresine etmediği eziyet kalmazdı! Onlar da zarûrî tahammül ediyorlardı. Kendi kızlarından damada şikâyet edilmez ya!... Meşhude aç bile bıraksa hallerini ketm edip ihtiyâr-ı sükûta mecbûr idiler. Anayla kız bir seneyi böylece Meşhude’nin nezdinde geçirerek bir dırıltı çıkmasına meydan vermemişlerdi! Süheyl’in ikmâl-i tahsîl ederek ‘avdeti de şu sıralara [260] müsâdif oldu!

Aziz Bey baldızı hakkında pek semihâne davranıp kendi kızı gibi cihâzladı! Tabi’i bu lütfu yalnız bîrâderi için olmayıp Bihbude’yi sevindirir ise Meşhude’yi de memnûn edeceği ümidiyle yapmıştı! Meşhude oralarda mı! Murtaza Efendi’nin insaniyetinden istifâde ederek Bihbude’yi güzellik ile soymuş olduğu gibi şimdi de zevcinin ihsân ettiği birkaç parça eşyayı kıskanıp çok görmeye başladı! Bihbude’yi kıskanmak için daha bir sebep vardı! Aziz Bey zengin ise de yaşlı bir adam!.. Süheyl genç, güzel, bâ-husûs sözü ve tavrı daha nazik ve pek ‘işveli... Kendisi [261] niçin

böyle yeni çıkma bir ma'lûmatlı bey bulamamış da Bihbude gibi çirkin ve donuk bir kıza nasîb olmuştu!!! Bu efkâr-ı mühlike Meşhude'yi yiyip bitirmekte idi!

Meşhude, altı aydan beri komşunun Memiş Bey ismindeki oğluyla görüşmekte idi! Her iki evin yekdiğerine karşı olan pencereleri mu'âşakalarına vâsita olmuştu! Sonraları işi daha ileriye vardırıp zevci ve hâne halkı [262] uykuya vardığında Meşhude yavaşça aşağıya iner, sokak kapısından Memiş'i içeriye alır, bir iki dakika konuşurdu! Hâne içinde bu hali yalnız vâlidesi sezmişti! Meşhude hemşiresini bir tuzağa düşürüp mahv etmek cihetine ta'mîk-i fikr etmiş, nihayet çâresini de bulmuş olduğundan düğüne bir hafta kala Memiş Bey'e o gece saat dörtte gelmesini pencereden işâretle anlattı! Vâlidesi Kevser de bunu gördü! Gece saat dörde gelince odasından dışarıya çıkıp sofada yatsı namâzını edâ eden Bihbude'ye mülâki oldu!

- Bihbude! Bu gece namâza geç kalmışsın!

Bihbude seccadesini toplayarak:

[263] - Biraz dikişim vardı! Annemin de bu gece çarpıntıdan zoru var!

dedi.

Meşhude- Adam sende! Annem her gün hasta! (Dinleyerek) A!.. Kardeşim işitiyor musun? Aşağıda bir ayak sesi var!

Bihbude- Kedidir.

Meşhude- Ay ben korkarım! Sen git bir kere bak! Ben gideyim Bey'i kaldırayım!

Bihbude şamdanı merdiven başında bırakarak taşlığa indi, o ininceye kadar Meşhude de Süheyl'in oda kapısını açarak "Çabuk ol!" dedi! Meğer daha gündüzden Süheyl'i doldurarak nikâhlısını fitnemiş! Süheyl de saat ikiden beri pencere önünde bekliyormuş! Komşunun Memiş Bey hânesinden [264] usulca çıkıp Aziz Bey'in açık bırakılmış olan hânesine dâhil olduğunu görmüş! Yengesinin kapıyı açmasıyla

kendini dışarıya atması bir oldu! Mazlûm Bihbude ise kediyi kovmak için taşlığa inince alacakaranlıkta karşısında ne olduğunu görememiş ise de boğazına bir şeyin dolandığını his ederek “hırsız” yâhûd “yılan” olmak zannıyla olanca sedâsıyla bağırmişti! Süheyl şamdani yakalayıp aşağı koştı, o esnada Memiş de yıldırım sür’atiyle kaçarak hânesine can attı!

[265] Süheyl şamdani yere bırakıp korkudan put gibi donakalmış olan Bihbude’nin saçlarından yakaladı, can-hırâş bir halde darba başladı! Nikâhlısının şedîd tokatları Bihbude’nin ‘aklını başına getirmiş olduğundan:

- Süheyl Bey! Çıldırın mı? Beni hırsız mı sanıyorsun? Hırsız kaçtı, görmedin mi? Arkasından koş!

diyerek güya kendini tanıtmak istiyorsa da kim dinler! Gürültü ve patırtıdan Aziz Bey de uyanarak aşağı indi. Meşhude:

- Aman beyim! Hiç sorma! Bu benim kız kardeşim kabahatini nasıl söyleyeyim! Ben bunu altı aydır seziyorum ama dilim varıp söyleyemiyorum!

diyerek büsbütün zevcinin telâşını celb etti! Süheyl birâderinin suâl-i [266] musırrânesine cevaben:

- İşte bu alçak kız! Komşu Memiş Bey’i içeriye almış, sözlerini boğula boğula telaffuz eyledi!

Aziz Bey- Bundan sonra Bihbude nâmında soyumuzda hiçbir kimse yoktur!

Süheyl- Benim de nikâhlım değildir!

Aziz- Evet evet! (Hayret içinde kalan Bihbude’ye hitâben) yürü mel’ûn! Seni evimden kovuyorum!

Bihbude- (Ağlayarak) Aman Yarabbi! Ne işitiyorum! Ben nereye gideyim!

Aziz- Senin gibi rezîl olan Memiş’in yanına git! [267]

Aziz Bey, Meşhude ile birlikte Bihbude'yi kolundan tutup sokak kapısından dışarıya atarlarken Kevser Hanım elleriyle kalbini bastırıldığı halde merdiven başında gözüktü, amirâne bir sedâ ile:

- Bihbude bensiz bu evden çıkmaz! Bekleyiniz beraber gideceğiz!

dedi.

Aziz Bey- Anne! Bu rezîl kızı öldürmeli! Ona taraf çıkmak sana yaraşmaz!

Kevser Hanım- Söyle bakayım! Sen ne gördün! Her şeyi ben biliyorum!

Aziz- Meşhude ve Süheyl yalan söylemezler! Ben görmüş gibi inandım!

Kevser- Sen madem ki görmedin iftira atıyorsun! Allahu azim [268] senin iki gözünü de kör etsin, hem iyi gün görmek için gözlerin açılmasın. Hep fenâ günlere kal!

Kevser bayıldı! Hepsi baş ucuna toplandılar. Yarım saat sonra gözlerini açarak:

– Samur Ferhad Bey'in kızı babasına benzer! Molla İdris'in kızından hiçbir vakit fenalık çıkmaz! Sözlerini fasih olarak söyledi ve derhal zevci Molla İdris'in refâkat-i uhreviyesine de nâil olarak tekmîl-i enfâs eyledi.

[269] Meşhude, annesinin naaşına kapanan Bihbude bîçâresini döve döve sürükleyip kapıdan dışarıya attı!

-VII-

Bihbude bir müddet mebhût kaldıktan sonra sabah açılmaya başlayınca kimsenin görmemesi için baş açık yalın ayak, Kastamonu şehrine letâfet bahş eden ırmağın boyunca yürüyor, bazen de suya gölge salan söğüt ağaçlarına, iltica etmek üzere aralarına gizlenmek istiyor, kalbindeki havf-i 'azîm, o ağaçların menâzır-ı zerâfet-nisârını bile gözlerine korkunç bir sûrette gösterdiğinden her taraftan hakarete dûcâr

oluyorum zu'muyla zavallı matrûde-i [270] mağdûre! Koştukça koşuyor, bir nokta-i halâs düşünmeyerek kat'-ı mesafe ediyordu!

Şehirden harice çıkmıştı ki Katırcı Kulaksız Abdi'ye tesâdüf eyledi! Katırcı beş tane kimsesiz kız bulup İstanbul'a hizmetçiliğe götürüyordu! Bihbude'nin yakasından tutarak:

- Kız böyle tez vakit nereye gidiyorsun!

Bihbude- Senin nene lazım!

Kızların en büyüğü- A! Kulaksız! Bu kim biliyor musun?

Katırcı- Senin kulağını da ben koparırım! Benim adım Katırcı Abdi Ağa'dır!

Kız- Bir daha öyle derim! Bu kız Molla İdris'in kızıdır. [271] Adı pek zor olduğu için söyleyemiyorum.

Katırcı, mendilini Bihbude'nin başına atarak:

- Ört başını ört! Haydi döneyim de seni anana iletayim! Baban iyi bir adamdı!

Bihbude- Yok Abdi Ağa, sen beni İstanbul'a götür, teyzeme gideceğim?

Katırcı- Ben senin yolunu çekemem, fukara bir adamım!

Bihbude- (Boynunda bulunan yirmi beş adet altun dizisini çıkarıp vererek) Al yol masrafını ver. Kalanı da senin olsun. Beni teyzemin evine kadar götür!

Katırcı- Ben teyzenin evini bilemem. Bu kızları Hacı Hanım'a [272] götürüyorum.

Seni de oraya misâfir ederim! O herkesi tanır!

Bihbude gide dursun Aziz Bey o geceden sonra şedîd bir baş ağrısına mübtela oldu! Üç ay kadar Kastamonu'da baktırtmadığı kimse kalmadı, çâresini bulamadı! Bazen gözleri kapalı iken kürevî âteş gibi bir şeyler görüyor, korku ile gözlerini açıyor, şedîd bir göz kamaşmasıyla tekrar gözlerini kapıyor, [273] âteş-nâk küreler büyüyerek beynine kadar yürüyordu!

Nihayetü'l-emr hem tedâvi olunur hem de Bihbude vak'ası basılır fikriyle İstanbul'a gitmeye karar verdi! Memiş Bey hanesinden savuşmuştu! Aziz Bey âilesiyle 'azîmet edeceğine iki gün kala Süheyl köhne çiftliğini ziyâretten geliyordu. Yolda bir meşcerede birkaç kişiyle eğlenceye dalmış olan Memiş Bey'i görünce attan inerek yanına gitti. Tabancasını göstererek:

- Beyim! Bunun ile eğlensen daha iyi olmaz mı? Bihbude'den dolayı açık kalan hesabımızı da kapatmış oluruz!

dedi. Memiş Bey omuzlarını kaldırarak bilâ-fütûr:

- Bihbude mi? O kargayı bana mı lâyük görüyorsun? Ben [274] senin gibi budala mıyım? Ah o Meşhude'ye pek yazık! Aziz Bey gibi yaşlı bir koca ona lâyük değildir! Benim senin ile hiçbir hesabım yok, isterse kardeşin gelsin!

cevabını verdi! Süheyl, Memiş Bey'e söyleyecek söz bulamayıp hanesine 'avdet eyledi ve hiddetle yengesinin yanına gidip çatık bir çehre ile Memiş Bey'in sözlerini birer birer yüzledi! Mevsim yaz ve eşya toplamakla da terlemiş olduğundan Meşhude ince mantın entarisinin göğsünü tamamıyla açmış, but yenlerini de kaldırmış. İşte o halde bütün melâhat-ı nisvâniye Meşhude'nin cisminde tecessüm eylemişti. Kaynının sözlerini bir gurur-ı nefsâni ile dinleyip ayağa kalktı! Taramak için [275] çözmüş olduğu kumral saçlarını arkasına atarak Süheyl'e yaklaştı:

- Memiş Bey yalan söylemiş fakat benim güzel, Bihbude'nin çirkin olduğunu sana karşı söylemesi üzerine yalanımı hoş görüyorum! Çünkü bu doğru sözü öteki yalanlarını bastırır!

cevabıyla güya kendini müdafaa etti!

Süheyl- Lâkin yenge, Memiş Bey bana budala diyor!

Meşhude büsbütün delikânlıya yaklaşarak bu sözü de doğru!

dedi.

[276] Süheyl- Lâkin yenge! Bihbude'nin intikamını almak istedim!

Meşhude, Süheyl'in gözlerinin içine bakarak:

-Değmez! Güzel olmayan bir kadını insandan bile saymamalı! Sonra işte adama budala derler!... Süheyl Bey! Yüzüme bak! Benim gibi güzel bir kadın ara!

Süheyl- (Gaşy olarak) Lâkin nerede bulayım?

Meşhude- (Bedbaht gencin elini sıkarak) İşte burada karşımda!!!

Süheyl, iblîsenin niğâh-ı müeesirânesinden fenalaşmıştı. Kapı açılarak Aziz Bey gözüktü! Müttehimler korkarak çekilmişlerdi! Aziz Bey cihanı bile görmekten mahrûmen geliyordu! [277] Aziz Bey duvarı yoklaya yoklaya yürüyerek:

- Meşhudeciğim! Eyvah anneninkisârı beni tuttu! İşte iki gözüm de görmüyor! diye beyân-ı teessüf etti! Meşhude müstehziyâne tebessümlerle 'aşık-ı cedîdine bakarak artık aralarında zevcinin hükmü de kalmadığını anlatmak istedi.

BEŞİNCİ KISIM: SADANIN KALBE TE'SÎRAT-I RUHANİYYESİ

-I-

Bu kısmımızda eski vak'adan bahs edeceğiz. Bu vak'a Muhassıl Bey'in birinci zevcesinin mezârını ziyârete giderken dört gün kadar [278] haydutlar tarafından tevkîf edilmesidir. Birinci kısmın üçüncü babına mürâcaat olunursa bu kısmın esası anlaşılır. Biz hikâyemize devam edelim:

Muhassıl Bey konukluk ettiği köylerden bazılarında:

- Bey bu sene gitme, yolda tehlike var!

diye edilen nasâyihе ehemmiyet vermeyip semt-i 'azîmeti olan çiftliğe iki saat kala geçmesi lazım gelen koruluğa dalınca sakîlü'l-manzar dört şahıs tarafından tevkîf

edildi! Bey, en önde ve daima koşarak gitmek mutâdı olduğundan maiyeti arkasından kendini çok aramışlarsa da bulamamışlar ve o esnada türemiş [279] olan Çakır Fırat ve ‘avanesinin zulmü de mesmu’ları olduğundan Muhassıl Bey’in hayatından kat’-ı ümid ederek civar köylerden birinde netice-i hâle müterakkıb bulunmuşlardı!

Hırsızlar Muhassıl Bey’in gözlerini bir kalın paçavra ile ve kendisini de hayvânına iple sımsıkı bağlayıp bir hayli yürüdüler! Sonra attan indirip bir çeyrek kadar da yayan yürüdüler. Nihayet eğri [280] büğrü yollardan, taşlar üzerinden giderek yokuş aşağı inip birdenbire durdular! Muhassıl Bey gözlerindeki paçavranın kalkmasıyla kendini iri yarı, bakır renginde müthiş bir kimsenin muvâheccesinde buldu! Bu adamın mavi muhaddeb gözlerindeki dehşet bir seyyale-i elektrikiye gibi nâzırûna te’sîr edip kalplerde havf ve hiras hâsıl ediyordu! O adam amirâne bir sadâ ile:

- Ak Değirmen Çiftliği’nin sahibi olan zengin bey sensin! Bizde iki gün misâfir olacaksın! İstedüğimiz parayı getirtebilirsen ne âlâ! Getirtemez isen kanının günahı sana olsun!

dedi.

Muhassıl Bey tab’en metin idi! Bu sözleri söyleyen sadânın dehşetinden [281] ürkdüğünü belli etmeyerek lâ-kaydâne bir tavırla:

- Ne istediğinizi söyleyiniz! Dostlar beyninde teklif olmaz! Ben Ak Değirmen Çiftliği’nin sahibi olduğum gibi, galiba siz de çiftliğimizin koruculuğunu ediyorsunuz! Herhalde hemşeriyiz!

O adam zebânilere yaraşır çirkin bir sûrette gülerek:

- Pekâlâ! Hemşeri olalım! Fakat ben senin gibi tasasız adam görmedim! Karşındakini ne sanıyorsun! Bana Çakır Fırat derler! İşte ölüm denilen şey! Sen ölüm ile şaka ediyorsun!

Muhassıl Bey omuzlarını kaldırarak:

- 'İndimde canımın hiç ehemmiyeti yoktur! Ben kendimi oyalamak isterim! Bana dünyada bulunduğumu bir şey unuttursun da o şey [282] ister ise ölüm olsun! O adam- (Müteaccibâne) Ne tuhaf adamsın! İşte iki gece senin ile arkadaşlık edeceğim. Eğlenebilersen ne âlâ! (Yanıdakilere hitâben) Bize kahve getirin!

Çakır Fırat yani eski Samur Ferhat Bey, Muhassıl Bey'e oturması için işâret edip kendisi de mahall-i mahsûs olan samandan ma'mûl fakat üstü en âlâ halılar ile mestûr sedire oturdu! Muhassıl Bey de yere serili kıymettâr ayı postuna oturup buldukları mağarayı nazar-ı hayretle [283] gözden geçiriyordu! Mağara gayr-ı muntazam bir şekilde ise de büyücek bir salon kadar olan düzgünce yeri nihayet güzel halılar ve poşularla döşenmiş, kayadan 'ibâret olan duvarları renk-âmîz istifelerle örtülmüştü! Birkaç adet demir çemberli güzel sandıklar dizilmiş, onların arkasına da tahta sandıklar gizli bir sûrette konulmuştu! Muhassıl Bey bu 'azîm mağaranın diğer taraflarındaki nizâmsızlığa mukâbil oturdukları salonun temizlik ve intizâmını gördükçe ve haydud reisinin [284] kaba sözlerinden bir nezâket kokusu istişmam ettikçe bu adamın mukaddemâ tabîat sahibi bir kibârzâde olmasından şüphelendi! Haydutlar, Çakır Fırat'dan aldıkları emir üzerine sandıktan teknil eşyası gibi yine bir yolcu uğrunduluğunda elde edilmiş olan mükemmel bir ceviz konsolun üst gözünü çekip kahve takımını çıkardılar, bir büyücek ispiro lambasında kahveyi pişirip büyük maden fincanlara koyarak evvelâ getirip reislerine takdîm ettiler! Çakır Fırat - Hayvân oğlu hayvân! Misâfir dururken bana kahve nasıl veriyorsun! Haydut- Kusûra bakmayıver ustam! diye i'tizar [285] ederek gümüş tepsiyi Muhassıl Bey'e uzattı! Muhassıl Bey kahveyi içerken Çakır Fırat'ın ikrâm ettiği sigaraya da diğer elini uzattı. Zî-kıymet taşlarla müzeyyen bir ağızlığa geçirilmiş olan sigarayı hayretle temâşâdan içmeye vakit bulamıyordu! Çakır Fırat yine o korkunç gülüşüyle:

- Ne o beyim! Deminden beri hayretiniz geçmedi mi?

dedi!

Muhassıl Bey- Vallahi ne yalan söyleyeyim! Dünyanın bir köşesindeki böyle bir mağarada gördüğüm temizlik ve zarîflik nazar-ı taaccübümü celb etmişti! Lâkin (Ağızlığa ve kahve fincanının altındaki nihai-i antika altın tabağı göstererek) Bunlar büsbütün şaşkınlığımı mucib oldu!

[286] Çakır Fırat- (İçini çekerek) Hey yiğidim! Ben bu gibi şeyleri anamdan doğalı görmekteyim! Lâkin bu mağarada gördüğün mallar alnımızın teriyle kazanılmıştır! Şu bulunduğumuz ücra yere tüccarlar gelip gitmediği için yolcu bekleriz! Onlar sizin gibi cesur olmadıkları [287] için hürmetimi kazanamazlar! Malları buraya gelir, kendileri de uyanmaz uykuya dalarlar!

Muhassıl Bey- (Nefretle) Kabahatsiz olanları niçin öldürürsünüz!

Çakır- Ben ilk önceleri salıverirdim! Sonra gidip izimizi haber verenler de bulundu! Arkadaşlar davacı oldular, o zamandan beri hem yerimizi değiştirdik, hem de kimseye merhametim kalmadı.

Muhassıl Bey sözü değiştirmek kasdıyla:

- Hepsi güzel ama! Bu ispiro lambasını nerede buldunuz?

Çakır- A ondan kolay ne var! Şimdi şehirlerden gelen her yolcunun yükünden çıkıyor! Arkadaşlardan biri de köylü kıyâfetine girerek yakın kasabaya gider, gitti mi ispiro getirir!

[288] Muhassıl Bey akşama kadar Çakır Fırat'la konuşup vakit geçirdi!

Ortalık kararmıştı ki parıl parıl parlayan, kalaylı bakır sahanlar içinde ihzâr edilmiş bir tepsi yemek geldi! Çakır Fırat'la Muhassıl Bey sofraya oturup taâma başladılar. Yemekler: Tereyağında pişmiş taze yumurta, tavuk kızartması, mantar yahnisi, kaba börek, _____ 'ibâret idi! Muhassıl Bey yemeklerin nefâsetine taaccüble:

- Bunları bu derece mükemmel nasıl pişiriyorsunuz? Nereden tedârik ediyorsunuz?
demekten kendini alamadı!

Çakır - Arkadaşlarımızın içinde bir yolcu vardır, yemeğimizi o [289] pişirir! Ne
lazım ise köylülerden para ile alırız!

Muhassıl - Sizi ele vereceklerinden korkmaz mısınız?

Çakır- Evvelâ onlar bizim yerimizi yurdumuzu bilmezler, bizi müsellaah ve hayvân
sûretinde görürler! Öyle bile olmasa bizi haber veremezler! Zîrâ birkaç köyle
mukâvelemiz vardır. Biz o köylerden bir şey gasb etmez, paramızla hem de sâir
mallardan birkaç kat fazlasına alırız ve başkalarının tasallutundan onları muhâfaza
ederiz! Bu akşam taâmımız iyi ise de has ekmeğimiz yoktur! Bugün bizim köylerde
bize mahsûs ekmek pişirememişler, kendi ekmeklerinden göndermişler!

[290] Muhassıl- Arkadaşımızla konuşurken köylü gibi konuşuyorsunuz da benimle
başka türlü söyleşiyorsunuz? Âdeta size şehirli, hem de okumuş yazmış bir şehirli
diyeceğim geliyor!

Çakır- Aldanmazsın yiğidim! Ne çâre ki bu halde yaşayış beni de arkadaşların her bir
hal ü kâline benzetti! Bildiklerimi de unuttum!

Yemekten sonra bir saat kadar daha musâhabet olunup tahta sandıklardan
çıkan yorgan ve yastıklar halılar üstüne yayılarak Muhassıl Bey'e tahsîs edildi. Çakır
Fırat soyunmayıp silahlarıyla olduğu mahalle [291] uzandı. Yarım düzine kadar da
müsellaah kimseler mağaranın içinde bir aşağı beş yukarı gezinmeye başladılar!
Muhassıl Bey evvel emirde uyumuşsa da iki saat geçer geçmez gözlerini açıp kendini
müthiş bir karanlıkta buldu! Etrafı dinledi ses sedâ yok! Yerleri yokladı. Akşamdan
yattığı mahallde olduğunu anladı! Yorganlar da üstünde duruyordu! 'Arkadaş' diye
seslendi! Cevap veren olmadı! Korku ile kalkıp oturdu! İki saatlik mesafede medfûn
olan sevgili zevcesinden istimdad için bizzat inşad etmiş olduğu mersiyeleri yüksek

sadâ ile terennüme başladı! On yedi kıtadan ‘ibâret olan mersiyelerden bazıları zevcesinin [292] melâhat ve nezâketine, bazıları aralarında cay-gir olan muhabbet ve sadâkatine, en son parçası da iftirâk-ı ebediye dair idi! Bir buçuk saate yakın bir müddet Muhassıl Bey terennümâtında devam etmekte, derinden top sedâsına müşâbih bir sedânın mağara içinde tanîn-endâz olması ‘aklını başından alıp birdenbire susuverdi! Meğer bu gürültü, Çakır Fırat’ın müstekrih bir sûrette ah etmesi imiş!..

Çakır (niyâz-mendâne) - Devam et beyim, devam et!

diye haykırmayı müte’âkib akşamdan yaktıkları bilek kalınlığındaki yağ mumları tekrar yandı. O zaman Muhassıl Bey de Çakır Fırat’la arkasında bulunan altı haydudu karşısında gördü! Bu altı haydud akşamkiler olmayıp değişmişlerdi!

[293] Muhassıl Bey- Hemşeri! Beni yalnız bıraktınız!

Çakır- Her tarafı gözetmeye mecbûrum. Epeyce zaman oluyor mağaraya gelmişsem de sizi dinlemekten kendimi kaybettim. Aman yine başlayınız! dedi.

Muhassıl Bey tekrar terennüme başladı! Müterennimin gür ve lâtif sadâsı pulad kalbli Çakır Fırat’a pek ziyâde te’sir ettiğinden evvelâ diz üstü çöktü, sonra elleriyle yüzünü setr etti... [294] (O mahall-i şekâvete öyle rûhânî o taganniyât yaraşmadığından mı? Yoksa o taganniyata nedâmetin acı istimdâdları mukâbele ettiğinden mi? Her neden ise) Daha sonra o güzel taganniyât, boğuk ve çirkin bağırmaya müşâbih hıçkırıklar arasında muhtell oluyor, lâtif ve sakîl sadâların imtizâcından tahasul çınlayışlar yed-i tabîatın inşa-kerdesi olan kalın kaya duvarlara müthiş poyraz dalgaları gibi çarpıyordu!!!

Artık sabah açılıyordu ki Çakır Fırat ağlamasına, Muhassıl Bey de hayretine nihayet verebilmişlerdi! Sabah kahvelerini içerlerken Muhassıl Bey:

- Sizi felâketzede görüyorum! Sebebini suâl edebilir miyim?

dedi.

[295] Çakır Fırat epeyce senelerden beri hissetmemiş olduğu hatırât-ı maziye ile müteessir olarak:

- Ah beyim! Felâketime sebep yine kendi kötü ahlâkımdır! Bundan ziyâde söyleyecek bir söz bulamam! Ben kendimi insanlıktan tecerrüd etmiş sanıyordum! Meğer bu kabil değilmiş.

Muhassıl Bey- Müsâvî-i ahvâlden sizi men' edecek hiçbir şeye mâlik değil miydiniz?

Mesela ebeveyninizin dikkati, yâhûd kalbinize hâkim bir kadının muhabbet ve nüfuzu!

Çakır- Ah Cenâb-ı Hakk saadet-i âileyi bana tamam ihsân buyurmuştu! Hatta sarı saçlı bir ufacık meleğin muhabbeti bile beni ıslâh edemedi! (Elindeki kahve üstüne başına [296] döküldü) Rica ederim beyim sarı saçlı, mavi gözlü, dört yaşında bir kız çocuğunun ağzından birkaç beyit söyle ki pederinin kendisini terk edip gittiğinden dolayı vefasızlığı anlatsın.

O akşam Çakır Fırat Muhassıl Bey'in neşidesini yine ağlayarak dinledi. Bu defa da dağlarda ormanlarda serseri dolaşan bahtsız bir pederin nedâmet ve tahassürünü mübin diğer bir neşide yazmasını rica etti. Ertesi akşama da istediği neşideyi dinlemeye muvaffak oldu!

[297] Muhassıl Bey mağaraya geldiğinin dördüncü sabahı Çakır Fırat'ın elinde bir kalın havlu ile geldiğini gördü.

Fırat- Beyim bugün arkadaşlığımız bitiyor! Müsaadenizle gözlerinizi bağlayım da sizi adamlarınızın olduğu köye yakın bir mesafeye kadar götürsünler, dedi.

Muhassıl Bey- Para geldi mi?

Fırat- Yazdık mı ki gelsin!

Muhassıl- (Şüphe ile) O halde maksadınız beni salıvermek olmayıp...

[298] Fırat- (Sözünü keserek) Maksadım sizi sağ ve sâlim yerinize iâdedir. Bundan sonra korkmayınız, ne size ne de adamlarınıza bir hatâ gelmez! Haydi Allah selamet versin!

Muhassıl Bey Fırat'la ba'de'l-musafaha gözlerini bağlattı. Yarım saat kadar yürüdüktan sonra yanındaki haydudun “Dur!” demesi üzerine Muhassıl Bey durmuştu! Haydud Muhassıl Bey'in ellerindeki bağı çözerek:

- Gözlerindeki havluyu çek!

dedi.

Muhassıl Bey gözlerini çözüncü kendini yeşil bir ovada buldu! Arkasına dönüp baktıkta kara çamlardan müteşekkil 'azîm bir orman gördü! [299] Haydud eliyle ilerisini göstererek:

- Şu yolu tut! Alnına üç kavak ağacı bir de pınar çarpıncaya kadar yürü! Sonra ortadaki kavaktan tarafa sap! İki buçuk saat ötede bir köy görürsün. Oraya git. Seni adamlarına götürürler!

dedi.

Muhassıl Bey kılavuzuna bahşiş vermek istemişse de merkûm (Çakır Fırat sonra beni de Kara Fırat gibi boğar!) diyerek red eyledi!

-II-

Muhassıl Bey sâlimen çiftliğine muvâsalat ve oraca olan işlerinin tesviyesinden sonra İstanbul'a 'avdet eylemiş, ertesi sene tekrar çiftliğine gelmiş idi. Çakır Fırat'ın 'avanesinin hemen kısım-1 azâmı derdest edilmiş, kendisinin de taharrî edilmekte bulunmuş olduğunu [300] bir köylüden işitti! On beş gün zarfında işlerini yoluna

koymuş olduğundan, maiyetinde bulunan iki hizmetkârına dört de köylü delikânlısı ilave ederek yola çıktı! Yolları kestirme olsun diye (...) kasabasının güzergâhına müteveccih olmuştu! Yakındaki köylüler:

- Beyim! Çakır Fırat (...) derbendine saklanmış diyorlar!

diye Muhassıl Bey’i ihâfe etmek istemişlerse de Bey, omuzlarını [301] kaldırarak korkmadığını anlatmak istedi. Köylülerden biri:

- Gittiğiniz yolun geçitlerden uçurumlardan ne belalı yol olduğunu biliyor musunuz? demesi üzerine de Bey:

- Fena değil! Biraz da geçitleri, uçurumları seyrederez!

cevabıyla yoluna devam etti!

Akşamın on ikisinde vâsıl oldukları bir köyde üç saat kadar aram edip mehtabdan istifâde maksadıyla tekrar hayvânlarına süvâr oldular! Ayın on yedinci gecesi olmak mülabesesiyle ortalık gündüz gibi aydınlık bulunuyordu. Köylüler ellerindeki meşaleleri söndürdüler.

[302] Muhassıl Bey en ileri gider, mehtabın ‘aksiyle altın gibi parlayan kayaları seyreder, bazen de çalılıklar arasındaki gölgeliğe dalar, o zaman köylüler:

- Beyim, o çalılıkların arkasında hendek de bulunur! Doğru yoldan gidiniz!

diye bağırırlarsa da dünyada kendisini zevcesine isâl edecek ölümden gayrı bir şey bulunmadığı için gözlerini karartan o muzlim çalılara müteveccih olmaktan baş alamaz! Bir çeyrek saat sonra önlerine çıkan harâb ve bir tarafı müthiş uçurumlarla muhât bir yolun gâyet yavaş çıkılması lüzumunu köylüler mevzu-i bahs edip Bey’in nazar-ı dikkatini celb etmek istemişlerse de Muhassıl Bey yanık yanık mersiye-hân olarak hayvânını cesurâne [303] sürmekte, sağ tarafında kalan uçuruma da bir nazar-ı müştakâne atfindan kendini alamamakta idi... Muhassıl Bey o girdâbı, zevcesinin

ruh-i pâkine mekân-ı lâhûtî olan ahiret gibi görüyor, oraya bir an akdem varabilmek için hemen hayvânına bir mahmuz vurarak yularını bükme istiyor! Ağzında da:

- Oh olsun, kelimeleri çıkıyordu!

Maiyeti yirmi adım kadar geriden efendilerine havf ile nazar-endâz olup bir an akdem yetişmek için gayret gösteriyorlarsa da Bey'in hayvânı genç ve sert, onların ise yorgun ve zebûn idi! ____ birkaç kişinin yekdiğerine yakın yatmasından hâsıl olmuş bir küme ve ağızlarında bulunan kamaların parıltısı köylülerin aklını başından almıştı!

[304] Muhassıl Bey temenni ettiği “ölüm”ü uçurumun ka’r-ı muzliminde kollarını açarak kendisini istikbâle müheyya görünce dalmış olduğu hayalâtta bîdâr ve uğradığı tehlikenin derecesini anlayarak hayatından nevmid oldu!

Can tatlı derler! Hakikaten doğru sözdür! İşte Muhassıl Bey de âgûş-ı memata yaklaştığını görünce memnûn olmak şöyle dursun istimdâd fikriyle “Allah Allah!” diye bir nara attı! Süvarı yuvarlanadursun, insan kümesine mülaki olan cemiyet [305] içinde düşenin arkasından vâ-veylâ ile iki sadık hizmetkâra kümeden bed-manzar bir şahıs yaklaşıp:

- Düşen kimdir?

diye suâl etti.

Hizmetkârlar- Beyimiz, beyimiz! diye ağlaşıyorlardı!

Yine o adam- Beyiniz kimdir? İsmi nedir?

Bir hizmetkâr- Muhassıl Bey!

dedi.

O adam- Ak Değirmen Çiftliği'nin sahibi mi?

Köylülerden biri- Evet!

O adam- Ben onu sesinden tanımıştım. Şimdi ne yapacaksınız?

Köylüler- Ne yapacağız! Günü bekleyeceğiz. Aydınlık olur olmaz Bey'in kafasına tabancalarımızı sıkıp yerimize savuşacağız!

[306] O adam- Yaraşır mı? İnsan efendisini kurtarmaya çalışmaz mı?

Köylülerin en müsinni- (Omuzlarını kaldırarak) Sana elverirse çalış! Buraya Karagün Hendeği derler! Oğlu düşse babası çekmesin diye vurup öldürür, biz başka çâre bilemeyiz!

O adam- Peki! Ben gün doğmasını da beklemeyeceğim! Karagün Hendeği sizin için ölüm ise de bizim için emniyetli bir meskendir!

Müsinnice köylü- Muhassıl Bey cömert bir adamdır! Kurtarırsan ağırlığınca altın verir!

(Diğer köylülere yavaşça) Çakır Fırat!

dedi.

O adam- Bana altın lazım değil! Muhassıl Bey'in hayatı lazım!

diyerek kimsenin anlayamayacağı birtakım sözlerle yakında bulunan yedi [307] nefer haydudu üstleri çalı ile mestûr hendeklere saldırdı, sonra Muhassıl Bey'in adamlarına:

- Siz şu taraftan dolaşarak Kırca Çayırı'na çıkınız. Kavaklık dibindeki keçi yolunun başında bizi bekleyiniz!

deyip kendisi de adamlarını saldırmış olduğu hendeklere daldı! Bu adam

hikâyemizin seyyiât kahramanı olan Çakır Fırat idi! Muhassıl Bey mersiye-hân olurken bu gür ve lâtif sedâyâ aşına çıkmış, [308] arkadaşlarının mütebâkîsi olan

yedi nefer haydudla uzanmış olduğu mahalden o muharrik mersiyeyi dinleyerek

kendinden geçmişti! Çakır Fırat tavşanların bile zor geçeceği çalılıkları kolayca

geçerek ve dehşet-bahş-ı ukul olan çukurları bila-fütûr atlayarak uçurumun sülüsü

kadarını indikten sonra dört beş kişiyi istiab edebilecek bir meydancığa dahil oldu.

Kayaların arasına sokulmuş olan bu meydancığı yukarıdan bakanların görebilmesi kabil değildi, birkaç parola verdikten sonra kendinden evvel dahil olan haydudlar gizli ve mahuf bir mağaracıktan çıkıp ser-gerdelerine mülaki oldular!

Çakır Fırat eski muntazam mağarasını terk ve arkadaşlarını kayıp etmeye mecbûr olduktan sonra yedi nefer haydudla şeytanların bile [309] ürkeceğı Karagün Hendeğı içinde müntefi mağaracığa iltica eylemişti!

Çakır Fırat mağarasından çıkardığı uzun bir ipin ucunu beline bağlayıp diğer ucunu arkadaşlarına vererek:

- Ha göreyim sizi! Sıkı tutun! Siz yedi! Biz iki! Elbet çeker çıkarırsınız!

dedi!

Bir haydud- Vazgeç ağam! Bu korkulu bir rüyadır! Bak hendeğın dibi görünmüyor.

Onu nerde bulup çıkaracaksın?

Çakır Fırat- (Eliyle irâe ederek) İşte şu hizadan yuvarlandı!... Bu tarafa düşmüştür!

Başka bir haydud- Zorluklu şey! Hendeğın dibinde belki de birikmiş su vardır!

Boğulursun!

[310] Çakır- Hayvân! Çukura yağmur yağdığı var mı?

Haydudların cümlesi- Ağamız! Biz seni de kaybetmek istemeyiz! Kuzum bu sevdâdan vazgeç!

re'yinde bulundular!

Çakır- Ben canımı bu uğura koydum! Korkmayın, beyi de beraber sağ olarak getireceğim! Bey'in vereceğı bahşişten kendi payımı da size vereceğim!

Haydudlar- "Sağ olasıñ ağamız" diyerek ister istemez [311] Çakır'ın emrini ifâya

şitâb ettiler. Çakır belindeki ipe kuvvetini verip oturmuş olduğu halde sürtünerek

inmeye başladı. İki eline de birer eski ayakkabı geçirmiş olduğundan yere tutundukça

dikenlerin ve sivri sivri taşların acıtmasından tahaffuz etmişti! Yolun yarısına

gelmişti ki Muhassıl Bey'in çalılara tutunarak asılıp kalmış olduğunu gördü! Hemen bir eliyle Bey'i kavrayıp diğer eliyle de belindeki ipi şiddetle sarstı, yukarıdakiler bunun ne demek olduğunu anlamış olmalılar ki ipi süratle çekmeye başladılar! Çakır Fırat mağarasının önündeki gizli meydancığa vasıl olduğunda:

- Çabuk yetişin, Bey'i alın kuvvetim tükendi!

diye bağırdı! [312] Haydudlar Bey'i müstahiben mağaraya dahil olup kalın bir yağ mumunun ışığında Muhassıl Bey'in al kana boyanmış olduğunu gördüler! Çakır Fırat mecruhu muayene edip:

- Yalnız bu kadar mı?

suâlini îrâd etti.

Muhassıl Bey'in yarası bir omzuyla iki ayaklarında idi. Başı eser-i hikmet-i Rabbaniye olarak zedelenmemiş, bu cihetle kendisinden bile geçmemişse de iki ayağı kımıldayamayacağı sûrette hurde olmuştu! Elbisesi lime lime paralanmış, yüzünde, ellerinde diken tırmıkları derin derin izler hâsıl etmişti!

Çakır Fırat- Çok iyi! Başınızda bir şey yok! Bu kadar kan nereden akmış?

[313] Muhassıl Bey- Belki zavallı beygirdendir!... Of! Omuzum ayaklarım!

diye inlemeye başlayınca Çakır kendi nevaleleri olan büyücek dolu bir desti suyu Muhassıl Bey'in yaralarını yıkamak için fedadan çekinmedi! Evet Çakır Fırat için bu da bir fedakârlıktı! Zîrâ öyle cehennemden bir bucağına büyücek dolu bir destiyi indirmek bin meşakkatle olabirdi! O aralık taraf taraf aranmakta olan bu şaki-yi müthiş inine sokulan vahşi bir ayı gibi saklanmaya mecbûr olduğu mağarada lüzumu takdîrinde bir hafta müddet de kalmakta olduğundan kuru ekmek ile biraz da su bulundururdu! Muhassıl Bey başına dökülen suyun bahş ettiği hafiflik ile biraz daha kendine gelip:

- Ben sizi tanıyacak gibiyim?

diyerek akır'ı gözden geçirdi!

[314] akır- Evet Beyim! Bir sene evvel mağaramda dört gün konukluk etmiştiniz!

Bey- Evet evet! Hatırlıyorum!... Fakat bu mağara o değil! Hem sizi çok ihtiyarlamış görüyorum (Hakikaten hiss-i nedâmet akır Fırat'ı vaktinden evvel ihtiyarlatmış, saçları bembeyaz olmuştu!)

akır- (İçini çekerek) Sizden ayrıldıktan sonra bana bir düşünmek âriz oldu! Bundan ihtiyarladım, tüfeğin ve süngü [315] sedâsı da oranın havasını bozduğundan tebdîl-i havaya çıktım!

Muhassıl Bey yeniden yeniye hissettiği ağırlardan ziyâde muzdarip olduğundan cevaba muktedir olamayıp yalnız enzârıyla böyle bir mahalde tebdîl-i havanın manasını anlayamadığını işrâb etmek istedi!

akır- Hey Beyim! Arkadaşların çoğu yakayı ele verdi! Bir ikisi de amana düşerek 'afv olundu!... Bizim gibi dağlarda, ormanlarda vahşi hayvânlar gibi yaşayân insanların sonu ya bir kurşunla geberip gitmek yâhûd böyle haşarat gibi koğuklarda ne vakit tutulacağız diyerek kapanıp kalmaktır! sözlerini kemâl-i teessürle teveffüh etti!

Muhassıl Bey uçuşuna yuvarlandığı esnadaki manzara-i hevî-nâkdan ve çalılara ittikâ ile yapıştığı dikenlerin batışından bahuşûs hayatından [316] kat'-ı ümit etmek felâketinde bile kendini kaybetmediği halde yara ve berelerinin acısından metâneti elden bırakıp bayılıverdi!

akır- Arkadaşlar! Vakit geçirmeyelim buna burada bakamayız. Haydi omuzlayalım. kumandasını verdiğiinden sekiz haydud münavebeten Bey'i taşıyarak kavaklık dibindeki keçi yolunun ağzına bin büyük mezâhim ve müşkilatla vâsıl oldular. Artık sabah takarrüb ediyordu. akır baygın bulunan Bey'i adamlarına teslîm edip:

- Kırca çayırının soluna yolunuzu tutun. Orada bir tek çoban kulübesi vardır. Hemen Bey'i oraya götürüp yatırın. Köye kadar gidemezsiniz. Hem ben de gelip Bey'i görmek isterim. Orası [317] bize emin bir mahaldir. Geceleri gelebilirim, dedi!
Müsinnice köylü:

- Merak etme ağam! Bey seni memnûn eder!

diyerek Çakır'ın Bey'i görmek istemesini menfaat-ı maddiyeye haml etmişse de Çakır omuzlarını kaldırarak cevap vermeye tenezzül etmedi!

Muhassıl Bey, Çakır'ın dediği kulübeye nakledilmiş ertesini akşama kadar da çobanın tedâvi-yi cahilânesiyle güya bakılmıştı! Gece yarısına yakın kulübenin kapısı vurularak [318] Çakır arkadaşlarıyla zuhûr etti! Çobana verilen emir üzerine toprak tencere ile su kaynatılıp Çakır'ın getirmiş olduğu birçok iç yağları sıcak su içine batırılarak Bey'in bereleri sarıldı. Yaralarına da Çakır'ın getirdiği kırmızı, nebati bir merhem sürüldü! Çakır Ferat altı gece bu minval üzere Bey'i tedâvi etti. Altıncı gece idi ki Bey konuşacak bir halde bulunuyor, Çakır da artık veda' etmeleri lüzumunu beyân ediyordu.

Muhassıl Bey bütün haydukları memnûn etmişti. Ancak Çakır'a para kabûl ettiremediğinden onun hissesini de diğerlerine bahşeyledi. Fakat Çakır'a mutlaka kendisine bir iyilik etmek istediğini musırrane söyleyince [319] Çakır:

- Eğer bana nazm ettiğiniz beyitleri güzel sesinizle bir kere daha dinletirseniz işte o zaman beni memnûn edersiniz. Bu da birkaç gün sonra daha iyileştiğinizde olur, cevabını verdi. Çakır'ın bu talebi cümlesine garip görünmüştü.

Muhassıl Bey Çakır'ın arkasını okşayarak: Zavallı kahramanım! Sende de yürek var. Sen böyle olacak adam değilmişsin ama!.. Ne demeli, kader! Böyle istemiş! deyince şâkînin gözleri âsar-ı nedametle bulanarak:

- Kabahatin kâffesi kendimdedir. Kadere iftira etmem, [320] cevabını verdi.

Bu mükâlemeden dokuz gece sonra Muhassıl Bey ayağa kalkmış, Çakır Fırat'a intizâr etmekte bulunmuştu. Gece yarısına doğru haydudlar geldiler. Muhassıl Bey'in mukaddemâ Çakır için nazm etmiş olduğu neşidesini dinlediler! Çakır başını eğmiş dinlemekte, gözlerinden akan yaşların farkına varmamakta idi. Haydudlar sergerdelerinin bu hal-i zebûnkâranesini ilk defa olarak nazar-ı hayretle müşâhede ediyorlardı.

Çakır müthiş bir çılgınlıkla birdenbire yerinden fırladı. Kulübe önünde tecemmu' edenler Çakır'ın [321] fırlayışından birbirine girip “Ne oldun! Ne oldun!” demeye başladılar. Çakır'ın boynuna dolanmış olan bir engerek yılanı cümlesinin nazar-ı dehşetine çarpınca can havliyle kaçıştılar. Yalnız Muhassıl Bey kaçmamış ve o müthiş hayvânın kafasını yakalayıp olanca kuvvetiyle sıkılmış idi. Hayvân çözülüp yere düşmüşse de evvelce ısırılmış olduğundan Çakır Fırat'ın sol yanağında bir yara bırakmış, zehrin tesîrât-ı elem-nâkı o çirkin sûrete bir kat daha dehşet vermiş olduğundan nazarına [322] daha ziyâde nefret ve kerahet iras etmekte bulunmuş idi.

Muhassıl Bey mühlik hayvânı ayaklarıyla ezerek:

- Arkadaşlar ayıptır! Kaçmayın! İçinizde bu yarayı emip tükürecek cesur bir kimse yok mu? diye Çakır'ı kurtarmaya arkadaşlarını davet etmişse de “bu kurşunla ölmeye benzemez” “zehirlenmek işime gelmez” yollu sözler ile bi'l-mukâbele davet-i merdânesine icâbet eden bulunmadı! Çakır arkadaşlarından gördüğü bu vefasızlığı vaktiyle etmiş olduğu fedakarlıklardan bahs ederek onları utandırmak istemiyordu! Haydudlar ise “filân süngüden, öteki kurşundan öldü, kurtuldu! Filânca da imana düştü, selameti buldu! Bu bizim ‘ömürümüz bedava kütah oluyor” diyerek sergerdelerinin sözlerine [323] cevap vermekten istinkâf ettiler!

Muhassıl Bey “Yalnız onlara mı iyiliğin var! Ben sana iki kere hayatımı borçluyum. Şimdi borcumu ödemek zamanı geldi” deyip Çakır'ın yüzündeki yarayı

emmeye başladı!... Ara sıra tükürüyor ve çobanın getirdiği rakı ile ağzını çalkalıyordu. Böyle olmasaydı Muhassıl Bey'in hayatı da tehlikede kalacaktı!

Çakır Fırat'ın hayatı kurtulunca Muhassıl Bey'in ayaklarına kapanarak:

- Şimdiye kadar hiç kimse hakkında hissetmediğim ta'zîm ve hürmeti sizin için his

[324] ediyorum! Bundan sonra esirinizim, tutunuz ki sadık köpeğinizim!... Artık

beyim senden ayrılmam!

diye 'arz-i minnetdari eyledi.

Muhassıl Bey- Hayatımı ben de sana borçluyum! Fakat ben seni nasıl yanıma

alabilirim?... Ha, diğer arkadaşlarının yaptığını yaparsan o başka!

Çakır- Evet yapacağım! Arkadaşlarımın vefasızlığı beni epey düşündürdü! Bizim

yaşayışımız hakikaten acınacak bir haldir! Çakır Fırat ertesi sabah maiyetini ve

yanına iki de köylü alarak otuz saat ötede bulunan (...) kasabasına gidip arz-ı istiman

eyledi!

Daha ertesi günü de Muhassıl Bey adamlarıyla kasabaya dahil olduğu [325]

zaman haydudların beşini jandarma olmuş Çakır'la beraber istikbale gelmiş

olduklarını memnûnen gördü. Diğer iki haydudun da zîrâatle meşgul olmak üzere

köylerine çekildiklerini işitti!

Çakır'ı birlikte almak için bir kefil lazım geliyordu! Muhassıl Bey kefalet

mes'elesini üzerine alıp sadık bir hizmetkâra mâlik oldu! İstanbul'a 'avdetinden yedi

sene sonra da Saadet Hanım'la tezevvüc etmişti!

İşte birinci kısmımızda gösterdiğimiz Çakır Fırat'ın, akdemce Samur Ferhat

Bey, muahharan da haydud Çakır Fırat olduğu anlaşılmıştır! Bey ve haydud _____

bu ihtiyar hizmetkârın nihayet kendi kızının katili olduğunu da üçüncü kısmımızda

anlatmıştık. Bundan sonraki kısmımız – Bihbude [326] bîçâresinin Kastamonu'dan

çıktıktan sonra Muhassıl Bey âilesine gelinceye kadar nerede imrar-ı vakit etmiş olduğunu gösterecektir.

Beşinci kısmın sonu

ALTINCI KISIM: BİHBUDE

-I-

Katırcı Kulaksız Abdi Bihbude'nin vermiş olduğu yirmi beş aded yirmilik boyun altınlarını sevinerek alıp kendisini İstanbul'da Hacı Hanım'ın hanesine teslim eyleyeceğini söylemiş olduğu karielerimizce ma'lûmdur! [327] Katırcı Abdi her seneki seyahatinde ahiretliğe verdiği birkaç öksüz ve yetime yüzünden beş on kuruş kazanırken kendisiyle münavebeten katırına irkâb ettiği Bihbude bîçâresinden beş yüz kuruşu bila-zahmet kazanmıştı! Vâkıa ona katırını verdikçe kendisi yayan yürümeye mecbûr oluyorsa da Bihbude gibi çelimsiz bir kız yol yorgunluğuna dayanınca Kulaksız gibi kuvvetli bir köylüye o kadarlık yürümek işten bile gelmiyordu! Bihbude, 'ar ve hicâbı sebebiyle hemen memleketinden uzaklanmayı ni'met add ettiğinden dizlerindeki dermansızlığı hissedemiyor... bila-fasıla yürümek istiyor, uğradığı felâketten mütehassıl heyecanını iki kat eden yürümek telâşı... birdenbire tıkanıp bais-i telefî olacağını düşünmeye vakti olmaksızın koşuyor! Nasıl koşmasın ki, Meşhude [328] ile Aziz Bey kendisini tutup meleünnasda bed-nam etmek için arkasından kovalıyorlar sanıyor!... Bazı kere de sâbık nikâhlısı Süheyl'i karşısında yumruğunu kaldırmış "Alçak kız!" diye kendini tehdid ediyormuş gibi tahayyül ediverince yüzü üstü düşüp kalıyor!... O zaman Katırcı koşup kaldırarak, katırının üstüne bağlayıp yedeğini çekiyor!

İşte bu felâketzedeyi hamil olan bu kâfilecik, böylece düşe kalka mahall-i maksudu vasıl olmuştu.

Doğma büyüme Zeyrek sakînelerinden Hoca Hanım, Katırcı Abdi'nin getirdiği kızları _____ mahallere dellallık olarak ikişer mecidiye mukabilinde verir, Katırcı'nın alacağı masârif-i râhiyye [329] ve ayak teri gibi mebaliğinde parasına göre hakkını alırdı. Pederi debbağ Memiş Efendi'nin zaman-ı hayatında hemşiresi olan Katırcı Abdi ona görüşmeye gelmiş, o tarihten beri de zaten kibâr dairelerine hizmetçi hatta cariye veren Hoca Hanım'la memleketinden ahretlik getirmeye dair konuşup karar vermişlerdi.

Hacı Hanım öyle aklının yatmadığı hizmetçi ve aşçıları birkaç kuruş hatırı için [330] kibâr konaklarına götürüp de sonra mahcup olmayı kabûl etmez, doğru sözlü bir kadın olduğu için _____ teveccühünü kazanmıştı.

Abdi'nin getirdiği kızları da ilk önce temizler, paklar, bir ay kadar yanında hizmet ettirir işe yarayanlarını sipariş edenlere götürür, _____ olanlarını arayanlara: - Bak kadın! Bu kızın şu şu... ahlâksızlığı var. İstersen al sonra başıma kakmayasın! mukavelesiyle verir, kimsenin rağbet etmediği kızları da _____ getirdiklerini almayarak yedirdiklerini de helal ederek Katırcı Abdi'ye iâde eder.

Hem Zeyrekli Hoca Hanım pek ___ bir kadındır. Kimsesiz [331] gelinlik kızlar için girdiği kibâr konaklarından şunu bunu toplayarak (nakden i'âneye kudreti olmadığından) muhtacîne bu sûretle muâvenet eyler. Çoluğu çocuğu vardır. Hanesinin hanımıdır. Kadındır!

Bihbude üstü başı yırtılmış, yüz göz toza çamura bulanmış pejmürde kıyâfetle Hacı Hanım'ın kapı aramaya gelenleri kabûle mahsûs olanları aşağı kattaki tavanı basık büyücek bir odasına girince tahtaların temizliğine bakıp ilerlemeye cesâreti kalmamıştı. Hacı Nine bu zayıf ve zebûn mahluka nazar-ı merhametle bakıp:

- Gel kızım şuraya mindere otur!

dedi.

Bihbude kelimât-ı nevâzişgarânededen cesâret alıp mindere kadar gitmiş ise de tiril tiril titreyen beyaz yaygıları [332] kirletmekten teeddüb edip oturamadı.

Hacı Hanım- Niçin oturmuyorsun kızım!

Bihbude- Üstüm başım kirlidir efendim!

Hacı Hanım diğer kızların kaba saba lakırdılarına mukabil Bihbude'nin edibâne sözlerini işitip:

- Sen nerelisin kızım?

suâlinde bulundu.

Bihbude- Kastamonuluyum efendim! Burada teyzem vardır onu görmeye geldim!

Hacı Hanım- Kimdir?

[333] Bihbude- Kadı oğlu Murtaza Efendi'nin kerîmesi Seher Hanım'dır!

Hacı Hanım bu sözleri işitince:

- A! Macid Bey'in vâlidesi mi?.. (Kollarını açarak) Ekmeğini yedim, ekmeğini

gördüm. Tevekkeli değil böyle ağzı sözü uygun bir ahretlik görmemiştim!

diyerek Bihbude'nin kirine pasına bakmayıp der-âgûş eyledi. Onu zorla _____

dokuma yer minderine oturtmaya razı etti! Bihbude teyzesini mükerreren suâl etmesi

üzerine:

[334] – Zavallı Seher Hanım! Hemşiresini de kızlarını da ne kadar görmek isterdi!

Kısmet değilmiş!

diye beyân-ı teessüf eyledi.

Bihbude- (Teşlaşlı) Aman Hacı Hanımcığım! Teyzeme ne oldu?

Hacı Hanım- Ne yapalım kızım! Allah'ın emri! Sen sağ ol!

Bihbude- (İçin için ağlayarak) Ah teyzeciğim de mi gitti!!!

Hacı Hanım- Annen ne oldu?

Bihbude- (Hüngür hüngür ağlamaya koyularak) İşte o da gitti de talihsiz başım böyle yalnız imdadsız kaldı!

Hacı Hanım- Vah vah vah!!! Mevla rahmet eylesin. [335] Seher Hanım Lal-leb Hanım'ı aldığı zaman Kevser Hanım hemşiresiyle görüşmeye gelmişti de görmüştüm! Ne iyi okumuş bir kadındı. Yanında biri küçük biri büyücek iki kızı vardı. Sen hangisisin?

Bihbude- Küçüğü benim!

Hacı Hanım- Kız kardeşin nerede?

Bihbude- Memlekette efendisiyle oturuyor! Ben teyzemi istedim de geldim!

Hacı Hanım- Teyzen yoksa oğlu var gelini var. Onlar da senin akrabandır. Keder etme kızım. Ben seni oraya götürürüm. Hem yengen Lal-leb Hanım iyi ve insaniyetli bir kadındır. Seni meydanda bırakmaz.

Bu muhâverenin üzerinden dört gün geçmiş, Hacı Hanım da Bihbude'yi [336] hemen götürüp yol yorgunluğunu aldırılmış olduğundan Macid Bey'in Süleymaniye civarındaki konağına gittiler.

-II-

Macid Bey'in pederi ashab-ı yesardan bir zat olup Kadı oğlu Murtaza Efendi'nin büyük kerîmesi Seher Hanım'la tezevvüc etmiş ve dünyaya gelen yegâne oğlu Macid'i yirmi iki yaşına kadar görebilip vefât eylemişti! Seher Hanım gâyet sufi bir kadın olduğundan [337] oğluna verilen alafranga terbiyenin zaten aleyhinde iken 'azîm bir servete tek başına sahip olmasından ürküp hem kendisine de yar olur düşüncesiyle gâyet güzel bir fakir kızı almaya karar vermişti! Seher Hanım'ın

düşüncesi doğru değildi! Macid Bey mükemmel tahsîl görmüş, sefahati sevmez fakat yaşamanın yolunu bilir sahib-i tabi’at akıllı bir gençti. Mamafih terbiyesi iktizâsıyla vâlidesinin Edirnekapısı taraflarında bulduğu bir eskici kızını tezevvüce mücerred hatır-ı mâder için rağbet göstermişti!

Eskici kızı hakikaten emsalsiz güzeldi! Beyaz teni lâtif bir şeffâfiyeti hâiz, dehen-i zarîfi ruhsâr-ı gülgûnundan daha âteşîn bir renkte, muntazam dişlerinin berraklığı gözler kamaştırmakta, altın [338] renkli saçları koyu ela gözlerine bir ahenk-i lâtif vermekte yumru ve çukur çenesi, ibtisâm-ı daimi içinde bulunan sîmâsına başka bir şirinlik bahş etmekte idi!

Eskicinin de yegâne kerîmesi olan bu güzel fakire, babasının sa’yı, anasının çalışması sayesinde açlık, çıplaklık görememiş bir buçuk odacıktan ‘ibâret viranhanelerinde ev kadınlığı icrâ’sıyla meşgul bulunmuştu. Pederi okuyup yazmasını ve ileride hoca çıkararak daha rahat geçinmesini arzû ederek mektebe vermişse de kızının okumaya hiç hevesi olmaması mektebden çıkarılmasına bâis olmuştu! O zaman vâlidesi:

- Benim kızım güzeldir! Ahlâkından da Allah hoşnud olsun [339] inşallah! O kibâr haremi olacaktır!

diyerek ilk defa pederinin tekeddürüne dûçâr olan kıymetli kızının hüznünü ta’dil etmek istemişti!.. Sanki kaderin hazırladığı parlak bir istikbali, bir kuvve-i hafiyeye kendisine söyletmişti! İşte eskici kızı Mâcid Bey’e nikâh olunurken ismi değiştirilerek “Lâl-leb” tesmiye edilmişti!

[340] Seher Hanım bir kibâr gelinine yaraşacak sûrette Lâl-leb’i cihâzlayıp mükemmel düğün icrâ’sıyla oğlunu dahil-i daire zifâf eylemişti! Macid Bey, Lal-leb’in cemal-ı bâ-kemâline, o gürbüz vücûddaki intizâm-ı tabiiye evvelâ veleh getirerek bakakalmışsa da birkaç gün geçtikten sonra gülmekten gayrı bir şeye

yaramayan, nezâket-i etvâr ve letâfet-i güftârdan mahrûm bulunan cahil zevcesinden sıkılmaya başladı. Bunu vâlidisine de anlatarak derhal tedrisi için bir hoca hanım celb edilmişse de Lâl-leb'in isti'dâdsızlığı seneler geçtiği halde ilm-i hâli bile öğrenememesine sebep olmuştu!

Lâl-lebin birbiri ardınca nûr topu gibi evlâdlar yetiştirmesi bahusûs züht ve takvası ve hüsn-i imtizacı sebebiyle kayınvâlidisi [341] tarafından her bir halinin beğenilerek sevilmiş olması, Macid Bey'i yavaş yavaş soğuduğu bu kadınla geçinmek mecbûriyetinde bulunduruyordu.

Macid Bey'in beş erkek evlâdı dünyaya gelmiş olup hepsinin de vâlideleri gibi güzel ve ahlâk sahibi olacakları daha zaman-ı tufuliyetlerinde anlaşılıyordu! Bey gece yarısına kadar selamlıkta hoş kelâm ehıbbasıyla görüşerek zevcesinde bulamadığı zevk-i musâhabeti bu sûretle tazmîn ederdi! Zevcesiyle konuştuğu vakit de sözleri ya çocuklarına yahut (üstüne evleneceğim) şakasına dair olur, Lal-leb hanım ise hiçbir kadının kaldıramayacağı bu şakayı hoş görerek kahkaha [342] ile gülerdi!... Güzel zevcesinin kahkasını da güzel bulmak lazım gelirken Macid Bey hemen her dakika bî-lüzûm olan bu kahkahaları pek ruhsuz telakki ederek kalbinde 'azîm bir burûdet hissediyordu!

-III-

İşte Bihbude böyle bir ailaye dahil olmuştu! Lal-leb Hanım, Bihbude'yi sekiz yaşında iken görmüşse de ara yerde geçen on sene müddet bu defa kendisini tanınmasına mani olmuştu! Hoca Hanım'ın îfâdesiyle Bihbude'nin zevcinin akrabasından olduğunu [343] anlayınca onu şefkat ve muhabbetle kabûl eyledi.

O gece Macid Bey içeriye girdiğinde Bihbude'nin geldiğini, teyzesinin vefâtını zevcesinden öğrenip ertesi sabah teyzezadesini yanına çağdırttı. Bu renksiz ve zayıflıktan korkunç bir halde bulunan akrabayı, nazar-ı muhabbetle görmemişse de hasbe'l-insaniye muhtaç olduğu eser-i merhameti de dirîg etmedi.

Macid Bey hareme geç girer, erken çıkar olduğundan Bihbude ekser evkâtını yengesi Lal-leb hanımla geçirmekte idi. Hamarat kızcağız yediği ekmeğin hakkını ödemek için hanece kendisine bir [344] hizmet aramakta idi. Hizmetçi ve cariyelerin kesreti münâsebetiyle meydanda iş kalmıyordu ki hizmet etsin. En büyükleri dokuz yaşında bulunan beş erkek çocuğun şamatası ve pederlerinin arzûsu hilafında onları ders odasına koyamayan Fransız muallimesinin şikayeti Lal-leb hanımı en ziyâde yoran mes'ele idi. Bu haller hep yumuşak başlı vâlidenin idaresizliğinden neş'et ediyor, muallimenin ve diğer Türkçe mualliminin iştikâ'ları Macid Bey'i pür-hiddet zevcesinin üstüne yürüttüp hanece büyük bir rahatsızlığı mûcib oluyordu.

Bihbude çocuklara rıfk ile fakat ciddi bir tavırla sokulup evvelâ onları masal söylemekle kendine ısındırarak sonraları da [345] “kitaplara bakalım, yazı yazalım” gibi sözlerle yavaş yavaş o küçük haşarıları ders odasına alıştırdı. Lâl-leb hanım çocuklara nezâret etmesini Bihbude'ye rica ile söyleyince zaten kendisine bir vazîfe arayan kızcağız memnûnen kabûl eyledi. Fransız muallimesi terbiyeli, değerli, yaşlıca bir kadındı. Bihbude'de müşâhede eylediği bir isti'dâd-ı harikulade ve nezâket-i fitriyye nazar-ı dikkatini celb etmiş olduğundan çocukları okuturken ona da Fransızca, piyano ve resim dersleri vermeye başladı.

İki sene bu minvâl üzere mürûr eylemişti. Macid Bey bir bayram gecesini âilesiyle birlikte sofrada bulunmaya râğbet ettiğinden Bihbude'yi ilk defa olarak yakından görüyordu. [346] Muallime ve çocuklar ile Fransızca konuşan Bihbude iki seneden beri de epeyce toplanmış ve güzellenmişti! Macid Bey şehirli kibâr nisvana

mahsûs vakar-ı asilâne ve nezâket-i zarîfaneyi Bihbude'nin akvâl ve etvârında kemâl-i taaccüble müşâhede eyleyince okuduğu derslerden kendisini isticvâb eyledi! Daha Kastamonu'da iken 'Arabi, Farisiyi ilerletmiş olduğunu aldığı mükemmel cevaplardan tefehhüm edip:

[347] - Aşk olsun, Molla İdris kızını güzel ta'lîm etmiş, fakat bu kadarı kâfi değildir, bayram geçince Türkçe dersine de giriniz. İkmal-i tahsîl ediniz. Birlikte çalışırsanız Fransızcada olduğu gibi Türkçede dahi Tahsin'in istifâdesi ziyâdeleşir. dedi. Taâm nihayet bulduğundan Macid Bey sözlerinin sonunu ayakta söylemişti. Bihbude teyzezadesini etekleyerek arz-ı minnetdarî eyledi.

Salona çıkıldığında muallime müftehirane bir tavırla Bihbude'yi piyanonun önüne sevk ederek yarım Türkçe ile:

- Madmazel Bihbude'nin öğrendiği yalnız bildiğiniz kadar değildir!

[348] dedi. Bihbude iki sene zarfında öğrenilmesi adimü'l-ihimâl olan operaların en güzel parçalarını yavaş fakat hatâsız olarak çalıyordu. Macid Bey o akşamdan sonra sabah ve akşam taâmlarını hep içeride ederek Bihbude'yi nazar-ı ehemmiyetle görmeye başladı. Macid Bey'in hareme ısınmasından Lal-leb hanım pek mesrûr oluyor ve buna sebep-i müstakil olan Bihbude hakkında rekâbet hissetmiyordu. Onun fikrinde Bihbude zevcinin hemşiresi, daha doğrusu kerîmesi makamında idi...

Üç sene daha geçince çocukların en büyüğü olan Tahsin Bey artık on dört yaşını ikmal etmiş olduğundan [349] Mekteb-i Sultani'ye leylî olarak verildi. Tahsin teyzesi Bihbude'yi pek sevdi, haftada me'zûn olduğu bir geceyi laklakiyatla geçirmeyip aldığı dersleri Bihbude'ye öğretmekle ders ezberler ve bu sûretle her ikisi de müstefîd olurlardı.

Bihbude'nin Macid Bey'in hânesine geldiğinin sekizinci senesi tamam oluyordu ki komşu konağın oğluna Allah'ın emriyle talep ettiler. Bihbude sekiz sene zarfında cismen ve fikren tekemmül eylemişti. Fransızca muallimesinden coğrafya tarih, hesap derslerini ikmal etmiş, piyano ve resimden de epeyce [350] behredar olmuştu. Türkçe hocası mest ve edib bir zat idi. Edebiyat-ı 'atika ile edebiyat-ı cedideyi tâlibesine tamamıyla öğretmeye çalışmıştı, Tahsin de üç sene müddet aldığı dersleri takdîr ede ede Bihbude'yi 'ulum-ı 'aliye ile de iştigale alıştırmıştı.

Bihbude gibi sâhibe-i zekâ, aklı başında bir kızcağız için sekiz senelik devamlı bir tahsîl, on altı senelik çalışmaya bedel olabileceği bedîh olup zaten pederi Molla İdris kalbini nûr-ı *Kuran* ile doldurmuş, fikrini 'ulum-i 'Arabiye ve Farisiye ile oldukça [351] tenvîr etmiş bulunduğundan kızı muktedir bir muallim kadar kesb-i iktidâr eylemiş, terbiye-i fitriyesi ise kendisine başkaca ziynet-bahş olmuştu.

İşte yirmi altı yaşında yakışıklı, halavetli fakat güzel 'add olunamayan servetsiz bir kızı zengin ve kibâr bir âileden istettiren hep bu meziyetler idi. Macid Bey Bihbude için bir ni'met-i 'azime olan bu izdivâc mes'elesinden birdenbire şaşırıldı! O teyzezadesinin musahabatından mütelezziz oluyor, zevk alıyor, başka şey düşünemiyordu! Hele onun bir gün olup da izdivâc maksadıyla kendisini terk edeceğini hiç düşünmemişti!... Bihbude'yi başkasına verip bu haneden çıkarmak [352]! Aman Yarabbi, Macid Bey bunu zihninden geçirdikçe çileden çıkıyordu.... O sadef-i 'ismetten saçılan lü'lü'-i irfanı başkası dinlesin... Âsar-ı fazilet menba'ı olan o güzel gözlere başkası baksın... Asla! Macid Bey yes ve heyecanından titriyor ve bu hazine-i edebe yalnız kendisi sahip olmak istiyordu.

“Teyzezadem yirmi altı yaşındadır, fakirdir, güzel değildir,” gibi sözlerle tâlibi caydırmak teşebbüsünde bulunduysa da, teyzezadesini yeren bir hısmın hısm olması taaccüble telakki edildi. Ancak kayınpeder olacak zat haremine gizlice:

- Macid Bey bunca senelik komşumuzdur, akıllı komşumuzdur [353] akıllı ve insaniyetli olduğuna şüphem de yoktur. Yalnız bu kızı kendi alacağından korkarım, demiş zevcesi de:

- A hiç öyle şey mi olur! Lal-leb Hanım’ın nesi var, cevabını vermişti. Zevci:

- Sonra sözüme gelirsin. Macid Bey ehl-i dil bir zattır. Güzele değil ‘ırfana ‘âşıktır, diyerek fikrini takviye etmişti.

Bu izdivâc için Bihbude’nin fikri suâl edildiği zaman:

-Teyzezadem velini’mettir! Ondan suâl ediniz, ben onun her [354] bir emrine ita’ate mecbûrum demişti.

Bu sözler Macid Bey’i ümidvâr eylediğinden Bihbude’nin haneden çıkmaması her ikisi için de rahatlığı mucib olacağından bahs ile teyzezadesinin kendisine nikâh edilmesi lüzumunu zevcesine açtı. Lal-leb beht ve hiddet içinde kalıp:

- A! A! Beyefendi öyle şey olur mu, insan kız kardeşini alır mı? diyebildi.

Macid Bey teyzezadenin nikâhlanması meşrû olduğunu, eğer muhalefet edecek olursa Bihbude’yi ayrı haneye çıkarıp çocuklarını da yanına alacağını, ancak haftada bir gün kendisini görmeye geleceğini yemin ve kasekle anlattı!... Lal-leb gibi muti’ bir kadın [355] zevcinin bu zalimane fikrini ne ile cerh edebilir?.. Yalnız gözyaşlarıyla!

Zevc ile zevce arasında olan bu hercümerden Bihbude bi-haber bulunduğu cihetle yengesini ağlar gördükçe taaccüble suâl eder, ilk defa olarak sükûtla

mukâbele görürdü. Bihbude gibi zekâ-yı harikuladeye mâlik bir kız bu müşkil mes'eleyi halle muvaffak olamıyor, hiç kimseden de bir ser-rişte alamıyordu. Kimsenin bir şeyden haberi yoktu ki Bihbude'ye bir ma'lûmat veren olsun... Cuma gecesi Tahsin Bey mektepten geldiğinde vâlikesini alnına beyaz çatki çatmış, gözleri ağlamaktan şişmiş bir halde görünce:

[356] – Vâlideciğim ne oldun?

diyerek üstüne atıldı. Lal-leb Hanım ketum değildi. Fakat zevcinin vefasızlığını söylemeye utanmadan olmalı ki bu babdan kimseye bir şey söylemiyordu. Oğluna da:

- Hastayım.

dedi. Yürüyemeyip gezen, bahuşûs can sıkısıyla bir yerde duramayan vâlikesinin hasta olmayıp fevkalâde bir şeyden dolayı meyus bulunmasını Tahsin Bey keşfettiğinden isticvâbla vâlikesini yormaktan ise hemşire-yi sadıkası Bihbude'den mes'eleyi öğrenmeyi evla gördü. Hemen Bihbude'nin odasına koşup:

- Teyzeciğim! Hanemizde mühim bir şey mi oldu?

dedi.

[357] Bihbude okuduğu kitabı bırakıp:

- Hayır Tahsin bir şey olmadı! Fakat yengem iki gündür gizli gizli ağlıyor, sebebini musırrane suâl ettim, bana hiç söz söylemiyor. İlk defa olarak yengemde müşâhede

[358] ettiğim bu garip hal, beni pek ziyâde telâşa düşürdüyse de ne olduğunu öğrenmeye muvaffak olamadım. Hane içindekiler de taaccüble yekdiğerine bakışıp bir şey anlayamıyorlar.

Tahsin- (Düşünerek)... Beybabam böyle mükedder mi?

Bihbude- Hayır, bilakis şendir. Yalnız pek telâşlı görünüyor.

Tahsin- Teyzeciğim! Hakikaten garip şey. Vâlidemin kederi pederimin değil mi? Pederim şen iken vâlidem neden ağlasın!... Bakalım gece Beybabamı gözden geçireyim de belki hakikati istimzâc edebilirim.

[359] Tahsin on yedinci yaşını bitirmiş, aklı ise vaktinden evvelâ kemâle ermiş, vâlidesi kadar güzel değilse de pederi gibi yakışıklı ve dirâyetli olarak yetişmiş idi!.. Diğer kardeşleri kendinden gürbüz, kendinden güzel idiler fakat fetaneti ve tavr-ı merdanesi sebebiyle Tahsin Macid Bey'in nûr-ı dîdesi idi. Pederine karşı söz söyleyen, fikir beyân eden Tahsin'in güzel bir kalbe, metin bir ahlâka mâlik olması kendisini yalnız pederine değil herkese sevdirmişti. Kardeşleri kendinden itâatli oldukları halde -vâlidesi gibi zebûn ve akılsızlıkla itham olunarak pederlerinin nazar-ı i'tibarında değildiler. Tahsin pederinin her sözünü ayn-ı hikmet olmak üzere kabûl etmeyip [360] iktizâsına göre bazen cerh ederdi. Zekâvetinden başka çalışkanlığı da tahsîlini taz'îf etmişti. Bu deha-yı fetanet-güster pederini bir büyük bîrâder gibi sevmekte ise de her şeyde mazlumiyeti müşahade ettiği vâlidesini şefkat ve muhabbetine daha ziyâde müstahak görüp onu her husûsta pederine karşı tesâhub eylerdi.

Tahsin'in vâlidesine olan şefkati kadar Bihbude'ye de hürmeti vardı. Kendisine teyze sayılan Bihbude'yi büyük bir hemşire yerinde tutarak her husûsta onun ile istişare eder ve onun reyini kendi fikrine müreccah tutardı. Sekiz sene müddet, onun ile hem-hal olmuş, zekâvetinden istifâde etmişti. [361] Âilesi içinde emsalini görmediği bu geçkin kızcağızı numune-yi fazilet olarak görüyor ve onu kütüphanesinde bulunan kıymettâr kitapları kadar seviyordu!... Evet, Tahsin o solgun sîmâda âsar-ı kemâl buluyor, o güzel gözlerde fenn-i 'ismet okuyordu!... Şems-i sabâhat vâlidesinde tecelli ettikçe Bihbude'nin ara yerde kalan bedr-i halaveti husûfe uğramış, cismin yegâne serveti bulunan göz ve dişlerinin melâhati bile zulmette

kalmıştı. Lâkin aklı fikri tahsilde olan kâmil bir çocuk için Bihbude'nin güzel görünmemesi sevmesine mani değildi. Tahsin [362] bu nokta-i nazardan onu bir hemşire görür ve canı gibi kıymetli tuttuğu kitapları kadar severdi.

Bihbude de dokuz yaşında bir sabi iken eline gelen Tahsin'i küçük bîrâderi gibi telakki edip yanına sokulmasına ve konakta bulunduğu zamanlar baş başa verip oturmasına müsa'ade verirdi. Zaten ekseriya mükâlemeleri tahsillerine aid kalıyordu. Akşam taâmında Macid Bey beşûş bir çehre ile oğlunu iltîfâta gark etmişti. Nihayet mükalemeyi Bihbude'nin izdivâcı mes'elesine dökmek için şöyle demeye başladı:

- Tahsin! Dünyada Bihbude gibi mükemmel bir kızın daha mevcûd olmasına inanır mısın?

[363] Tahsin- Niçin inanmayayım! (Bihbude'ye) Sözlerime darılmazsın ya teyzeciğim?

Bihbude- Hayır Tahsin? Doğru sözlere akılsız insanlar darılır.

Macid Bey- Görüyor musun? Yine bir eser-i zerafet.

Tahsin- Tâbii! Ben de teyzemi haşa akılsızlıkla itham etmiyorum. Maksadım, dünyada teyzem gibi mükemmel ve dirâyetli kadınların yekunu bir adedine bâliğ olamayacağını söylemektir. Koca kainatta bir kadın mı 'âlimdir?

Macid Bey- Haydi bir olmasın da bin olsun. Elbet onların en 'âlimi Bihbude'dir.

[364] Tahsin- Bu fikrinizi de kabûl edemem. En faziletperveri dersiniz yaraşır.

(Bihbude'ye) "Allame" ne demek olduğunu geçenlerde mevzu'-ı bahs etmiştik.

Ömrünü tahsîl ve tetebbu ile geçirmiş, bi-hakkın her şeye vâkıf bir pir-i sal-horde bile bu unvan-ı âliyi bila-teemmül zabt edemez. Takdîr-hânları tarafından kendisine veriliyor diye de karar vermiştik, değil mi?

Bihbude- Evet.

[365] Macid- Her halde Bihbude nisvanımızın allamesi sayılır ya?

Tahsin- O başka!

Bihbude- Bilakis en cahiliyim efendim.

Tahsin- Bu da tevâzu'un son derecesidir. Teyzeciğim, sen mekatib-i âliye şakirdanı kadar ders gördün! Hem bütün derslerimizde bana tefevvuk ediyorsun!... Beybaba, bu gidişle teyzem bütün Mekteb-i Sultani derslerini öğrenerek beni geçecek! Fransız muallimemiz şimdi burada olsaydı mübâhasemizi felsefeye dökerek tâlibesinin iktidârını göstermek isterdi. (Vâlikesine dönüp bakarak) Vâlide! Bizim muallimemiz deniz banyosunu ne vakit ikmal edecek?

[366] Lal-leb Hanım şakk-ı şefe etmeyip yavaşça isale-i eşk-i teessür ediyordu.

Oğlunun hitâbından şaşalayıp:

- Galîba daha vakit var, diyebildi. Tahsin Bihbude'nin methinden vâlikesinin ağlamakta olduğuna ve bunun da rekâbetten neşet edeceğine derhal intikal edip _____ belli etmemek üzere söze başlayan pederini dinler göründü.

Macid Bey- (Oğlunun eski sözüne cevap vererek) Muallime Hanım banyo teferrücünden 'avdet ettiği zaman Bihbude'yi bu hanede bulamayacak ki!

Tahsin- Niçin efendim?

Macid Bey- Tahsin! Bihbude'nin bizi terk edip [367] gitmesi hatta izdivaç için bile olsa memnûn olmazsın değil mi?

Tahsin- (Ma'nîdâr bir bakışla Bihbude'ye nigâh edip) Eğer hodbinliği ele alırsam evet!... Fakat teyzemin hayr-hahı olmaklığım üzerime borç olduğundan bizi terk etmek için değil, bahtiyâr olmak için bu haneden çıkmasına bir şey denilemez!

Macid Bey- Ya!... Senin bu fikirde bulunacağını hiç me'mul etmezdim!... Eğer Bihbude bu haneden çıkarsa cümlemizin rahatı münselib olacağını düşünmüyor musun? Dairemizi çeviren kimdir? Seni ve iki kardeşini tahsîle tergeb eden kimdir?

Diğer iki küçük kardeşinin de tam terbiye görecekları bir zamanda [368] Bihbude'nin gaybubeti muvâfık olabilir mi?

Tahsin- Evet Beybaba! Bu sözlerinizin kâffesi doğrudur. Lâkin kendi rahatımız için teyzemin istikbali feda olunabilir mi?

Macid- Hayır.. Ama karşı konakta onu bekleyen istikbali burada kendisine tehyie edersek bir şey kaybetmez sanırım!

Tahsin- (Şüphe ile) Ne gibi efendim?

[369] Macid- Vâlidenin hali ma'lûm. Bir işe yaradı ise o da senin gibi bir evlat meydana getirmiş olmasıdır!... Tahsin! İnsan kendi mizacına muvâfık bir zevceye mâlik bulunmazsa bahtiyâr olamaz! Bihbude'nin bu haneden çıkması beni cidden bedbaht edecektir! Sen akıllı, munsif bir evlâd olduğun için beni ma'zur göreceğın tabiidir!... Mesela: Teyzen sayılan Bihbude vâlidelik mevki'ni de ihraz ederse ne olur!... Böylece hem onun istikbali temin edilir hem de bizim istirâhat-ı beytiyemiz yerinde kalır!

Macid Bey'in bu sözlerinden Tahsin'in nutku tutulmuş, pederini [370] mecnunane bir tavırla dinlemekte bulunmuştu!

Macid Bey simsiyah kesilen Bihbude'ye tevcih-i hitâbla:

-Bihbude! Sözlerimi tasvib eder, yed-i izdivâcını benden dirig etmezsin değil mi?

deyince bîçâre kız yerinden fırlayıp boğulurcasına:

- Sekiz senelik lutuf ve 'inayetinizin minnetdarlığını, canımı bile isterseniz vermekle

îfâyâ razıyım! Fakat efendim, vâlidemin taassür-i ebedisini unutturan, garipliğimi

bildirmeyen âlicenap bir kadına rakibe olmak elimden gelmez!

diyebilip yukarı odasına koştu. Arkasından Tahsin ile Lal-leb Hanım da gelmişlerdi.

Zevcinin nazarında [371] vâlide olmaktan gayrı bir haysiyete hâiz olmayan safdil

kadıncağız tâli'-i siteminin sitem-didesi bulunan kızcağıza sarılıp:

- Sen buna razı olmazsın değil mi Bihbudeciğim, sözleriyle beyân-ı teessür ediyordu. Bihbude'nin "ölürüm de razı olmam, müsterîh olun yengeciğim," demesi Tahsin'i de halka-i muânakaya dahil etti. Macid Bey Bihbude'nin odasına gelip üçünün de yekdiğerine sarılıp ağlamakta olduklarını görünce "lahavle" çekerek odasına kapanmaya mecbûr oldu!

Ertesi günü Tahsin pederine de görünmeden mektebine gitmişti. O günden itibaren Macid Bey âilesinin intizâmı bozuldu. [372] Bihbude yemeğe gitmez, Lal-leb Hanım da zevcine nazar-ı sitemkarane 'atfindan çekinmez!... Derûn-i hane zulmet-i sükûnetle kararmış, ara sıra Lal-leb'den sudur eden hıçkırıklar, bu müthiş sükûtu ihlal etmekte, gözleri iki ırmak teşkil etmiş, ağlamakta bulunuyordu! Macid Bey zevcesinin zebûnluğundan istifâde edemeyeceğini anladı. Tahsin ve Bihbude gibi iki zahîr-i kavisi onu [373] zevcine karşı mağlup olmaktan muhafaza ediyordu. Emel-i nâ-be-mahaline nâiliyet için tatlığı ele aldı. Bihbude gibi çirkin bir kız, kendisi gibi güzel bir kadına tercih edilemeyeceğini, Bihbude'yi idare-i umur için tezevvüc eyleyeceğini, nikâhtan sonra bile Bihbude'ye yine eskisi gibi nazar edeceğini ve hiçbir gece kendi odasından çıkmayacağını o kadar ustalıkla söyledi ki Lal-leb hanım bu iğfâlâta karşı:

- A! Böyle olursa diyeceğim yok. Bihbude'yi ben de severim. Onun bizden ayrılmasını ben de istemem!

demeye başladı. Artık Macid Bey'deki meserreti görmeli!... Kesenin ağzını açmış, Kuyumcu Çarşısı'nda bulunan son moda mücevherâtın [374] en zarîfleri konağa taşıyor, terzilerin en mükemmeli kat kat elbise dikiyor, Lal-leb giyindikçe, takındıkça Macid Bey tarafından Bihbude'nin odasına sevk edilerek:

-Hanımcığıma ne kadar yaraşmış! Bihbude, gel gel yengeni gör! Dünyada bundan daha güzel bir kadın tasavvur olunabilir mi? sözleriyle alkışlanıyor, Bihbude Macid Bey'in alkışlarını bu güzel kadın hakkında az bile görerek:

-Asla! Emin olunuz ki yengem “güzellik” sözünün canlı bir örneğidir. Hem melekler kadar hoş ahlâka, periler kadar nezâket-i etvara mâliktir!

diyor. Lal-leb, izdivâcının ilk gecesinden sonra zevcinden [375] göremediği bu ehemmiyeti gurur-ı nisvaniye ile pek iyi bulup Bihbude'nin üzerine ortak gelmesinin daireye ve çocuklara nezâret maksadıyla olduğuna şüphesi kalmıyor ve onu kıskanmayı kendi hüsnü için bir züll-i ‘azim addedemiyordu! Bu fikri de zaten kendisine zevci vermişti. Zîrâ zavallı o melâhat statüsü, ince düşünmeye muktedir değildi! Zevci onu bebek gibi giydirip kuşatıp aynanın [376] önüne sevk ederek:

- Bak Lal-lebciğim, bana inanmazsan şu aynadaki hayaline sor. Bu derece güzel bir kadının üstüne çirkin bir ortak niçin gelir? Tabii eve barka bakmak için. Biz sefâmızda olalım. Bihbude kimsesiz bir kızdır. İşiyile gücüyle meşgul olarak bu hanede kalsın. Bihbude'yi ortak yerine koyup da kıskanmak, senin gibi bir güzel için büyük bir ayıptır, demişti.

İnsanlara şekil ve sûretini tanıtan o civalı levha, Macid Bey'in sözlerini aks-i mazbutuyla ispat ediyordu!... Lali-leb'in otuz beş çağlarında bile zevâl-pezîr olmayan şaşaa-i [377] cemali, tarâvet-i vechiyesi bakmakla doyulamaz bir raddede bulunuyordu. Heyhat ki Macid Bey aynadaki hayale, asılı bir çerçevenin irâe ettiği güzel bir kadın resmine bakar gibi nazar-endâz olmuş, yağlıboyalı parlak bir levhada sahib-i san'at nasıl takdîr olunursa, yed-i kudretin eseri olan o güzel hayale, sun'-ı İlahiye hayran olarak nasb-ı nigâh etmişti. Yoksa mir'ât-ı kalbinde arz-ı endâm eden Bihbude'nin şeklini daha beğeniyor ve onu daha ziyâde şâyân-ı muhabbet görüyor, Lal-leb zevcesi iken kendisine pek bigâne geliyor, Bihbude'yi zübde-i âmâli

saniyordu!... Bu babda Macid Bey'in biraz hakkı vardı. Bihbude'deki şirinlik Lal-leb'de yoktu. Gülmek [378] hatta ağlamak bile Bihbude'ye yaraşıyordu. Bihbude gülerken solgun ve mahzun sîmâsı bahar gülleri gibi kesb-i letâfet eder, ağlarken güzel kirpiklerine asılan fitratü'l-menhûsa hazin hazin damlar, renksiz yanaklarını istila eden bir pembelik hüsnünün nakaisinden birini ikmal ettiği için sîmâ güzellenir, ara sıra 'atf ettiği nigâhlar, karşısındakileri gaşy edecek derecede letâfet-nisar olduğundan artık vechinde çirkinlikten eser kalmayıp güzel hem de pek güzel sayılırdı. Etvârı, nezâketi zaten câlib-i rağbet olduğundan Macid Bey'in gözlerine zevcesini hatta kıymetli oğlu Tahsin'i unutturacak kadar dil-firîb görünmüştü! Aslı aranılırsa Bihbude'yi Macid Bey'e sevdiren [379] güzelliğinden başka bir şeyi yani fazl ve 'irfanı idi. O fazl ve 'irfan ki altı sene evvel henüz kemâle ermeden Macid Bey'in nazar-ı dikkatine çarpmış ve onu hanesine ısındırmıştı! O zamandan beri güzâr eden müddet tahsîl ile geçmiş, zekâ-yı fevkalâdesi Bihbude'yi pek az zaman içinde fazl u kemâl ile mütemali eylemiş bulunduğundan reyinde isâbet, akvalinde âsar-ı hikmet müşâhede olunuyor idi. Hulâsa-i kelâm [380] Macid Bey Bihbude'nin cisminde değil ruhuna 'âşık olmuştu denilebilir!

Lal-leb Hanım sahibe-i idrâk olmadığı için zevcinin iltifâtını ciddi telakki etmekte idi. Macid Bey zevcesini infîâlde muvaffak olduğunu anlayınca Bihbude ile akdleri icrâ' olunduğu gün oturdukları konağı kendisine bahş edeceğini vaat etmiş Lal-leb hanım da buna pek sevinmişti! Beş erkek evlâd dünyaya getirdiği o hane acaba kendisinin sayılır mı idi? Macid Bey kendisini sevsin sevmesin, hukuk-ı zevciyeti tanımayacak alçaklardan değildi, elan kayınpederiyle kayınvâlidesini kimseye muhtaç etmeyip iâşe ediyordu. Evlerini yeni [381] baştan ta'mîr edip döşemek ile de ibrâz-ı hamiyet eylemişti. Farz-ı muhal olarak Macid Bey kendisini konaktan atsa bile kollarını açacak yetişmiş bir oğlan, eteğinden çekip içeriye alacak

diğer dört evlâda mâlik idi! Lal-leb bunları düşünecek halde değildi, fitrîden hüsn cihetiyle intihâb-gerdesi olan bu vücûd, zekâ-yı fitrîden külliyyen mahrûm bulunuyordu! Muhabbet-i zevciyesine bir rakibe idhaliyle aşiyane-i saadetinin gamhaneye çevirilmesine bais olacak konak hibesi, elmastan elbiseden ziyâde tesir hâsıl etmişti. Bîçâre Lal-leb! Bir buçuk odadan ‘ibâret baba bucağında servet nedir görmemiş olduğundan talihinin sevk ettiği kibâr mahalline on sekiz [382] senedir doyamamıştı!... Ah sonradan görmek! Zavallı fikirsiz kadıncağızı Bihbude’yi eliyle zevcine vermek kadar göze aldırması!

Tahsin o hafta konağa geldiğinde vâldesini elbise ve mücevherattan başka handelerle müzeyyen, Bihbude’yi ise derbederlikten başka renksiz çehresini elemlerle mülevven gördü.

- Teyzeciğim, bu ne renk?

diye bağıınca Bihbude daha ziyede sararıp:

- Ah kardeşim! Söylemeye dilim varmaz, vâlidene sor!

[383] cevabını verdi. Tahsin vâldesinden istizah-ı mâdde edince:

- A Tahsin! Bey babanın hakkı var, hiç Bihbude bu evden çıkar mı? Öteki beriki de rahat vermeyip isteyecek. İyisi mi? Beye nikâh edeceğiz. Beybaban Bihbude’ye yine evvelki gibi kardeş muâmelesi edecektir. Sakın yavrum üzülme, hem beybabana karşı durma. Sonra analık hakkımı sana [384] helal etmem ha!.. Beybabana da yazık, niçin üzölsün. Hem bak konağa varıncaya kadar bana veriyor, demesin mi?

-V-

Bîçâre Tahsin vâldesine söz bulamayıp Bihbude’nin odasına koştu, yüzüstü mindere düşüp:

- Allahım! Budalalık ne müşkil dert imiş!... Ne olurdu Rabbim anacığma bu kadar güzellik bahş edeceğine daha çirkin yarata idin de ona bedel ni'met-i zekâ ihsan buyura idin.

diyerek ağlamaya koyuldu. Bihbude:

- Ağlama kardeşim! Elbet bir çâre buluruz. Ben [385] bu hanenin iyiliğine çalışmakla vazîfedarım. Cismen, zihnen mütena'im olduğum saadethaneyi harap etmeden başımın çâresini görürüm.

sözleriyle tesellisine şitâb eylemişse de Tahsin:

- Ah teyze! Pederimin hakkı varmış! Vâlidem, ah canımdan daha muazzez tanıdığım vâlidem dünya malı için zevcinin vefasızlığına rıza gösteriyor! Yani muhabbeti, sadâkati kumaş parçalarına, taş kırıntılarına, şu tahta ve taş yıkıntısından 'ibâret bir haneye feda ediyor!... Ah teyzeciğim! Pederim gibi zeki, ehl-i irfan bir erkek için on sekiz sene böyle beyinsiz bir zevce ile yaşamak ne meşakkatli bir hayattır!... [386] Yok yok, evleneceğim zaman kendim intihâb edeceğim. Zevcem çirkin olsun, isterse sakat olsun elverir ki aklı, dirayeti tam bulunsun!

Tahsin bu sözleri yüzükoyun mindere abanmış olduğu halde söylemekte idi. Bihbude de onu kaldırmaya ve gözyaşlarını dindirmeye uğraşmakta olduğundan odaya gireni görmemişti, hâlbuki Macid Bey çoktan odaya gelmiş, bunları dinlemeye dalmıştı. Tahsin'in son sözlerini müte'akıb elini oğlunun arkasına koyup:

- Gözüm nûru Tahsin. On sekiz sene müddet seni [387] üvey anne elinde hırpalatmamak, daha sonraları büyümüş isen de rekâbetini mucib olup sana keder vermemek için vâliden ile ömür geçirmeye kendimi mahkum ettim!.. Benim sana olan bu fedakârlığıma mukabil kendisini zaten nazar-ı hürmet ve hamiyetle gördüğün Bihbude'yi vâlide tanımakla îfâ-yı vazîfe etmiş olursun. dedi. Tahsin kalkıp kendisini bûs eden pederine sarıldı.

Bu husûsta vâlide tamah, ferzend sevk-i insaniyet ile pedere rû-yı itâat gösterdiler! Lâkin Bihbude kabil değil razı olamıyordu. Macid Bey kendisinden nefret edip etmediğini suâl edince Bihbude:

[388] - Sizden nefret etmek kabil mi efendim? Fakat iyilik gördüğüm bu hanenin ‘adem-i imtizacına bais olmayı mümkün değil kabûl edemem.

dedi. Tahsin pederini Bihbude ile yalnız bırakmak lüzumunu hissetmiş olduğundan yüzünü yıkamak bahanesiyle odadan çıktı. Macid Bey Bihbude’ye yaklaşıp:

- Lal-leb de oğlum da görüyorsun ya izdivâcımıza muvafakat ediyorlar. Şimdi Tahsin’in bizi yalnız bırakması da bunu isbât eder!... Bihbude, seni idare-i âile için tezevvüc edeceğim sözleri Lal-leb gibi ahmak bir kadını irza içindir, yoksa ne Lal-leb’in ne de oğlumun indimde hiç ehemmiyetleri yoktur. Hanenin de [389] gönlümün de hakîmi yalnız sen olacaksın. Cümlemiz sana esir olacağız. (Bihbude’nin elini tutarak) Bihbude! Seni çoktan beri nazar-ı muhabbetle görmekteyim!

Bihbude sekiz sene evvel böyle bir muamaleye dûçâr olsaydı hicâbından yere geçerdi!... Alafranga yaşayan o hane efrâdına mülhâk olalı o da hayat-ı medeniyet-karaneye oldukça alışmış olduğundan faziletperver kızcağız, elini teyzezadesinin yedd-i heveskârından çekerek:

- ‘Afv edersiniz efendim! Bu babda vicdânımın hükmüne münkad olacağım. On sekiz senelik bir hakk-ı zevciyeti çiğneyip geçmek size kolay geliyorsa da, beni evlâdları gibi görüp gözetmiş [390] ‘âlicenâb bir yengenin saadetini sirkata mecalim yoktur efendim!

cevab-ı reddi ile iktîfâ eyledi! Macid Bey pürhiddet:

- Mademki seni güzellik ile razı edemeyeceğim. Peki! Beni vicdânsız ‘addet! Ben de sana [391] karşı cebr-i isti’ mâl ile bana lâyıık gördüğün sıfât-ı mezmumeyi ihraz edeceğim! Öbür gün nikâhımızın icrâ’sı için ehlibba gelecektir. Eğer mümanaat

edecek olursan bundan tevellüd edecek rezalet sana aid kalsın! Ben de seni İstanbul'da oturtmam, eniştene mektup yazarım gelsin seni alsın, deyip odadan fırlayarak gitti. Bihbude yıldırımla vurulmuşa dönüp hemen bir koltuk sandalyesine [392] ittika eyledi. Sekiz seneden beri ne eniştisinin ne de hemşerisinin sözü geçmemişti. Hatta İstanbul'a gelmesinin esbabı bile suâl olunmamıştı. Ya Macid Bey eniştisine yazarsa, onlar da Meşhude'nin bühtân-ı azîmini bildirirlerse... Bihbude ne yapacak? Yalnız Kastamonu şehri değil, kendisine her yer haram olacak. Macid Bey'le izdivâc mı etsin!

Bunca yıllık zevcesini ve sekiz yıllık oğlunu birçok yalanlarla kandırıp nikâhtan sonra kendisini onların başına bela edecek bir kimseyi vicdânsızlıkla itham ediyor ve onun muhabbetini de servetini de kendi pak kalbine ve hazine-i faziletine yaraştıramıyor:

- Hayır! Hayır! Ben kimsenin bais-i neketi olamam. Yengem [393] güzel bir kadın iken eski bir elbise gibi yırtılıp bir tarafa atılıvermiş... İlâhi! Katiyen zihnimden çıkardığım izdivâcî bana mukadder kabilden ise böyle ahlâksız bir zevc değil, kalbime mazlumiyetime lâyük bir kimseyi nasip buyur! duasıyla o haneden çâre-yi halâsını düşünüyordu.

Bihbude o gece Tahsin ile hasb-i hal edip pederinin fikrini anlattı. Âile saadetinin ibkası için de kendisinin o haneden çıkması lüzumunu meydana koydu. Tahsin pederinin haline teessüf etmekle beraber Bihbude'nin fikrini tasvib eyledi. Bu mes'eleye, Bihbude'yi o haneye getiren Hacı Hanım'dan gayrısı hüsn-i netice veremeyeceği de mevzu-i bais oldu. Ertesi gün karar-ı vakileri [394] üzere Tahsin Zeyrek'e koştu. Hacı Hanım'a 'ariz ve 'amîk işi açtı. Pederine şüphe vermemek için kendisi konağa dönmeyip mektebe gitti. Hacı Hanım ertesi sabah Bihbude'yi konağın köşesinde bekleyecekti. Bihbude vakt-i mukarrere kadar her şeye razı olmuş

gibi sükût-ı tevekkülâneyi ihtiyar eylemişti. [395] Lal-leb Hanım kızı nikâh olacak gibi hazırlanmakta, bütün gâile Bihbude'ye yüklendikten sonra kendisi zevciyle baş başa yaşayacağını tahayyul ederek sevinmekte idi. Bihbude zevceyn arasını, ıslâhı gayr-ı kabil bir sûrete ifrag etmemek için bir gün evvel Macid Bey'in kendisine olan ilân-ı aşkını yengesinden ketm etmişti. Nikâh gününün sabahı Bihbude kitaplarıyla çamaşırlarını iki bohça yapıp eline aldı. Üç kat elbiseyi de sırtına üst üste giymişti!.. Konaktan kimseye görünmeden çıkıp köşeye vâsıl oldu. Hacı Hanım kendisini bekliyordu. Hemen bohçanın büyüğünü Bihbude'nin elinden alıp hem yollarına devam ediyorlar hem de konuşuyorlardı:

[396] Hacı Hanım- Hayrola evlâdım! Annen iyi bir kadındı. Kenarına bak bezini al, anasına bak kızını al, derler. 'Âlemin evini barkını yıkmadın. Tahsin Bey hem ağladı hem anlattı.

Bihbude- Yengemin çok iyiliğini gördüm.

Bunlar Hacı Hanım'ın hanesine vâsıl oluncaya kadar muhâverelerini uzatmışlardı. Bihbude o geceyi Hacı Hanım'ın hanesinde geçirdi. Sabahleyin ta Bostancı'dan gelen bir hanım:

-Hacı hanımcığım, hanımefendi soruyor İslam kız hocası buldu mu? diyor.

Hacı Hanım- Bugün buldum demektir, bir haftaya kadar getiririm. Evvelce gelir, kendim hanımefendiyle görüşürüm.

[397] dedi. Hacı Hanım iki gün sonra Bostancı'da Muhassıl Bey'in köşküne gidip şerait-i lazımeyi kararlaştırdı. Muallimenin her bir haline de kendisi kefalet ediyordu. Hacı Hanım gibi müstakim bir kadının sözleri tamamen hakikat olarak kabûl olunmuştu. Bihbude'nin, Hacı Hanım vasıtasıyla sözleşmiş olduğu muallimelik mevki'ine bir hafta sonra gitmek istemesi, perşembe günü mektepten çıkınca

Tahsin'in (gelir görürüm) demiş olması idi. Bihbude akrabasından birini son defa olarak görmek istiyordu. Zîrâ Muhassıl Bey âilesine (kimsesiz) diyerek gidecek, bu sûretle gerek hemşiresinin ve gerek Macid Bey'in tasallutundan emin olacaktı.

Perşembenin hulûlüyle Tahsin de akşamüstü Hacı Hanım'ın hanesine geldi.

Pederinin mektebe kadar gelip Bihbude'nin gittiğini, ne kadar [398] taharrî etmişse de bir haber alınmadığını kemâl-i ye'sle anlatmış olduğunu söyledi ve pederinin bu işte kendisinin ve Hacı Hanım'ın zi-medhal olduğunun farkına varamadığını, kendisi ise Bihbude'nin gaybubetine ziyâde müteessif görüldüğünü ilave-i makal eyledi.

Tahsin ifâdesini bitirdikten sonra mahcûbiyetle cebinden çıkardığı iki lirayı

Bihbude'ye uzatıp:

- Teyzeciğim, kusûruma bakma. Saati terhin ettim. İki [399] liradan ziyâde veren olmadı. Diğer saatim olsaydı daha ziyâde ederdi. Nasıl ise vâlide kalmış. Ay başı yakındır. Pederimden aldığım maaştan kendime tütün parasını alıkoyup bakiyesini sana vereceğim!... İnşallah ileride memuriyet sahibi olursam daha iyi bakarım!

Bihbude parayı iade ederek:

- 'Âlîcenâb Tahsinim! Paranı almadığım için gücenme. Sekiz senedir ni'metinizi yedim. Sayenizde nûr-ı ilmle münevver oldum. İşte yine o saye-i 'âlîde iyi bir âileye muallime gidiyorum. Bugüne kadar gitmediğim seni son defa olarak görüp veda eylemek ve bunca lütuflarınızın helalliğini bütün âileniz namına senden talep etmek içindir, [400] deyip Tahsin'e elini uzattı. Her ikisi de kardeş muhabbetiyle _____ ettiler.

Birinci kısmımızda Muhassıl Bey'in kerîmesi, yegâne ümidi Refah Hanım'ı tedris için geldiğini gösterdiğimiz muallime, işte romanımızın mazlum kahramanı bulunan Bihbude'nin ta kendisi idi!

Altıncı kısmın sonu

YEDİNCİ KISIM: İKİ TÖVBEKÂR

-I-

Saadet Hanım vefât ettikten sonra Muhassıl Bey artık konakta duramayıp [401] yegâne medar-ı tesellisi olan Refah'a da tebdîl-i havanın lüzûmu aşikâr olduğundan Bostancı'daki köşküne nakl eylemişti. Köşkte Saadet Hanım'ın dairesi kilitlenerek peder ile duhter bir dairede ihtiyar-ı ikâmet ve yekdiğerinin hüznü ve elemi ni ta' dile gayret ediyorlardı. Yok, doğrusu aranılırsa sükût ve tefekkürü itiyad edinen bîçâre Refah, peder-i şefkat-perverinin nazar-ı muhabbet ve takayyüdüyle ihatâ olunup müthiş, ciğer-suz iki vak'anın [402] nisyânına çalışmakta idi. Muhassıl Bey belki de kızını tesliyet-yab edecekti. Çi fâide ki iki tövbe kârın nale ve figanları Refah gibi asabi bir kıza her an vak'ayı ihtâr etmekle ne Muhassıl Bey'in ihtimamından ne de tebdîl-i havadan bir fayda görülemedi. Muhassıl Bey, Saadet Hanım'ın feci' vefâtını unutmak için derhal Bostancı'ya nakl-i mekân etmişti. Hâlbuki her iki vak'anın birer canlı isbâtı olan Aziz Bey'le Çakır Fırat'ı bahçıvanlar elinde sefil bir halde bulunca kendi odasının ittisalindeki odayı Aziz Bey'e tahsîs ve tesellisine şitâb eyleyerek ibrâz-ı hamiyet eylemiş, vücûduna ârız olan ağrı ve sızılardan mütemadiyen haykırmakta olan sadık hizmetkârı Çakır Fırat'ı da kendi eliyle tedâviye başlamış, işte bu iki [403] ağır vazîfe-yi insaniyetten bütün daire halkının rahatı münselib olmuştu.

Aziz Bey'i elinden tutup sofraya götürmekte, önüne taâm koymakta, hülâsa bu gibi sair hizmetlerde Bihbude, Muhassıl Bey'e muâvenet etmekte idi. Aziz Bey: - Yarabbim günahımı mu'terifim. Bir sahîbe-i ismete edilen bühtânı gözlerimle görmeden tasdîk ettim. Yalancı şahitliğini kabûl eden gözlerim de böyle görmez

oldu. Yarabbi, mağfiret buyur!... (Bihbude'ye hitâben) Bihbude! Benim mazlum kızcağızım. Sen bana hakkını helal etmezsen Cenâb-ı Hakk da beni afv buyurmaz. (Bihbude'nin helal ettim enişte, demesi üzerine) Oh! Allah razı [404] olsun. Artık mağfiret-i Rabbaniyeden ümidvarım!... Yarabbim! Beni ahirette dûcâr-ı 'ikab etme, mağfiret buyur, sözlerini vird-i zeban ederek daima istiğfâr eyliyor ve Bihbude'den "Helal ettim enişte" cümlesine nâil olmak için onun yanından ayrılmasını istemiyordu. Fakat ta Çakır Fırat'ın odasından gelen samia-hıraş kelimat-ı istiğfâriye Aziz Bey'in yanından infikâke Bihbude'yi mecbûr ediyor, Çakır Fırat ise şöyle diyordu:

- Tövbeler olsun Tanrım. Bütün günahlarımdan sana sığındım. O günahlarım ki insan en küçüğünü aklına getirmekten ürker!... Allahım! Ciğerparem kızımı öldürmekle beni daha dünyada cezâlandırdın ya sonra halim ne olacak? (Olanca kuvvetiyle bağırarak) [405] Aman aman aman! Muallime Hanım, koş koş da çâremi gör. Yanına gelen Bihbude ise rahmet-i ilahiyyenin büyüklüğünü anlatarak, erhamü'r-rahimin olan Cenâbı gafirü'z-zünûbdan afv talebini tekrar ettirerek:

- İşte seni indallah nâil-i mağfiret eyleyecek çâre budur,

[406] sözleriyle ye's-i şedidini ümide tahvil ediyor, tövbekârların aynı sûrettteki sözlerinin mütemadiyen tekerrürü daire halkına kelâl vermekte iken Çakır Fırat'ın vücûdundaki ağrılar kesb-i şiddet ederek bağirtisinin asumana çıkması da muceb-i melal olmaya başladı. Fena bir morluk tek mil vücûdunu tedricen ihatâ eyledikçe ızdırab-ı cismanîsi tahammül-feresa bir hale geliyordu. Tabib, bu morluğu ilk önce dizlerinde görmüş ve başına kadar çıkarsa hastanın yaşayamayacağını söylemiş idi. Üç ayda morluk Çakır Fırat'ın bütün cismini istila ettiği halde ızdırabı artıp memata takarrüb bile etmedi! Üç ay daha geçince, Çakır Fırat'ın mebbe-i marazı olan mahallerdeki [407] etler çürüyüp dökülmeye başlamış, taaffünden odası girilemez bir

hale gelmişti! Muhassıl Bey tekrar bir konsulto tertip ettirerek şu maraz-ı feci'in çâre-i halâsını bulmak kabil değilse evca'nın teskînine medar olabilecek bir deva verilmesini tabiblerden rica eyledi. Verilen ilaçlar, etleri dökülmüş kemikler üzerinde derinin tekrar gelmesine yaramışsa da aza-yı sairesini bu maraz-ı müthişten koruyamadı!

Tabîblerden:

- Etləri kangren oluyor!

- Yok!

[408] – Kanı fena bir hiddetle zehirlenmiş. Şimdi bu zehirli kan vücûdunu çürütüyor! gibi sözler sudur etmişse de bu maraz-ı hâile “şu illettir” diye bir isim veren bulunmamıştı. Çakır Fırat'ın günah-ı kebarine vâkıf olan bulunsaydı tabii hastalığına da (cezâ-yı ef'ali) tesmiye ederdi. Fakat şekavet-i sâbıkasına vâkıf olan Muhassıl Bey bile Samur Ferhat Bey'in “peder katili” olduğunu işitmemişti.

Dünyada cezâ-yı amelini çeken bu numune-i ibret! Mübtela-yı maraz olduğunun on dokuzuncu ayına devrettiği zaman Bihbude'den başka odasına giren, ilacını veren [409] bulunmuyordu. Köşkün içine yayılan taaffünat-ı muzırna hane halkını da hasta ettiğinden Muhassıl Bey'in mümanaat-ı hamiyetkâranesi, tabibler tarafından muvâfık görülemeyip Çakır Fırat'ı:

- Oda değışmek de tebdîl-i hava yerine geçer, sözleriyle _____ etmeksizin köşke epeyce mesafede bulunan râbitalıca bir bahçıvan odasına naklettirmişlerdi. Orada istikmal-i rahatı için iki hizmetçi tayin olunmuşsa da yaralardan münteşir rayiha-i kerihye ve etlerden ari olan o korkunç [410] vücûda bakmaya tahammül edecek ne bir hizmetçi ne de bir uşak para ile itma' edilemedi! Muhassıl Bey'in de rikkat-i kalbini mucib olduğundan sadık emektârını nâdiren görüyordu. Bu mes'elede dahi muallimenin sabır ve metaneti hayret ve takdîr ile telakki edildi. Bihbude günde dört

beş defa, kimsenin adım atmaya cesâreti olmayan o işkencehane-i ibrete gider, hastanın yaralarını yıkar, sarar, yiyeceğini, içeceğini eliyle verir, cismini tedâviden başka tatlı ve mülayim sözleriyle tatyîb-i hatırına bezl-i himmet ederek azab-ı rûhânîyesine de merhemsaz olurdu.

Çakır Fırat'ın hizmetinde en ziyâde Bihbude'yi yoran, ona âbdest aldırıp namâz kıldirtmak mes'elesi idi. Yara bereden [411] tutulamaz hale gelen o vücûda beş vakit âbdest aldırıp mahsûsen yaptırılmış bir rahle üzerindeki yumuşak yastığa oturduğu yerde bile olsa eğilmesine yardım etmek o nahif ve elem-dide kızcağız için gâyet müşkil ve mucib-i taab bir hal oluyordu. Alicenâb Bihbude! Muhtacine muâvenet, indallah vesile-i ecr-i mesubat olacağı fikr-i dindaranesiyle bütün müşkilâtı tahammül ve gayretiyle iktihâm ederek kimsenin elinden gelmeyen bu vazîfe-i mühimmeyi îfâ ediyordu. Hastanın vücûdundan başka yüzü de mahuf olmuştu. O fırlak gözlerden gayrı a'za-yı rese ait bir şey kalmamış, gözkapaklarının oyulmasıyla o çeşman-ı dehşet-nüma dahi bakılamaz bir hale gelmişti! Korkunç maraz bütün cismini tahrip ettiği halde, gözlere [412] ilişmemesi ve kâffe kuvve-i bedeniyesinin oraya toplanması, belki de adalet-i ilahiyyeyi kendi cisminde müşâhede etmek hikmetine mebni idi!..

Çakır Fırat- Bir gün Muhassıl Bey ziyâretine geldiğinde- bir senedir odasına girmeyen Refah'ı dünya gözüyle görmek istediğini söylemiş, [413] Muhassıl Bey de derhal arzûsunun husûlüne teşebbüs eylemişti. Refah yanında muallimesiyle bahçıvan kızı Elena bulunduğu ve tek mil bir şişe lavanta ile ıslanmış mendilini burnuna tutmuş olduğu halde ayakları ileri varamadığından sürüklenerek elinde büyüdüğü sadık hizmetkârın çilehanesine vâsil oldu! Çakır Fırat, Refah'ı görünce sevincinden, parmakları dökülüp küskütük kalmış olan ellerini uzatarak boğuk ve genizden gelen bir çirkin sedâ ile:

- Gel Refahım gel! Seni bir kere dünya gözüyle göreyim de öldüğüme gam çekmeyeyim!”

diye bağırdı. Aman Yarabbi! İnsan sedâsına benzemeyen bu ses, hayvânatta bile gayr-ı meşhud, o şekl-i acîb ne derece mucib-i [414] dehşet idi ki Refah daha hastanın yanına takarrüb etmeden bir nara atıp muallimesinin kolları arasına düştü! Muhassıl Bey de onları takip ediyordu. Kızının bayıldığını görünce hemen kucaklayıp muallime ile beraber köşke döndüler!

İki vak’a-i feci’anin üzerinden on dokuz ay mürur etmiş, bu müddet zarfında Refah günden güne zayıflayarak tanılamaz bir hale giriftar olmuştu. Daima magnum bulunuyor, pederinin nevâzişlerini, sakim bir düşünce ile mukabelesiz bırakıyordu!... Bu bahar çiçeğinin hazan yaprağı gibi sararması, pederinin de muallimesinin de nazar-ı dikkatinden dur olmuyordu. Fakat elden ne gelir? Tabibler:

[415] – Fokrü’d-deme mübtela olduğundan sinirleri rahatsızdır.

diyorlar ve tedâvide kusûr etmiyorlardı. Muallime Refah’a ilaçtan ziyâde “sükûnet-i hayat” lazım olduğunu söylüyorsa da kızcağızın fikrindeki igtışaşatı teskîn edecek vesaiti bulamıyorlardı. Buna en ziyâde iki tövbekârın o haneyi matemgaha çeviren ah ü vahları sebep olduğu istihrac edilemiyordu!

İşte Refah sinirlerindeki gevşeklik sebebiyle sîmâsı bir şekl-i musattahdan, a’zâsı yumurta gibi iki çıkık küre-i hamdan ‘ibâret o müstekreh manzaralı şahsa bakmaya muktedir olamayıp hemen bayılıvermişti. [416] Elena da Refah kadar müteessir olmuşsa da bünyesi kavi olduğundan bayılmayıp hayretten ayak üstü dikilekaldı. Ne ilerliyor ne de odadan çıkmaya davranabiliyordu. Kızların havf ve hayretlerinden Çakır Fırat kendisinde fevkalâde bir hal olduğunu anladığından:

- Elena! Şu asılı aynayı bana alıversen a!”

dedi. Elena kalbini sıkan korkudan ne yaptığını bilmeyerek o çirkin sedânın arzûsuna tâbii oldu. Duvarda unutulmuş o köhne aynayı alıp hastaya uzattı. Çakır'ın elleri bir şeyi tutmaya muktedir olmadığından Elena'ya:

- Tut da kendimi göreyim. Bakayım ne olmuş!!!” [417]

dedi. Elena o odaya giremezken şaşkınlığından hastaya takarrüb edip aynayı da yüzüne doğru tuttu!

Taib- Aynada gördüğü şekl-i gayr-ı muntazama dehşetle nasb-i nigâh edip:

- Allahım Allahım! Bu insan mı diye bağırdı, sonra da:

- Of! İnsana fenalık etmeyi işten bile saymayan herif! Bak senin etlerin mezâra girmeden çürüyüp mahvolmuş!

sözlerini tefevvüh ile yanız birer yumruktan ‘ibâret kalan ellerini başına vurmaya başladı!

Elena aynayı alırken birkaç adım atmış, bu cihetle dizlerindeki tutukluk çözülmüş olduğundan elindeki aynayı bir tarafa fırlatıp [418] o mahall-i vaveyladan firar eyleyerek doğruca Refah'ın yanında bulunan muallimeye koştu. Çakır Fırat'ın halini anlattı. Muallime, Elena'yı tekdîr ederek tekrar Çakır Fırat'ın odasına gitti. Muallime hastanın yüzünü ve ellerini kan içinde buldu. Her ne kadar nasîhat etmek istemişse de taib:

- Yok yok muallime hanım, artık nasîhata muhtac değilim. Hemen Allah canımı alsın da kurtulayım. İletimden kurtulayım. Tahsini edeyim. Çünkü dünyada böyle ibretli bir hale giriftar olunca ahirette istirâhatâ nâil olacağımı pek de me'mul edemem!... sözleriyle muallimenin tesliyesini reddeyledi. Bihbude birçok delail-i mukaddese ile yine mağfiret-i Rabbaniyeden muhabbet açınca tâlib-i mağfiret:

[419] – Ah Molla İdris'in kızı! Sen de baban gibi iyilik için yaratılmış bir mahluksun! İşte yine günahlarıma tövbe ederek rahmet-i ilahiyyeden tamamıyla

ümidvarım! Haydi bana âbdest aldır da öğlen namâzını eda edeyim!” dedi! Vahşi canavarlara enis olarak dağ kovuklarında, orman içlerinde bila-fütur yaşayan kimsenin, Bihbude gibi zebûn, kuvvetsiz bir kızın eydi-i hamiyetine kalmış olması ne ibret-âmîz ve şâyân-ı mütalâa bir nokta-i mühimmedir!

[420] Mukaddemâ Molla İdris’in nâil olacağı saadeti elinden kapam, sonra oynadığı bir oyuncağı kendini gözetenlerin gözüne batırmak için avucunda sıkıp kıran ahlâksız çocuklar gibi hayr-hahlarının hayatına kasteden mağrur-ı servet Samur Ferhat Bey, şimdi hiçbir şeye muktedir olamayan bir tıfl-ı nevzâd gibi mağdurzadesinden meded ve hizmet bekliyordu!

Bihbude taibin hizmetini îfâdan sonra köşke ‘avdet eylediğinde Refah’ı odasında kanepenin üstünde pek dalgın bir halde yatar buldu. Bahtsız kızcağızın sîmâsındaki tagayyürden endişe edip başı ucunda kızına nevmidane nasb-ı nigâh eden Muhassıl Bey’e yavaşça:

- Nasıldır?

dedi.

[421] Muhassıl Bey- Her saati daha doğrusu her dakikası daha fena! Ah muallime hanım! Hayatımın kendisiyle kaim olduğu evlâdım böyle eridikçe benim de ömür ve afiyetim mahv ve muhtell oluyor. Ne servetin ne de akıllarımızın şu... bîcâreyi kurtarmakta bir faydası görülüyor. Refah yalnız benim değil sizin de kerîmeniz sayılır. Onun tedâvisi husûsunda fikriniz nedir?

Muallime tâlibesine takarrüble muayene etti. Refah’ın güzel kirpikleri solgun ve zayıflıktan çukurlanmış yanaklarına saye salmış, halavetli alnında peyda olan amudî hatlar fikrinin lisanı gibi sükûnette olmayıp [422] kaderiyle niza’ ve mücadelede bulunduğu delalet eyliyor, kesik kesik çıkan soluğu, cismen ızdırabından bahs etmediği halde rûhânî işkencelerden ciğerlerinin de ezilip

kuvvetsiz kalmış olduğunu pekâlâ anlatıyor, bembeyaz kesilen dudacıkları müteverrimlere mahsûs bir manzara-i mevtâ'ye arz ediyordu. Hâlbuki Refah'da ne nöbet ne de öksürük vardı. [423] Hiçbir yerinde ağrı sızı da hissetmiyordu.

Denilebilir ki kalbinde meknus, âteş-i yes ve kedere karşı şem'a-i hayatı tahammül edemediğinden aheste aheste eriyip bitmekte idi. Muallime bunları sencîde-i mizan terkiye edip:

- Efendim, Refah Hanım'ın cismen hasta olmadığını katiyen iddia ederim.

Mütevekkilâne olan sükûtuna aldanmayınız. Fikri velvele-i kesire ile muhâttır, dedi.

Muhassıl Bey- Fikren de meşgul değil gibi sanırım. Görüyorsunuz ya? Ah ettiği bile yok! Havâss-ı hamsenin söneceğinden korkarım!

Muallime- O ahları kalben o kadar çok ediyor ki işte [424] vücûdu bile dayanamayıp bu hale geliyor!

Muhassıl Bey- Peki bu derde çâre?

Muallime- Âcizeye kalırsa Refah Hanım'ı alıp Yakacak'ta kiralanacak bir mahalle hemen naklediniz.

Muhassıl- Ya hastalarımız?

Muallime- Onlara âcizeniz bakarım.

Muhassıl- Refah siz olmayınca gitmez.

Muallime- Kandırmalıyız.

Refah dalalı bir köşede unutulmuş olan Aziz Bey söze girişip:

-Refah Hanım'ı kurtarmak lazımdır. Bizi düşünmeyiniz. [425] Hizmetkârlar

bakabildikleri kadar baksınlar. Muallime Hanımı da alıp gidiniz. Bizim size bar

olduğumuz elvermemiş gibi bir de ciğerpârenizin hayatını muhâtarada bırakmanıza hiç razı değilim.

dedi.

Muhassıl Bey alflin orada bulunduğunu unutmuştu. Tatyîb-i hatırı için kendisine bar olmadığını ve verdiği nasâyihden daima ta'dîl-i ekdâr eyleyerek müstefid olduğunu dermiyân eyledi. Muallimenin fikri pek doğru ise de icrâ'ya vakit müsait olmadı. Çakır Fırat'ın maraz-ı haili günden güne beterleştiğinden muallimenin köşkten ayrılması adîmü'l-ihtimâl olduğu gibi Refah'ın da [426] muallimedden ayrılması kabil olamadı. Altı gün sonra Çakır Fırat'ın vücûdunda etten eser kalmayıp Bihbude'nin de pamuklarla sardığı kemiklerindeki evca' ise hastanın zünûb-ı azimesine kefaret olacak kadar şedîd idi!

Çakır gece yarısı hâlâ kuvve-i basırasını muhâfaza eden [427] gözlerini Bihbude'ye çevirip:

- Artık hiçbir acı duymuyorum! Molla İdris'le babam istikbâlîme gelmişler!... A o ne? O ne kadar kalabalık. Sanki bunlar benim telef ettiğim kimselerdir! İşte onlar bile tebessüm ediyorlar.

dedi. Oda kapısı açıldı. Refah'la Elena'dan gayrı hane halkı da birikip hastanın son nefesini gözetiyorlardı. Muallime kapının önüne gidip hastanın halet-i nez'de bulunduğunu haber verince odaya girip çıkmakta olan Muhassıl Bey ile Aziz Bey hastanın baş ucuna geçip kelime-i şehâdeti telkinde muallimeye peyrev oldular. [428] On dokuz ay altı gün devam eden cezâ-yı efali artık kâfî gelmiş olmalı ki tâlib-i mağfiretin mestgede sîmâsına nûr-u beşâset-i uhreviye mün'akis olup çirkin sadâsı lafza-i celâli telaffuz ederken tatlılaşmaya başladı. Muallime, mangala öd ağacı da atmış olduğundan en keskin lavantaların setr edemediği taaffünât-ı kerîhe bile hissedilmiyordu. O zamana kadar odasına giremeyenler artık girmeye cesâret alıp son hizmetini el birliğiyle îfâya şitâb eylediler.

Birinci tövbekâr "Allah" lafz-ı celîli ile canını melekü'l-mevte teslîm ettiği dakika, ikinci tövbekâr:

[429] - İlahi! Bu günahkâr kuluna da gaffar isim hakkı için mağfiret buyurarak böyle

güzel ölüm kısmet eyle!

diyerek bükâ ile niyâz etti.

Yedinci Kısımın Sonu

SEKİZİNCİ KISIM: MUALLİME İLE TÂLİBESİ

-I-

Çakır Fırat'ın vefâtı kendisi için badi-i istirâhat, Muhassıl Bey âilesine de câlib-i sükûnet oldu. Muallimenin tensîbi üzerine Yakacık'ta ufak bir köşk isticar edilerek hemen Refah'a tebdîl-i mekân ettirildi. Aziz Bey hastaya sıkıntı [430] vermemek için Muhassıl Bey'in ısrârı hilafında olarak bir türlü refâkati kabûl etmeyip Bostancı'da kalmıştı. Elena ve vâlidesi Muhassıl Bey âilesi 'avdet edinceye kadar Aziz Bey'e hizmet etmek için köşk dahilinde oturacaklar, sevgili hanımları Refah'ın bunca iyiliklerine bu sûretle mukâbele edeceklerdi. [431] Muallime, Refah'ı hekim 'ilâcından ziyâde efkâr dağıtacak şeylerle tedâviye çalışıyordu.

Sabahın serinliğinde yavaş yavaş yürüyerek su başlarına giderler, bazen genç komşu hanımlarla buluşarak musahabet-i şebaneyi dalarlar, akşam üstü Refah esb-süvâr olarak bağlar arasında koşar, Yakacık'ın saf havasından istifâde ederdi. Yakacık'ın teklifsiz kır teferrücleri, sükûn-ı dihkânîsi de Refah'a ayrıca fayda-bahş oluyordu. Hanenin küçüklüğü âileyi dağdağa-i bi-lüzûmdan vareste bulundurduğu için Refah daha müsterîhane yaşıyor, fazla tuvaletlerden müberra olarak lâubalîyâne gezinmeler, [432] misâfir kabûl etmeler, îade-i ziyâretler hoşça imrâr-ı vakit etmesine medar oluyordu.

Aradan bir ay geçmişti ki Refah'da külli bir tebeddül vuku' a geldi. Artık pederiyle şakalaşıyor, muallimesiyle mübaheseye giriyor, muhibbeleriyle de konuşmaktan zevk-yâb oluyordu. Kendisinin yanında mazinin müthiş hatîrâtını uyandıracak kelime-i vahide telaffuz edilmiyor, güya o köy aleminden başka bir şeyden haberdar olunmuyordu. Muallimenin akılâne olan bu tertîbi sayesinde dört ay zarfında, tabîblerin çâre-saz olamadıkları derd-i pinhâna galebe edilmiş, marizanın solgun sîmâsı tarâvet-i asliyesini iktisâb eylemişti. Yine bir gün bir su başında bulunuyorlardı. Sabah [433] teferrücüne gelen hanımlar taâm vakti hanelerine 'avdet ettikleri zaman muallime ile Refah sabah kahvaltısını birlikte getirmiş olduklarından akşama kadar orada oturmaya karar vermişlerdi. Zaten o gün Muhassıl Bey Bostancı'ya gitmiş bulunduğundan hanede merak edecek kimse yoktu.

Yeşillikler arasında, suyun çağıldısını dinledikçe her iki kızın da hissiyatı galeyâna gelmiş.. nazarlar dalgın! zihinler mütehayyir ve mebhût bir halde bulunuyordu. Sanki bu iki bahtsız gençler fikren, kalben bir noktada müttehiden müteessir oluyordu!.. Refah yarı baygın bir halde:

- Oh muallimeciğim! Şu lâtif mahallin sükûneti sizi de [434] daldırdı. Bahs ederim ki darabât-ı kalbiniz boş yere değildir! Sizin gibi bir 'akîlenin kalbinde 'aşk da bulunur zevk de!

deyip o sükût-ı müsterîhâneyi ihlâl eyledi!

Muallime hafif bir titreme ile:

- Kalbimi sizin muhabbetiniz ile 'afiyetinizin bahş ettiği zevk [435] ihatâ etmiştir!

Refah- (Yattığı yerden doğrularak) Beni cidden ve hiçbir muhabbete mikyas olamayacak sûrette seversiniz değil mi, muallimeciğim? Hiss-i şefkatin tevlîd ettiği tatlı bir heyecanla Bihbude'nin yüzü kızararak:

-Evet nûr-ı aynım! Seni pek ciddi ve hiçbir muhabbetle mukâyese olunamayacak derecede severim!... Dünyada ebeveynimden başka üç sahsı hakîki olarak severim ki birincisi (elini kalbi üzerine koyarak) - meşrû' sûrette. İkincisi bîrâder sıfatıyla.

Üçüncüsünü- tavsife aciz kalıyorum. Zîrâ vâlideciğim muhabbeti kalbimi hiss-i ta'zim ile imla etmişti. [436] Ah Refah! Henüz lezzetini tatmamışsam da senin için yüreğimi cızlatan garip bir muhabbet bana o kadar şefkatler ve fedakârlıklar ihsâs ediyor ki olsa olsa bu misilli muhabbetler vâlidelerde bulunabilir!

Refah- Bana müfret muhâtap sîgasıyla hitâp etmeniz de bilseniz ... Beni ne kadar mesrûr ediyor. (Kendini Bihbude'nin âgûşuna atarak) Muallimeciğim! Hakiki vâlidemden nâil olamadığım muhabbet-i mâderâneyi ancak sizde bulduğum için dünyada her şeyden hatta istigrâb etmezseniz, pederimden de ziyâde sizi sevmekte olduğumu söylerim!!!

Muallime- (Refah'ı bûs ederek) Kaç senedir senin sayende rahatça ömür geçirmekte olduğum halde müfret muhâtap sîgasıyla efendizâdeme [437] karşı istimâl haram değilse de ilcâ-yı muhabbetle lâubalîyane konuşmak bana da tatlı geliyor. Yalnız kaldığımızda senin de bana böyle hitap etmeni arzû ederim.

Refah- Evet muallimeciğim. Senli benli hasbihâl edelim ki ana ile kız olduğumuza kani' olalım. Ah ben ne kadar dertliyim bilsen!... Refah niçin dalıyorsun diye beni muâheze etmezdin!

Muallime- Dalıp dalıp gideceğine derdini bana açamaz mı idin?

Refah- Kalbimi kemiren bir illeti sana açayım? Ah nasıl, söyleyemem ki o illetten sen de musâbsın?

[438] Muallime- (Refah'ın ne demek istediğini intikâl ederek) Beni düşünmeksizin söyle yavrum! Ben öyle sevdâ maceralarından kendim için... müteessir olacak bir

sinde değilim. Hatta o sinde olduğum zamanlar bile bu gibi hissiyâta kalbimi kapayarak bigâne bulundum.

Refah- Sendeki sabr u metânet, derd ü belâya karşı mukavemet bende dahi olsaydı tabii zavallı babacığımı meyûs eden şu hal-i zaafa dûçâr olmazdım!

Muallime- Yalnız babacığın mı Refah?

[439] Refah- (Tekrar muallimesini der-âgûş ederek) Hayır, bilhassa seni de mükedder eden. Çünkü sen pederim gibi nevmîd olmadın. Hüsni tedebbürün sayesinde tabîblerin bulamadığı tedâviyi buldun. Cismimi değil, ruhumu müdavât ettin. Fakat elan kalbimde gizli bir marazın mevcûdiyetini bilmiyorsun!

Muallime- Bilmek istemiyorum! Sana maziye ihtâr edecek bir kelime değil, hatta bir bakış bile ‘atf etmek istemem!

Refah- Eski teessürüm tenâkus ettiği için şimdi derd-i nihânımı açacak olursam ızdırab-ı elimimin tahaffûf edeceğini ümid ederim!

Muallime- Eğer kendine güveniyorsan söyle Refah’ım! Kalbini [440] boşalt. Bu ana kadar olduğu gibi, inşallah bundan sonra da nasâyihimin hiss-i te’sîrini görürsün.

-Benim de arzûm bundan ‘ibârettir!... Şimdi aradan mahcûbiyeti kaldırarak iki refika-i sadıka gibi açık konuşalım. Ah muallimeciğim. İlk ve hakiki bir sevdânın kalbinizi ne hale koyduğunu elbet unutmamışsınızdır?

Geçkin kızcağız bir ah-ı serd çekerek:

- Artık gençlik çağından nasibim kalmadı gibi bir şey! Lâkin ilk ve son sayılan o muhabbet-i meş’ûme değil mi ki beni bütün ezvâk-ı cihana veda ettirmiştir! Artık bu yolda ne bir fikir beslemekte, ne de bir his taşımaktayım. Refah! [441] Yalnız senin muhabbetin ile tesliyet-yâb oluyorum!

- Teşekkür ederim güzel muallimeciğim. Şimdi kalbimi teşrîh edeceğim, beni dinle:

Ma'sûm ve pak olan hayatımda, nesim-i şebâbetin kalbime doldurmuş olduğu bir muhabbet-i meşrû'anın tatlı hülyalarıyla zihnim o kadar meşgûl olmuştu ki birdenbire zuhûr eden yed-i felâket kasırgasının esip savurmasıyla bile yine onun âsar-ı muhrikânesi [442] şu talihsiz başımda sû-i icrâdan hâli kalmıyordu!!! Of Allahım! Kendisine melekler kadar güzel bir çehre bahş ettiğin bir vücûd bu kadar alûde-yi ____ olsun!... İşte burada zihnime durgunluk geliyor!... Bazen de onu mazur görüyorum! Asıl levs-i rezalette kalan bir kadının (eliyle kalbine vurarak) bu kalbi taşıyan bir evlâdı tevlîd etmiş olmasına inanamıyorum!... Güzergah-ı hayatımda tesâdüf ettiğim bu oyuncuların rollerini nazar-ı dikkate aldıkça Süheyl'in bana karşı hissettiği hicâb ve vak'arını sencîde-i mizan tetkik edip muzırr kadınlar tarafından igfâl edilmiş olan o bîçârenin vaktiyle hafif bir zat olduğunu ve son fedakarlığını da göz önüne getirince [443] iki alçak mahlukanın kanını emip 'usare-i rezaletle doldurmak istedikleri o kalpte, hala bakiye-i 'ulüvv-i cenâb bulunduğunu i'tirâfa mecbûr bulunuyorum!

-Rica ederim Refah, böyle şeyleri düşünmekten vazgeç! Bunlar seni yorar, maazallah mahveder.

Refah- Yok yok beni dinle! Vaktiyle sen de tıpkı böyle mütehassis oluyordun, değil mi?....

-(Bihbude artık kendini zabta muktedir olamayıp hüngür hüngür ağlayarak) Yalnız o kadar değil... Bu hıyanet zavallı anacığımı canından, damen-i ismetimi de bi-gayri hakkın levn-i pakinden dur etmişti! Ah Refahcığım! Felâketzedelik husûsunda ben sana misal olamam! Anacığımın âteş-i firakıyla kalbim [444] cayır cayır yanarken, Dûçâr olduğum bühtân-ı 'azimin tevlîd ettiği ar ve hicâbla fikrim tarumar olarak temin-i ma'siyyet belasını da çekmeye mecbûr olmuştum! Sana ise şefkat kanatlarını germiş bir peder, aguşunu açmış muallimen yani ma'nevî bir mâder bulunuyordu!

Refah- (Hıçkırarak) Heyhat muallimeciğim! Şefkatsiz bir vâlidenin kalbimde açmadığı cerihalar, pederimin ve ma'nevî mâderimin merhemleriyle iyi olamıyordu!

-Fakat Refahcığim!

-Afv edersin! Sözü nü kesiyorum! Muallimeciğim, sen vicdânen müsterîh [445] idin, ben ise öyle değil! Öyle bir mücrim ananın kızı olmak beliyyesine mübtela iken yüzümün kızarmasından, kalbimin kararmasından asla kurtulamam!

- Oh! Fazla düşünüyorsun!... Hem o bed-muhabbet kadını o kadar itham etme! O bîçâre ömründe bir defa hatâ etmiş, cezâsını da kendisi vermiştir! Demek ki onun [446] hatâsı cürm sayılamaz, bir akılsızlık eseridir diye tevil olunabilir! Bu sırrın hakikatini ise bizden başkası bilmez.

- Kalbimin bilmesi kâfi!

- Eğer insan âilesi efrâdında göreceği fenaların 'ârıyla telef-i nefis etmeye kalkışsa insaniyete hizmet etmiş mi sayılır!... Meşhude hemşirem değil miydi? Onun fenalığından müteessir olurum, fakat senin kadar ileri varmam!

- Meşhude vâlide değildi! Hiss-i rekâbet ile nefesine tâbi olmuş sefih bir kadındı. Daha doğrusu pederinin kanı, onu canavarlığa sevk etmişti! Servet için her türlü cinayet-i irtikaba müheyya olan böyle kadınların akrabası olmaz ki onun halinden 'arlanacaksın! [447] Ah ötekinde hal böyle değildir! Zevcinin muhabbet ve servetiyle eğlensin, kızının safiyetini pay-ı levs-nâkiyle çiğnemiş hatâ-yı 'azimini âilesinin libas-ı ismetiyle örtmeye çalışmış bir deninin, vefâtından sonra da herkes böylece aldatacak bir hilekârın kızı Meşhude'yi mazur görüyor, ötekini ise büsbütün afv ediyor! Onun hakkındaki afvım yalnız bir temayül-i aşıkânedan ileri gelmiyor! Müttehemenin intihar etmesiyle, âilemizi kurtarmak için onun canılığı kabûl eylemesi beyinde azim bir fark vardır. Pederim afvını daha evelce müttehemeye sezdirmiş olsaydı, yaşamak rezaletine katlanırdı!... Öteki ise kabahati kadınlara

yüklettirdikten sonra serbestçe kendisinde bir mani yok iken büyük bir fedakârlık [448] etti. Bu hareketi alicenâblığa delalet etmez mi?

- Anlıyorum Refah! Onu sen de cidden sevmişsin! Fakat yavrum, iyi bil ki onun muhabbeti her kime karşı tecelli ettiyse bedbaht etti! Meş'ûmiyeti vukuatlarla sabit olan bu sevdâyâ karşı kalbini tebrid et. İnşallah seni lâyük olduğun bahtiyârlığa is'ad edecek münasip bir zevce nâil olursun!

Refah'ın gözlerinden iki katre sirişk-i nevmidi yanaklarına yuvarlanarak:

- Ben artık izdivaç etmek fikrinde değilim!

- Bu çocukçasına bir fikir!

- Ya sen muallimeciğim, niçin izdivaç etmedin?

[449]- Ben senin gibi sahib-i servet ve kıymetli bir kız değildim. Çalışmaya mecbûr idim. Bahusûs Refah, senin gibi güzel değildim!

- Beni sevdiğin için sana güzel görünüyorum. Benden daha halavetli olduğunu tasdık ederim. Elbet seni de pek çok isteyenler bulunmuşsa da yaralı kalbini benim gibi tekrar tazyikten korktuğun için izdivaçtan müstagni bulunmuşsundur. Böyle değil mi?

[450] -Müddet-i ömrümde üç tâlibim zuhûr etti. Biri ma'lûm!.. Diğerine vermediler yani talihim yardım etmedi. Üçüncüyü kabûl etmiş olsaydım bir âilenin saadetini mahv edecektim, bîrâder gibi sevdiğim genç bir çocuğun nefretini kazanacaktım.

- Ah muallimeciğim! Sergüzeşt-i hayatınıza tamamıyla vâkıf olmak isterim. Evvelce de demiştim ya! Bazen iki hemşire-yi sadıka gibi halimizden anlayarak derdleşmeliyiz ki tahfif-i alâm edebileyim!... Lütfeder de bana bu ana kadar geçirdiğiniz ömrü hikâye eder misiniz?

-Niçin etmeyeyim? Güzeran-ı hayatım pek acı vak'alar ihzar ederse de emin olun ki Refah'ım senin hayat-ı pakın kadar masumane ve sâfiyâne [451] geçmiştir.

-Rica ederim nakline başla.

Muallime başından gelip geçen şeylerin nakline şüru' eyledi. Vâkıa dediği gibi pak ve saf bir hayat geçirmişse de ilk defa olarak keşf-i raz etmekte olduğundan bazen nukâtın esnâ-yı naklinde kararıp bozarmakta idi. Refah ise kendisini tâlibesi gibi değil _____ bulunan kamil bir refikası gibi dikkatle dinliyordu. Sıra Tahsin'in vâlidesi hakkındaki şefkatin hikâyesine gelince Refah bu genci görmeden takdîr ediyor ve kendine uygun olmayan bir zevceye mâlik olması özrüyle Macid Bey'i de mazur görüyordu. Artık gereği gibi ortalık kararmış olduğundan geçkin kızla genç kız [452] hanelerine 'avdet etmek üzere el ele verip yürümeye başladılar. Netice-i muhâvere olarak da muallime şöyle diyordu:

- Ben senin fikrinde değilim. Macid Bey cahil bir çocuk değildi ki zevcesini ve evlâdlarını hiç de güzel ve ehemmiyeti olmayan benim gibi yaşlı kıza fedayî göze aldırсын. Bu olsa olsa tecdid-i izdivâca meyyal erkeklerin harcıdır ki bu misilliler kadınların güzel olup olmamasını nazar-ı ehemmiyete almazlar, zîrâ sık sık elbise değişen kimseler, elbiselerinin değerinden ziyâde müteaddid [453] olmasını arzû ederler!... Tahsin'e gelince, bu çocukta zekâdan başka yürek de vardır!...

Refahcığım, inşallah sen de bu ahlâkta bir delikanlıya nasip olursun.

Refah- İzdivaç etmeyeceğim, makam-ı reddinde başını salladı.

-III-

Sonbaharın vürûduyla bağlar bozuluyor, Yakacık'ın letâfet-i zümrüdini dahi veremin âsar-ı ibtidaiyyesi meşhud olan hasta kızcağızların solgun güzel yüzleri gibi lâtif fakat hazin bir manzaraya bedel oluyordu.

Şitanın takarrübünü mu'lin hafif mamafih soğuk bir rüzgâr, [454] tebdil-i hava zımnında gelenlerin bazısını şehirdeki ikâmetgahlarına azimete mecbûr ettiği gibi bazısını da mevsim-i hazinin mülayim ve lâtif günlerinden istifâde maksadıyla köşklerde havanın açılmasına müterakkıban kapanmaya mecbûr etmişti.

İşte böyle serin ve bozuk havalı bir günde Muhassıl Bey âilesi me'mulün hilafında olarak Bostancı köşkünde bulunan kendi arabalarından birine râkiben Aziz Bey ile Elena'nın gelmekte olduklarını taaccüble müşâhede eylediler. Muhassıl Bey aşağıya koşup 'amayı arabadan indirerek yukarıya çıkardıktan sonra:

- Hayrola birâder! Böyle soğuk bir günde sokağa çıkmanız, afiyetiniz için iyi bir şey olmadığını galîba düşünemediniz?

dedi. [455] Aziz Bey oturup bir oh çekerek yorgunluk aldıktan sonra:

-Sizleri çok göreceğim geldi!... Benim afiyetim düşünmeye değmez. Cenâb-ı Hak'tan kızımlar Refah'ın afiyetini istirham ederim! Cevabını verince Muhassıl Bey memnûniyetle:

-Hoş geldiniz, sefa geldiniz kardeşim. Elhamdürullah Refah iyi gidiyor. Sizin afiyetiniz de bizce mültezemdir, sözleriyle mukâbele edip taze köy sütüyle bir kahve ısmarladı. Kahveler sigaralar içildikten sonra bir dereceye kadar misâfir sayılan Aziz Bey'in i'zaz ve ikrâmı için muallime mutfâğa inmeye, Muhassıl Bey de bazı şeyler ısmarlamak üzere aşağıya gitmeye mecbûr olmuştu. Zîrâ erkek aşçısı ve daire müdürü gibi [456] hizmetkâran Yakacık'taki hanenin darlığına mebni Bostancı köşkünde bırakılmış olduğundan, daire müdürlüğü vazîfesi Muhassıl Bey'e, umur-ı bakiyeye nezâret de muallimeye kalmıştı. Muhassıl Bey hizmetkârı köy nevalelerini yani kaymak ve yoğurt gibi şeylerin istihzârı için sokağa saldırdıktan sonra Aziz Bey'i getiren arabacıya Bostancı köşkünün umur-ı idaresine aid bazı suâller îrâd etmesinden muhâvereyi uzatmıştı. Muallime de aşçı abla ile hilaf-ı tabîat çene

yarıştırmak mecbûriyetinde bulunduğundan gecikmiş, bundan dolayı Aziz Bey Refah ile yalnız kalmıştı. Bîçâre alîlin yüzünü meraret-engiz bir sarılık kaplamış ise de [457] mafi'z-zamirini sezdirmek istemediğinden o ana kadar şen görünmeye cebr-i nefis ediyordu. Eline sigarasını vermekle îfâyı hizmete çalışan Refah'ı muallime sanıp:

- Kızım Bihbude, ben bugün boş yere geldim. Sana mezârdan havadisim var.

(Koynundan bir mektup çıkarıp Refah'a uzatarak) Şu mektubu evvelce sen oku da sonra Muhassıl Bey'e verelim. Refah Hanım görüp meraklanmasın, dedi. Refah bila-ihhtiyar raşedar eliyle mektubu alıp göz gezdirmeye başladı. Okudukça pembe rengi sararıyor, lâtif dudakları tesîrât-ı elimedden titriyor, ayaküstü duramayıp sallanıyordu. [458] Alîl, okuyanın Refah olduğunu bilmediği için:

-Bihbude! Hızlı oku da işteyim!... Ne kadar olsa kardeşim idi!.. Hem şimdi o bahtsızın vefât ettiğini de söylediler. Ona acıyalım. Cenâb-ı gaffardan mağfiret talep edelim.

diyordu. Karşısındakinin cevap vermemesi, sonra da bir cismin paldır küldür yere düşmesi şüphesini uyandırmış olduğundan (kimse yok mu, kimse yok mu) diye bağırmaya mecbûr olmuştu. O dakika Muhassıl Bey merdivenden çıkmakta idi, Aziz Bey'in çığlığa müşâbih haykırmasından fevkalâde bir şey olduğunu anlayıp hemen sofaya koştu. Refah'ın elinde bir kağıt upuzun yerde yattığını görünce telâşla muallimeyi çağrındı. [459] Muallime gelince Aziz Bey'i isticvaba başladı. Alîl şöyle diyordu:

-Yanımdaki Refah Hanım mı imiş?.. Vah vah Bihbude sanmışım! Yoksa Süheyl'den kalan mektubu ona vermezdim. Bu sabah mektubu getirenden Süheyl'in vefâtını haber aldım. Okursanız benden iyi işi anlarsınız. Köşkte kimseye okutamadığım için buraya [460] kadar gelmeye lüzum gördüm. Keşke gelmeseydim. Süheyl'in vefâtı

haberinden muallimenin de yüreği titremişse de elini alnından geçirip sâbık nişânlısının mukaddemâ hakkında reva gördüğü ezayı tahattur ettiğinden mi, yoksa zihnini toplayıp kesb-i metanet etmek istediğinden mi her nedense kendine gelip Refah'ı Muhassıl Bey'in yardımıyla kanepeye yatırdı. Sonra da ma'hud mektubu baygın kızın elinden alıp:

-Yakacık'a geleli hiç bayılmamıştı. Ah enişte! Pek büyük bir tedbirsizlikte bulundunuz, dedi.

Alîl- Hakikaten öyle. (Usulca) Bu lütufkâr âilenin başına yük olduğum elvermiyor gibi bir de bir tanecik [461] kızlarının sıhatini ihlale sebep oldum.

Muhassıl Bey kızıyla meşgul olduğu için bu sözleri işitmediyse de Aziz Bey'in yakınında su ve kolonya aramakla meşgul bulunan muallime işitmiş olduğundan:

- İsteyerek sebep olmadınız. İnşallah şimdi açılır, diyerek mahzunü'-fuad ihtiyarın tesellisine çalıştı. Refah biraz açılınca yatağına götürüp yatırdılar. Elena hastayı bekler iken Muhassıl Bey muallime ile Aziz Bey'in yanına gidip Süheyl'in mektubunu okumakla hatırını tatyîb ettiler:

[462] Sûret-i mektup

Velini'metim kardeşim,

İnd-i kerimanenizde ne derece menfur olduğumu biliyorsam da geçenlerde hâl-i sefilânemi anlamak üzere gönderdiğiniz hizmetkârın güya kendi hediyesi olarak getirdiği me'kûlata dair bazı şeylerin, tarafınızdan olduğuna şüphem olmadığı cihetle kalb-i şefkat-perverinizde elan bu günahkâr için merhamet taşımakta bulunduğunuz ma'lûmûm oluyor!... Hasail-i bergüzîde sahipleri, herkes hakkında merhametli olduklarına binâen bir bîrâder, mücrim de olsa onu düşünmekten tabii dûr [463]

olmazlar!... İşte siz beni rikkatle düşünüyorsunuz. Ben ise pek acı bir nedametle sizi her dakika tahattur ediyor, her dakika eltâfınıza karşı irtikâb ettiğim denaeti tasavvur eyleyerek ‘arımdan yere geçiyorum!..

İnsan insanı aldatır derler, pek doğrudur. Meşhude alçağı, [464] benim hayat-ı affînemî nasıl ifsad ettiyse ben de vâlidelik mevki’inde bulunan bir kadını igfâl edip muhterem bir âilenin namını televvüse sebep oldum.

Eğer kendimi feda etmekle o namı kurtarmışsam afv-ı ilahiyi de kazanmışım demektir!... Ah bîrâder-i azizim! Şu mahbes-i ebediyi, şu ayağımdaki zinciri bile cezâ için kendime kâfi görmüyorum! Burada beni besleyip ekmek de veriyorlar.

Bizim gibi namus hainlerini açlıkla ve türlü eziyetle öldürseler azdır!...

Lâkin cezâ-yı maddî ne kadar hafif ise, kalbimi her an cenennem âteşiyle [465] kavuran cezâ-yı ma’nevî o kadar ağırdır! Ahirette dûçâr-ı ikâb olacağımı bilsem, ölümü taze bir hayat-ı ebedi olarak kabûl edeceğim.

Herhalde ölümden gayrı çâre-i halas da göremiyorum. Bu temenniyatımın tez husûl bulacağını dizlerimdeki dermansızlıktan anlıyorum. Kim bilir şahsım da ne hale girmiştir. Yanımda ayna olmadığı gibi olsa da bakacak değilim...

Bu mektubum vefâtımdan sonra yed-i hamiyetinize vâsıl olacaktır. Zîrâ hayatımda ne şîfâhen ne de tahrîren sizinle konuşmaya yüzüm yoktur. Belki bir mevtâ hakkında afvınız daha ciddi olur ümidiyle şu satırları karalayıp bir köşede saklayacağım.

İmza

Süheyl

[466] Haşiye- Pek mecalsizim. Gözlerim görmekten, kulaklarım işitmekten aciz!

Pederimizden mevrus çiftliği satmış iseniz ve yahut satarsanız hisse-i irsiyemi o alicenap Bihbude Hanım’a bahş ediniz. Bu ufak hediye Süheyl namına değil, sâbık nişânlısının sevdâ-yı paki hürmetine kabûl etmesini de rica eyleyiniz. İsmi kaleme

almaktan teeddüb ettiğim diğerk sahibe-i ismetten ve peder-i faziletperverinden
bilvekâle beni afv etmesi niyazında bulununuz.

İmza

Süheyl

Muallime mektubu kıraat ederken rengi bembeyaz olmuştu. [467] Alîlin ise
fersiz gözlerinden aşağı katre katre yuvarlanan yaşlar göğsünü ıslatıyordu! Muhassıl
Bey ciddi bir teessürle:

- Biz ona helal ettik. Allahu'l-azim inşaallah da taksiratını afv buyursun!
dedi. Bade't-taâm Aziz Bey gitmiş Refah da rahatça bir uykuya dalmıştı.

-III-

Her ne kadar Refah'ın tedâvisine günden güne çalışılmış ise de o menhûs mektubun
bîçâre kızcağız üzerindeki tesîrât-ı muhribânesi günden güne solmakla aşikâr
oluyordu! Muallime nasîhate başladıkça, Refah bu defa kalbindekini ketme lüzum
[468] görmeyip:

-Bedbaht delikanlı! Kendini feda etmekle de kani olmayıp münterihenin üstünden
büsbütün yükü almak istemiş!... Bu derece güzel bir kalbin nasıl olup da müsâvî-i
harekâtı kabûl etmiş olmasına hayretle şaşmamak elden gelmiyor!... Emin ol
muallimeciğim, o kalp bir cevher imiş! İki mücrimenin batırdıkları rezalet
çamurunda bile böylece parlayarak gözler kamaştırıyor. Sakın muallimeciğim bana
gücenme. Hissiyatımı sana riyasızca şerh eyliyorum, sözleriyle ifâde-i hal ediyordu.
Muallime de:

[469] – Hayır Refahcığım, sana gücenmek bana ba'iddir. Fakat kendini bu gibi tefekkürâta kaptırdıkça solup harap oluyorsun! Sen sağ ol, sana nice Süheyller tâlib olacaktır, dedi.

Refah- Kalbim parçalandı! Ab-ı nasâyihin ile onu karıştırıp tekrar bir kalp yapmaya çalışıyorsun! Fakat “kalp bir sırça saraydır” derler. Korkarım ki o hurde mina, ellerine battıkça seni de incitecek.

Muallime- Aldanıyorsun, yavrum. Ben ellerime tedbir denilen bir eldivenliği geçirerek, o sırçaların elime batmasına meydan vermeyerek onu yapacağım.

Refah- (Acı bir hande ile) Yeniden yapacağın o kalp pek yumuşak olduğu için diğer bir muhabbeti kaldıramaz!

[470] Muallime- Diğer bir muhabbetin harâretiyle pişecek, iyice katılaşacak, kesb-i kuvvet edecek!

Bu muhâvereden bir hafta sonra havaların ziyâde soğumasıyla Yakacık'tan nakle lüzum görüldü. Refah Bostancı köşkünün hatırat-ı elimesinden daha çok müteessir olduğunu muallimesine beyân eylemesiyle İstanbul'daki konağa gitmeyi münasip gördüler. Refah'ı doğruca konağa [471] götürmek için muallimenin evvelce gidip köşkü toplaması, alîli de hizmetkârlar ile İstanbul'a geçirmesi iktizâ eylediğinden bahçivan kızı Elena Yakacık'a celb edilip Refah'ın refâkatine tayin olundu.

Muallimenin dört gün kadar gaybubeti vuku bulacağından Refah büsbütün mükedder olmuştu. Muhassıl Bey bile kızının muallimesine olan bu ibtilasından düşünmeye varmıştı. Hakkı da vardı. Günün birinde muallime belki bir sebeple o haneyi terke mecbûr olur ise ne yapacaklardı? Bu elim tefekkürle bîçâre pederin kalbi sıkıldı. Duhter-i yegânesinin üzüntüden telef olmaması için kâffe mameleğini muallimeye hibe etmek fedakarlığını göze alıyordu. [472] Muhassıl Bey kızına

düşüncesini sezdirmemek üzere Elena ile gezinmeye tergib edip kendisi eline aldığı kitapla bir köşeye çekiliyor, genç kızları baş başa musâhabeye bırakıyordu.

Refah, Elena ile bahçede gezinirler iken Rumca şöyle konuşuyorlardı:

Refah- Babanın seni başkasına nişânladığını işitince “Zavallı Elena! Mutlaka hastalanmıştır,” demiştim. Sen oralarda bile değilsin!

Elena- Babam bana danıştı da öteki nişânı öyle bozdu.

Refah- Sen de razı oldun ha!

Elena- Ne yapayım hanımcığım! O kadar fena bir adamla da nasıl ömür geçirebilirim?

[473] Refah- Yok, sanki sen ona pek mübtela idin de... Ömür geçiremeyeceği[ni] anlayınca vazgeçivereceğini me'mul etmezdim!

Elena- Evet mübtela idim. Çünkü görünüşte iyiye benzer, hem de ziyâde güzel bir adamdı. Meğer aldanmışım!

Refah- Aldandığını neden anladın?

Elena- Babam ispat etti. Biz onu otel sahibi biliyorduk. Hâlbuki hancı ve bayağı takımdan imiş. Bir akşam babam “Sen inanmıyorsun, benimle gel de gör, diyerek beni birlikte alıp Fenerbahçesine götürdü, ne göreyim!... Kendi [474] ayarında iki arkadaşıyla isimleri ağza alınmaz üç kadın refâkatlerinde olduğu halde işret ediyorlar, bağırıp çağırıyorlar. Kadınlara olan muâmeleleri akli başındaki delikânlıların kabûl edemeyeceği derecede... Sokak ortasında kendini gözetemeyen bir erkek ileride beni nasıl vikâye edebileceğini düşününce, nişânlıda güzellikten evvel ahlâk güzelliği, paradan ziyâde akıl çokluğu aramak lazım olduğuna karar verdim. Babam da alnımdan öperek hancıyı bir daha eve koymadı. Haniya (...)ki bakkalı biliyorsunuz ya! İşte onun oğluna beni nişânladı.

[475] Refah- (Elena'nın hiss-i muhakemesine taaccüp ederek) Aferin Elena! Fikrin harekâtın gibi hoppa değil.

Elena- Babam köylüdür. Beni ziyâde okutup yazdırmak istemedi. Yoksa Refah Hanımcığım, elbet bende de yürek var, akıl var. Siz okudukça hele piyano çaldıkça ne kadar imrenirdim...

Refah- (Gülerek) Sahi bir zaman ben sana piyano dersi vermiştim. Eğer devam edeydin güzel çalacaktın.

Elena- Nasılsa annem ağzından kaçırırvermiş. Babam, eğer bir daha çalar isen babalık hakkımı helal etmem demişti. Siz de o aralık konağa inmişsiniz. Benim ders de böylece geri kaldı.

Refah- Şimdiki nişânın nasıl?

[476] Elena- Bilmiyor musunuz?

Refah- Bakkal dükkanını biliyorsam da içindekilere dikkat edecek değilim ya!

Elena- Pek iyi bir adam. Şahsen güzel değil fakat yüzüne bakılmayacak gibi çirkin de değil.

Refah- Bunu da seviyor musun?

Elena- Ötekenden ziyâde.

Refah- (Yine gülerek) Ne acayip gönlün var!

Elena- Niçin? Sizi de başka birine verdikleri zaman sevmeyecek misiniz?

Refah- (Vakarla) Ben izdivaç etmeyeceğim!

Elena- Allah esirgesin! Üstünüze böyle şeyler yormayınız!

[477] Refah- Elena, izdivaç etmemek fikrinden niçin bu kadar ürküyorsun?

Elena- Çünkü gencim, bu olamadıysa bir diğerini sevecek muhabbet kalbimde pek çoktur!... Beni düşünmeyen için kendimi harap etmek neye yarar? Hem gençlik geri

gelmez. Gül zamanı gül toplar isen kışın gülbeşekerini yersin. Yani gençlikte evlenirsem ihtiyarlığım da evlâdlarım [478] ve torunlarım elinde bakılır, hor olmam!

Refah- (Dikkatle gözlerinin içini muayene ederek) Sana bu hikmet derslerini kim veriyor?

Elena- Babam!

Refah- Garip şey! Bir bahçıvan bahçesine nezâretten başka hikmetleri nereden öğrenmiş?

Elena- Refah Hanımcığım! Senin hocalardan öğrendiğin şeyleri bir bahçıvan da bahçesinin çiçeklerinden, kırların otlarından öğrenir.

Refah- Haklısın. Yani tabîattan!

Elena- Ben güzel tabir bulamam. Sen münâsibini söylersin. Babam beni bahçede çiçekten çiçeğe götürüp – Bak Elena! [479] Bu çiçekteki hassa şöyle olur, ötekinin misali filân şey gibidir, diyerek uzun uzadıya bahsler eder. Kıra çıkınca da kendi kendine biten yabancı çiçekler hakkında bilsen neler söyler!...

-Elena! Şu yeşil otlar arasında çıkan mavili pembeli ufacık çiçekleri görüyor musun?

Annen bile benim bin zahmetle yetiştirdiğim çiçeklere bakmayıp oya yapmak için bunlardan örnek alıyor. Niçin biliyor musun? Bizim yetiştirdiğimiz çiçekleri de Allah yaratıyorsa da kullar arada bulunuyor. Bunlar ise ancak Allah'ın işidir. Onun için kaç senedir emek verdiğim bu bahçeyi bile hep kendi kendine biten şeylere [480]

benzetmeye çalıştım. Şu çağlayan yok mu? Onu bir dağda görmüştüm. Beyefendiye anlattım. Beyefendi de o gördüğümün tıpkısı olsun diye iki resim yaptı. Olmadı deyince yine bozdu. Nihayet kendim taş yığınlarından örneğini yapıp meydana getirdim. Beyefendi de ona bakıp resmini aldı, sonra Frenk içine yolladık. Oradan taşlar geldi. Mimar da yaptı. Yani demek isterim ki Allah'ın yarattığındaki güzellik,

yine Allah'ın yarattığı şeylerden kulların çalışıp yaptıklarında yoktur! İşte yavrum.

Bunlardan ibret al.

diyerek beni lisanen ta'lîm eder.

[481] Refah- Babanın mahir bir bahçıvan olduğu bahçemizden ma'lûm ise de böyle fikr-i hakîmâne ile bahçıvanlık ettiğinden haberimiz yoktur!

Elena- Yalnız bu kadar değil, daha neler söyler: Elena! Bahar gelir, çiçekler açar, otlar biter, güneşten biz bile ısınırız. Sonra yaz vakti olur, meyveler yetişir, [482] sebzevât bollanır, sonbahar da araya girer, bahçelerimiz bostanlarımız sararmaya yüz tutar, kış basınca yerler kuru, toprak, ağaçlar, çıplak kalır! İnsanlar da böyledir!

Kadınlar doğurunca hısım ve akraba hep sevinir, bu ömrümüzün baharı, yani başlamasıdır! O çocuk büyür, kız ise gelin olur, oğlan ise evlenir, bu da ömrümüzün yazıdır. Sonra onların da vakti geçerek ihtiyarlık yaklaşır fakat o esnada onlar ne kazanacaklarsa kazanırlar, yani sonbaharda herkes mahsulünü toplar. Ömrün kışı yani pek ihtiyarlığımızda çalışmak zamanı geçer. İşte kızım, iyilik edip iyi nam kazananlar, vaktiyle sağlam tohumunu anbara saklamış [483] çiftçi gibidirler. O çiftliğin mahsulü nasıl tükenmez ise iyi evlâd yetiştirenler de dünyanın sonuna kadar herkesten hayır dua alırlar, der.

Refah- Hakikaten baban seni mektepten tez almak hatâsını şu insaniyet dersleriyle tazmin etmiş!

Elena- Görüyorsun ya hanımcığim? İnsanlar da üreyip çoğalmak için evlenmeye, güzel nam bırakmak için de iyi evlatlar yetiştirmeye mecbûrdurlar. Babam nişânlıyı değiştirdi diye ben niçin çoluk çocuk sahibi olmak fikir ve hevesini değiştireyim? Öteki olamadıysa beriki olsun!

Refah- Fikir ve hevesini takdîr ederim. Lâkin Elena! Benim neler [484] gördüğümü ve neler çektiğimi sen de pekâlâ biliyorsun! Bende izdivaç için ne fikir var ne de heves!

Elena- Yok yok, Refah Hanımcığım! Sizin gibi bir akıllı, okumuş kıza lazım olan Allah'ın emrini yerine getirmektir. Şöyle olmuş, böyle olmuş diye ümitsiz kalmak size yaraşmaz. Ah ben sizin gibi güzel ve zengin olsam!!!

Refah- Ne yapardın Elena?

Elena- İnsanların ancak zevk edip sefa ile yaşamak için dünyaya gelmiş olduklarına hükmeder ve hiçbir şeyi kendime keder etmezdim.

[485] Refah- (Eliyle hafifçe Elena'nın başına vurarak) Zavallı Elena! Bu kafa boş! Babanın şîfâhi tedrisatı mahdud olduğundan dünya halinden tamamıyla haberdar olamamışsın! Servetle bende var zannettiğin güzellik, insanlar için en birinci düşman olduğunu bilemiyorsun! Pederim zengin olmasaydı Meşhude nazar-ı tamahını üzerimize dikmez, familyamız da perişan olmazdı! (Eliyle kalbini bastırıp) Ah Elena! Sen benim düşündüklerimi düşünemezsin!

[486] Elena- Sizin gibi düşünmediğime ne kadar iyi ediyorum. (Refah'ın elini tutup sıkarak sonra bûs eder) Hanımcığım! Her bir halini benden iyi bildiğiniz dünyanın boşluğunu göz önüne alınız da her şeye üzülmeyiniz! Zîrâ birkaç günlük ömür için böyle üzüntüler değmez. Rahat yaşamının çâresini düşünmek daha akilâne bir hareket değil midir?

Refah, cahil kıza hayretle bakıyor, tatlı konuşmaktan başka meziyet-i 'âlimaneden bi-behre sandığı Elena'nın ruhunda müstetir fikr-i selimi keşfediyor ve içinden "Ah Elena! Sen benden haklısın. Fakat bendeki hal ve hissiyat nedir bilmem ki, dur-endişlik mi, inad mı?" diyordu.

[487] Ertesi günü, muallimenin konağı yoluna koyduğu haberi gelmiş olduğundan peder ile duhter Elena'yı da birlikte alıp İstanbul'a indiler.

Sekinci kısmın sonu

DOKUZUNCU KISIM: REFAH'IN BİR HAYIRLI TEŞEBBÜSÜ

-I-

Refah'ın müteessir olmaması için, konakta dahi Saadet Hanım'ın dairesi kapanarak genç kız pederinin dairesinde muallimesiyle bir odada yatıyordu. Aralarında ufak bir kapı bulunduğu cihetle ittisalindeki oda da Aziz Bey'e tahsîs edilerek alîllik hizmetini îfâ için muallimeye sühulet getirmişti. [488] Hâlbuki Aziz Bey'in her an Refah'ın karşısında bulunması, sükûneti i'tiyad eden bîçâre ihtiyarın ara sıra kendini zabta muktedir olamayarak ah edip içini çekmesi bile o hassas kızcağızın asabını fena halde tahrike sebep olmakta idi! Muallime buralarını ince düşünüp Aziz Bey'in konaktan uzaklaşması lüzumunu dermiyan ettikçe Muhassıl Bey 'ulüvv-i cenâbından bunu kabûl [489] edemiyor, Refah da muallimenin Aziz Bey'le beraber gitmek ihtimâlinde yüreği oynayıp herkesten ziyâde alîlin musahâbetiyle telezzüz eder görünüyor ve odasından çıkmak istemiyordu.

Alîl, Muhassıl Bey'den gördüğü bunca lütuf ve inayetten başka kerîmesi Refah'ın dahi muallimeye meydan vermeyecek sûrette hizmetine şitâb eylemesini fazla görüp, Pederinin, elinden bir bardak su içmeye kıyamadığı o kıymetli kızcağızı kendi müz'ic işlerinden men' eyleyerek:

-Yavrum! Sen yorulup üzülme. Ben sana hizmete borçlu idim. Ne çâre ki şimdi eskisi gibi sözüm, sohbetim bile çekilmiyor! Hiç olmaz ise seni eğlendirmekle oyalaya [490] bilmiş olsam! diyor, Refah da:

-Estağfurullah! Siz hepimizin pederi makamındasınız. Siz beni eğlendirmeye mecbûr değilsiniz. Ben sizi gözetmekle mükellefim, sözleriyle mukâbele ediyordu.

Refah daima yanında buluna buluna Aziz Bey'e pek ziyâde alışarak âdeta hakkında merhametle karışık bir muhabbet-i pederane peyda eylemişti. Aziz Bey de bu haluk, keremkâr duhter-i felâket-güster[i] evlâdı gibi seviyorsa da o âileden gördüğü lütufkârlığın ziyâdeliğinden mahcup olarak ekseriya muallimeye:

-Bihbude! Ben bu alicenap insanlardan utanıyorum. Muhassıl [491] Bey'in kabûl etmediği para ile bir ev alsak, çiftlik satılınca da bir îrâd edinsek, geçinir gideriz. Ev de, îrâd da senin üzerinde olsun. İnsaniyetini biliyorum. Beni son günüme kadar bakarsın, demekte idi.

Vâkıa Meşhude'nin vefâtıyla ne var ne yok satılarak paraya tebdil edilmiş ve hâsıl olan üç yüz lirayı müteceviz bir meblağı Aziz Bey, Muhassıl Bey'e kendi taayyüşüne mukabil hibe eylemek istemişse de Muhassıl Bey katiyyen kabûl etmeyerek kendisini öz bîrâderi gibi ölünceye kadar yanında alıkoyup bakacağını, şayet ecelden aman bulamazsa kızı Refah'ın bu vazîfeyi [492] îfâ ile mükellef olacağını beyân eylemiş, alîl de birçok hayır dualardan sonra parayı muallimeye verip saklatmıştı. Lâkin kendi konağında bîçâreleri himayeye, yolcuları i'zaza alışan bir agniya evlâdına ne kadar ikrâm görürse görsün, bir kimseye bar olup yaşamak güç geliyordu. Bunun için bir hane alıp çıkmak fikrini Bihbude'ye her zaman [493] tekrar ettikçe, Bihbude:

-Hakkınız var. Bir hane alıp çıkmamız muvâfiktir. Ben de epeyce para cem' ettim.

Her ne alırsak yarı yarıya üzerimize olsun. Çünkü enişte, ölüm tazeye ihtiyara

bakmaz. Belki sizden evvel ben ölürüm. Niçin açıkta kalasınız. Şu kadar ki Refah Hanımı gelin olmadan bırakıp çıkamam. Kendisini değerli, güzel kalpli bir zevcin eydi-yi hamiyetine tevdi' ettiğim zaman biz de ekmeğini yediğimiz, bunca lütfunu gördüğümüz bu âilenin hüsn-i müsâadesiyle esbab-ı ma'îşetimizi yoluna koyarız, cevabını vermekte idi.

Aziz Bey muallimenin sözlerini haklı gördüğünden Refah'a bir hayırlı [494] kısmet çıkması için Cenâb-ı Hakk'a niyaz eylemekte, diğer taraftan da Refah Hanım'ın vuku'at-ı maziyei unutarak ta'dil-i teessür eylemesi kendisine böyle bir refik bulunmasıyla mümkün olacağını Muhassıl Bey'in zihnine yerleştirmekte idi.

Muhassıl Bey buna zaten kani olmuştu. Görülüyor ki o familya erkânının büyükleri Refah'ın gelin edilmesiyle saadet-halik 'avdet edeceğine mutmain olmuşlardı. Yalnız Refah izdivaçtan ürküyor, bu husûsta tali'ini daima ma'kus gidecek sanıyordu. Elena gibi cahil bir bahçıvan kızının ağzından çıkan kelimat-ı muhikkâneyi tefekkür ettikçe, Süheyl hakkında kalbinin hissiyat ve temayülât-ı elimesi ta'dile muvaffak oluyorsa da [495] kendi arzûsuna münasip bir zevc bulunacak mıydı? Bahçıvan kızı gibi o da zevcinde güzellikten gayrı şeyler, yani ahlâk ve meziyet arayacaktı. Fakat 'acaba tâlibleri içinde böylesine tesâdüf edecek miydi? Bazen görücüler geliyorsa da kim oldukları anlaşılmadıkça gelenlere Refah'ı çıkarmak kabil olamadığından Muhassıl Bey kat'-ı ümid edercesine izhâr-ı teessüften kendini alamıyor, bîçâre 'alîl ise kederinden ölmek derecesine geliyordu. Muallime, Refah'ın fikrinde ve lisanında gördüğü mülayemeti onlara anlatarak:

[496] - Kısmet ise yine gelirler yahut bir yerde görürler. Belki de kendisini önce gösterecek bir tâlib zuhur eder.

sözleriyle teselli veriyordu.

Refah cemiyet mahallerine gitmediği gibi kimse ile de görüşmüyordu ki kendisini bir görüp beğenen olsun. Yine eskisi gibi evde kapanır, yalnız âile efrâdıyla görüşürdü. Hâlbuki pederi ye'sden, alîl de altında ezildiği kederle hastalıktan insan halinden çıkmışlar, muallime de onların arasında şaşkına dönmüş, bîçâre içli kızcağız ise hiçbir şeyle eğlenemez bir hale giriftar [497] olmuştu! Şitanın sevimsiz günleri, bu âilenin ruhsuz yaşamaları gibi kasvetle mürur ediyordu. Aziz Bey Kastamonu'daki köhne çiftliğini çoktan satılığa çıkarmışsa da alan bulunmamıştı, o aralık memlekette vekil etmiş olduğu muhbirden bir mektup gelerek çiftliğe zuhur eden bir tâlibin bin yüz elli altın vermekte olduğunu beyân eyliyordu. Aziz Bey de bu fırsatı ganimet bilip Bihbude'ye de danışarak derhal icâbını icrâ' ettirdi. Bir ay sonra paralar geldi. Aziz Bey de Süheyl'in vasiyeti üzere yarısı Bihbude'nin olmak şartıyla meblağ-ı mezkuru [498] muallimeye teslîm ettiği zaman alicenâb kızcağızın gözleri yaşararak:

- Hayır enişte! Benim bu parada hakkım yoktur. Kabûl edemem!

sözleriyle red eyledi. Alîl:

- Şimdi dünyada olmayan o bahtsızın hakkını helal etmen ve bana bakman için bu paranın hepsi senindir!

Muallime- Ben ona hakkımı çoktan helal ettim! Size gelince pederim vefât ettiği zaman hiçbir şey mukabilinde olmayarak bana nasıl baktınız ise ben de size pederim gibi bakmakla mükellefîm.

Alîl- Ben o vakit kudretli idim.

Bihbude- Saye-i risalette benim de şimdi bir şeye ihtiyacım [499] yoktur. Şu muhterem ve lütufkâr âile nezdinde kazandığım beni ölünceye kadar i'aşeye kâfidir.

Bu muhâvere esnasında Muhassıl Bey de orada bulunuyordu. Muallimenin

tokgözlülüğünü kalben tahsin eylemişse de alîlin mahzunluğunu def' eylemek fikriyle:

- Muallime Hanım, Aziz Bey pederiniz sayılıyor. Bir pederin her şeyi evlâdının demek değil midir? [500] dedi. Muallime:

- Evet, eniştem pederim makamındadır. Lâkin benim evvelce vefâtım niçin muhtemel olmasın efendim!

Alîl- Ya ben senden evvel vefât edersem?

Muallime- Allah esirgesin. Fakat bu felâketi de görmem muktedir ise benim çalışmaya takatim vardır. (Aziz'in yanına sokulup elini öperek) Sakın efendim, şu 'adem-i kabûlümü kibirimden sanmayınız. Miyanemizdeki bütün revabıt-ı garabetin münkatı' olmasıyla bana pek ecnebi kalan bir kimsenin mirasına el uzatamayacağım gibi, hiss-i ta'zim ile bakmaya kendimi mecbûr tanıdığım makam pederimden mümkün değil ücret kabûl edemem.

[501] Muallimenin reddindeki katiyet, sedâsının salabetinden de münfehim oluyordu! Alîl muallimenin arkasını sıvayarak:

-Allah seni iki cihanda aziz eylesin! İşte razıyım, bu paraları beyefendi benim namıma bankaya versin de sonra münasip bir hane ile bir 'akar alsın. Fakat sen de beni terk etmeyeceksin ha! Artık ben burada bundan ziyâde bar olamam! dedi. Alîlin bu fikri ab-ı aşıkara dermiyan etmesi, Muhassıl Bey'in canını fevkalâde sıkışmış olduğundan gül gibi uçuk bir renkle, insana bîrâderi bar olmayacağını ve hane de alsa 'akar da edinse yine kendisini salıvermeyeceğini acıklı bir lisan ile alîle anlatmak istemişse de, Aziz Bey orada kendi [502] huzuru Refah Hanım için bais-i nekbet canlı bir heykel-i mazarrat olduğunu daha makul ve muhik bir sûrette isbât eyledi. Muhassıl Bey, muallime hanımın da yanlarından ayrılmasının Refah için mucib-i harâbiyet bir felâket makamına geçeceğini söyleyince, muallime:

-Efendim! Cariyenizi nankör sanmayınız. Ben Refah Hanım'ı beni aratmayacak bir refik-i sadıka tevdi' etmedikçe buradan bir adım ayrılmam. (Gözleri dolarak) Acaba Refah Hanım'dan ayrılmak için bende takat var mıdır?
cevabını vermiş olduğundan her üçü beyninde Refah gelin edilip bahtiyâr olmadıkça muallimenin konaktan çıkmamasına karar verildi.

-II-

Mart ayının yabis fakat magmum bir gününde muallime ile Refah [503] iç sıkıntısından kendilerini oldukça vasi' bahçeye atmışlar, menekşe gülü sarmaşığı altındaki çardağa oturmuşlardı, bu çardak binaya yakın olarak pek çok sene evvel yapılmış olduğundan dal budak salıverip konağın üst katına kadar yükselmişti, harem ciheti bahçeye nâzır olup sarmaşık dallarının uçları ise üçüncü kat odalarının, o bedbaht Saadet'in dairesinin hak-i payine yüz sürercesine oralara kadar uzanmıştı. [504] Ma'dud olan bu daire ah, mukaddemâ ne sürûr ve sefa ile memlu idi... Saadet zevciyle balkonda musahâbete daldığı zaman bahçede avaze-i tıflânesiyle top oynayan Refah'a ara sıra muhabbetle nigehtendaz oluyor, bazen de oyundan feragatla Çakır Fırat'a bin türlü mu'ziplik ihtira' eden kerîme-yi yegânelelerinin evza-ı mudhikesine gülmekten kırılıyorlardı! O zaman ebeveyn, şımarık kızlarını el çırparak alkışlarlar, bazı defa da dayanamayıp bahçeye inerek münavebeten der-âgûş ederlerdi. Refah'ın devre-i sabavetinde muallimenin ona refâkati, âile meserretini pek ruhlu, pek sefa-bahşa derecelere i'la eylemiş olduğundan konakta çardak altı da sâfiyâne, edibâne [505] eğlencelere sahne olmuştu. O çardak altı Refah'ın kalbinde nice tahassüsât-ı bakirâne uyandırmakta olduğundan genç kız daima orasını sever, sayesinde iltica' ettikçe kesb-i inşirah eylerdi. Heyhat ki arkasını dayayıp "oh"

diye geniş nefes almak istediği zaman, tabîat icâbından olarak başını yukarı kaldırdığında o dairenin kasvet-nüma pencereleri müsâdif-i nazarı olunca, kalbinin tatlı çarpıntılarını müthiş heyecanlara, ağzında yarıda kalan mütelezziz “oh!”ları teessüf “ah”larına tebeddül ediyor, o cüzi ferah da böylece tükeniveriyordu! Lâkin pederinin dairesinde oturup sıkılan bîçâre kız nasıl [506] vakit geçirsin! O sene kemiklerine kadar işlemiş olan rehavet kendisi-çün tabîat-ı saniye hükmüne girdiğinden teferrüden de zevk-yab olamamakta idi. Muallime ise bütün bu hallerin fakrû’ d-demden neşet eylemekte bulunduğuna şüphesi kalmadığı için sevgili tâlibesinin yalnız afiyetini değil, hayatını da tehlikede görmeye başladığından kederinden mütehasıl bir can sıkısına mübtela olmuş, [507] müessir-i nasâyihine mukabil şimdi sükûtle vakit geçirip yalnız kendi fikriyle mücadeleye dalmıştı! İşte böyle bir günde ‘alîlin uyumuş olmasından bi’l-istifâde geçkin kızla genç kız karşı karşıya çardak altında oturuyorlardı.

Gözleri anasının dairesine ma’tûf olan Refah yavaşça muallimesinin omzuna dokunarak:

- Şu odaların perdeleri de kalplerimiz gibi büsbütün kapanmış, değil mi muallimeciğim! dedi.

- Bihbude, Refah’ın ikâzıyla kendini toplayıp, dertli kızcağızın güzel kirpiklerine asılan eşk-i teessüre dikkat etti. Sonra biraz daha aklını başına alıp:

[508] -Sevgili Refahım! Sen bu teessürlerle ne olacaksın? dedi.

Refah- Yavaş yavaş şem’a-i hayatım sönerek kurtulacağım!

Bihbude- İnsafsız çocuk. Bizi hiç mi düşünmüyorsun?

Refah- Bilakis pek çok düşünüyorum! Fakat şu bar-ı hayatımı da artık

kaldıramıyorum! Of, muallimeciğim! Benim kalbime de zihnime de bir sükûnet-i kat’iye lazımdır. Bu da ancak mematta bulunur.

Bihbude – Sus, Allah aşkına sus! Bendeki metaneti tüketiyorsun! Yavrum sen daha pek civansın. Ne iyi günler göreceksin, ne sefalar süreceksin.

Refah- Kader âilemizin mesudiyetini kıskandı, beni nasıl [509] bahtiyâr eder?

Muallime ile tâlibenin mükâlemesi bu raddeye gelmişti ki ekser evkatını konakta geçiren Elena bahçe kapısının vurulması üzerine şetâret-i şebane ile açmaya koştı. Refah taaccüble:

-Bu gelen mutlaka yabancıdır! Selamlık kapısından girmeyip bahçe kapısını çalması buna delalet ediyor.

dedi. Bihbude de “doğru” kelimesiyle bu fikri tasdik etmişti ki

Elena kapıyı açarak hiç tanımadığı dört hanımın içeri girmesine yol verdi.

Misâfirler çardağın önünden geçerlerken Bihbude ile Refah kıyâm edip merasim-i hoş-amediyi bila-îfâ aşağı kattaki [510] misâfir salonuna dahil oldular.

Bihbude misâfirlerinden birinin peçesini alırken hayretten “A!” diye bir sedâ-yı taaccüb izhârından kendini alamamıştı! O hanım da aynı tavırla “Ne görüyorum! Sen Bihbude değil misin?” dedi. Misâfirlerin yaşlısı da Bihbude’ye takarrüble “Ta kendisi, kızım kaç senedir nerede idin?” sözlerinden sonra onu [511] der-âgûş eyledi.

Evvelce konuşan hanım Bihbude’ye sarılarak:

-Söylesen a canım! Sen Bihbude değil misin?

deyince muallime onları münavebeten der-âgûş edip:

-Evet yengeciğim! Bihbude’yim! Cevabını verdi.

Bu gelenlerin biri yengesi Lal-leb Hanım, diğeri de oğlu için yed-i izdivâcına tâlib olduğu karşı konağın hanımefendisi idi. Cümleten oturup konuşmaya başladılar. Lal-leb ile Bihbude isale-i eşk-i teessür ediyorlar, diğelerinin de gözleri dolarak tahassürden mütevellid bu tatlı gözyaşlarından hissedâr oluyorlardı. Bihbude konaktan çıkaldan beri Muhassıl Bey dairesinde müreffehen [512] yaşadığını ve

kendilerinin müfarakat acısını tâlibesinin muhabbet-i safiyanesiyle ta'dil eylediğini, Hacı Hanım'ın ayrılmasına delalet mes'elesini Muhassıl Bey âilesinin felâket-i halini karıştırmaksızın beyân eyledi. Karşı konağın hanımefendisi:

- Belhudar (Berhudar) ol kızım, Lal-leb Hanım'ın evini barkını yıkmadın, dedi.

Lal-leb – (Mükedderane) Şimdi büsbütün yıkıldı!

Bihbude – Aman yengeciğim ne oldu?

Lal-leb'in gözlerinden yaşlar boşanarak on dört ay evvel Macid Bey'in vefât eylediğini, ölünceye kadar Bihbude'nin gaybubetinden mütevellid bir can sıkıntısına mübtela olduğunu mufassalca anlattı! İlave-i makal olarak da:

-Şimdi Tahsin'i evlendirip evimizi şenlendirmek istiyoruz. Kaç aydır kız aramaktan tabanlarım şişti. Bizim oğlana kız beğendirmek zorca!... Güzel olmasın, zengin olmasın, illâ ki ma'lûmatlı, terbiyeli bir de _____ temiz olsun diyor. Bana bile emniyet etmedi de komşu hanımefendiyi rica edip yanıma kattı. (Eliyle _____ minderinde oturan orta yaşlı bir hanımı göstererek):

[514] - Allah razı olsun Nakiye Hanım'dan! Nasıl ise Muhassıl Bey'in gâyet okumuş bir kızı var diye işitmiş, bizi sürükledi getirdi! İlk önce artık görücü gezmekten bıktığım için gelmeyi hiç canım istemiyordu! Ah ne iyi etmişim gelmişim! Nakiye Hanım, hay Allah senden razı olsun. Görüyor musun? Geldik Bihbude'yi bulduk!

Kayınvâlîde olacak hanımın şu son sözleri Refah'ı hem utandırmış hem de güldürmüş olduğundan derhal kendini sofaya atmıştı. Elena da ona peyrev olarak:

-Ma'lûmatlı kız arayan damat bey de annesi gibi ise vay başımıza gelenler!

diyerek gülüyordu, Refah ise Lal-leb [515] Hanım'ın aptallık derecesine varan safderunluğunu muallimesinden dinlemiş olduğu için Elena kadar taaccüb etmiyorsa da senelerce müddet yaşadığı kibâr alemi içinde dürüst konuşmayı öğrenememiş olan kayınvâlîdenin sözlerine ve tavrına gülmekten kırılıyordu!

Elena- Hanımcığim! Muallime Hanım akrabasına kavuştuğundan misâfire lazım gelen şeyleri unuttu! Bari ben gideyim de tatlı ile kahve getireyim.

diyerek merasim-i ikrâmiyenin îfâsına koştu.

Biz yine misâfir salonuna atf-ı nazar edelim.

Lal-leb- (Sözünü kesmeyerek) Bihbude, Nakiye Hanım'ı tanımadın mı? Belki de sen onu hiç görmedin. Fakat daima adını andığımız için o seni görmeden [516] bilir.

Bihbude- (Nakiye Hanım tesmiye edilen kadını gözden geçirerek) Tanıyamıyorum!

Nakiye- (Söze karışarak) Hiç görüşmedik. Fakat rahmet olsun vâlideden senanızı çok dinlemiştim!

Lal-leb- İşte canım. Zeyrekli merhûme Hacı Hanım'ın kızıdır.

Bihbude- (Telâşla) Hacı Hanım da!...

Nakiye- Sizlere ömür. İki sene evvel vefât eyledi.

Bihbude- (Elini kalbi üzerine koydu. Güzel kirpikleri yeniden ____ hüznüyle tezyin eyledi.) Zavallı Hacı Hanım! İyiliği kemiklerime kadar işlemiştir.

[517] Karşı konağın hanımefendisi- Herkes için hayrı sever bir ahiret kadını idi!... (O zamana kadar söze karışmamış olan misâfirlerin en genç ve süslüsünü irâe ederek) Bunu da tanımazsın değil mi kızım?

Bihbude- Hayır efendim!

Hanımefendi- (Ma'nîdâr bir bakışla) Gelinimdir! İki tane tosun gibi torunum da var!

[518] Bihbude- (Tebessümle) Pek güzel. Allah bağışlasın!

Bu aralık Elena bir cariye ile beraber içeriye girip misâfirlere tatlı ve kahve takdîm eyledi.

Kahveler içilirken Nakiye Hanım'ın sergüzeşt-i ahvaline nakl-i kelâm olunmuştu! Nakiye Hanım ise vâlidesinden evvel vefât eden zevci kendisini bilaveled terk eylemiş olduğundan pek cüzi şeyle hane-yi mâdere 'avdet edip iki seneyi

mütecaviz birlikte rahatça yaşamış, vâlidesinin vefâtı vuku' bulduktan sonra kadıncağız şunun bunun hanesine sığınmaya mahkum olmuş!

Nakiye Hanım hâl-i pür-melâlini ağlaya ağlaya nakl eyliyordu! Bihbude her ne kadar Nakiye Hanım'ın, ilk defa olarak görüyorsa da sergüzeşt-i [519] ahvalinden ziyâde müteessir oldu, bahuşûs Nakiye Hanım'ın vâlidesine olan müşahebeti ve taşrada iken Hacı Hanım'ın kerîme-yi yegânesi hakkında gıyaben izhâr ettiği muhabbet-i mütehassıraneyi göz önüne alınca Nakiye Hanım'a edeceği iyiliğin, Hacı Hanım'ın kendi hakkındaki lütuflarına karşılık olacağını hissedip Nakiye Hanım'a hitâben metin bir sedâ ile:

-Şimdiden sonra kendi hanenizin hanımı olarak yaşayacaksınız. Sizi ben alacağım kendi büyük hemşirem makamında tutarak hakkınızda hürmet ve itâatte kusur etmeyeceğim.

dedi. Lal-leb Hanım bila-teemmül:

- Ne kadar iyi edersin, demişse de Nakiye Hanım mütereddidâne bir bakışla:

- Böyle büyük dairelerde yapamam! Cevabını verdi.

[520] Bihbude- Hayır, Nakiye Hanım, sizi buraya alacak değilim. Ancak küçük hanım gelin olduktan sonra biz de beyefendinin müsâadesiyle ayrı haneye çıkacağız. Ha siz eniştemle burada birlikte bulunduğumuzu bilmezsiniz. Bîçâre iki gözden alıldır.

Lal-leb- Meşhude Hanım'ın kocası mı?

Bihbude- Evet.

Lal-leb- Meşhude Hanım ne oldu?

Bihbude- Sizlere ömür, vefât eyledi!

Lal-leb- Vah vah! Pek de gençti!

[521] Bihbude- Ne çâre, emr-i ilahi böyle imiş!

Karşı konağın hanımefendisi:

-Allah bakiyedekilere ömür versin!

Kızım Bihbude, akşam oldu, hanım kızını çağır da görelim.

Lal-leb- Ya ya. Akşam Tahsin'e ne diyeceğiz. Biz güya görücülüğe geldik!

Bihbude- Ne diyeceksiniz, istediğini buldun. İşte sana bir kız ki Bihbude'nin hem velini'metzadesi hem de kerîmesi makamındadır, cevabını vereceksiniz.

Lal-leb- Canım ben kıza dikkat bile etmedim, getir görelim. [522] Bakalım beğenecek miyiz!

Bihbude- Beğenmeyecek kız olsaydı Tahsin Bey'e lâıyk görmezdim.

Lal-leb- Doğru. Tahsin seni bulduğumuzu ve senin büyüttüğün bir kıza görücü geldiğimizi duyunca ne kadar sevinecektir...

Muallime kalkarak tâlibesini aramaya gitti, Refah tekrar salona girmeye utanmışsa da muallimenin:

- Akrabamdan kaçarak hüsn-i kabûl etmeyecek misiniz?

demesi üzerine önüne bakarak misâfirlerin yanına geldi. Ve onlarla ev sahibesi sıfâtıyla güzel güzel konuşmaya başladı. Refah'ın solgun sîmâsında sonbahar çiçekleri gibi hüznle memzuc lâtif bir melâhat elan meşhud oluyorsa da görücüler bundan ziyâde talakat-ı [523] lisanına hayran oldular! Akşamın gereği gibi takarrübü üzerine gitmeye kalktıkları zaman cümlesi lâtif kızcağızı münavebeten der-âgûş eyleyip "İnşallah yakında görüşürüz," sözleriyle beğendiklerini ifhâm etmiş oldular.

-IV-

Ertesi sabah erkenden Nakiye Hanım çıkagelip Tahsin Bey teyzesiyle görüşmek üzere Muhassıl Bey'in müsâadesini talep eylemekte olduğunu söyledi. Muhassıl Bey

de: Muallime Hanım'ın akrabası, kendi akrabası makamında bulunduğundan her ne vakit isterse Tahsin Bey'in bila-ihirâz hanelerine gelebileceğini cevabını irsal eyledi.

Nakiye Hanım'ın 'avdetinden yarım saat sonra Tahsin Bey de isbât-ı vücut ederek Muhassıl Bey'in delaletiyle hareme dahil oldu. Misâfir salonunda kendisine [524] müterakkıp olan Bihbude'yi görünce fedakar teyzesine doğru koşup ellerine sarıldı, bir taraftan da gözyaşlarına cereyan vererek:

-Ah teyzeciğim! Bunca senedir bir kere olsun hayatından nişâne vermedin. O Hacı Hanım'a da ne diyeyim! O kadar yalvardığım halde "Benim koyduğum yerden çıkmış, gittiği yeri de bildirmemiş," sözlerinden gayrı cevap alamadım, dedi.

Muallime Tahsin'e yer gösterip oturduktan sonra:

[525] -Ne diyeceksin! Öyle sebâtlı gayretli bir kadına bol bol hayır dualar oku! Ona yerimi bildirmemesi için yemin ettirmiştim.

cevabını verdi. Uzunca bir hasretin tevlîd ettiği ilk teesürle her ikisi de ağlaşarak konuşuyorlardı. Nihayet söz evlenmek mes'elesine intikal edince muhâvere şu sûrete döküldü:

Tahsin- Dün gelip görenler kızı medh ediyorlarsa da benim en ziyâde nazar-ı dikkatimi celp eden şey, seni bana iade eden böyle bir görücülük kıymetidir!

Muallime- (Tebessümle) Uzun süren tahsîlinin i'tikadını bozmamış olduğuna memnûn oldum!

Tahsin- Elhamdülillah i'tikad cihetinde noksan değilim. Zîrâ ulum-ı [526] diniyeyi hiç terk etmedim.

Muallime- Çok a'lâ ettin. Küçüklüğümden beri pederimin tedris ve nasâyihle iliklerime kadar geçen samt-ı itikadım sayesinde şu alafranga âile içinde bile kendimi kaybetmedim.

Tahsin- Demek oluyor ki bu âilenin revîş ve ‘adadı hiç de bizimkine tevafuk etmeyecek?

Muallime- Evvelce öyle idi. Şimdi bilakis, tâlibem mütefennin olduğu kadar mütekiddir. Yalnız o değil, pederi bile gâyet müttaki bir zat oldu.

Tahsin- Ah bütün bu iyilik tohumlarını buraya da sen saçmışsındır. Nasıl ki bize de öyle yapmıştın...

[527] Muallime- (Elini kalbi üzerine koyarak) Allah biliyor ki isteyerek hiç kimseye fenalık etmedim! Ni’metlerini yediğim insanlara da vüs’umun yettiği derece hüsn-i hidmetle îfâ-yı vazîfeye çalıştım!

Tahsin- Vazîfenden ziyâdesine çalışırsın!... Yine tâlibene nakl-i kelâm edeceğim!... Teyzeceğim! Benim nasıl kız istediğimi sen benden iyi biliyorsun. Rica ederim her şeyi olduğu gibi söyle!... Bu kız bana muvâfik mıdır?

Muallime- Tâlibemin menafî’ni gözetmeye mecbûr olduğum kadar seni de düşünürüm. İşte ciddi söylüyorum ki Muhassıl Bey kerîmesi Refah Hanım sana lâıyk bir kızdır.

Tahsin- Ne de güzel ismi var! Tabîatımı biliyorsun, [528] yalnız hüsnünü, ahlâkını sormuyorum, ma’lûmatını öğrenmek merakındayım?

Muallime- Ben her ne biliyorsam o da kâffesini biliyor.

Tahsin- Kabil mi?.. Nazlı büyümüş bir kibâr kıızı tahsîle bu kadar sıkılır mı?

Muallime- Heveskâr olduktan sonra sıkılır. Hem Refah Hanım okumaya sıkılmaz.

Belki tederrüsle eğlenir. Tetebbuatı bundan ziyâdedir. Hanımefendi merhûm olalı umur-ı beytiye ile de meşgul bulunduğumdan tâlibem kendi kendine tevsi’-i ma’lûmata çalışarak kitaplar devr etmektedir. Bazı işsiz kaldığım zamanlar, mütalâasının semeresini ibrâz ederek beni de muhazarasıyla müstefid ediyor.

[529] Tahsin- Çok a'la. Senin kadar ma'lûmatlı, dirâyetli kız bulduktan ve ona da sen kefalet ettikten sonra aldım gitti!

Muallime- (Tebessümle) Dur o kadar acele etme! Bakalım pederini irza edecek misin?

Tahsin Bihbude'nin son sözlerinden kızı pederinden talep etmek lüzumunu intikal edip Muhassıl Bey'le görüşmek arzûsunda bulundu. Muhassıl Bey, nasiyesinde asâlet nümayan olan ve gözlerinde nûr-ı zekâvet parlayan Tahsin'in, kerîmesi Refah Hanım'ı Allah'ın emriyle istediğini gâyet merdane bir sûrette söylemesini pek beğenip hemen "Verdim" diyecek olduysa da bir kere kızının fikrini anlamayınca kabûl edivermek caiz olmadığını düşünerek yirmi dört saat müsâade istedi.

Tahsin gittikten sonra muallime vasıtasıyla Refah'ın bu babdaki reyî suâl olundu.

Refah- Muallimeciğim! Senin beni ne derece sevip düşündüğünü bilirim. Tahsin Bey'in ahval-i husûsiyesini de oldukça anlatmıştın. Sen bunu bana münâsip görüyor musun?

Muallime- Evet nûr-i aynım! Her ikiniz de birbirinize lâyıksınız.

Refah- Sözlerine inanırım muallimeciğim. Yalnız bir cihet var.

Muallime- Ne gibi?

Refah- Ben izdivâc edersem sen beni terk edeceksin.

Muallime- Evet ama seni Tahsin gibi bir zevce tevdi' ettikten sonra.

[531] Refah- (Başını sallayarak) Beni senden ayıran bir zevci sevmeyeceğim!

Muallime- Bir kere Tahsin'i gör de anlarsın!

Refah- Şimdi pencereden gördüm.

Muallime- Beğenmedin mi?

Refah- Bilakis. Sevimli, yakışıklı bir delikanlı. Hüsn-i siretini “senden dinlediğim için” tasdik ederim... Fakat [532] ne olursa olsun senden ayrılamam. (Gözleri dolarak) Muhabbet-i zevciyenin vâlidesizliğimi unutturamayacağını hissediyorum! Ben sana vâlîde nazarıyla baktığımı pekâlâ biliyorsun. Beni terk edip de büsbütün öksüz mü bırakacaksın?

Muallime Refah’ı der-âgûş ederek:

-Fakat yavrum! İla-nihaye ben senin yanında bulunabilir miyim? Alîli ne yaparım?

Refah- Ben çoktan buna bir çâre düşünmekteyim. Eğer düşündüğümü icrâ’ edersek ilelebet bir arada yaşayacağız!

Muallime- Bu nasıl çâre imiş?

Refah- (Tatlı bir tebessümle kızarak) Şimdi söyleyemem. [533] Yarın Tahsin Bey’e söz verileceği zaman meydana çıkarırım.

-V-

Muhassıl Bey muallimenin damad hakkındaki senasını kâfi görüp başkasından sormaya lüzum görmemişse de muallime bu husûsta bir kere kendilerinin de aramaları elzem olduğunu meydana koyduğundan birkaç kişilere mürâcaat olunmuş, hepsinden de iyi cevap alınmıştı. Talep edilen yirmi dört saatin hitamı üzerine Tahsin Bey bizzat gelip kayınpederden cevap istedi. Bu defa da alîl vasıtasıyla Refah’ın netice-i kararı suâl olundukta, Refah yarım saat kadar alîl ile odaya kapanıp ariz ve amîk konuştuk, muallime kendisinden gizli olan bu istişareye taaccübde kalmıştı!

Aziz Bey, kendisini Muhassıl Bey’le Tahsin Bey’in yanına götürmesi için seslendiği zaman, alîlin yüzünde gördüğü emarat-ı fevkalâdeden Bihbude’nin büsbütün yüreği oynamıştı.

Alîl, beylerle yalnız kalınca söze başladı:

Aziz Bey- Refah Hanım bir şartla bu izdivâcı kabûl edecektir. Vâkıa bu şartın kabûlü benim için zorca olacaksa da bu kadar iyilik gördüğüm şu âilenin bir tanecik evlâdına da kıyâmam. Zîrâ bugün iyice anladım ki muallime bu haneden çıkarsa Refah Hanım bahtiyâr olamayacaktır. Muallimem benim vâlidemdir. Beni ondan ayırırsanız muhakkak telef _____ olurum diyor.

[534] Tahsin- Bihbude Hanım buranın muallimesi ise benim de teyzemdir. Bizden niçin ayrılacak?

Alîl Refah Hanım'ın izdivâcından sonra birlikte ev alıp çıkmak kararını anlattı.

Muhassıl Bey- Refah'ın dermiyan ettiği şart nedir?

Alîl- Bu tamamıyla size aittir. Refah'ın bu fikrini ben de tasvip ediyorum. Çünkü muallimenin eniştesi, bu haneye sığıntı kabilinden olursa da hane sahibesinin eniştesi

Muhassıl Bey âilesine [535] akraba sayılır!

Muhassıl Bey- (Helecanla) Allah aşkına bîrâder izah-ı mes'ele et! Meraktan çatlıyorum!

Alîl- Düzcesi kerîmeniz kendi nikâhı icrâ' olunmadan muallimesiyle pederinin 'akdini talep ediyor!

Muhassıl Bey- (Yerinden fırlayarak) Refah aklını mı kaçırmış?!...

Alîl- Neden telâş ediyorsunuz? Galîba sıçradınız da... Bihbude o derece mucib-i ikrah bir kız mıdır?

Muhassıl Bey- (Yerine oturup biraz kendine gelerek) Haşa! Bunun için değil. Ben öyle bir sahibe-i fazilete alıcı gözüyle bakmadım da onun için şaşırımdım! Kendisinin haberi var mı?

[536] Alîl- Hayır! Bu hizmeti de damat beye tahmil edeceğiz. Bihbude hepimizden ziyâde ona yakındır, gönlünü etsin, yoksa Refah Hanım'ı alamaz! Bir köşede beht ve hayrette kalan Tahsin alîlin son sözleri üzerine hemen ayağa kalkıp:

- Refah Hanım'ın bu kadir-şinâslığı, elmas gibi temiz bir kalp taşımakta olduğunu meydana koydu! Eğer böyle bir zevceye mâlik olmazsam dünyada evlenmek bana haram olsun. Diğer taraftan da teyzemin Muhassıl Bey gibi bir zat-ı kemâlat-ı sıfât ile tezevvücü o kadar bais-i mefharet bir bahtiyârlıktır ki bunu da elden çıkarmak istemem. (Muhassıl Bey'e) Nasıl efendim, emr ediyor musunuz? Gideyim teyzemin reyini istihsal edeyim mi?

Muhassıl Bey- (Hicâbından sıkılarak ellerini oğuşturup) Siz de [537] bir oğlumsunuz. Rey evlatlarımdır. Tensibi sizden, icrâ'sı benden!

Tahsin alîl ile birlikte içeriye girip Bihbude'yi buldular. Karar-ı vaki'i tebliğ ettiler. Bihbude de Muhassıl Bey gibi telâş ve hayrete düşmüşse de alîlin nasâyihî, Tahsin'in ısrâr derecesine varan ricası üzerine "Siz bilirsiniz" sözleriyle rıza gösterdi, Bihbude'nin ellerini öperek arz-ı teşekkür ile Tahsin şöyle diyordu:

- Teyzeciğim! Eğer bunca ricâmızı red ederek hem benim [538] hem kendinin saadetine mani olsaydın eskiden beri sana verdiğim akıllı sıfatını aksine tebdîl ederdim! Ah tekrar tekrar teşekkürler ederim. Bihbude Aziz Bey'in bakılması için de bir çâre buldu ki bu çâre: Merhûme Hacı Hanım'ın kerîmesi Nakiye Hanım'ı alîlin hizmetine tayin etmek idi. Tahsin:

- Nakiye Hanım'ı da Aziz Bey'e nikâhlayıveririz! Aradan namahremlik kalkar. Daha iyi olur, dedi.

Beş gün sonra Muhassıl Bey'in konağında üç akd icrâ' olunmuştu ki evelkisi muallime ile Muhassıl Bey'in, ikincisi Refah ile Tahsin'in, üçüncüsü de Nakiye Hanım'la Aziz Bey'in idi.

Bade'l-izdivâcda Aziz Bey, Muhassıl Bey âilesiyle imrar-ı hayat edecek, [539] zevcesinin hüsn-i hizmetine mukabil alacağı îrâdın yarısını kendisine verecekti.

On beş gün sonra Refah'ın velime-i cemiyeti icrâ' olunuyordu. Gelin beyaz elbisesini giydiği gibi üvey vâlidesi için de krem renklisini intihâb etmişti. Krem rengi Bihbude'nin solgun sîmâsına halavet vermiş, Muhassıl Bey tarafından hediye edilen kıymettâr bir gerdanlık da vaz'iyet-i kibârânesine tevafuk etmişti. Fıtrat onu zaten kibârlıkla tezyin etmişse de hane halkının "hanımefendi" lakabıyla hitap etmesi, o hüsn-i ahlâk ____ tam mevki'inde bulunduğunu izhâr ediyordu. Gelin ise kendi saadet-i izdivâciyesinden ziyâde muallimesine "vâlideciğim" sözlerini tekrar ile mahzuz [540] oluyordu. Nakiye Hanım da dairenin büyük hanımı vazîfesiyle mükellef olmuş, hamarat kadıncağız zevcinin her bir husûsunu düşündüğü gibi misâfirleri ağırlamak, geline bakmak, umur-ı beytiyeyi gözetmekle de Bihbude'ye yetişiyordu. Elena o gece o kadar dans etti ki yorgunluktan hastalanarak ertesi haftaya mukarrer olan zîfâfın on beş gün sonraya tehirine sebep oldu!

[541] NETİCE

Beş sene sonra Bostancı köşkünün Saadet Hanım'a mahsûs dairesinde muallime-i sâbika olan Bihbude Hanımefendi, yavruağzı ve mavi peluj ile döşenmiş zarîf bir kanepenin üstüne kendini yorgun bir halde bırakıvermiş, âdeta nim uzanmıştı.

Sâbık muallime Bihbude Hanım ile şu muntazam odada girân-kıymet döşemeler üstünde kendi malı gibi lâ-kaydâne oturup kalkan Muhassıl Bey'in üçüncü zevcesi arasında cismen de çok fark vardı!... O cism-i zebûn rahattan gelişmiş, sükûnet-i fikirden enzârında müşâhede olunan âsar-ı ____ müdevverleşib

pembeleşmiş ruhsarına aks ettikçe afiyetle saadetinin taht-ı emniyette kaldığına delalet ediyordu. Menba’-ı fazilet olan o güzel kalbi artık birçok telâşlara, helecanelara alet olacağına yeni teşkil ettiği âilesinin muhabbet-i sâfiyânesine mekân olmuş, bu sûretle mazideki rûhânî, cismanî bütün mahn ve meşâkkı arkasına atmış, bidâyet-i izdivâcından kendisine tebessüm eden istikbali meserretle ta’kibe dalmış idi.

Beş seneden beri Saadet Hanım’ın vefât-ı fecî’i unutulmuş, Bihbude’nin tezviciyle yeniden döşenilerek açılmış olan o dairede bile mazideki sahibesini ihtar edecek bir eser bırakılmamıştı. Refah kendisinin de girebilmesi için vâlidesinin dairesini yeniden tefriş ederlerken nezâreti der-uhde edip mefrûşatı eskisinin o kadar aksine intihâb etmiş ve mahall ve vaz’iyetlerini o derece değiştirtmişti ki daireye girenler bu tebdîlâtan köşkte böyle bir daire bulunmadığına yek-nazarda inanamayıp aldanacaklardı. Hatta Muhassıl Bey de ilk girdiği zaman aldanarak hayrette kalmıştı. Fakat o insaniyetli adamcağız kerîmesi tarafından bu derece unutulmuş bir mevtânın hayalini olsun o dairenin bir köşesinde gizlemek arzû-yu hakiki-perverisine galebe edemeyip yeni zevcesinin izniyle yatak odasının ücra bir mahalline üzeri siyah tül ile setr olunmuş bir çerçeve ta’lik eyledi. Ara sıra o hayali libas-ı matemî sayılan tülü kaldırdıkça, Saadet Hanım’ın beşûş çehresi, dekolte korsejinden taşıp dökülen _____ tumbul omuzları nazar-rübâ bir manzara arz ediyor, Muhassıl Bey gibi vefâkar, ‘afif bir zevcin hatırat- ı maziye ile müteessir olmasına kifâyet eyliyordu. O dakika zevcinin kirpiklerine asılan bir iki damla gözyaşlarından aynı sûrette gözleri yaşaran Bihbude, Muhassıl Bey’e mahzûnâne bir nazar fırlatarak:

- Zavallı Saadet Hanım, hatıran gizli fakat ebedi olarak kalbimizde kalacaktır. diyordu.

‘İsmeti ve hüsn-i sireti hasebiyle Muhassıl Bey Bihbude’yi diğer zevcelerinden daha pek ziyâde seviyorsa da Saadet Hanım’ın zamanında ilk zevcesini nasıl unutamamış ise şimdi de o bedbaht kadıncağzı ara sıra tahattür etmekten kendini alamıyordu.

Bihbude’nin sözlerinden ise buy-ı sitem istişmam ederek:

- Hayır, Bihbudeciğim. Emin ol ki ben onu tahassürle değil teessüfle yad etmekteyim. Yoksa senin gibi bir meleğin karşısında öyle ____ ma’dud kimseleri namını bile kâle almak küstahlık olduğunu bilirim.

sözleriyle tatyf-i hatırına müsaraat eyliyordu. Hâlbuki Bihbude’nin güzel kalbinde rekâbetten eser yoktu, onun da eski hanımı hakkındaki teessürü pek ciddi ve samimi idi. Muhassıl Bey’in fikrini cerh için o da şöyle mukâbele ediyordu.

- Hayır, efendim. Siz de emin olunuz ki Saadet Hanım’ın hatırası bende dahi aynı teessürü hâsıl ediyor. Bir zamanlar sevdiğiniz ve tarafından sevildiğiniz bir kadını “İsterse sonradan hatâ sahibi olsun” hemen unutuvermiş olsanız vefasızlığınıza hükmeder ve sizde mevcûdiyetine kâmilan i’timad ettiğim ‘ulüvv-i cenâbından şüphedar olurum. Ben onun ____ unutabilir miyim ki siz de hakkındaki sevdâ-yı meşrû’anızı nisyân edebilirsiniz. O zavallının cürmü ne kadar ‘ azim ise evvelce cümlemiz için gösterdiği muhabbetler, şefkatler de o mertebededir!

Muhassıl Bey o dakika Bihbude’yi perestişkârâne süzerek:

-Cenâbı Hakk kullarına iyiliği tanıtmak için seni halk buyurmuş. Bak Refah bile eski kinini güdüyor. (Eliyle Saadet Hanım’ın resmini irae ederek) Şu Saadet _____ mütebessim hayalini ziyârete böyle gizlice mecbûr oluyoruz.

deyince:

Bihbude – Refah Hanım henüz pek gençtir. Gençlerin kini de her şeyleri gibi şedit olur. Hele oğlu büyüsün. Evlat gailisini gördükçe vâlidesine ‘afva kendiliğinden mecbûr olacaktır.

cevabıyla peder ile duhterin hüsn-i imtizacını muhafazaya gayret eyliyordu.

Sözümüze rücû’ edelim.

Bihbude’nin kanepede üzerinde yorgun bir halde nim uzanmış oduğunu söylemiş idik, bu bahtiyâr kadının o günkü yorgunluğu, Aziz Bey’le ziyâde meşgul olmasından ileri geliyordu:

Bîçâre alîl, beş sene Nakiye Hanım’la güzel güzel geçinmişse de günden güne vücuttan düşerek iki seneden beri de yatalak olup kalmıştı. Nakiye Hanım cansiperâne hizmeti o âile efrâdının cümlesi tarafından tahsin olunduğu gibi zevci Aziz Bey tarafından da takdîr olunarak Bihbude’nin kabûl etmediği servet-i cüz’îye, ölünceye kadar bakması şartıyla Nakiye Hanım’a hibe edilmişti.

Hizmet husûsunda takatsiz kalan Nakiye Hanım’a bir haftadan beri Bihbude yardım etmekle vazîfedar olup Aziz Bey’i hizmetçi yerine bırakmamışlar o gün ise Aziz Bey’in ağırlaşması Bihbude’nin büsbütün tab ü tüvanını kesmiş, beş on dakika nefes almak üzere biraz odasına çekilmişti.

Beş dakika sonra kapı açılıp Refah gözüktü. Sağ eliyle dört yaşlarında güzel bir kız çocuğun, sol eliyle de iki buçuk yaşlarında gürbüz, tombul bir erkek çocuğunun ellerinden tutmuştu. Bihbude edibâne bir halde doğrulup:

- Ne var, nûr-ı aynım?

dedi.

Refah, ilerliyerek:

- Vâlîde. Pederim şimdi çocukların köşkten çıkarılmasını söyledi. Ne emredersin?

Bihbude – Emir değil, senin de birlikte çıkmayı rica ederim.

Hasta...

- _____ beri daha fenalaşmış. Ben gitmesem de çocukların dadıları götürse.
- (Ayağa kalkarak) Haydi kızım. Çocukları bizzat alıp git. Dadı evine bırakılmaz.
- Fakat sizleri nasıl bırakalım?
- Sen bizi düşünme. Senin gibi asabilere kederin tesiri vehim olur.
- Elena'ya gidelim.
- Münâsip.

Bihbude, çocukları bûs eyleyip telâşla hastanın odasına koştı. Kız çocuğu Bihbude'nin mahsul-i hayatı, o yaşta nâil olduğu bir _____, oğlan da Refah ile Tahsin'in ____ idi. Bihbude, izdivâcının sensinde vâlide olmuş, kızına da anacığının namını vermişti. Refah mini mini hemşiresini kemâl-i muhabbetle kabûl eyleyip hizmeti husûsunda vâlidesine meydan vermiyordu. Küçük Kevser'in tatlı bakışı, halavetli alnı tamamıyla Bihbude'ninkine müşâbih ise de beyazlığı, kumrallığı hemşiresi Refah'a çekmişti.

Muhassıl Bey Refah'ın kıskanmaması için küçük kerâmesini lakaydane görmek istedikçe Refah âdeta pederine güceniyordu.

Bir çok sene sonra kendisi de vâlide olarak kâffe-i muhabbet _____ nisvaniyesini bu iki çocuğa hasr eylemişti. Tahsin de oğlunu pederinin ismiyle tesmiye etmiş, Refah da Kevser'le Macid'in arasında maziye ait ahval-i feci'i hatırlamaz olmuştu.

Bihbude, hastanın odasına girdiği zaman, Aziz Bey son dakikasında bulunuyordu. Bihbude'ye yaklaşması için işâret etti. Yaklaştığında arkasını üç kere sıvadı. Söylemek istediği kelimeler kilitlenmiş olan ağızından çıkamadı. Ellerini kaldırıp, dua etmek istediğini anlattı.

Aziz Bey, dünyayı terk eyleyince Bihbude'nin teessürâtı dayanılmaz bir hale

vardı... Akrabasının büyüğü makam-ı pederi hem de velini'meti olan eniştesini kaybetmek Bihbude'ye zor gelmişti.

Muhassıl Bey de epeyce senedir ünsiyet ettiği hoş-kelâm alîlin vefatına son derece teessüf olarak Bihbude'yi teskîn etmek lüzumunu düşünemedi. Zaten Muhassıl Bey de vaktinden evvel ihtiyarlamış, nihayet derecedeki ____ sebebiyle bu dünyada daha çok zaman kalamayacağını düşünerek ____ etmeye bulunmuştu. Refah mes'ûd olmuş, Bihbude'yi de rencide etmeyeceği şüphesiz bulunmuş ise de ahir vaktinde nâil olduğu kerîmesi Kevser'i o yaşta terk etmek kendisini mahzunane düşündürüveriyordu! Tahsin ağlamakta bulunan ____ arasına atılarak:

- Siz fazla ediyorsunuz. Aziz Bey daha çoktan irtihal eylemiş idi. Yanımızda da hiçbir sıkıntı çekmemiştir. Haniya bizim analarımız babalarımız? Hep birlikte yaşanılmaz ya. Emr-i ilahi böyledir. Tahammüllü olunuz. İyi ki Refah bulunmuyor. Böyle yaparsanız onu da ____ çıkarırsınız!
dedi.

Bu sözler Muhassıl Bey ile Bihbude'yi iskât eylemiş olduğundan Muhassıl Bey zevcesini kolundan çekip:

- Rica ederim, odanıza gidiniz, tek üzülmeyiniz.

Bihbude (Siz de birlikte geliniz, ailenin hayatı sizsiniz.) cevabıyla birlikte odadan çıkarlarken Nakiye Hanım:

- Allah cümlenize tükenmez ömürler ihsan eylesin. Ben yine kimsesiz kaldım!

feryadıyla beyan-ı teellüm edince Bihbude, Nakiye Hanım'ın ellerinden tutup:

- Birlikte yaşayacağız. Şimdiye kadar nasıl yengemiz isen öylece yengemiz ve hanemizin büyüğün.

sözleriyle müteessir kadıncağızı te'mine şitab eyledi. Muhassıl Bey'le Tahsin Bey de:

- Yengeciğim. Hakkınızda merhamet-i mahsusamız olduğunu unutmayınız, dediler.

NIHAYET

BİBLİYOGRAFYA

- Armstrong, Nancy. *Desire and Domestic Fiction: A Political History of the Novel*. New York: Oxford University Press, 1989.
- Banarlı, Nihat Sami. "Fatma Aliye Hanım." *Resimli Türk Edebiyatı*. İstanbul: M.E.B. Devlet Kitapları, 1971.
- Barnes, Elizabeth. *Incest and Literary Imagination*. Gainesville: University Press of Florida, 2002.
- Baym, Nina. *Woman's Fiction: A Guide to Novels By and About Women in America, 1820-1870*. Champaign: University of Illinois Press, 1993.
- Berman, Carolyn Vellenga. "Refiguring the Sentimental." *Novel* (Sonbahar 2007).
- Brodhead, Richard. *Cultures of Letters: Scenes of Reading and Writing in Nineteenth Century America*. Chicago: University of Chicago Press, 1993.
- Cihan, Ahmet. *Ahmet Cevdet Paşa'nın Aile Mektupları*. İstanbul: Gökkuşbu, 2007.
- Cohen, Margaret. *The Sentimental Education of The Novel*. Princeton: Princeton University Press, 1999.
- Çakır, Serpil. *Osmanlı Kadın Hareketi*. İstanbul: Metis Yayınları, 1993.
- Davis, Fanny. *Osmanlı Hanımı*. Çev. Bahar Tırnakçı. İstanbul: YKY, 2006.
- Demircioğlu, Tülay Gençtürk, *Terbiye-i Etfale Dair Üç Hikâye*. Yayınlanmamış çalışma.
- Demirdirek, Aynur. *Osmanlı Kadınlarının Hayat Hakkı Arayışının Bir Hikâyesi*. Ankara: İmge Kitabevi, 1993.
- Douglas, Ann. *The Feminization of American Culture*. New York: The Noonday Press, 1998.
- Emine Semiye Hanım. *Selanik Hatıraları*. Milli Kütüphane'de el yazması nüshası bulunmaktadır.
- _____. *Muallime*. Milli Kütüphane'de el yazması nüshası bulunmaktadır.
- _____. "Muallime." *Hanımlara Mahsus Gazete*, sayı: 53-109, 4 Mart 1315-20 Muharrem 1319.
- Enginün, İnci. "İlk Hikâyeci ve Romancılar." *Yeni Türk Edebiyatı Tanzimattan Cumhuriyete (1839-1923)*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2006.

- Esen, Nüket. "Bir Osmanlı Kadın Yazarın Doğuşu," *Journal of Turkish Studies Türklük Bilgileri Araştırmaları, Ağâh Sırrı Levend Hatıra Sayısı I*, sayı: 24, Cambridge, Mass.: 2000.
- Gökpınar, Bahar. "The Role of Emine Semiye's Writings in The Ottoman Women's Movement." Yeditepe Üniversitesi Tarih Bölümü Bitirme Tezi, 2008.
- Gövsa, İbrahim Alaaddin. "Emine Semiye," *Meşhur Adamlar Hayatları ve Eserleri*. Yay. haz. Sedât Simavi. c. II, İstanbul, 1935.
- Güzel, Şehmus. "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Toplumsal Değişim ve Kadın." *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*. c. 3. İstanbul: İletişim Yayınları, 1985.
- Hansen, Klaus P. "The Sentimental Novel and Its Feminist Critique." *Early American Literature*. no. 26:1 (1991): 39-54.
- "Kadın." *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi Devirler, İsimler, Eserler, Terimler*, c.5. İstanbul: Dergâh Yayınları, 1976.
- Kandiyoti, Deniz, yay. haz. *Women, Islam and the State*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire: Macmillan, 1991.
- Kaymaz, Kadriye. *Gölgedeki Kalem Emine Semiye*. İstanbul: Küre Yayınları, 2009.
- Kudret, Cevdet. *Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman*. İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1987.
- Kurnaz, Şefika. *II. Meşrutiyet Döneminde Türk Kadını*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1996.
- _____. *Osmanlı Kadın Hareketinde Bir Öncü: Emine Semiye*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2008.
- Kütükoğlu, Mübahat. "Cevdet Paşa ve Aile içi Münasebetleri." *Ahmet Cevdet Paşa Semineri Bildiriler – 27-28 Mayıs 1985*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırmaları, 1986.
- Mackenzie, Henry. *The Man of Feeling*. Yay. haz. Brian Vickers. Londra: Oxford University Press, 1967.
- Moran, Berna. *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış I*. İstanbul: İletişim Yayınları, 1990.
- Morkaya, Burhan Cahit. *Gönül Yuvası*. Yay. haz. Akgül Zorbay. İstanbul: İskenderiye Yayınları, 2008.
- Naciye Neyyal. *Ressam Naciye Neyyal'in Mutlakiyet, Meşrutiyet ve Cumhuriyet Hatıraları*. Yay. haz. Fatma Rezan Hürmen. İstanbul: Pınar Yayınları, 2004.

- Noble, Marianne. *The Masochistic Pleasures of Sentimental Literature*. Princeton, N.J.: Princeton University Press, 2000.
- Ortaylı, İlber. *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2002.
- _____. *Osmanlı İmparatorluğu'nda İktisadi ve Sosyal Değişim – Makaleler I*. Ankara: Turhan Kitabevi, 2004.
- Ökten, Celile Eren. “Emine Semiye Hanım ve *Bikes* Adlı Hikâyesi.” Boğaziçi Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Mezuniyet Tezi, 1993.
- Özkök, Seher. “Sentimental”ın Sınırları İçinde ve Dışında “Güç”ten “Boyun Eğişe”: Handan, Ayşe, Aliye.” Boğaziçi Üniversitesi TKL 509 kodlu ders için hazırlanmış, yayınlanmamış final ödevi.
- Shaw, Stanford J. ve Ezel Kural Shaw. *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*. Çev. Mehmet Harmancı. İstanbul: e yayınları, 1983.
- Tekeli, Şirin. *Kadınlar ve Siyasal-Toplumsal Hayat*. İstanbul: Birikim Yayınları, 1982.
- Toska, Zehra, Serpil Çakır, Tülay Gençtürk, Sevim Yılmaz, Selmin Kurç, Gökçen Art, Aynur Demirdirek. *İstanbul Kütüphanelerindeki Eski Harfli Türkçe Kadın Dergileri Bibliyografyası 1869–1927*. İstanbul: Metis Yayınları, 1993.
- Tompkins, Jane. *Sensational Designs: The Cultural Work of American Fiction, 1790–1860*. New York: Oxford UP, 1985.
- Toros, Taha. *Mazi Cenneti*. İstanbul: İletişim Yayınları, 1998.
- Tuncor, Ferit Ragıp. “Emine Semiye.” *Önasya* sayı: 41 (Ankara, 1969)
- Türk, Atilla. “Misyoner Gözüyle Son Osmanlı Kadınları.” *Toplumsal Tarih* (Ocak 1991): 58.
- Üstel, Füsun. “*Makbul Vatandaş*”ın Peşinde. İstanbul: İletişim Yayınları, 2005.
- Williams, Anne Patricia. “Description and Tableau in The Eighteenth Century British Sentimental Novel.” *Eighteenth Century Fiction*, c. 8 (1996).
- Van Sant, Ann Jessie. *Eighteenth Century Sensibility and The Novel*. Cambridge: Cambridge University Press, 2004.
- Zihnioğlu, Yaprak. “Erken Dönem Hareket-i Nisvânı'nın İki Büyük Düşünürü Fatma Aliye ve Emine Semiye.” *Tarih ve Toplum* sayı:186 (Haziran 1999): 4–12.
- Zunshine, Lisa. “Why Jane Austen Was Different And Why We May Need Cognitive Science to See It.” *Style* c. 41, sayı:3 (2007).